

ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า

ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

**A STUDY OF ENHANCING THE BUDDHIST MORALITY FOR THE SOCIETY
THROUGH THE RITUAL WORSHIP OF POO FA SPIRIT OF THE VIENGKOOK
COMMUNITY IN MUANG DISTRICT, NONGKSAI PROVINCE**

นายประดิษฐ์ โพนทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า
ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

นายประดิษฐ์ โพนทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of Enhancing the Buddhist Morality for the Society
through the Ritual Worship of Poo Fa Spirit of the Viengkook
Community in Muang District, Nongkhai Province**

Mr. Pradit Phonthong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkorntajavidyalaya University
C.E.2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์เรื่อง
“ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก)

กรรมการ

(พระครูจิรัจฉรมธัช, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก

ประธานกรรมการ

พระครูจิรัจฉรมธัช, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายประดิษฐ์ โพนทอง)

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ : ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า
ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย : นายประดิษฐ์ โพนทอง
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

: ดร.บุญส่ง สิ้นจันท, ป.ธ.๕, ค.บ. (สังคมศึกษา),
ศน.บ. (ปรัชญา), อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ), พธ.ด.
(พระพุทธศาสนา)
: พระครูจิตรธรรมธัช, ผศ.ดร., ป.ธ.๔, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา)
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” นั้น มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม ๒. เพื่อศึกษาพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย และ ๓. เพื่อศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย การเก็บข้อมูลได้จากเอกสารต่างๆเป็นแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย การเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า และจากการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า

๑. ลักษณะความเชื่อของปู่ฟ้าจะมีลักษณะของการบูชา อ้อนวอน การบน การขอพร เพื่อหวังในสิ่งที่ตนเองปรารถนาประสบความสำเร็จ เช่น การงาน การเงิน การเสี่ยงโชค ความสบายในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๒. ความเชื่อของชาวบ้านเวียงคุกที่มีต่อปู่ฟ้า ชาวบ้านเชื่อว่า ปู่ฟ้าเป็นเจ้าของฟ้าที่กลับมาเกิดเป็นเทพเจ้า หรือเป็นเทพที่คอยปกป้องคุ้มครองชาวชุมชนบ้านเวียงคุกให้ได้รับความปลอดภัยจากการประกอบอาชีพ

๓. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า ใช้แนวความคิดทางมานุษยวิทยา , สังคมวิทยา ,จิตวิทยา รวมทั้งวิญญานนิยมและลัทธิเจตนิยม เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์เนื้อหา

๔. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่ช่วยส่งเสริมพุทธจริยธรรมทางสังคม ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อพิธีกรรมบูชาปูฟ้า จัดอยู่ในกลุ่มอุปาทาน ๔ ชนิด อัตตวาทุปาทานและสัลลพัตูปาทานและเป็นเดรัจฉานวิชา แต่มีหลักธรรมหลายหมวดที่น่าจะส่งผลต่อแนวคิดเรื่องพราหมณ์ต่อสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า (วิญญาณนิยม) คือ เรื่องโอปปาติกะ(ในโยนิ๔) ,เรื่องเทพ/เทวดา(ในเทพ๓,ภูมิ๔,คติ๕) ,เรื่องสัตว์โลก (ในโลก๓) , เรื่องสังขารและวิญญาณ(ในขันธ๕) และเรื่องกรรมกับการเกิดใหม่(สังสารวัฏ) ที่ยืนยันถึงการมีอยู่จริงของปรโลก และสวรรค์ อันเป็นสาระหลักของความเชื่อเรื่องเทพเจ้า พิธีกรรมการบูชาปูฟ้าและพิธีทรงเจ้าเข้าผี ส่วนหลักธรรมที่ส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมนั้นประกอบด้วย หลักศรัทธา เป็นความเชื่อในระบบความคิดอย่างหนึ่งโดยไม่มีการพิสูจน์ ไม่ต้องการเหตุผล ภาพความเชื่อของเจ้าแม่สองนางจะปรากฏอยู่ในพิธีกรรมที่เจ้าแม่สองนางได้กำหนดขึ้น หลักกรรม ในบริบทกรรมตามนัยทางพระพุทธศาสนา แต่มีใช้ทฤษฎีกรรมที่ถูกต้องในทางพุทธศาสนา เช่นการทำสิ่งดี เพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วนของวัตถุ และความพึงใจที่เป็นนามธรรม การบำเพ็ญบารมี ทำให้เกิดระบบของการเสียสละ ในรูปแบบต่างๆ ของผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำของทางศาลเจ้าแม่สองนาง พระสงฆ์ พราหมณ์

๕. การประยุกต์หลักศรัทธา กรรม และการบำเพ็ญบารมี ในการประกอบพิธีกรรมการบูชาปูฟ้านั้น ไม่ได้แยกอย่างเด็ดขาดออกเป็นส่วน แต่จะมีความเกี่ยวเนื่องจนเป็นเนื้อเดียวกัน สำเร็จเป็นพิธีกรรมที่มีความแนบแน่นในแนวเดียวกัน เช่นในพิธีกรรมไหว้ ปรากฏชัดเจนถึงการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในพิธีกรรม เป็นการ แสดงให้เห็นถึงหลักความเชื่อ ที่มีการระลึกถึงพระรัตนตรัย แต่มีลักษณะไสยศาสตร์แทรกปนอยู่

๖. ปูฟ้ากับพระรัตนตรัย มีความสัมพันธ์กันในภาวะแบบความเชื่อถือ น้อมรับมา และปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตนเอง และสังคม พระสงฆ์ พราหมณ์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระรัตนตรัย และเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ได้รับประสบการณ์ตรง มีการแนะนำคนอื่น เป็นการปลูกศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งถูกยกไว้เป็นที่เคารพในระดับสูง

๗. ปูฟ้า มีบทบาทสูงในด้านการให้กำลังใจ ส่วนอิทธิพลของปูฟ้าที่มีต่อสังคมชาวบ้านเวียงคุก ทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองส่วนท้องถิ่น และประเพณี พบว่าอยู่ในระดับมาก

Thesis Title : A Study of Enhancing the Buddhist Morality for the Society through the Ritual Worship of Poo Fa Spirit of the Viengkook Community in Muang District, Nongkhai Province

Researcher : Mr. Pradit Phonthong

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Boonsong Sinthunok, Pali 5, B.A. (Philosophy),
B.A. (Social Studies), M.A. (Comparative Religion),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phrakrujiradhammathach, Asst. Prof., Dr. Pali IV,
B.A. (Buddhism) M.A. (Buddhism), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 20, 2018

Abstract

The purposes of this research entitled “ A study of enhancing the Buddhist morality for the society through the ritual worship of Poo Fa spirit of Viengkook Community in Muang District, Nongkhai Province” were; 1) to study the Buddhist morality for the society 2) to study the ritual worship of Poo Fa spirit of Viengkook Community in Nongkhai Province and to study to enhance the Buddhist morality for the society through the ritual worship of Poo Fa spirit of Viengkook Community in Muang District, Nongkhai Province. The collection of data was obtained from various documents that were the ideal and theories of research, participation in the ritual worship of Poo Fa spirit and from the interview. The results of study were as follows:

1. The feature of the belief in Poo Fa spirit was the feature consisting of worship, praying, votive offering, requesting for blessing in order to obtain the things as one required for the successfulness such as to succeed in work, money, to try own luck, happiness in daily life etc.

2. The belief of Viengkook community for Poo Fa spirit is that they believe that Poo Fa Spirit is the Mgoom prince who returns to be rebirth as a divine or to be the divine who protects the Viengkook Community to be free from peril in performing their occupation.

3. The concept and theory related to the ritual worship of Poo Fa spirit were received from anthropology, sociology, psychology including animism and volitionalism as the guideline in building up the questionnaires for collecting the data and analyzing the contents

4. The Buddhist principle of Dhamma related to the belief in the ritual worship of Poo Fa spirit assists to enhance the social Buddhist morality in the attitude of Buddhism. The belief in the ritual worship of Poo Fa spirit is provided in the group of 4 Attachments: *Attavādupādāna* and *Silabbatuṇṇādaṇa* are the pseudo sciences. But there are many principles of Dhamma that effects on the concept of Bhrahmana forwards the unseen things (animism), that is, *Opapātika* (in 4 realms of existence) the item of divine (in 3 realms of divine or 4 realms of existence, 5 courses of existence), the item of creatures (in 3 planes of existence), the item of compounded things and consciousness in the five Aggregates and the item of Kamma and the Round of Rebirth (the Wheel of Rebirth). All these certify the real existence of the other world and heaven that are the core belief of divine. The ritual worship of Poo Fa spirit and the ritual of spiritual possesses are existed while the principle of Dhamma reflects on those rituals consists of the principle of faith that is the belief in the conceptual system without provability and reasonability. The picture of Chao Maesongnang appears in the ritual as designated by her. The principle of Kamma in the content in the gist of Buddhism is not the real theory in Buddhism such as to do good in order to receive the goodness as they want to have both the materials and abstractive materials. To conduct the perfection result in the system of charity in various forms of the practitioners in accordance with the advice of Chao Maesongnang , Buddhist monks and Bhramana

5. The application of the principle of faith, Kamma and conducting the perfection in the ritual worship of Poo Fa. It is not absolutely separated from each other but it is a connection with each other and it becomes successful in the same things such as the ritual of worship that clearly appears in applying the principle of Dhamma for the rituals. That shows the belief depending on the Triple Gem but it is associated with occultism.

6. Poo Fa spirit and the Triple Gem are related to the form of belief., acceptance and adaptation with the lifestyle of their own lives and society. The

Buddhist monks and Brahmmmin propagate the Triple Gem and believe in the Triple Gem and the experience including to advise the others to create the faith in The Triple Gem that is praised as the highest respectability.

7. Poo Fa spirit has an important role for increasing the spiritual power while the influence of Poo Fa spirit towards the Viengkook community for the culture, economy and politics In the location and tradition as found in the high level.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พระสัทธรรมและพระอริยสงฆ์ผู้ประเสริฐ วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระอาจารย์ คณะบดี ที่เป็นประธานกรรมการควบคุมอำนวยการสอบวิทยานิพนธ์ แก้ไขและปรึกษาเพิ่มเติมความสมบูรณ์แบบของงานผู้วิจัย โดย ดร.บุญส่ง สิ้นธนูอก ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพระครูจิรธรรมธัช, ผศ.ดร. กรรมการ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ชี้แนวทางและเทคนิคในการวิจัย เป็นธุระในการตรวจต้นฉบับให้คำปรึกษาและเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุง และสอนเทคนิคการจัดรูปแบบในการทำงานบนเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ความสวยงาม ด้วยความเมตตาที่ได้รับจากที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทั้งสองท่านนี้ ทำให้เนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีความชัดเจนและสมบูรณ์ คณะอาจารย์บัณฑิตศึกษาที่ให้ความเมตตา แก่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าศึกษาสถาบันแห่งนี้ และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย จนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบคุณ พระสงฆ์ท่านเจ้าอาวาส ร้างทรงปู่ฟ้า และประชาชน ชาวบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัด และอีกหลาย ๆ ท่านที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งได้มีส่วนช่วยในการให้สัมภาษณ์ของส่วนต่าง ๆ และอำนวยความสะดวก และส่งพลังใจบริสุทธิ์จนทำให้วิทยานิพนธ์แล้วเสร็จสมบูรณ์

หากมีความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกายและกำลังใจ ตลอดถึงกำลังทรัพย์ด้วยดีตลอดมา พร้อมกันนี้ ความดีใดๆ ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทั้งหลายนับตั้งแต่ ปิตามารดา ครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ผู้วิจัยทั้งในอดีตและปัจจุบันทุกรูป/คน และครอบครัวของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลซึ่งคอยให้ความสนับสนุนส่งเสริมและให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอความมุ่งหวังเจตนาด้วยความ پاکเพียรของผู้วิจัยจึงมีส่วนสนับสนุนให้พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

นายประดิษฐ์ โพนทอง

ธันวาคม ๒๕๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

ช.เปต.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ช.ม.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ช.จ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ช.ปฎิ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทวารวค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระไตรปิฎก

ช.ป.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย สทธมมปกาสินี ปฏิสมภิทามคคอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ช.อิติ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อภิ.สง.อ.	(บาลี)	=	อภิธมมปิฎก ฌมมสงคณิ อฏฐสาสินีอฏฐกถา (ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่มที่ / ข้อที่ / หน้าที่ / ตามลำดับ เช่น วิ. มหา. (ไทย) ๔/๘/๑๒ -๑๔. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ / ข้อที่ ๘ / หน้าที่ ๑๒-๑๔ (ภาษาไทย).

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่มที่ / หน้าที่ เช่น อภิ.สง.อ. (บาลี) ๔๖/๒๕๕. หมายถึง อภิธมมปิฎก ฌมมสงคณิ อฏฐสาสินีอฏฐกถา เล่มที่ ๔๖/หน้าที่ ๒๕๕ (ภาษาบาลี).

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๙
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๙
๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด	๙
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๙
๑.๖ ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ของโครงการวิจัย	๑๑
๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๖
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๗
บทที่ ๒ ศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม	๑๘
๒.๑ ความหมายของจริยธรรม	๑๘
๒.๒ ประเภทของพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในพระพุทธานุสาสนา	๒๑
๒.๓ ความสำคัญของพุทธจริยธรรม	๕๘
๒.๔ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับสังคมและเยาวชน	๖๐
๒.๕ พุทธจริยธรรมในครอบครัวไทย	๙๑
บทที่ ๓ ศึกษาพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย	๙๘
๓.๑ ประวัติของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย	๙๘
๓.๒ ประเพณีของชุมชนเวียงคุก	๑๑๓
๓.๓ ประวัติของปู่ฟ้า	๑๒๔
๓.๔ พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า	๑๒๕
๓.๕ บทบาทของประชาชนที่มีต่อปู่ฟ้า	๑๒๖

บทที่ ๔	ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า	
	ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย	๑๒๘
๔.๑	สรุปความหมายของหลักพุทธจริยธรรม	๑๒๘
๔.๒	การวิเคราะห์พิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า	๑๓๒
๔.๓	การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับประชาชนทั่วไป	๑๓๕
๔.๔	การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับบริวารของปู่ฟ้า	๑๓๗
๔.๕	การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับสังคมและชุมชน	๑๓๙
๔.๖	สรุป พุทธจริยธรรมทางสังคมเกี่ยวกับปู่ฟ้า	๑๔๑
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะของการวิจัย	๑๔๒
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๔๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะของการวิจัย	๑๔๙
บรรณานุกรม		๑๕๕
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก	หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล	๑๖๐
ภาคผนวก ข	แบบสัมภาษณ์	๑๘๖
ภาคผนวก ค	ภาพการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในการวิจัย	๑๘๘
ประวัติของผู้วิจัย		๒๐๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ที่เกิดมาร่วมกันในโลกนี้ มีหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ และหลายศาสนา ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นชนชาติแต่ละชาติโดยอาศัยประเพณีของแต่ละกลุ่มนั้นเป็นตัวชี้วัด ประเพณีเป็นสิ่งที่คนในสังคมนั้นๆ ปฏิบัติเหมือนกัน โดยจะปฏิบัติตามความเชื่อ ค่านิยม เอกลักษณ์ และทัศนคติ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับดินฟ้าอากาศ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ที่ทำให้คนในสังคมเดียวกันแสดงพฤติกรรมออกมาเหมือนกันและมีการถ่ายทอดสืบเนื่องปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นพิธีกรรมที่คนในสังคมเชื่อว่าถ้าได้กระทำแล้วจะทำให้เกิดผลดี เป็นสิริมงคลต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน แต่ถ้าไม่กระทำจะทำให้เกิดภัยพิบัติอันตรายใหญ่หลวง^๑ ความเชื่อในรูปแบบใดก็ตามย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนจำนวนมากจึงทำให้เกิดเป็นพิธีกรรม ซึ่งคำว่า พิธีกรรมนั้น หมายถึง การบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^๒ เป็นคำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่างๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) หมายถึง พิธีตามประเพณีทางศาสนาหรือในโอกาสสำคัญ พิธีกรรมจะก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นมา เป็นการเพิ่มสีสันและพลังอำนาจให้แก่การดำเนินชีวิตประจำวัน..^๓ เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี^๔ สรุปว่า พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองโลกียวิสัย หรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณี การสั่งสมของ วัฒนธรรม และเป็นที่ยอมรับของคนทั่ว จะต้องเป็นการกระทำที่ปลูกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้

ส่วนคำว่า ความเชื่อ (Beliefs) นั้น หมายถึง เห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือ^๕ ใจยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของ

---

^๑ สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๘.

^๓ Richard Lawrence, **Unlock Your Psychic Powers – ศาสตร์แห่งพลัง**, แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์ พรินต์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^๔ Denny Sargent, **Global Ritualism พิธีกรรมของโลก**, แปลโดย ทิพย์อาภา (นามแฝง), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙-๓๕.

^๕ มานิต มานิตเจริญ, **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

ตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์^๖ เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย^๗ และเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^๘ การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่หลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^๙

โดยเราจะพบว่า การที่มนุษย์เราจะมีเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นย่อมมีสาเหตุหรือบ่อเกิดของความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่น อาจเกิดมาจากความกลัวบ้าง ความซาบซึ้งต่อสิ่งที่เห็นบ้าง ซึ่งบ่อเกิดหรือสาเหตุของความเชื่อนั้น พิสิฐฐิโคตรสุโพธิ์ได้ให้เหตุผลว่าเกิดมาจากการที่มนุษย์ต้องการที่พึ่งทางใจเนื่องด้วยความเข้าใจในโลกธรรมชาติและจักรวาลมีน้อยแต่เมื่อมีความเข้าใจโลกธรรมชาติและจักรวาลมากพอแล้วมนุษย์ก็ไม่ต้องการศาสนา นักศาสนาจึงได้วิวัฒนาการไปตามกาลเวลาไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ศาสนาในยุคหนึ่งก็แสดงภูมิปัญญาความรู้ความสนใจและสภาพของสังคมในยุคนั้นด้วย เนื่องจากศาสนามีวิวัฒนาการมาเรื่อยๆ แต่นักศาสนศาสตร์ก็ต้องการรู้ว่าศาสนาที่เป็นต้นแบบดั้งเดิมนั้นเป็นแบบอย่างใดมีลักษณะพิเศษเช่นไร และได้วิวัฒนาการมาตามขั้นตอนอย่างไรบ้างซึ่งก็มีความเห็นแตกต่างกันแบ่งออกเป็น ๔ พวกดังนี้

๑. พวกธรรมชาตินิยม (Naturalism) นำโดยแมกซ์มุลเลอร์ชาวเยอรมันบางที่เรียกว่าทฤษฎีเยอรมันเกิดจากการสังเกตว่าคนป่าเถื่อนมักมีท่าทีเกรงกลัวและเคารพบูชาปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ที่มีพลังน่ากลัวเช่นน้ำตกพายุฝนเป็นต้นและเชื่อว่ามีพลังลึกลับแบบบุคคลอยู่ในปรากฏการณ์นั้น

๒. พวกวิญญาณนิยม (Animism) นักปราชญ์ทางสังคมวิทยา มีเซอร์เอดเวิร์ดไทเลอร์ และเซอร์เบอร์ตสเปนเซอร์มีความเห็นว่าศาสนาตั้งเดิมของมนุษย์น่าจะเป็นวิญญาณนิยมเพราะสิ่งที่มีกิจกรรมย่อมมีชีวิตสิ่งที่มีชีวิตไม่ว่าสัตว์หรือสิ่งของย่อมมีสิ่งที่เรียกว่าวิญญาณแบบเดียวกับวิญญาณในตัวคนอยู่ภายในเพราะเป็นชาวอังกฤษเรียกว่าทฤษฎีอังกฤษ

๓. พวกที่เชื่อว่าเกิดจากไสยศาสตร์ (Magic) นำโดยเจย์เฟรเซอร์ (John George Frazer) มีความเห็นว่าศาสนาเป็นลูกของไสยศาสตร์มนุษย์ยุคแรกพยายามควบคุมธรรมชาติโดยวิธีทางไสยศาสตร์แต่เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จจึงหันไปใช้วิธีวิจวอนซึ่งเป็นงานหลักของศาสนา

๔. พวกที่เชื่อว่าเกิดมาจากลัทธิโทเท็ม (Totemism) นำโดยเอมิลดัวร์เกม นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสที่ถือทฤษฎีสหภูมิ (Collectivism) เชื่อว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับสัตว์บางชนิดและมีข้อห้ามเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนั้นเช่นห้ามฆ่ามันนอกจากจะฆ่าในพิธีกรรมพิเศษแล้วแจกจ่ายกัน

^๖ ความเชื่อท้องถิ่น. <http://home.att.net/~ag๒kh/contena.htm> - สืบค้นเมื่อ ๒๖/๓/๒๕๖๐

^๗ The University of Chicago, The New Encyclopaedia Britannica, (Chicago : University Chicago

^๘ ธวัช ปุณโณทก, "วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ" ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๙ ทศนีย์ ทานตวนิช, คติชาวบ้าน, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

กินในสมาธินอกจากนี้ยังตั้งชื่อคนตามชื่อสัตว์ชนิดนั้นอีกด้วยการไหว้โหมเพิ่มเป็นการไหว้เผ่าชนและ
พลังแฝงในโหมเพิ่มนั้นซึ่งเป็นดังเทพเจ้าของเผ่าดังนั้นสังคมกับ
เทพเจ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๐}

จะเห็นได้ว่ามูลเหตุของความเชื่อของมนุษย์เรานั้นย่อมมีมาจากมูลเหตุที่แตกต่างกัน
ตามแต่สภาพของพื้นที่และบริบทสิ่งแวดล้อมของชุมชนทัศนคติหรือค่านิยมที่เกิดขึ้นกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ของคนหรือชุมชนนั้นๆ เมื่อมีมูลเหตุดังกล่าวย่อมทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ และมนุษย์
ก็ย่อมจะปฏิบัติต่อความเชื่อนั้นในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

ในส่วนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาคำว่าศรัทธา นั้นตรงกับคำว่า สัทธา แปลว่า
ความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และความเชื่อนั้นก็เป็น
ความเชื่อที่อาจจะเป็นความเชื่อในเรื่องที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ แต่ก็สรุปได้ว่าคำว่าศรัทธานั้นคือความเชื่อ และ
พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์เราเกิดมามีความเชื่อกันนั้นนั่น เหตุผลก็คือมนุษย์มีธรรมชาติ
อย่างหนึ่งก็คือมีความรักตัวกลัวตาย หรือมีความต้องการที่จะมีความสุขไม่ต้องการมีความทุกข์ ดังนั้น เมื่อ
มนุษย์มีธรรมชาติเช่นนั้นย่อมเป็นสาเหตุผลักดันทำให้มนุษย์จำจะต้องแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจใน
หลายลักษณะ เช่น หาที่พึ่งตามธรรมชาติ ได้แก่ต้นไม้ ภูเขาอารมและเจดีย์อื่นๆใดที่จะพอหาได้เป็นที่
พึ่งของตนโดยคิดว่าสาเหตุของสิ่งที่ทำให้ตนเองเกิดความกลัวนั้นเป็นสิ่งที่มาจากธรรมชาติ และสิ่ง
ต่างๆที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติบางสิ่งบางอย่างนั้นย่อมจะสามารถเป็นสิ่งที่เป็นที่พึ่งให้กับตนเองได้
ดังนั้น มนุษย์จึงแสดงออกต่อความเชื่อภายใต้ความกลัวนั้นในรูปลักษณะที่แตกต่างกัน

อนึ่ง หากพิจารณาจากคำว่า ความเชื่อเราจะพบว่าพระพุทธศาสนานั้นได้จัดแบ่งความ
เชื่อออกเป็น ๒ ประเภทหลัก ๆ คือ (๑) ความเชื่อประเภทสัทธาญาณสัมปยุต หมายถึง ความเชื่อที่มี
เหตุมีผลอาจจะเป็นความเชื่อของพระพุทธศาสนาหรือไม่ใช่ก็ได้ (๒) ความเชื่อประเภทสัทธาญาณ
วิปยุต หมายถึง ความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลเป็นความเชื่อที่เกิดจากอารมณ์ไม่มีเหตุผลประกอบและเป็น
ความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล

เมื่อพิจารณาถึงศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นเราจะพบว่าจัดอยู่ในประเภทที่ (๑) คือเป็น
ศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผลมีปัญญาคอยควบคุมพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ศาสนิกมีความเชื่อ
อย่างไรเหตุผล แต่สอนว่าการศึกษาที่จะเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นจะต้องใช้สติปัญญาในการพิจารณา
ตรวจสอบเสียก่อน ซึ่งหลักการพิจารณาตรวจสอบความเชื่อนั้นก็ได้แก่ หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการ
ได้แก่

๑. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆกันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
๖. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান

^{๑๐} พิลิภุทธ์ โคตรสุโพธิ์, ศาสนาเบื้องต้น, (เชียงใหม่; ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๓๙ - ๔๐.

๗. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล

๘. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าใจกับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว

๙. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

๑๐.อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ต่อเมื่อได้รู้เข้าใจด้วยตนว่าธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศลเป็นกุศลมีโทษไม่มีโทษเป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น^{๑๑}

อนึ่งในความศรัทธา เราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้จำแนกศรัทธาไว้ ๔ ประการ คือ

(๑) กัมมสัทธา หมายถึง ความเชื่อในกฎแห่งกรรม หรือการกระทำ กล่าวคือ การกระทำสิ่งใดโดยเจตนา ก็จะเป็นกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว โดยกฎแห่งกรรมจะชี้ว่า กรรมเหล่านั้นจะส่งผล คือหากทำกรรมดีก็ได้รับกรรมดี ทำกรรมชั่วก็ได้รับกรรมชั่วนั้น การที่ผู้ใดปรารถนาสิ่งดีจะต้องทำกรรมดี ไม่ใช่ได้มาจากการสวดอ้อนวอนขอจากสิ่งใดๆ

(๒) วิปากสัทธา หมายถึง ความเชื่อในผลของกรรมว่ามีจริง หรือเชื่อว่าทำกรรมใดแล้วก็จะได้ผลสนองตอบเสมอ แต่อาจจะให้ผลช้าเร็วต่างกันขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย

(๓) กัมมัสกตาสัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน แต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน หรือกล่าวอีกในหนึ่ง คือ กรรมของใคร ใครก็เป็นผู้รับผลกรรมนั้น ไม่สามารถถ่ายเทกรรมหรือสละเคราะห์ลี้ภัยบาป

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีจริง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วย ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๒}

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าศรัทธาหรือความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นโดยมากจะเน้นในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนาซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดีหรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วย เจตนาทั้งทางกายวาจาหรือใจซึ่งผลของกรรมที่ได้ก็มาจากการกระทำของตนเองมนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ก็ด้วยกรรมดีและประสบผลชั่วได้ก็ด้วยกรรมชั่วของตนเองบุคคลไม่สามารถแก้กรรมที่ตนกระทำได้แม้กรรมจะยังไม่แสดงผลก็ไม่ได้หมายความว่าผลของกรรมไม่มีเนื่องจากปัจจัยของการ แสดงผลกรรมยังไม่พร้อมทำให้กรรมยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผล แน่นนอนในชาติต่อไปแน่นอนผลของกรรมเป็นอนิจจังคือเป็นสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ปุถุชนจะใช้ หลักเหตุผลอธิบายได้บุคคลนั้นเท่านั้นเป็นเจ้าของกรรมและต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น บุคคลที่ได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นผลมาจากการประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่วและกรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้การที่ชาวพุทธเรานั้นมีความกลัวในเรื่องของการกระทำกรรมชั่ว จึงเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนากระทำแต่กรรมดี

^{๑๑} พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ผู้แต่ง พระธรรมปิฎก สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้า ๒๓๒

^{๑๒} อจ.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๔/๓ ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

อย่างไรก็ตาม เมื่อเราหันมาพิจารณาถึงสภาพความเชื่อในสังคมไทยนั้น ก็จะพบว่าสังคมไทยแม้ว่าจะเป็นสังคมพุทธกล่าวคือประชาชนในสังคมนั้นโดยมากนับถือพระพุทธศาสนา และมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ถึงอย่างนั้นเราก็จะพบว่าประชาชนในสังคมไทยก็ยังมีความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ ประกอบกันด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อโชคลาง ฤกษ์ยามและไสยศาสตร์รวมอยู่ในบริบทของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย และมีความพยายามของผู้คนในสังคมที่จะนำเอาความเชื่ออื่น ๆ ที่ไม่ใช่ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาไปรวมกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาด้วย โดยเห็นว่าความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นสามารถที่จะอธิบายและเข้าได้กับความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลแห่งกรรม หรือเข้าได้กับความเชื่อเรื่องบุญบาป หรือความเชื่อเรื่องบารมี เป็นต้น และพยายามที่จะนำเอาบริบทของความเชื่อดังกล่าวเข้าไปอยู่ในเนื้อหาของพระพุทธศาสนาด้วย เช่น ในการบูชาผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษก็จะมีพิธีการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วยทำให้ลัทธิวิญญาณนิยมที่เป็นเรื่องของผีสงเวทดาได้รับการคุ้มครองหรือการเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาได้ และมีความกลมกลืนกับความต้องการและความเข้าใจของชุมชนพื้นเมืองทั่วไปได้ ดังนั้น เราจึงจะพบว่าในสังคมไทยนั้นเมื่อพิจารณาจากสังคมไทยในประเด็นเรื่องความเชื่อเราจึงจะพบว่าความเชื่อในสังคมไทยนั้นเป็นความเชื่อแบบผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นคือมีผี พุทธและไสยศาสตร์ประกอบกันในบริบทของความเชื่อสังคมหรือชุมชนนั้นๆ ดังที่เราสามารถจะพบประเพณีหรือพิธีกรรมในสังคมไทยที่มีเนื้อหาของความเชื่อแบบผสมผสานนี้ปรากฏอยู่โดยทั่วไป

หลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสังคมที่เราสามารถเห็นได้ชัดเจนและเป็นที่สำคัญคือหลักพุทธจริยธรรมซึ่งมีความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม มองกว้างๆ จริยธรรมหรือศีลธรรมมีประโยชน์และจำเป็นต่อสังคมดังที่ วคิน อินทสระ กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

๑) จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคงและสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่งรัฐควรมีนโยบายให้ประชาชนมีจริยธรรมอันดี เป็นหลักประการแรกและถือว่าเป็นอุดมคติที่เดียว ส่วนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอื่นๆ เป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจการศึกษาวิชาการและการเมืองการปกครอง ซึ่งไม่มีจริยธรรมเป็นแกนกลางหรือเป็นหลักยึดแล้ว ย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ เพราะคนจะนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้ในทางเสียมากกว่าทางดี ผู้มีความรู้มากแต่ไม่รู้วิธีที่จะประพฤติตน ย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อยถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเป็นเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุม ย่อมเป็นฝุ่นละอองให้รำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีจริยธรรมจึงมักเป็นคนทีก่อความรำคาญหรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนืองๆ

ความประพฤติตัวเป็นสิ่งสำคัญของคนเรา ในการนำชีวิตให้ผาสุกหรือล้าเคี้ยว ในการทำความเป็นของตนให้เป็นสารประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การเรียนวิชาความรู้ต้องทำคนเรียนให้มีความสามารถในกิจการ จึงได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการเรียน แต่ผู้มีความสามารถดังนั้นแล้วแต่ประพฤติตัวไม่ดีก็ไม่มีใครพอใจคบหาสมาคมด้วย เป็นอันไม่มีทางนำชีวิตไปโดยผาสุก เข้าภาษิตว่า มี

ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ความประพฤติตัวนั้น ควรหัดมาแต่ยังเล็กโดยลำดับจึงจะเป็นปกติจืดติดตัวไป เมื่อเด็กมาอยู่ในสำนักครู ครูควรเอาใจใส่ฝึกสอนธรรมาปฏิบัติคราวละเล็กละน้อยเสมอไป และควรตรวจตราดูแลความประพฤติด้วย ถ้าเห็นประพฤติผิดก็ต้องหมั่นว่ากล่าวสั่งสอน ชี้โทษ ชี้คุณให้เห็น การสอนให้นักเรียนรู้สึกด้วยน้ำใจของเขา ในสิ่งที่ควรเว้นหรือควรประพฤตินั้นเป็นปกติจะติดตัวไปข้างหน้า เช่นนี้ การสอนวิชาความรู้ในโรงเรียนจึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่ ให้ความรู้ทั้งความสามารถและความฝึกตัว ครูไม่ควรทอดธุระในการฝึกสอนธรรมาปฏิบัติแก่นักเรียนเลย

๒) การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจของคนก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อมๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้นจะสูญเปล่าเสียเป็นอันมาก ทำให้บุคคลหลงในวัตถุและอบายมุขมากขึ้นจริยธรรมในสังคมจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรกถ้าจริยธรรมดีขึ้น อบายมุขลดลงแล้ว เศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนก็จะดีขึ้น ที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรมประชาชนบางส่วนต้องหิวโหยนั้น เพราะชนบางส่วนของสังคมนั้นเองละเลยจริยธรรมกอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปจนเกิดความเห็นแก่ตัวจัด แล้งน้ำใจ เอาไรต์เอาเปรียบ ขาดเมตตาปราณีในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ นั่นมิใช่สัญลักษณ์ของการขาดจริยธรรมหรือถ้าไม่ยอมให้จริยธรรมก้าวขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งในการพัฒนาบ้านเมือง ก็ควรให้เดินเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ มิฉะนั้นแล้วความวุ่นวายในสังคมหาสิ้นสุดลงได้ไม่ เพราะการพัฒนาที่ยั่วยุให้คนมีความโลภและมีต้นหามากขึ้นนั้น มีแต่ก่อความยุ่งเหยิงซับซ้อนให้แก่มนุษย์มากขึ้น

๓) พูดถึงจริยธรรม คนส่วนมากเล็งไปถึงการถือศีล กินเจ เข้าวัดฟังธรรม จำศีลภาวนาไม่ทำอย่างอื่นอันช่วยให้สังคมก้าวหน้าแต่ตามความเป็นจริงแล้ว จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติการกระทำและความคิดที่ต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำสิ่งที่ควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล นำเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนัยนี้ จะเห็นว่าจริยธรรมมีคุณค่าและจำเป็นสำหรับทุกคนในทุกอาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดได้ก็ด้วยจริยธรรม จะสงบสุขหรือวุ่นวายก็ขึ้นอยู่กับจริยธรรมที่ปัจเจกชนครอบครองหรือสังคมนั้นๆ ประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด

“แม้ในการเกษตร เป้าหมายสูงสุดของเกษตรกรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืชผล แต่คือการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์การบำรุงรักษาผืนแผ่นดินและการชำระจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์เป็นกระบวนการเดียวกัน”

๔) การทุจริต คดโกง ในวงการต่างๆ การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคมนั้นๆ ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้เราจะพอเลี้ยงชาวโลกนี้ไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภโลภมากเสีย แล้วมามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและช่วยกันสร้างสรรค์สังคม โดยยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนิน ไม่ใช่ยึดเอา ลาภ

ยศ ความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดมุ่งหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ให้ถือเป็นเพียงผลพลอยได้ และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพடுத்தกรรม เช่น อาศัยลาภผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีหน้ามีตามีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการจูงคนผู้เคารพนับถือเข้าหาธรรม

๕) จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนยากจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย ไม่วางโตโอหัง อวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้เราลดทิฐิมานะลงให้มาก ๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่หลงตัวคิดวิปลาสไปว่า ตนสำคัญกว่าใครๆ รู้ดีและสามารถกว่าใครๆ หหมด จริยธรรมสอนให้ผู้นำสังคมหรือผู้นำรัฐมีจริยธรรมสูง เพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้อย่างสนิทใจของคนทั้งหลาย ผู้นำรัฐหรือผู้นำชุมชนควรเป็นผู้สามารถนำความสงบสุขทางใจมาสู่มวลชนอีกด้วย ปวงชนควรเลือกบุคคลผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวมาเป็นผู้นำตน สันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเพราะความสามารถของผู้นำเช่นนั้น ความแข็งแกร่งทางกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลหรือประเทศชาติจะเจริญอยู่ได้ไม่นาน

สังคมที่เจริญมั่นคงต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรองรับหรือเป็นแกนกลาง เหมือนถนนที่มั่นคงและตึกที่แข็งแรง เขาใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก แม้เหล็กจะไม่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอกแต่ก็มีความสำคัญอยู่ภายใน นายช่างย่อมรู้ดี ทำนองเดียวกับบัณฑิตย่อมมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าจริยธรรมมีความสำคัญเพียงไร

รวมความว่า จริยธรรมทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดสำคัญเท่าหรือสำคัญกว่า เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเสียอีก เพราะถ้าปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว ปัจจัยเครื่องอาศัยเหล่านั้นก็จะกลายเป็นพิษขึ้นมาทันที จริยธรรมนั่นเองจะช่วยรักษาเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคของบุคคลและสังคมไว้ แม้ชีวิตก็เหมือนกันจริยธรรมได้ช่วยคุ้มครองรักษาไว้มิฉะนั้นแล้ว ชีวิตจะถูกทำลายลงไปก่อนเวลาอันสมควร โดยบุคคลผู้มีจิตหมักหมนอยู่ด้วยบาป ปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว เด็กหนุ่มจะมั่วสุมอยู่ด้วยอบายมุขนานับการ เด็กสาวจะหลงไหลมัวเมาอยู่กับแพ้นั่นต่างๆ และจะถูกข่มเหงรังแกไม่เว้นวัน ผู้ใหญ่จะมกมุ่นอยู่ด้วยการชว่ชิงอำนาจและผลประโยชน์ทางทรัพย์สินแล้วเบียดเบียนกัน คนชราผู้เป็นบุพการีของชาติจะถูกทอดทิ้งให้ว่าเหวไรที่พึ่งพิง นักบวชจะมีชีวิตอยู่อย่างลวงโลก ไร้ยางอาย วางโต อวดมั่งอวดมี เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่าสังคมนี้ โลกนี้ จะน่ารังเกียจเพียงใด

ในทางกลับกัน สังคมใดอบอวนไปด้วยจริยธรรม เด็กหนุ่มจะตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียนบำรุงกำลังกาย กำลังสมอง กำลังสติปัญญา และกำลังใจให้แข็งแกร่ง เพื่อเตรียมตัวไว้รับใช้ชาติ เด็กสาวก็ทำนองเดียวกัน ประพฤติตนอยู่ในธรรมของสตรี น่ารัก น่าถนอม ทำตนเป็นกำลังอันสำคัญของครอบครัวและสังคม ผู้ใหญ่ตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่เต็มความสามารถ ดำเนินชีวิตในทางดีเพื่อเป็นหลักและเป็น

ตัวอย่างที่ดีของอนุชน คนแก่เฒ่าตั้งอยู่ในศีลธรรมจิตใจสงบรับเป็นที่พึ่งพิงทางใจของลูกหลาน นักบวชมีชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์ทั้งทางอาชีพและอาจารย์ (ความประพฤติ) เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่า สังคมนั้นจะรื่นรมย์น่าอยู่สักเพียงใด นี่คือความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม^{๑๓}

สำหรับจังหวัดหนองคายนั้นถือว่าเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยที่มีความเป็นมาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม และโดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงประเด็นเรื่องความเชื่อเราจะพบว่าจังหวัดหนองคายนั้นประชาชนมีความเชื่อในเรื่องต่างๆอยู่อย่างหลากหลายและเนื่องจากจังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดที่มีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตและชุมชนของชาวหนองคายรวมถึงเวียงจันทน์มาเป็นระยะเวลานาน และประชาชนในจังหวัดหนองคายหรือจังหวัดอื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงนั้นก็ได้อาศัยแม่น้ำโขงในการดำรงชีวิตสืบมา และหากพิจารณาถึงประเด็นความเชื่อ เราจะพบว่าชาวจังหวัดหนองคายนั้นมีความเชื่อว่ามีเทพเจ้าที่ทำหน้าที่รักษาแม่น้ำโขง อยู่หลายประเภท เช่น พญานาค เจ้าแม่สองนาง และวิญญาณบรรพบุรุษผู้รักษาแม่น้ำโขง เป็นต้น

ชุมชนเวียงคุก เป็นชุมชนที่มีความเชื่อที่หลากหลายและมีพิธีกรรมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทั้งตำบล นั่นคือ พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้า จากการที่ผู้ศึกษาเป็นประชาชนคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลเวียงคุกก็จะเห็นประชาชนในตำบลเวียงคุกมาตั้งแต่เด็ก เพราะการส่งสองของบรรพบุรุษ เล่าให้ฟังว่า ปู่ฟ้าเป็นเสมือนหลักบ้าน หลักเมือง ของตำบลเวียงคุก ที่ทุกๆ ปี ในเดือน ๗ เพ็ง จะต้องมารวมกันประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับปู่ฟ้า เพื่อให้เกิดความเป็น ศริมงคลกับประชาชนทุกคน ถ้าใครที่ไม่สามารถเดินทางมาร่วมกับพิธีกรรมนี้ได้ ทางครอบครัวก็จะนำสิ่งของของสมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมพิธี เช่น เสื้อผ้า และเครื่องใช้ต่างๆ แล้วส่งไปให้เจ้าตัว เพื่อที่จะได้ความเป็นมงคล อนึ่งเราจะพบว่า ความเชื่อเรื่อง ปู่ฟ้า ในความเชื่อของชาวชุมชนเวียงคุกนั้นถือว่าเป็นความเชื่อมีความเป็นเอกลักษณ์และมีความเป็นมาที่เล่าขานกันมาอย่างยาวนาน

จากตำนานและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบลเวียงคุกที่มีต่อปู่ฟ้า ทั้งหมดเราจะพบว่าความเชื่อเรื่องปู่ฟ้านั้นถือเป็นความเชื่อที่น่าสนใจในฐานะที่เป็นความเชื่อของคนในชุมชนเวียงคุก และเป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นระยะเวลานานทั้งยังมีความสัมพันธ์กับสภาพสังคม วัฒนธรรม การดำเนินชีวิตของชาวบ้านชุมชนเป็นอย่างมาก และมีองค์ประกอบที่สำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมได้หลายด้าน จึงศึกษาเรื่องของอิทธิพลที่มีต่อชุมชนในด้านของวัฒนธรรม ท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ องค์ประกอบของพิธีกรรมจะเป็นในเรื่องของการแต่งเครื่องบวงสรวงและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับปู่ฟ้า ในตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย เพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งเป็นการช่วยรักษาพิธีกรรมและความเชื่อของปู่ฟ้านี้ไว้ไม่ให้สูญหาย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เรียนรู้ เผยแพร่ และเพื่อต้องการพัฒนาความเชื่อเหล่านี้ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแม้จะเป็นการศึกษาเฉพาะแต่ก็มีนัยครอบคลุมถึงความเชื่อโดยทั่วไปของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน

^{๑๓} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์ , หน้า ๒๔-๒๕.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ต้องการทราบหลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม
- ๑.๓.๒ ต้องการทราบพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย
- ๑.๓.๓ ต้องการทราบการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย เรื่องศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้ากับการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ดังนี้ หลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม พิธีกรรมการปฏิบัติ รวมถึงตำนานของการบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย และรูปแบบการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ และกลุ่มประชากรตัวอย่าง

๑. พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่ใน ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยทำการศึกษาพื้นที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงปู่ฟ้าเป็นประจำทุกๆปี และประชาชนก็เดินทางมาร่วมเป็นทำกิจกรรมต่อปู่ฟ้าอยู่เป็นประจำวัน

๒. ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด การสัมภาษณ์โดยการบันทึกวิดีโอ บันทึกเทปเสียง คือ พระสงฆ์ จำนวน ๑๒ ท่าน ราษฎรชาวบ้านในพื้นที่นั้น ร่างทรง ผู้ที่ประกอบพิธีกรรม พราหมณ์ ผู้บริหารหรือผู้ปกครองพื้นที่หลายระดับทั้งไทยและลาว และชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำการวิจัย จำนวนรวม ๒๕ ท่าน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปู่ฟ้า หมายถึง หลักบ้าน ตำบลเวียงคุก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวชุมชนเวียงคุกและประชาชนใกล้เคียง ให้การเคารพ นับถือ บูชา โดยการประกอบพิธีกรรมต่างๆเป็นประจำ

ความเชื่อ หมายถึง ประชาชนในชุมชนเวียงคุก มีความศรัทธา มีความเชื่อในเรื่องของการประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า และความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้า

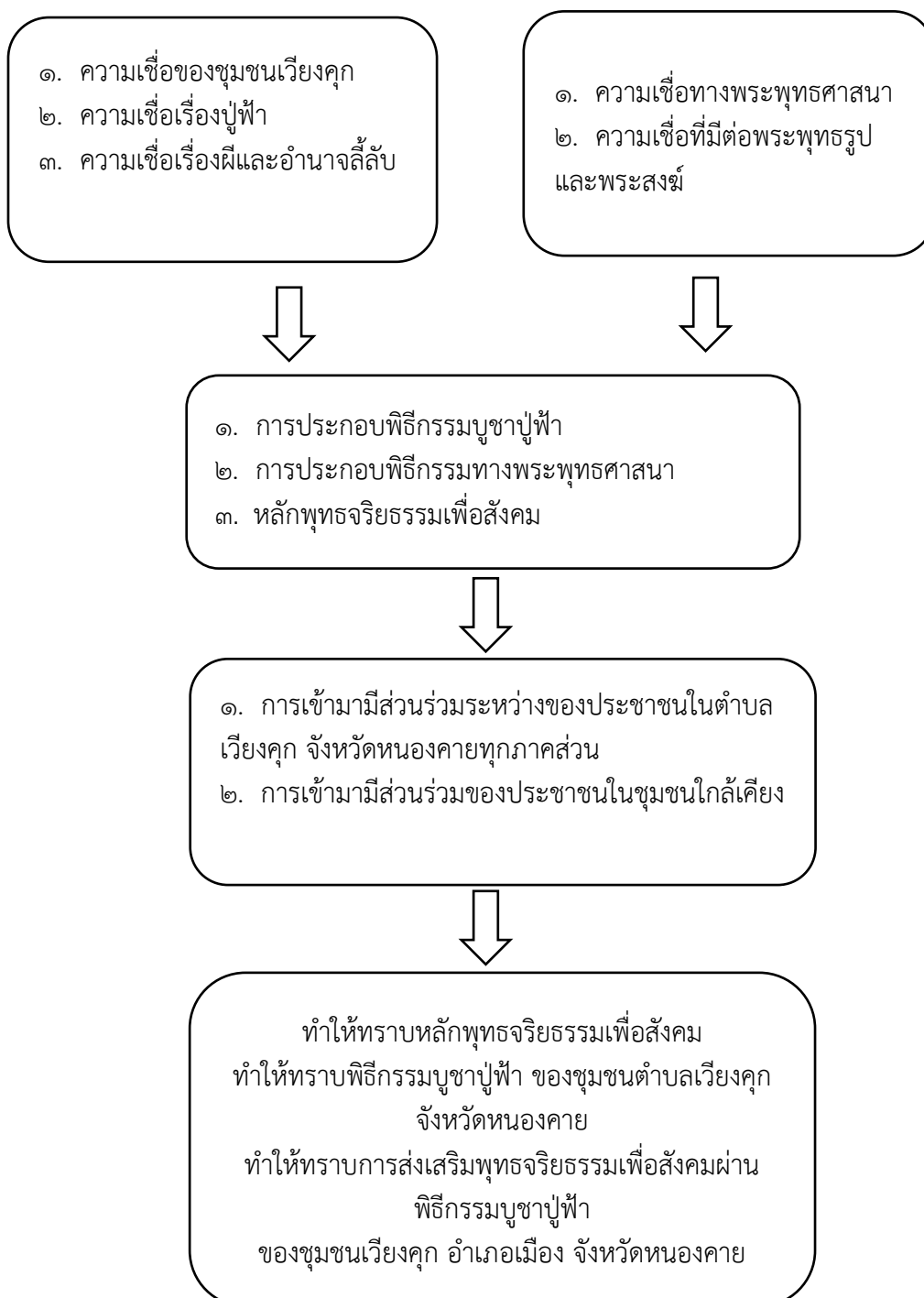
พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า หมายถึง พิธีกรรมอันเกี่ยวกับการบูชาปู่ฟ้า การบวงสรวงต่างๆ การรำ การแต่งเครื่องบูชา เป็นต้น

พุทธจริยธรรม หมายถึง พุทธจริยธรรมหรือพุทธจริยศาสตร์เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ๑. พุทธจริยธรรมระดับต้น บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ ศีล ๕ ธรรม ๕ ทิศ ๖ เป็นต้น ๒. พุทธจริยธรรมระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ ๓. พุทธจริยธรรมระดับสูง เป็นจริยศาสตร์เพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ มรรค ๘

การส่งเสริม หมายถึง สิ่งที่เป็นการส่งเสริมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่มีผลกับสังคม เช่นให้เกิดความสามัคคีในชุมชน หรือเกิดการรักษาศีล เป็นต้น

ชุมชนเวียงคุก หมายถึง เป็นชุมชนที่อยู่ในอำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย ที่มีการปฏิบัติพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า

๑.๖ ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ของโครงการวิจัย

๑.๗ ทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมชิรญาณ ได้เขียนบทความเรื่อง พุทธกรรมความเชื่อในสังคมไทย ท่ามกลางสภาวะปัญหาและการพัฒนาชาติบ้านเมืองไทยในด้านต่างๆ ให้เจริญรุ่งเรืองนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ได้มีพุทธกรรมความเชื่อบางประการที่ประชาชนมีต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ เพื่อสนองความปรารถนาของตน ที่ปรากฏเด่นชัดในวิถีชีวิตประชาชนบางกลุ่มในสังคมไทย ซึ่งน่าจับตามองนั้น มีอยู่ ๓ พุทธกรรม คือ ๑. พุทธกรรมความเชื่อในทางโหราศาสตร์ ๒. พุทธกรรมความเชื่อในทางไสยศาสตร์ ๓. พุทธกรรมความเชื่อทางบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยม แม้ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธจำนวนมากมิใช่น้อย ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่ทั้งนี้เพราะอิทธิพลแห่งเหตุปัจจัยในสังคมไทย ๒ ประการ คือ ๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ อิทธิพลทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อหรือความยึดถือที่เกิดจากทัศนคติความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมของพุทธศาสนิกชน^{๑๔}

สมใจ ศรีนวล ได้เขียนบทความเรื่อง วัฒนธรรมความเชื่อ ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมร่วม เป็นเรื่องจิตใจของปัจเจกชนที่ยอมรับสิ่งหนึ่งว่ามีพลังอำนาจ ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนให้ปฏิบัติตาม อ่อนน้อม สืบทอดกันมาเป็นบรรทัดฐานของสังคมยุคแล้วยุคเล่า ซ้ำซ้อนและเห็นดีเห็นงามไปด้วยกัน ประสานคนประสานใจไปด้วยกัน จึงกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ความเชื่อแม้จะเป็นนามธรรมที่แต่ละคนเชื่อถือ ถึงกระนั้นเมื่อถึงกาลเวลาผ่านไป ได้กลายเป็นมรดกทางสังคมยากที่ใครคนใดจะปฏิเสธอำนาจความเชื่อได้หากเขายังเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ^{๑๕}

ยุทธภักดิ์ เตชะแก้ว ได้เขียนบทความเรื่อง พิธีกรรมและระบบความเชื่อการล่ำผีฟ้าในภาคอีสานความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังพิธีกรรมและการถ่ายทอดระบบความเชื่อผ่านพิธีกรรมการล่ำผีฟ้า ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องผีเป็นอำนาจและกฎเกณฑ์ที่สังคม ชุมชน นำมาจัดความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ในระดับครอบครัวเครือญาติและชุมชน รวมทั้งจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่าพิธีกรรมการล่ำผีฟ้า เป็นกระบวนการทางชีวิต อาศัยภาวะวิกฤตในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ซึ่งเป็นการเจ็บป่วยของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม สรรสร้างพิธีกรรมเป็นเครื่องมือ มีหมอล่ำผีฟ้าเป็นกลไก นำอำนาจจากความเชื่อ เรื่องผีมาควบคุมพฤติกรรมทางสังคม การสืบทอดอุดมการณ์คุณค่า ซึ่งเป็นการกล่อมเกลாத่างสังคมในความเชื่อและพิธีกรรมเป็น

^{๑๔} พระพรหมชิรญาณ, พุทธกรรมความเชื่อในสังคมไทย, วารสารรามคำแหง ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๔๘)

^{๑๕} สมใจ ศรีนวล, วัฒนธรรมด้านความเชื่อ, วารสารสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๔๖), หน้า ๖๗-๗๕

กระบวนการเดียวกับการดำเนินชีวิต เกิดประสบการณ์สั่งสม ชาวบ้านได้นำมาสร้างกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานให้เป็นแม่บทของสังคม เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ทุกคนในชุมชนจะต้องเรียนรู้^{๑๖}

เครือจิต ศรีบุญนาค ได้เขียนบทความเรื่อง เรือมมมั่วต : พิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผีของกลุ่มชาวไทยเขมรสุรินทร์ พิธีกรรมต่างๆ ของมนุษย์มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ หรือความศรัทธาที่มนุษย์มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความเชื่อในนิยายปรัมปรา ความเชื่อในศาสนาต่างๆ อิทธิพลเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นประเพณีที่มนุษย์จัดขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งเรียกว่า การประกอบพิธีกรรม นักมนุษยวิทยาถือว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมา พิธีกรรมในสมัยดึกดำบรรพ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงความหวาดกลัวต่อภัยธรรมชาติ ตลอดจนการที่พยายามจะเอาชนะความไม่รู้ว่สิ่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยก็มักจะยกเป็นเรื่องของภูตผีวิญญาณต่างๆ การแสดงพฤติกรรมต่างๆ เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ โดยแรกเริ่มอาจจะเพียงการแสดงท่าทางเพื่อสื่อความหมาย ต่อมาก็เพิ่มความซับซ้อนด้วยภาษาซึ่งเป็นทั้งคำพูดและการขับลำเป็นทำนอง มีดนตรีและการฟ้อนรำประกอบ จากการยอมรับพิธีกรรมความเชื่อนี้เองที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้มนุษย์สามารถประกอบพิธีกรรมอันวิจิตรพิสดารและกลายเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในที่สุด^{๑๗}

พิศเพลิน พรหมเกษ ได้เขียนบทความเรื่อง การเกิดมูมมองความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม ความกลัวและความไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ ซึ่งความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ เช่น มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่อง ผี พราหมณ์และพุทธ เหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นหากไม่รู้สาเหตุก็มักเหมาไปว่า เกิดเพราะสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น อำนาจฟ้าดินอากาศ ลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ก็มักยึดถือธรรมชาติอันมี พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ลม ไฟ เมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นก็ยึดถือเทพเจ้า ภูตผี ปีศาจ ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยให้ตนพ้นทุกข์ จากความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ ที่มีก่อนสมัยพุทธกาล ต่างมีความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณ อิทธิพลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะเป็นผู้กำหนดคุณและโทษ ต่อมาเมื่อมีการแพร่กระจายและยอมรับนับถือศาสนาพราหมณ์ และพุทธ จึงทำให้เกิดความเชื่อแบบผสมผสานของทั้งสามประการเข้าด้วยกัน^{๑๘}

^{๑๖} ยุทธภักดิ์ เดชะแก้ว, **พิธีกรรมและระบบความเชื่อการล่ำผีในภาคอีสาน**, วารสารการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ ๓๗ : สาขาอุตสาหกรรมเกษตร สาขาเกษตรศาสตร์ สาขาศึกษาศาสตร์ สาขามนุษยศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์ สาขาบริหารธุรกิจ ๓-๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒, หน้า ๓๑๒-๓๑๕

^{๑๗} เครือจิต ศรีบุญนาค, **เรือมมมั่วต : พิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผีของกลุ่มชาวไทยเขมรสุรินทร์** . วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีที่ ๓ (๒๕๔๐), หน้า ๔๔-๕๐

^{๑๘} พิศเพลิน พรหมเกษ, **การเกิด : มูมมองความเชื่อประเพณีและพิธีกรรม**. วารสารศิลปะและวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง.มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ปี ๒๕๕๒, หน้า ๕๐ - ๖๐

๑.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วีระพล ภูวนนท์ ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้อง กรณีศึกษาบ้านหนองเขียด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ในด้านความเชื่อและความศรัทธาพบว่า ชาวตำบลหนองเขียดและประชาชนในเขตใกล้เคียงได้มีความเชื่อ และความศรัทธาในองค์พระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้องมาก เกี่ยวกับแรงบันดาลให้สำเร็จดังความปรารถนาของผู้มาบนบานให้ประสบความสำเร็จในเรื่องของลาภยศ การศึกษา คดีความ และความสุขในครอบครัว เป็นต้น ด้านพิธีกรรมพบว่า พิธีกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้องคือ พิธีอัญเชิญลงมาจากยอดพระธาตุ พิธีบูชาบวงสรวง พิธีสงฆ์น้ำ พิธีแห่ไปตามหมู่บ้าน พิธีอัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้บนยอดพระธาตุ ตลอดจนพิธีบนบานและพิธีแก้บน เป็นต้น^{๑๙}

สร้อยญา แสงลับ ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโทนของชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ชาวชุมชนหนองบัวยังคงมีความเชื่อต่อเจ้าพ่อพระยาศรีโทนอย่างมั่นคง และยึดถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และพร้อมใจประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี องค์ประกอบของพิธีกรรมแบ่งออกเป็นสามด้าน องค์ประกอบแรกคือองค์ประกอบด้านบุคคล องค์ประกอบที่สองคือองค์ประกอบด้านเวลาและสถานที่ ซึ่งจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อ ๒ พิธีกรรมคือ พิธีกรรมการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโทน และพิธีกรรมการเชิญเจ้านายเข้าเมือง องค์ประกอบสุดท้ายคือองค์ประกอบด้านวัสดุ ส่วนขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม จะดำเนินไปตามลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนของพิธีกรรมเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ชาวบ้านยังคงมีความเลื่อมใสและเชื่อมั่นเหมือนเดิม เพราะจากการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของทุกๆปีก็เกิดผลในด้านดีต่อ ชุมชนตำบลหนองบัวและทำให้สังคมมีระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบสุขของสังคม จากการศึกษาทำให้ทราบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ต้องการให้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานมีความสามัคคีกัน มีพฤติกรรมที่ดีงามและถูกต้อง ทำให้สังคมมีระเบียบ ร่วมใจรักษาประเพณีของท้องถิ่นและสามารถดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ เป็นป่าไม้ของชุมชนที่มีความสมดุลของระบบนิเวศน์ เป็นมรดกลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตต่อไป^{๒๐}

มัลลิกา จันทรา ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนตู ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า การประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าได้ปรากฏมานานแล้วที่บ้านสว่างดอนตู ในการประกอบพิธีกรรมนั้น มีองค์ประกอบคือ เครื่องคายรักษา บุคลากรผู้ประกอบพิธีกรรม การแต่งกาย เครื่องดนตรี กลองล่ำ และการฟ้อนรำ

^{๑๙} วีระพล ภูวนนท์, ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้อง กรณีศึกษาบ้านหนองเขียด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น, *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

^{๒๐} สร้อยญา แสงลับ, ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโทนของชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย, *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

สำหรับพิธีรักษามี ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียม ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ เครื่องคาย ผู้เข้ารับการรักษา เป็นต้น ขั้นตอนประกอบพิธีกรรมเป็นขั้นของการรักษา ได้แก่ การล่ำอัญเชิญผีฟ้า การสวดหาสาเหตุ และการล่ำเรียกขวัญ และขั้นหลังพิธีกรรม จะเป็นการอบรมสั่งสอนผู้ป่วยให้ปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้า หรือให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี พิธีกรรมการล่ำผีฟ้ามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านสว่างดอนคู้ โดยบทบาททางตรงคือ ทางด้านสังคม ซึ่งรักษาการเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจากการกระทำของผี หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ และบทบาทด้านวัฒนธรรม คือ การช่วยเป็นตัวควบคุมสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่ดี ซึ่งบรรทัดฐานเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ได้แก่ การนำคติความเชื่อเกี่ยวกับผีมากำหนดและควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านมิให้ประพฤติผิด หรือออกนอกจารีตของหมู่บ้าน ซึ่งการนำความเชื่อเกี่ยวกับผี เช่น ผีปู่ตา ผีตาแฮก ผีป่าภู มาช่วยกำหนดพฤติกรรมของผู้คนในหมู่บ้าน โดยห้ามละเมิดออกนอกจารีตที่ดี หากล่วงเกินหรือละเมิดอาจจะเกิดการเจ็บป่วย หรือมีอันเป็นไปอย่างอื่น ก็จะต้องมีการรักษาโดยการล่ำผีฟ้า ซึ่งจากการควบคุมดังกล่าวจะทำให้สังคมหมู่บ้านเกิดความสงบสุขต่อไป^{๒๑}

ภูมิจิต เรื่องเดช ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและการนับถือผี ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่บ้านสวายจิก ตำบลสวาย จิก อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาสรุปว่า ความเชื่อและการนับถือผีในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่บ้านสวายจิก ได้รับอิทธิพลตามคติความเชื่อแบบผี พราหมณ์ และพุทธ มีความเชื่อและนับถือผีอย่างเคร่งครัด คือ ผีเนียะตา ผีโดนตา และเปรี๊ยะภูมิแสร์ โดยองค์ประกอบในพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม อุปกรณ์เครื่องบูชา เครื่องเช่นสรวง และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมที่เชื่อถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษมาช้านานมากกว่า ๑๐๐ ปี ผลการวิจัย พบว่า ประการแรก ความเชื่อและการนับถือผีเนียะตา ที่บ้านสวายจิก มีผีเนียะตาหรือผีปู่เจ้าตาหรือผีปู่ตา เป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านมีจำนวน ๗ ผีปู่ตา โดยจะจัดพิธีกรรมแซนเนียะตาทั้ง ๗ แห่ง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนให้ความเคารพนับถือ เชื่อว่าผีปู่ตาจะคอยคุ้มครองให้หมู่บ้านให้มีความสุขปราศจากภัยจากอันตรายทั้งปวง ประการที่สอง ความเชื่อและการนับถือผีโดนตา เป็นการแสดงความกตัญญูทวดเวที่ต่อผีบรรพบุรุษประจำสายเลือด สายตระกูล โดยเชื่อวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงวนเวียนเพื่อรอคอยดูแล ปกป้องรักษาคุ่มครองลูก ๆ หลาน ๆ ผู้ที่ปฏิบัติดีจะมีความเจริญรุ่งเรือง และผู้ที่ประพฤติปฏิบัติไม่ดี จะถูกลงโทษให้ได้รับความเดือดร้อน ประการที่สาม ความเชื่อและการนับถือเปรี๊ยะภูมิแสร์เป็นการแสดงความนับถือพระภูมินาหรือผีนาเพื่อบอกกล่าวและขอให้ช่วยคุ้มครองการทำการให้มีความสมบูรณ์ข้าวเจริญงอกงามและได้ผลผลิตมาก ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อและการนับถือผีที่บ้านสวายจิก สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาที่สร้างความสามัคคี ทำให้คนผูกพันกับท้องถิ่น และมีส่วนในพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์เป็นภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชน ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมให้ได้รับความสงบสุข^{๒๒}

^{๒๑} มัลลิกา จันทรา, ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนคู้ ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น, *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๘), หน้า ก.

^{๒๒} ภูมิจิต เรื่องเดช. ความเชื่อและการนับถือผี ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่บ้านสวายจิก ตำบลสวาย จิกอำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์, *วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ก.

พระภูเมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ) ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่มีต่อพระพุทธรูป จากการศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาพบว่า ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) จากผลการศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูปพบว่าโดยส่วนใหญ่พุทธศาสนิกชนมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้บูชา การบริจาคน้ำจืดในตู้บริจาคน้ำ แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่มีพฤติกรรมปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิม คือ การอ้อนวอนขอพร และมีความเชื่อในเรื่องชะตาชีวิตด้วยการเสี่ยงเซียมซี (เป็นคำทับศัพท์ภาษาจีนแต่ใจหมายถึง ใบทำนายโชคชะตาที่ต้องสั่นไม้ตัวเสี่ยงทาย) สอดคล้องกับผลการสังเกต ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อกราบไหว้บูชา จากผลการศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธ พบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม คือ เข้ามากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป แล้วทำการสวดมนต์ขอพร และนั่งสมาธิ สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ คือ เข้ามากราบไหว้บูชาและนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา มากกว่าการปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม เนื่องจากมีเหตุผลเดียวกัน คือ การเข้ามาสักการะกราบไหว้เพื่อความสงบสุขทางจิตใจ และได้มีข้อเสนอแนะว่า คณะสงฆ์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการสื่อสารความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติต่อพระพุทธรูป รวมไปถึงการจัดสถานที่และกิจกรรมในศาสนสถานที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนหลักศรัทธาที่ถูกต้อง^{๒๓}

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากงานเอกสารและวรรณกรรมที่ทำการบันทึกไว้แล้ว และศึกษาจากแหล่งต่างเพิ่มเติม อีกทั้งข้อเขียนและบทความที่เผยแพร่ตามวารสาร, นิตยสารและสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา และจริยธรรมทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมบวงสรวงปู่ฟ้า และการศึกษาวิจัยภาคสนาม เฉพาะในเขตจังหวัดหนองคาย ที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้า โดยการสุ่มตัวอย่างที่มีกลุ่มเป้าหมายซึ่งมี ประชาชนชาวบ้าน ในพื้นที่นั้น พระสงฆ์ ร่างทรง ผู้ที่ประกอบพิธีกรรม พราหมณ์ ผู้ปกครองพื้นที่หลายระดับทั้งไทยและลาว และชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

๑.รูปแบบการวิจัย ศึกษาโดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธา หลักการจริยธรรม จากเอกสาร หลักฐาน ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ พระไตรปิฎก อรรถกถา

^{๒๓}พระภูเมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ), ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ก.

และข้อเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง นิตยสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ อินเทอร์เน็ต นำข้อมูลที่ได้รวบรวมเป็นประเด็นที่สำคัญ

๒. สัมภาษณ์ โดยใช้ แบบสอบถามปลายเปิด การบันทึกเสียงและทำการถอดเทป พระสงฆ์ จำนวน ๑๒ ท่าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น พราหมณ์ และประชาชน จำนวน ๑๓ ท่าน ทำให้ทราบข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้า ทั้งข้อมูลเรื่อง วัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น และกิจกรรมต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้า จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ อธิบายเป็นประเภท ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมต่างๆ

๓. การรวมเอาเทคนิคทางด้านการเข้ามีส่วนร่วม และสังเกตการณ์ (Participant-Observation) เข้าร่วมสังเกตในพิธีกรรมบวงสรวงประจำปี และแต่โอกาส ของปู่ฟ้า ที่จัดขึ้นในตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย เช่นงานไหว้ปู่ฟ้าประจำปี การขอพร การบวงสรวง การไหว้ของประชาชนที่มีการกระทำประจำวัน

๔. การนำข้อมูลที่ได้จากการ ศึกษาจากแนวความคิด ทฤษฎีความเชื่อต่างๆที่เป็นเอกสารต่างๆ การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์และสรุปเป็น การวิจัยคุณภาพอธิบายโดยเชิงพรรณนา

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย

๑.๙.๑ ทำให้ทราบหลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม

๑.๙.๒ ทำให้ทราบพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย

๑.๙.๓ ทำให้ทราบการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

บทที่ ๒

หลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม

การศึกษาเรื่องการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ในบทนี้ผู้ศึกษาจะทำการศึกษารวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นหลักพุทธจริยธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและแนวคิดทฤษฎีพุทธจริยธรรมในด้านต่างๆ เพื่อสังคม เพื่อที่จะทำให้เข้าใจพื้นฐานแล้วโยงไปถึงเรื่องพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมอย่างชัดเจนขึ้น

๒.๑ ความหมายของจริยธรรม

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้หลายประการดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ , ศีลธรรม, กฎศีลธรรม^๑

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมคือ ความประพฤติ ธรรมคือการดำเนินชีวิต หลักการประพฤติ,หลักการดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น ๒ คือ (๑)ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม (๒)จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^๒

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ ๓ นัยยะด้วยกัน คือ

จริยธรรมคือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ,ระเบียบที่ควรประพฤติปฏิบัติ,แบบแผนที่ดีงาม สำหรับจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อยดีงาม

จริยธรรม หมายถึง ศีลธรรม กฎศีลธรรม และธรรมเนียม ประเพณีที่เกี่ยวกับความประพฤติ อันดีงามของสังคม เป็นข้อที่กำหนดกันไว้เป็นแนวหรือเป็นกรอบ ปฏิบัติสำหรับคนในสังคม เพื่อให้ เกิดความเรียบร้อยดีงาม เกิดความร่มเย็นเป็นสุข และเกิดความอบอุ่นความสบายใจไม่หวาดกลัว

---

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด,๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด,๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

จริยธรรม ได้แก่ เบญจศีล เช่น ไม่ฆ่ากัน ไม่เบียดเบียนกัน เบญจธรรม เช่น มีเมตตากรุณาต่อกัน ประกอบอาชีพในทางสุจริต ตลอดถึง สุจริตธรรม มารยาทสังคม และระเบียบสังคมที่กำหนดกันไว้เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม^๓

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ ตามคำแปลนี้ เล็งไปทางฝ่ายดีคือบุญหรือกุศลธรรม จริยธรรมตรงกับคำอังกฤษว่า Ethically คล้าย Ethics ที่หมายถึง จริยศาสตร์นั่นเองมงคลในพระพุทธศาสนามีข้อหนึ่งเรียกว่า ธรรมจริยา แปลว่า การประพฤติธรรม หรือประพฤติถูกต้อง ในที่นี้ท่านกล่าวถึงการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ว่าเป็น ธรรมจริยา คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลัก การประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อเว้นจากโลภอยากได้ของผู้อื่น การปองร้ายผู้อื่น และความเห็นผิด ธรรมจริยานี้ ถ้ากลับคำจริยามาไว้ข้างหน้าเสียก็จะเป็นจริยธรรม

จริยธรรมหรือศีลธรรมนั้นจะมีความหมายคล้ายคลึงกันหรือเกี่ยวกัน จะเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ได้ โดยทั่วไป ศีลหมายถึง การเว้นสิ่งที่ควรเว้น ธรรม หมายถึง การประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ การที่คนเรารู้แล้วเว้นสิ่งที่ควรเว้นและทำสิ่งที่ควรทำได้นั้นนับว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อสังคมอย่างใหญ่หลวง^๔

ไสว มาลาทอง ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม (Morality) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ หรือหลักธรรมคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมวลมนุษย์ คำว่า จริยธรรม มาจากคำ ๒ คำคือ จริย + ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์ คือ จริย แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอน ในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความ ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อนำเอาคำว่า จริย มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็น จริยธรรมแปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือ หลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ^๕

พุทธทาส ภิกขุ ได้ให้ความหมายดังนี้ จริยธรรม โดยเอาตัวพยัญชนะเป็นหลัก ก็แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติ จร แปลว่า ประพฤติ, อัย ปัจจัย มีความหมายว่า ควร จริย แปลว่า ควรประพฤติ

จริยธรรม ก็แปลว่า สิ่งที่ควรประพฤติ หรือ ธรรมที่ควรประพฤติโดยสามารถแยกธรรมะ หรือ จริยธรรมนี้ออกเป็น ๒ ประเภท โดยหลักใหญ่ๆ คือ ธรรมที่เป็นตัวผลที่เรามุ่งหมายอย่างหนึ่ง ; และ ธรรมอีกตัวหนึ่งก็คือ เหตุหรือตัวเครื่องมือที่จะทำให้ได้ผลอันนั้นมา ฉะนั้นธรรมะหรือสิ่งที่เป็นตัวเหตุ ตัวเครื่องมือนี้เอง ที่เราเรียกว่า จริยธรรมในที่นี้^๖

^๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงเทียน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๙.

^๔ วคิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^๕ ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๔๒), หน้า ๖-๗.

^๖ พุทธทาส, **พจนานุกรม**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา ๒๕๔๙), หน้า ๕๐.

บุญมี แท่นแก้ว ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกาย ในลักษณะที่ตึงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม และจริยธรรม จะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ศีล(Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกหัดกาย และวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่นพูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผล การมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าว จึงเป็นผลของการมีศีล หรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรม ในจิตใจแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้นคุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม^๗

พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต) ได้ให้ความหมายดังนี้ จริยธรรม โดยเอาตัวพยัญชนะเป็นหลัก ก็แปลว่า ธรรมชาติที่ควรประพฤติ

คำว่า จริยะ ตลอดจน จริยธรรม หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ ทุกด้าน ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจทั้งทางด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา^๘

สมถวิล ธนวิทยาพน ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม คือ การดำเนินชีวิตด้วยกุศลจิตที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ รวมทั้งการปฏิบัติของจิตด้วย คือ ศีล สมาธิ ปัญญา แสดงออกทางการ วาจา และใจอย่างสุจริต เป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ปัจจุบัน คือการได้รับอารมณ์ที่ดีมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง ควบคู่กับได้รับประโยชน์ภายหน้าทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป คือการมีความสุขสภาพจิตดีและรับประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับในชาตินี้หรือชาติต่อไป คือการพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง เมื่อได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยจิตที่มีศีล สมาธิ ปัญญา เต็มบริบูรณ์^๙

จากความหมายที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า จริยธรรมหมายถึง กฎหรือศีลธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ทั้งต่อตนเองต่อบุคคลรอบข้าง และต่อสังคมสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ด้าน โดยการใช้ ศีล ๕ ประการ เป็นกรอบข้อห้ามและมีเบญจธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมที่เพิ่มขึ้นจาก ศีล ได้แก่ เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวรสังจะสติสัมปชัญญะ เป็นกรอบข้อปฏิบัติ นอกจากนี้ผู้วิจัยมองว่า จริยธรรม ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการคือ จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จดเว้นจากการลักทรัพย์ จดเว้นจากการประพฤติผิดในกามงดเว้น

^๗ บุญมี แท่นแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต** , (กรุงเทพฯ : หจก.ชนะการพิมพ์ ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^๘ พระราชวรมณี(ประยูร ธมมจิตโต), **จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่** , (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๓๐), หน้า ๑๐.

^๙ สมถวิล ธนวิทยาพน, **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา จริยธรรมกับชีวิต** , (ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม พ.ศ. ๒๕๓๗), หน้า ๕๙.

จากการพูดเท็จ จดเว้นจากการพูดส่อเสียด จดเว้นจากการพูดคำหยาบ จดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายใคร และ มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรมทั้งหมดนี้ คือความหมายของ จริยธรรม

๒.๒ ประเภทของพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงส่งสาวกไปประกาศศาสนาครั้งแรกจำนวน ๖๑ รูป จุดประสงค์เพื่อประโยชน์ของคนทั่วไปดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงแสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง”^{๑๐} ตามนัยนี้มีท่านผู้รู้ได้จัดระดับและประเภทของจริยธรรมได้ดังต่อไปนี้ ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์วีระ สมใจ ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมไว้เป็น ๓ ระดับ คือ (๑) จริยธรรมระดับพื้นฐาน ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม (๒) จริยธรรมระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ (๓) จริยธรรมระดับสูง ได้แก่ มรรคมงคล ๘^{๑๑}

ไสว มาลาทอง ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมไว้เป็น ๓ ชั้น ดังนี้ (๑) จริยธรรมขั้นมูลฐาน ได้แก่ ศีล ๕ (๒) จริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ (๓) จริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ อริยสัจธรรม ๔ มรรคมงคล ๘ ปฏิจสุมุปาบท^{๑๒}

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) จริยธรรมขั้นต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม (๒) จริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ (๓) จริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ มรรคมงคล ๘^{๑๓}

จากการแบ่งประเภทของจริยธรรมดังกล่าวสรุปได้ว่า จริยธรรมแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ จริยธรรมขั้นมูลฐาน ได้แก่ ศีล ๕ จริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ จริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ มรรคมงคล ๘ และผู้วิจัยเห็นว่ายังมีจริยธรรมที่เป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจึงได้แบ่งจริยธรรมเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

^{๑๐} ที.ม.(ไทย)๑๐/๕๒/๕๓.

^{๑๑} วีระ สมใจ (ผศ.), **จริยธรรมกับชีวิต**, (บุรีรัมย์ : ฝ่ายเอกสารตำราสำนักส่งเสริมวิชาการ สหวิทยาลัยอีสานใต้บุรีรัมย์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๙.

^{๑๒} ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๒-๒๑๒.

^{๑๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๔-๙๗.

- (๑) จริยธรรมขั้นมูลฐานได้แก่ ศีล ๕
- (๒) จริยธรรมชั้นกลางได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐
- (๓) จริยธรรมชั้นสูงได้แก่ มรรคมิ้องค์ ๘
- (๔) จริยธรรมในชีวิตประจำวันได้แก่ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทิศ ๖

และมงคล ๓๘ ประการ

๒.๒.๑ จริยธรรมขั้นมูลฐาน หมายถึง จริยธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อห้ามมิให้ละเมิดทางกาย วาจา ปฏิบัติเพื่อให้กาย วาจา เป็นปกติ เป็นกุศลเกณท์ทางสังคมชาวพุทธ ปฏิบัติเพื่อบรรลุความสุขขั้นต้นของชีวิตเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น เป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหาของศีล ๕ ดังต่อไปนี้

ศีล ๕^{๑๔} หรือ เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ประกอบด้วย^{๑๕}

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ในทางปฏิบัติหมายถึง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนชีวิต ร่างกายของผู้อื่นสัตว์อื่น แต่เป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตากรุณา มีความรักความหวังดีต่อกันเป็นพื้นฐาน บุคคลที่จะล่วงหรือผิดศีลข้อที่ ๑ ที่ว่าศีลขานั้น ต้องประกอบด้วยองค์คือ ปาณาติบาตนี้มีองค์ ๕

๑. ปาณ	สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสณฺญิตา	สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต
๓. วรกจิตต	จิตคิดจะฆ่า
๔. อุปกโกโม	พยายามจะฆ่า
๕. เตน มรณ	สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

เมื่อบุคคลกระทำลงไปประกอบด้วยองค์ ๕ ดังกล่าว ศีลข้อที่ ๑ นี้ก็จะขาด แต่ถ้าไม่ครบองค์ก็เป็นเพียงต่างพร้อย หรือทะเล่านั้น ไม่ขาด

(๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้, เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ ในทางปฏิบัติหมายถึงความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของคนโดยไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน และไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ด้วย

^{๑๔} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๕.

การลักขโมย แต่ดำเนินชีวิตโดยมีอาชีพ สุจริต ยุติธรรมหาเลี้ยงชีพโดยชอบเรียกว่า “มีสัมมาอาชีพะ”
ศีลข้อที่สองนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ อทินนาทานมืองค์ ๕ คือ

๑. ปรปริศคหิต   ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน
๒. ปรปริศคหิตสญญิตา   ตนก็รู้ว่าของมีเจ้าของหวงแหน
๓. เถยยจิตต   มีจิตคิดจะลัก
๔. อุปกุกโม   พยายามเพื่อจะลักให้ได้
๕. เตน หรือ   ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

(๓) กาเมสุมิจฉาจารา เวมณี เว้นจากการประพฤติดิในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิในกาม หมายถึง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครองและไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในบุคคลผู้เป็นที่รักของผู้อื่น รวมทั้งไม่ผิดประเวณีทางเพศ ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตนเองแต่มีใจมั่นคงในคู่ครองของตน สามารถควบคุมอารมณ์ในเรื่องเพศได้ ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ กาเมสุมิจฉาจารมืองค์ ๔ คือ

๑. อคมนียวตถุ   หญิง (ชาย) ต้องห้าม
๒. ตสฺมิ เสวนจิตต   จิตคิดจะเสพ
๓. เสวนปปโยโค   ประกอบการเสพ
๔. มคฺเคน มคฺคปปปฏิปัตติ มรรคจรรดกัน

(๔) มุสาวาทา เวมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จในทางปฏิบัติหมายถึง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่เป็นเท็จหลอกลวง อันเป็นสาเหตุตรอนหรือทาลายประโยชน์ของผู้อื่นแต่มีความซื่อสัตย์ มีสัจจะ รักษาสัจจะ พูดแต่คำจริง คำมีประโยชน์ สมานสามัคคีเท่านั้น ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ มุสาวาทมืองค์ ๔ คือ

๑. อตถ วตถุ   เรื่องไม่จริง
๒. วิส วาทนจิตต   จิตคิดจะพูดเท็จ
๓. ตชฺโช วายาโม   พยายามพูดออกไป
๔. ปรสสตทถฺยวิชานน   คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น

(๕) สุราเมรยมชฺชปมาทภูฏานา เวมณี เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการตึมน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ในทางปฏิบัติหมายถึง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนตนเอง ด้วยการตึม สูบ ฉีด สิ่งเป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย คือ ยาเสพติดทุกประเภท อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทพลาดพลั้ง เกิดความมัวเมา เสียสติสัมปชัญญะและทำให้เสียคุณภาพ

ความเป็นคน แต่มีสตรีะวังตัวมิให้ติดสิ่งเสพติดเหล่านั้น ทั้งสามารถควบคุมใจ ควบคุมอารมณ์มิให้เป็นโทษของสิ่งเหล่านั้นด้วย ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฐานา มีองค์ ๔ คือ

๑. มทณีย	น้ำเมา
๒. ปาตุกมมยตาจิตต	จิตคิดจะดื่มน้ำเมา
๓. ตชฺโช วายาโม	พยายามดื่มน้ำเมา
๔. ปิตปฺปเสวน	น้ำเมานั้นล่องลาคอกลงไป

เบญจศีล หรือศีล ๕ นี้เป็นหลักควบคุมความประพฤติหรือพฤติกรรมเบื้องต้นของมนุษย์ เป็นข้อกำหนดเท่าที่จำเป็นพอที่จะให้สังคมมนุษย์อยู่กันได้โดยปกติสุข มีชีวิตและทรัพย์สินปลอดภัยตามสมควร ^{๑๖}

๒.๒.๒ จริยธรรมชั้นกลาง หมายถึง จริยธรรมที่เป็นทางแห่งความดี ที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่ความสุข ความเจริญ ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งผู้วิจยจะได้นำเสนอเนื้อหาของกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังต่อไปนี้

กุศลกรรมบถ ๑๐ ^{๑๗} หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ ว่าโดยหัวข้อย่อ ดังนี้ ^{๑๘}

ก. กายกรรม ๓ การกระทำทางกาย ประกอบด้วย

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี ^{๑๙} เว้นจากปลงชีวิต จงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตาย และไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า สร้างจิตให้เมตตารักใคร่คน และสัตว์ดิรัจฉาน ^{๒๐} มีความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะให้คน มีความปราศจากทุกข์โดยทั่วหน้ากัน มีความกรุณาสงสารคนและสัตว์ผู้ประสบความทุกข์ยากพร้อมทั้งงดเว้นการเบียดเบียนให้คนและสัตว์เดือดร้อน เช่น ทำให้อวัยวะ มีแขน ขา เป็นต้น ของคนและสัตว์ให้หักหรือพิการ หรือทรมานสัตว์ให้ได้รับความเหนื่อยยากลำบาก พลอยยินดีในเมื่อคนและสัตว์ได้ดี มีลาภ มียศ มีความสุข ความเจริญงดเว้นจากการอิจฉาริษยาคนแลสัตว์ที่ดีกว่าตนและตั้งจิตเป็นอุเบกขาวางเฉย

^{๑๖} ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๙-๑๑๓.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๓๔.

^{๑๙} เวรมณี แปลว่า เจตนาที่ทำให้เว้น หรือ เจตนาที่ตรงข้าม เมื่อจะแปลให้เต็มความ จึงควรแปลว่า การกระทำที่ว่างจากการคิดเบียดเบียน หรือ การทำดีที่ตรงข้ามกับการเบียดเบียนชีวิต ดังนี้ เป็นต้น

^{๒๐} ดิรัจฉาน แปลว่า สัตว์มีร่างกายเจริญโดยขวาง, สัตว์เว้นจากมนุษย์

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาของที่เขามาได้ให้โดยอาการขโมย จดเว้นจากการลักขโมยสิ่งของ ๆ คนและสัตว์ และไม่ใช่ให้ผู้อื่นนั้นทำการลักขโมยและการไม่ทำการหลอกลวงให้ผู้อื่นต้องเสียทรัพย์และชื่อเสียงทำให้อับอาย

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติดิในกาม จดเว้นจากการประพฤติดิในกามทั้งหลาย คือ ไม่ข่มขืน ทำลามกอนาจาร ทาการล่วงละเมิดสิทธิสตรีและบุรุษอื่น เรียกว่าไม่ทำชู้ในสามีและภรรยาของผู้อื่น พยายามถือสันโดษ ยินดีเฉพาะในภรรยาหรือสามีของตนเท่านั้น ไม่รักหญิงอื่นยิ่งกว่าภรรยาของตนแม้สิ่งของใด ๆ ของใคร ๆ ก็ไม่ถือโอกาสเอาไปใช้ หรือจะต้องก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าของ โดยถือหลักว่า “เมื่อไม่มีสิ่งที่ตัวชอบ จงชอบสิ่งที่ตัวมี”

ข. วัฏจักรม ๔ การกระทำทางวาจา ประกอบด้วย

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ จดเว้นจากการพูดเท็จ คือ ไม่พูดโกหกหลอกลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดตามที่ตนพูด เช่น สิ่งใดที่เรารู้เราเห็น เมื่อเขาถาม เรากลับตอบว่าเราไม่รู้เราไม่เห็น และสิ่งใดที่เราไม่รู้ไม่เห็น แต่กลับตอบว่าเรารู้เราเห็น เป็นต้นเช่นนี้พยายามพูดแต่คำที่สัตย์จริง หากคำใดเราเห็นว่าพูดออกไปแล้วแม้เป็นความจริง แต่จะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เราก็งดเสียไม่พูดเลย เพราะถ้าไม่พูดคำจริงเราก็พูดเท็จ อันเป็นการทำให้เราเสียกุศลกรรมบถอันนี้

๕. ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด จดเว้นจากการพูดส่อเสียด ได้แก่การฟังข้างนี้ แล้วเอาไปบอกข้างโน้น เพื่อจะทำลายข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้วเอามาบอกข้างนี้ เพื่อจะทำลายข้างโน้น คือ มุ่งหมายยุยงให้เขาแตกจากกัน ทำลายความพร้อมเพรียงกันส่งเสริมผู้ที่แตกกันแล้วให้แตกมากยิ่งขึ้น ยินดีเฟลิดเฟล็นในความเป็นพรรคเป็นพวก เข้าข้างพวกโน้นบ้างพวกนี้บ้าง ทำพรรคต่อพรรคให้แตกจากกัน ตั้งใจพูดแต่คำที่จะสมานไมตรีเชื่อมโยงให้คนโน้นคนนี้มีความรักใคร่ นับถือกัน พูดให้พรรคต่อพรรคปรองดองกลมเกลียวสามัคคีกันถ้าเห็นว่าจะช่วยให้เขาสามัคคีกันไม่ได้ก็งดเสีย

๖. ผรุสสาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ จดเว้นจากการพูดวาจาหยาบคายที่เผ็ดร้อนที่เป็นปม เป็นที่ขัดข้องของผู้อื่น เป็นที่ระคายหูของผู้ที่ได้ยินได้ฟัง ยิ่งเป็นคำด่าคำแข่ง แม้แต่กับสัตว์ดิรัจฉานก็ไม่ควรพูดเลย เพราะเป็นการส่อสันดานของตนเองว่าเป็นคนเลวพยายามพูดแต่คำที่อ่อนหวาน เรียบร้อย นุ่มนวลละมุนละไม

๗. สมณุปปลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ จดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ได้แก่ งดการพูดในเวลาที่ไม่ควรพูด ในสถานที่ที่เราไม่ต้องการให้เราพูด การพูดมากไปกว่าความจริง พูดไม่มีเหตุผล พูดวาจาไม่มีหลักฐาน ไม่พูดตามธรรมเนียม พูดไม่รู้จักหยุด แม้ไม่มีใครอยากฟังแล้วยังพูดเรื่อยเปื่อยไปโดยไม่มีประโยชน์ต้องใช้สติสัมปชัญญะในการพูดทุกครั้ง ถึงเป็นเรื่องจริงก็ต้องพูดให้ถูกกาลเทศะ พูดให้มีเหตุผลพอที่จะเชื่อถือได้ พูดให้ถูกต้องตามธรรมตามวินัย พูดแต่พอเหมาะพอสมควรไม่ให้มากเกินไป

เรื่องราวจนจับไม่ได้ว่าเรื่องอะไร ซึ่งเรียกว่า “พูดเป็นน้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง” ถ้าเห็นว่าพูดแล้วมีประโยชน์แก่ผู้ฟังจึงพูด ถ้าเห็นว่าพูดแล้วจะไม่มีประโยชน์เลยก็อย่าพูดเสียดีกว่า

ค. มโนกรรม ๓ การกระทำทางใจ ประกอบด้วย

๘. อนภิชชา ความไม่คิดเฟื่องเลื่องอยากได้ของเขา ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ได้แก่ เมื่อเห็นพัสตูปกรณ์เครื่องใช้สอย ทั้งที่มีวิญญูญาณ และไม่มีวิญญูญาณของผู้อื่นแล้ว แม้ตนจะชอบพอใจก็ไม่พยายามเฟื่องว่า ขอให้สมบัติของผู้นั้นจงมาเป็นของเรา หรือครุ่นคิดแต่ในใจว่า ทำไฉนเราจึงจะได้ทรัพย์สมบัติของผู้นั้นหนอดังนี้ จงพยายามคิดให้เห็นว่า ทรัพย์สมบัติเครื่องใช้สอยอย่างดีเป็นอันมาก เกิดขึ้นแก่ผู้นั้นก็เพราะเขาได้ทำความดีเป็นบุญเป็นกุศลมาก่อน แม้ชาตินี้เราไม่เห็นเขาทำอะไร ก็คงเป็นเพราะเขาทำมาแล้วแต่อดีตชาติโน้น ผลจึงเกิดสนองให้เขาเป็นคนมั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติอันน่าปลื้มใจ เช่นนั้นถ้าเราไปโลภอยากได้ของเขา จะทำให้เกิดเป็นบาปแก่ใจ คือเป็นสนิมเกาะกินจิตใจของเราเหมือนสนิมอันเกิดแก่เหล็ก และเกาะกินเนื้อเหล็กฉะนั้น ทำให้จิตใจของเรากร่อนอ่อนกำลังลงไม่สามารถจะทำความดีอย่างอื่นได้ควรพยายามแสดงมุทิตาจิตพลอยยินดีต่อผู้นั้น แล้วพยายามบำเพ็ญบุญกุศล เช่นให้ทาน เสียสละความโลภของตนให้เบาบางลง และชวนช่วยช่วยเหลือผู้อื่นในการทำความดีเป็นต้น ผลจะบังเกิดแก่ตนเองในภายหลัง

๙. อพยาบาท ความไม่คิดร้ายผู้อื่น ไม่พยาบาท คือ ไม่คิดอยากให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่จองเวรต่อสัตว์และคนอื่น ๆ ไม่ตั้งใจที่จะให้ใคร ๆ เป็นผู้เสียหายหรือวิบัติด้วยการใด ถึงแม้เราจะโกรธเคืองบ้างโดยที่เขาทำอะไรให้เสียหาย หรือมาด่าว่าให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจก็ไม่อาจอาฆาตพยาบาทจองเวรผู้นั้นต่อไปอีก เช่น เขามาทำร้ายเราก็ก็นึกเสียว่าเราละวางตัวไม่ดีหรือเพราะเราเคยทำร้ายให้เขาเดือดร้อนมาก่อนแล้วกรรมจึงติดตามมาสนองเราขอให้เป็นการใช้หนี้กรรมกันสุดสิ้นแต่เพียงชาตินี้เถิด หรือเขามาโกงเงินเรา โดยยืมไปแล้วไม่ใช้คืน หรือเข้าหุ้นกันแล้วเขาโกงไปเสีย เช่นนี้จึงคิดว่าเราเคยโกงเขามาแล้วในชาติก่อนโน้น เขาจึงโกงเอาคืนไป ขอให้สิ้นสุดเวรกรรมกันเสียที ตั้งใจแผ่เมตตาให้เขาเหล่านั้นจงเป็นผู้มีความสุขปราศจากทุกข์ มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด อย่าพยาบาทจองเวรซึ่งกันและกันเลย

๑๐. สมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบ ถูกต้องตามคลองธรรม เห็นชอบตามทานองคลองธรรม ได้แก่ เห็นว่าบุญมีจริงบาปมีจริง ผลของบุญมี ผลของบาปมี คนทำดีย่อมได้ดี คนทำชั่วย่อมได้ชั่ว นรกมี สวรรค์มี และนิพพานก็มี โลกนี้โลกอื่นมี ชาตินี้ชาติหน้ามี

๒.๒.๓ จริยธรรมขั้นสูง หมายถึง จริยธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถ่องแท้ เพื่อบรรลุผลนิพพาน บรรลุถึงบรมสุขความสุขที่ไม่หวนมาสู่ความทุกข์อีก ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งผู้วิจยจะได้นำเสนอเนื้อหาของมรรค ๘ ดังต่อไปนี้

มรรคมืองค์ ๘^{๒๑} หรือ อภฺรฺงฺคิภฺมรฺรค เรียกเต็มว่า อริยอภฺรฺงฺคิภฺมรฺรค แปลว่า “ทางมืองค์ ๘ ประการ อันประเสริฐ” มรรค ๘ คือ หนทางสู่ความพ้นทุกข์อันชอบ ประกอบด้วย^{๒๒}

๑. ความเห็นชอบ (สมมาทิฏฐิ) ได้แก่ ความรู้หรือริยสัจ ๔ หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศล และอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจฺจสมุปฺบาท การเห็นในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (มรรค)

๒. ความดำริชอบ (สมมาสังกปฺ) ได้แก่ เนกขัมมสังกปฺ อพฺยาบาทสังกปฺ อวิหิงสาสังกปฺ ดำริที่จะออกจากกาม (เนกขัมม) ดำริในการไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น ดำริในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓. เจรจาชอบ (สมมาวาจา) ได้แก่ วจีสุจฺริต ๔ คือไม่ประพตฺติชั่วทางวาจาอันได้แก่ ไม่พูดเท็จ (มุสาวาท) ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้างกัน (ปิสุณาย วาจา) ไม่พูดคำหยาบคาย (ผรุสฺสาย วาจา) ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ (สมผฺปฺปลาปา)

๔. กระทำชอบ (สมมาภฺมฺมฺนต) ได้แก่ กายสุจฺริต ทาการงานชอบโดยประกอบการทำงานที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเว้นจากการทุจริต ๓ อย่างได้แก่ การเบียดเบียนฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (ปาณาติบาต) การลักขโมย และฉ้อฉลคดโกง แกล้งทำลายผู้อื่น (อทินฺนาทาน) การประพตฺติผิดในกาม (กาเมสุมิจฺฉาจาร)

๕. เลี้ยงชีพชอบ (สมมาอาชีวะ) ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงชีวิตชอบได้แก่ การเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด การประกอบสัมมาอาชีวะคือ เว้นจากการค้าขายเครื่องประหารมนุษย์และสัตว์ เว้นจากการค้าขายมนุษย์ไปเป็นทาส เว้นจากการค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร เว้นจากการค้าขายน้ำเมา เว้นจากการค้าขายยาพิษ

๖. พยายามชอบ (สมมาวายาม) ได้แก่ ปธาน หรือ สมมปฺปธาน ๔ มีความเพียรชอบ ๔ ประการได้แก่ เพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้น เพียรละบาปหรือความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่

๗. ระลึกชอบ (สมมาสติ) ได้แก่ สติปฺญฺฐาน ๔ ระลึกชอบได้แก่ การระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม ๔ ประการคือ พิจารณากาย ระลึกได้เมื่อรู้สึกสบายหรือไม่สบาย พิจารณาลมหายใจเข้าออก พิจารณาเวทนา ระลึกได้เมื่อรู้สึกสุข หรือทุกข์ หรือเฉยๆ มีราคะ โทสะ โมหะหรือไม่ พิจารณาจิต ระลึกได้ว่าจิตกำลังเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว รู้เท่าทันความนึกคิด พิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา ระลึกได้ว่าอารมณ์อะไรกำลังผ่านเข้ามาในใจ

๘. ตั้งจิตมั่นชอบ (สมมาสมาธิ) ได้แก่ ฌาน ๔ คือตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบระงับจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้จิตจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน หากอารมณ์อันไม่มีโทษให้จิตยึด จะได้ไม่พรวดไปหลายทางได้แก่ การเจริญฌานทั้ง ๔

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๔/๓๔๘.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๕.

๒.๒.๔ จริยธรรมในชีวิตประจำวัน หมายถึง จริยธรรมที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข ได้แก่ ธรรมคัมภีร์โลก ๒ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทิศา ๖ และ มงคล ๓๘ ประการ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหาโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ธรรมคัมภีร์โลก^{๒๓} หมายถึง ธรรมที่ช่วยคัมภีร์ทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข โลกร่มเย็น ไม่เดือดร้อนวุ่นวาย เพราะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายไม่เบียดเบียนกัน มีเมตตากรุณาต่อกัน ต่างไว้ว่างใจกันและกัน ในเรื่องต่างๆ เช่นชีวิต ทรัพย์สิน และของรักของหวง เป็นคุณธรรมที่สนับสนุนหลักมนุษยธรรมให้เป็นไปด้วยดี โดยชักนำจิตใจของบุคคลให้เกิดความละเอียดต่อความชั่วและความเกรงกลัวต่อความประพฤติชั่วและผลของความชั่วที่จะติดตามมาทั้งยังป้องกันไม่ให้เกิดความชั่ว ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นหลักธรรมสนับสนุนให้บุคคลมีสามัญสำนึกในการละเว้นความชั่วทุจริต เป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนภายหลัง ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย^{๒๔}

๑) หิริ แปลว่า ความละอายแก่ใจ ความละอายต่อบาป หิริ หมายถึงความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติทุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน เช่นบิดา มารดา มีความละอายใจที่จะไม่ดูแลบุตรของตน เช่นนี้เรียกว่ามีหิริ หิริ เกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษ ฐานะ ยศศักดิ์ ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียสละที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้น หิริ เป็นธรรมรักษาคัมภีร์โลก ทำให้โลกเกิดสันติ ทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีหิริจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกและสรรพสัตว์ทั้งปวง

๒) โอตตปป แปลว่า ความเกรงกลัว หมายถึงความสะดุ้งกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ โอตตปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน เช่น ตัวเองเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหาย เสียทรัพย์สินเงินทอง เสียอิสรภาพ หรือถูกคนอื่นตำหนิตีเยียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น โอตตปปะ เป็นธรรมคัมภีร์โลกคู่กับหิริ เพราะคนที่มี โอตตปปะ ย่อมกลัวที่จะทำความผิด ทำให้งดเว้นจากการประพฤติต่างๆ ได้ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น

เหตุที่ทำให้เกิดหิริ

๑. คำนึงถึงความเป็นคน หรือชาติตระกูล
๒. คำนึงถึงอายุ ๓. คำนึงถึงความดีที่เคยทำ
๔. คำนึงถึงความเป็นพหูสูต

^{๒๓} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๕.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

๕. คำนึงถึงพระศาสดา

๖. คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา

เหตุที่ทำให้เกิดโศกตบป

๑. กลัวคนอื่นติ

๒. กลัวการลงโทษ

๓. กลัวการเกิดในทุกคติ

๒. พรหมวิหาร ๔^{๒๕} หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษยสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ^{๒๖}

๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา ได้แก่ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุpekha ได้แก่ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

จากพรหมวิหาร ๔ ข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

๑. เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข สุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา สุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ สุขของคฤหัสถ์ ๔ อันได้แก่ สุขเกิดจากการมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้และสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

^{๒๕} อภิ.ส . (ไทย) ๓๔/๑๙๐/๗๕.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า

๒. กรุณา หมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจและเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

(๑) ทุกข์ประจำหรือทุกข์โดยสภาวะ เป็นสิ่งที่มีชีวิตจะต้องประสบ อันเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิด ความแก่และความตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์

(๒) ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์

๓. มุทิตา หมายถึง ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจอิจฉาริษยา

๔. อุเบกขา หมายถึง การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำดีย่อมได้ดี ตามกฎแห่งกรรม ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทานองคลองธรรม

อิทธิบาท ๔^{๒๗} หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย^{๒๘}

๑) ฉันท ได้แก่ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) วิริย ได้แก่ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓) จิตต ได้แก่ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔) วิม สา ได้แก่ ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

จากอิทธิบาท ๔ ข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

๑. ฉันท ความพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบหรือพอใจรักใคร่ในงานที่ตนทำ หรือในสิ่งที่จะศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น เราจึงต้องหาความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่จะทำ หรือเรื่องที่เราจะต้องศึกษาก่อนว่า จะทำให้เราได้รับประโยชน์อะไรบ้าง เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำให้เรามีความรู้ดี ไม่โกงเขลาเป็นที่รักใคร่ของพ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น ฉันทะ จึงเป็นหลักธรรมข้อแรกในการทำงานต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดหลักธรรมอีก ๓ ข้อตามมา

๒. วิริย ความขยันหมั่นเพียร เมื่อเรามีความพอใจในงานที่จะทำ หรือสิ่งที่เราจะศึกษาแล้ว ก็จะทำให้เกิดความขยันในการจะทำสิ่งนั้น เมื่อครูอาจารย์ให้งานอะไรมา ก็จะทำจนสำเร็จ

๓. จิตต ความเอาใจใส่ หนทางไปสู่ความสำเร็จอีกประการหนึ่ง คือ ความเอาใจใส่ในการทำงาน การศึกษา มีจิตใจจดจ่อต่องานที่ทำหรือสิ่งที่เรียน ซึ่งจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความพอใจ และมีความขยันหมั่นเพียร

๔. วิม ๓๙ การพิจารณาไตร่ตรอง คือ การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองงานที่ทำว่า ยังมีอะไรบกพร่องที่ต้องแก้ไข หรือควรเพิ่มเติมอะไร ซึ่งจะทำงานนั้นดีขึ้น เพราะเมื่อเรามีความรักในงานที่ทำ รวมทั้งทำอย่างพากเพียร เอาใจใส่ ย่อมต้องการให้งานที่เสร็จนั้น ออกมาเป็นที่น่าพอใจ จึงต้องพิจารณางานที่ทำว่า ดีแล้วหรือยัง มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขอีก ซึ่งวิมังสาจะทำงานที่ทำสมบูรณ์ และไม่บกพร่อง หรือทำงานที่ยังบกพร่องอยู่ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๕. ทิส ๖^{๓๙} หมายถึง บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคม ดุจทิสที่อยู่รอบตัว^{๓๐}

๑. ทิสเบื้องหน้า (ปุรตถิมิติส) คือ ทิสตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน

ก. บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิสเบื้องหน้า ดังนี้

- (๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- (๒) ช่วยทำการงานของท่าน
- (๓) ดำรงวงศ์สกุล
- (๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ข. บิดามารดาอย่ามอญเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

- (๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖..

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๑

(๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

(๔) หาผู้ครองที่สมควรให้

(๕) มอบทรัพย์สินสมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

๒. ทิศเบื้องขวา (ทกฺขิณทิศ) คือ ทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคล ควรแก่การบูชาคุณ

ก. ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

(๑) ลูกต้อนรับ

(๒) เข้าไปหา (เพื่อบำรุง คอยรับใช้ ปรีक्षा และรับคำแนะนำ เป็นต้น)

(๓) ใฝ่ใจเรียน (คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา)

(๔) ประณิบัติ ช่วยบริการ

(๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ (คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ)

ข. ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

(๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี

(๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

(๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

(๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ

(๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะดำเนิน

ชีวิตต่อไปด้วยดี)

๓. ทิศเบื้องหลัง (ปจฺฉิมทิศ) ทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง

ก. สามีบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ดังนี้

(๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา

(๒) ไม่ดูหมิ่น

(๓) ไม่นอกใจ

(๔) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

(๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ข. ภรรยาย่อมอนุเคราะห์สามี ดังนี้

(๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

(๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

(๓) ไม่นอกใจ

(๔) รักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้

(๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. ทิศเบื้องซ้าย (อุดรทิศ) ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ

ก. บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ดังนี้

(๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน

(๒) พุดจาพริ่นใจ

(๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

(๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ข. มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

(๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน

(๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน

(๓) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้

(๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก

(๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕. ทิศเบื้องล่าง (เขมภูมิทิศ) ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้

ก. นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ดังนี้

(๑) จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ

(๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่

(๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลให้ยามเจ็บไข้ เป็นต้น

(๔) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้

(๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

ข. คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ดังนี้

(๑) เริ่มทำการงานก่อนนาย

(๒) เลิกงานทีหลังนาย

(๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้

(๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

(๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

๖. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิส) ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ

ก. คฤหัสถ์ย่อมบำรุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน ดังนี้

- (๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- (๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- (๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- (๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- (๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

ข. พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้

- (๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- (๖) บอกทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

๕. มงคล ๓๘ ประการ^{๓๑} หมายถึง สิ่งที่ทำให้มีโชคดี, ธรรมอันนำมาซึ่งความสุขความเจริญ เรียกเต็มว่า อุดมมงคล คือมงคลอันสูงสุด^{๓๒}

๑. ไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลาน)

ลักษณะของคนพาลมี ๓ ประการคือ

(๑) คิดชั่ว คือการมีจิตคิดอยากได้ในทางทุจริต มีความพยาบาท และมีฉันทิภูมิจิต คือ เห็นผิดเป็นชอบ

(๒) พูดชั่ว คือคำพูดที่ประกอบไปด้วยวจีทุจริตเช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

(๓) ทำชั่ว คือทำอะไรที่ประกอบด้วยกายทุจริตเช่น การฆ่าสัตว์ ลักขโมย ฉ้อโกง ทุจริตอาชญากรรม ประพฤติผิดในกาม

รูปแบบของคนพาลมีข้อควรสังเกตคือ

(๑) ชอบแนะนำไปในทางที่ผิด หรือที่ไม่ควรแนะนำ อาทิเช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลักขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ขวนไปดูตุลาการเป็นต้น เหล่านี้ถือว่าเป็นพาล

^{๓๑} พุ.พ.๒๕/๕/๓ ; พุ.สุ.๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๗๔.

(๒) ชอบทำในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ อาทิเช่น ไม่ทำงานตามหน้าที่ของตนให้เรียบร้อย แต่กลับชอบจะไปก้าวก่ายยุ่งกับ หน้าที่การงานของผู้อื่น หรือไปจับผิดเพื่อนร่วมงาน แกล้งยุยง นินทาว่าร้ายกันและกัน เป็นต้น

(๓) ชอบทำผิดโดยเห็นสิ่งผิดเป็นของดี อาทิเช่น การสูบบุหรี่ได้เป็นฮีโร่ เห็นคนที่ซื่อสัตย์เป็นคนโง่ไม่กินตามน้ำ ชอบรับสินบน ทุจริตในหน้าที่ หรือช่วยพวกพ้องให้พ้นจากความผิด เป็นต้น

(๔) จะโกรธเคืองเมื่อพูดเตือน อาทิเช่น การเตือนเรื่องการเที่ยวเตร่ เตือนเรื่องการดื่มเหล้า กลับบ้านดึก เตือนเรื่องการคบเพื่อน เป็นต้น คนพวกนี้จะโกรธเมื่อได้รับการตักเตือน และไม่รับฟัง

(๕) ไม่มีระเบียบวินัย อาทิเช่น ไม่เข้าคิวตามลำดับก่อนหลัง แต่ชอบแซงคิวอย่างหน้าด้านๆ ทั้งขยะลงคลอง หรือข้างทาง ไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง หรือของท้องถิ่น เป็นต้น

๒. คบบัณฑิต (ปณฺธิตานญฺจ เสวนา) บัณฑิต หมายถึงผู้ทรงความรู้ มีปัญญา มีจิตใจที่งาม และมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง รู้ดีรู้ชั่ว(ไม่ใช่คนที่จับปริญญาดูดยันย)มีลักษณะดังนี้คือ

(๑) เป็นคนคิดดี คือการไม่คิดละโมภ ไม่พยายามบงการใคร รู้จักให้อภัย เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น

(๒) เป็นคนพูดดี คือวจีสุจริต พูดจริง ทำจริงไม่โกหก ไม่พูดหยาบ ถากถาง นินทาว่าร้าย

(๓) เป็นคนทำดี คือทำอาชีพสุจริต มีเมตตา ทำทานเป็นปกตินิสัย อยู่ในศีลธรรม ทำสมาธิภาวนา

รูปแบบของบัณฑิตมีข้อควรสังเกตคือ

(๑) ชอบชักนำในทางที่ถูกที่ควร อาทิเช่นการชักนำให้เลิกทำในสิ่งที่ผิด ตักเตือนให้ทำความดีอย่างเช่นให้เลิกเล่นการพนัน เป็นต้น

(๒) ชอบทำในสิ่งที่เป็นธุระ อาทิเช่นการทำหน้าที่ของตนให้ลุล่วง และใช้เวลาที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ไม่ก้าวก่ายเรื่องของคนอื่นเว้นแต่จะได้รับการร้องขอ

(๓) ชอบทำและแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควร อาทิเช่นการพูดและทำอย่างตรงไปตรงมา แนะนำการทำทานที่ถูกต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น

(๔) รับฟังดี ไม่โกรธ อาทิเช่นเมื่อมีคนมาว่ากล่าวก็ไม่ถือโทษ หรือโกรธ หรือทำอวดดีแต่จะรับฟังแล้วนำไปพิจารณาโดยยุติธรรมแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง

(๕) รู้ระเบียบ และกฎกติกาบรรยาบทที่ดี อาทิเช่นการรักษาระเบียบวินัยขององค์กร เพื่อให้หมู่คณะมีความเป็นระเบียบ และการดำเนินงานไม่สับสน หรือการรักษาความสะอาดปฏิบัติ และเคารพกฎของสถานที่ ไม่ทำตามอำเภอใจ

๓. บุคคลที่ควรบูชา (บูชา จ ปุชณียาน) คือการแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือ ยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลคนนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

(๑) อามิสบูชา คือการบูชาด้วยสิ่งของเช่น การนำเงินให้พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่หรือการนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชาเป็นต้น

(๒) ปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน เห็นความจริง ในความเป็นไป ของโลกเป็นต้น

บุคคลที่ควรบูชา มีดังนี้คือ

(๑) พระพุทธเจ้า

(๒) พระปัจเจกพระพุทธเจ้า หมายถึงพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

(๓) พระมหากษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

(๔) บิดามารดา

(๕) ครูอาจารย์ ที่มีความรู้ดี มีความสามารถ และประพฤติดี

(๖) อุปัชฌาย์ หรือผู้บังคับบัญชาที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่ในธรรม

๔. อยู่ในปฏิรูปเทศ, อยู่ในถิ่นมีสิ่งแวดล้อมดี (ปฏิรูปเทศวาโส จ) ถิ่นอันสมควรควร ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อม ๔ อย่างได้แก่

(๑) อาวาสเป็นที่สบาย หมายถึงอยู่แล้วสบาย เช่นสะอาด เดินทางไปมาสะดวก อากาศดีเป็น แหล่งชุมชนไม่มีแหล่งอบายมุขเป็นต้น

(๒) อาหารเป็นที่สบาย หมายถึงอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ เช่นมีแหล่งอาหารที่สามารถ จัดซื้อหาได้ง่ายเป็นต้น

(๓) บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึงที่มีคนดี จิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีศีลธรรมไม่มี โจรนักเลงหรือใกล้เคียงแหล่งอิทธิพลเป็นต้น

(๔) ธรรมะเป็นที่สบายหมายถึงมีที่พึ่งด้านธรรมะและการมีที่พึ่งธรรมเช่นมีวัดอยู่ในละแวกนั้น มีโรงเรียน หรือแหล่งศึกษาหาความรู้เป็นต้น

๕. ได้ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน, ทำความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น (ปุพเพ จ กตปุญญตา) ขึ้น ชื่อว่าบุญนั้นมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ

(๑) ทำให้กายวาจาและใจสะอาดได้

(๒) นำมาซึ่งความสุข

(๓) ติดตามไปได้หมายถึงบุญจะติดตามเราไปได้ตลอดจนถึงชาติหน้า

(๔) เป็นของเฉพาะตนหมายถึงขอยืมหรือแบ่งกันไม่ได้ทำเองได้เอง

(๕) เป็นที่มาของโศกทรพย์ทั้งหลาย คือว่าผลของบุญจะบันดาลให้เกิดขึ้นได้เองโดยไม่ต้องหวังผล

(๖) ให้นุชย์สมบัติ ทิพย์สมบัติ และนิพพานสมบัติแก่เราได้ หมายถึงความสมบูรณ์ตั้งแต่ทางโลก จนถึงนิพพานได้เลย

(๗) เป็นปัจจัยให้ถึงซึ่งนิพพาน ก็คือเป็นปัจจัยในการส่งเสริมให้บรรลุถึงนิพพานได้เร็วขึ้นเมื่อปฏิบัติ

(๘) เป็นเกราะป้องกันภัยในวิภวสงสาร หมายถึงในวงจรการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือที่เรียกว่าเวียนว่ายตายเกิดนั้น บุญจะคุ้มครองให้ผู้นั้นเกิดในที่ดี อยู่อย่างมีความสุข หรือตายอย่างไม่ทรมาน ขึ้นอยู่กับกำลังบุญที่สร้างสมมา การทำบุญนั้นมีหลายวิธี แต่พอสรุปได้สั้นๆดังนี้คือ

๑. การทาน

๒. การรักษาศีล

๓. การเจริญภาวนา

๖. ตั้งตนไว้ชอบ (อตตสมมาปณิธิ จ) คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ด้วยความถูกต้องและสุจริต อยู่ในสัมมาอาชีวะ มีแผนการที่จะไป ให้ถึงจุดหมายนั้น ด้วยความไม่ประมาท มีการเตรียมพร้อม และมีความอดทนไม่ละทิ้งกลางคัน

๗. เล่าเรียนศึกษามาก, ทรงความรู้กว้างขวาง, ใส่ใจสดับตรับฟัง ค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ (พาหุสัจจนฺจ) คือเป็นผู้ที่ฟังมาก เล่าเรียนมาก เป็นผู้รอบรู้ โดยมีลักษณะดังนี้คือ

(๑) รู้ลึก คือการรู้ในสิ่งนั้นๆ เรื่อนั้นๆอย่างหมดจดทุกแง่ทุกมุม อย่างมีเหตุมีผล รู้ถึงสาเหตุจนเรียกว่าความชำนาญ

(๒) รู้รอบ คือการรู้จักข้างสังเกตในสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่นเหตุการณ์แวดล้อม

(๓) รู้กว้าง คือการรู้ในสิ่งใกล้เคียงกับเรื่องนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน

(๔) รู้ไกล คือการศึกษาถึงความเป็นไปได้ ผลในอนาคตเป็นต้น

ถ้าอยากจะเป็นพหูสูตรก็ควรต้องมีคุณสมบัติดังว่านี้คือ

(๑) ความตั้งใจฟัง ก็คือชอบฟัง ชอบอ่านหาความรู้ และค้นคว้าเป็นต้น

(๒) ความตั้งใจจำ ก็คือรู้จักวิธีจำ โดยตั้งใจอ่านหรือฟังในสิ่งนั้นๆ และจับใจความให้ได้

(๓) ความตั้งใจท่อง ก็คือท่องให้รู้โดยอัตโนมัติ ไม่ลืม ในสิ่งที่ป็นสาระสำคัญ

(๔) ความตั้งใจพิจารณา ก็คือการรู้จักพิจารณา ตรึกตรองในสิ่งนั้นๆ

(๕) ความเข้าใจในปัญหา ก็คือการรู้อย่างแจ่มแจ้งในปัญหาอย่างถ่องแท้

๘. มีศิลปวิทยา, ชำนาญในวิชาชีพของตน (ศิลปญ) ศิลปะ คือสิ่งที่แสดงออกถึงความงดงาม และมีความสุนทรีย์ โดยลักษณะของมันมีดังนี้คือ

- (๑) มีความประณีต
- (๒) ทำให้ของดูมีค่ามากขึ้น
- (๓) ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
- (๔) ไม่ทำให้เกิดความกำเริบ
- (๕) ไม่ทำให้เกิดความพยายา
- (๖) ไม่ทำให้เกิดความเบียดเบียน

ถ้าท่านอยากเป็นคนมีศิลปะ ควรต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเหล่านี้ไว้ในตัวคือ

- (๑) มีศรัทธาในความงามของสิ่งต่างๆ
- (๒) หมั่นสังเกตและพิจารณา
- (๓) มีความประณีต อารมณ์ละเอียดอ่อน
- (๔) เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์

๙. มีระเบียบวินัย, ได้ฝึกอบรมตนไว้ดี (วินโย จ สุลิกขิต) วินัย ก็คือข้อกำหนด ข้อบังคับ กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมให้มีความเป็นระเบียบนั่นเอง มีทั้งวินัยของสงฆ์และของคนทั่วไป สำหรับของสงฆ์นั้นมีทั้งหมด ๔ อย่างหรือเรียกว่า อนุคาริยะวินัย ส่วนของบุคคลทั่วไปก็มี ๑๐ อย่าง คือการละเว้น จากอกุศลกรรม ๑๐ ประการ อนุคาริยะวินัยของพระมีดังนี้

(๑) ปาฏิโมกขส วโร คือการอยู่ในศีลทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ การผิดศีลข้อใดข้อหนึ่งก็ถือว่าต้องโทษแล้วแต่ความหนักเบา เรียงลำดับกันไปตั้งแต่ ชั้นปาราชิก สังฆาติเสส ฤทธัจจย ปาจิตตีย ปาฏิเทสนีย ทุกกฏ ทุพภาสิต เป็นต้น

(๒) อินทริยส วโร คือการสำรวมอายตนะทั้ง ๕ และกาย วาจา ใจ ให้อยู่กับร่องกับรอย โดยอย่าไปเพิกเลินติดกับสิ่งที่มาสัมผัสเหล่านั้น

(๓) อาชีวปาริสุทธิส วโรคือการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบนั่นก็คือการออก บิณฑบาตไม่ได้เรียกร้องเรียไรหรือเที่ยวขอเงินชาวบ้านมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของตัวเอง

(๔) ปจฺจยปจฺจเวกฺขน คือการพิจารณาในสิ่งของทั้งหลายถึงคุณประโยชน์โดยเนื้อแท้ของสิ่งของเหล่านั้นอย่างแท้จริง โดยใช้เพื่อบริโภค เพื่อประโยชน์ ความอยู่รอด และความเป็นไปของชีวิตเท่านั้น

วินัยสำหรับฆราวาส หรือบุคคลทั่วไป เรียกว่าอนุคาริยะวินัย มีดังนี้ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

- (๑) ไม่ฆ่าชีวิตคน หรือสัตว์ไม่ว่าน้อยใหญ่

- (๒) ไม่ลักทรัพย์ ยักยอกเงิน สิ่งของมาเป็นของตัวเอง
- (๓) ไม่ประพฤติดีในกาม ผิดลูกผิดเมีย ช่มชู้นกระทำชำเรา
- (๔) ไม่พูดโกหก หลอกลวงให้หลงเชื่อ หรือชวนเชื่อ
- (๕) ไม่พูดส่อเสียด นินทาว่าร้าย ยุยงให้คนแตกแยกกัน
- (๖) ไม่พูดจาหยาบค้าย ให้เป็นที่แสบงุนคนอื่น
- (๗) ไม่พูดจาไร้สาระหรือที่เรียกว่าพูดจาเพ้อเจ้อไม่มีสาระเหตุผลหรือประโยชน์อันใด
- (๘) ไม่โลภอยากได้ของเขา คือมีความคิดอยากเอาของคนอื่นมาเป็นของเรา
- (๙) ไม่คิดร้าย ผูกใจเจ็บแค้น ปองร้ายคนอื่น
- (๑๐) ไม่เห็นผิดเป็นชอบ เช่นเห็นว่าพ่อแม่ไม่มีความสำคัญ บุญหรือกรรมไม่มีจริง

๑๐. วาจาสุภาสิต, รู้จักใช้วาจาพูดให้เป็นผลดี (สุภาสิตา จ ยา วาจา) คำว่าวาจาอันเป็นสุภาสิตในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงว่าต้องเป็นคำร้อยกรอง ร้อยแก้ว เป็นคาคมบาดใจมีความหมายลึกซึ้งเท่านั้นแต่รวมถึงคำพูดที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟังซึ่งสรุปว่าประกอบด้วยลักษณะดังนี้

- (๑) ต้องเป็นคำจริง คือข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด
- (๒) ต้องเป็นคาสุภาพคือพูดด้วยภาษาที่สุภาพมีความไพเราะในถ้อยคำไม่มีคำหยาบโลนหรือคำต่ำ
- (๓) พูดแล้วมีประโยชน์คือมีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิดหรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์
- (๔) พูดด้วยจิตที่มีเมตตาคือพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟังมีความจริงใจต่อผู้ฟัง
- (๕) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือพูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสม จะมีมากน้อยเช่นไร ก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่พูด

๑๑. บำรุงมารดาบิดา (มาตาปิตุอุปภูฐาน) พ่อแม่นั้นเปรียบได้เป็นทั้ง ครูของลูก เทวดาของลูก พรหมของลูก และอรหันต์ของลูกความหมายโดยละเอียดมีดังต่อไปนี้คือที่ว่าเป็นครูของลูก เพราะว่าท่านได้คอยอบรมสั่งสอนลูกเป็นคนแรกก่อนคนอื่นใดในโลก ที่ว่าเป็นเทวดาของลูก เพราะว่าท่านจะคอยปกป้อง ค้ำครอง เลี้ยงดู ประคบประหงมมาตั้งแต่อ่อนแอแต่อก บำรุงให้เติบโตใหญ่ เป็นอย่างดี ไม่ให้เกิดอันตรายต่อลูกในทุกด้าน ที่ว่าเป็นพรหมของลูก เพราะว่าท่านมีพรหมวิหาร ๔ นั่นก็คือ มีเมตตา หมายถึงความเอ็นดู ความปรารถนาดี ต่อลูกในทุกๆด้าน ไม่มีที่สิ้นสุด มีกรุณา หมายถึงให้ความกรุณาต่อลูก ลูกอยากได้อะไรก็หามาให้ลูก ให้การศึกษาเล่าเรียน ส่งเสียเท่าที่ความสามารถจะให้ได้ มีมุทิตา หมายถึงความรักที่ยอมสละได้แม้ชีวิตของตัวเองเพื่อลูกยอมเสียสละได้ทุกอย่างและมีอุเบกขาหมายถึงการวางเฉยไม่ถือโกรธเมื่อลูกประมาททำผิดพลาดเพราะความไร้เดียงสาหรือเพราะ

ความไม่รู้ที่ว่าเป็นอรหันต์ของลูกและเพราะว่าท่านมีคุณธรรม ๔ ประการอันว่าได้แก่ เป็นผู้มือุปการคุณต่อลูก คืออุปการะเลี้ยงดูมาด้วยความเหน้อยยาก กว่าเจ้าเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้มืพระเดชพระคุณต่อลูก คือให้ความอบอุ่นเลี้ยงดู ปกป้องจากภัยอันตรายต่างๆ นานา เป็นเนื่อนาบุญของลูก คือลูกเป็นส่วนหนึ่งของกรรมดีที่พ่อแม่ได้ทำไว้ และเป็นผู้รับผลบุญที่พ่อแม่ได้สร้างไว้แล้วทางตรง เป็นอาหุไนยบุคคล คือเป็นเหมือนพระที่ควรแก่การเคารพนับถือและรับของบูชาเพื่อเทิดทูนไว้เป็นแบบอย่างแก่ลูกหลาน การทดแทนพระคุณบิดามารดาท่านสามารถทำได้ดังนี้

ระหว่างเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ก็เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน ช่วยเหลือเป็นธุระเรื่องการทำงาน ให้ท่านดำรงวงศ์ตระกูลให้สืบไปไม่ทาเรื่องเสื่อมเสียรวมทั้งประพฤตินให้ควรแก่การเป็นสืบทอดมรดกจากท่าน ครั้นเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศกุศลให้ท่าน

ส่วนการเป็นลูกกตัญญูต่อพ่อแม่ในศาสนของพระพุทธเจ้าท่านกล่าวว่าไว้ดังนี้

(๑) ถ้าท่านยังไม่มีศรัทธา ให้ท่านถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือพยายามให้ท่านมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องการทำดี

(๒) ถ้าท่านยังไม่มีศีล ให้ท่านถึงพร้อมด้วยศีล คือพยายามให้ท่านเป็นผู้รักษาศีล ๕ ให้ได้

(๓) ถ้าท่านเป็นคนตระหนี่ ให้ท่านถึงพร้อมด้วยการให้ทาน คือพยายามให้ท่านรู้จักการให้ด้วยเมตตา โดยไม่หวังผลตอบแทน

(๔) ถ้าท่านยังไม่ทำสมาธิภาวนา ให้ท่านถึงพร้อมด้วยปัญญา คือเรานั้นพยายามให้ท่านเองรู้จักหัด ทำสมาธิภาวนาให้ได้

๑๒. การสงเคราะห์บุตร (ปุตตทารสส สงคโ = ปุตตสงคท) คำว่าบุตรนั้น มีอยู่ ๓ ประเภทได้แก่

(๑) อภิชาตบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเหนือกว่าบิดามารดา

(๒) อนุชาตบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเสมอๆ บิดามารดา

(๓) อวชาตบุตร คือบุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถต่ำกว่าบิดามารดา
การที่เราเป็นพ่อ เป็นแม่ของบุตรนั้น มีหน้าที่ที่ต้องให้กับลูกของเราคือ

(๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

(๒) ปลุกฝัง สนับสนุนให้ทำความดี

(๓) ให้การศึกษาหาความรู้

(๔) ให้ได้คู่ครองที่ดี (ใช้ประสบการณ์ของเราให้คำปรึกษาแก่ลูก ช่วยดูให้)

(๕) มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันควร (การทำพินัยกรรม ก็ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง)

๑๓. สงเคราะห์ภรรยา (ทาสงคห)

เมื่อว่าด้วยเรื่องคนที่จะมาเป็นคู่ครองของชาย หรือที่เรียกว่าจะมาเป็นภรณยานั้น ในโลกนี้ ทานแบ่งลักษณะ ของภรรยาออกเป็น ๗ ประเภทได้แก่

(๑) วรภาริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต เป็นพวกที่มีจิตใจคิดไม่ดี ชอบทำร้าย ชอบด่าทอสาปแช่ง คิดฆ่าสามี หรือมีชู้กับชายอื่น

(๒) โจรภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยโจร เป็นคนล้างผลาญ สร้างหนี้สิน หาได้เท่าไรก็ไม่พอ หรือเอาเรื่องในบ้าน โทษนาให้คนข้างนอกรับรู้ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง

(๓) อยยาภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยนาย เป็นคนชอบข่มสามีให้อยู่ในอำนาจ ไม่ให้เกียรติสามี เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่น ชอบสั่งการหรือเอาแต่ใจตัวเอง เห็นสามีเป็นคนไร้ความสามารถ แต่ตัวเองเป็นผู้้นา

(๔) มาตาภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยแม่ คือผู้ที่มีความรักต่อสามีอย่างสุดซึ้ง ไม่เคยทอดทิ้งแม้ยามทุกข์ยาก ป่วยไข้ ไม่ทำให้มีเรื่องสะเทือนใจ

(๕) ภคินีภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือผู้ที่มีความเคารพต่อสามีในฐานะพ่อบ้าน แต่ขัดใจกันบ้าง ตามประสาคนใกล้ชิดกันแล้วก็ให้อภัยกัน โดยไม่คิดพยาบาท เดินตามแนวทางของสามี ต้องพึ่งพาสามี

(๖) สขีภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ต่างคนต่างก็มีอะไรที่เหมือนกัน ความสามารถพอกัน ไม่จำเป็น ต้องพึ่งพากัน ไม่ค่อยยอมกัน เป็นตัวของตัวเอง แต่ก็รักกันและช่วยเหลือกันโดยต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง

(๗) ทาสีภริยา หมายถึงภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือภรรยาที่อยู่ภายใต้คำสั่งสามีโดยไม่มีข้อโต้แย้ง สามีเป็นผู้เลี้ยงดู สั่งอะไรก็ทำอย่างนั้นแม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่ออกความเห็น อดทนทำงานตามหน้าที่ตามแต่สามีจะสั่งการ แม้ถูกดูด่า เหยียดก็ยังไม่ทนอยู่ได้โดยไม่โต้ตอบ

คนที่จะมาเป็นสามี ภรรยาได้ดีหรือคู่สร้างคู่สมนั้นควรต้องมีคุณสมบัติดังนี้

(๑) สมสพฐา คือมีศรัทธาเสมอกัน

(๒) สมสีลา คือมีศีลเสมอกัน

(๓) สมจาคา คือมีการเสียสละเหมือนกัน

(๔) สมปัญญา คือมีปัญหาเสมอกัน

เมื่อได้แต่งงานกันแล้ว แต่ละฝ่ายก็มีหน้าที่ที่ต้องทำดังนี้

สามีมีหน้าที่ต่อภรรยาคือ

(๑) ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา คือการแนะนำเปิดเผยว่าเป็นภรรยา ไม่ปิดบังกับผู้อื่น และให้เกียรติภรรยา ในการตัดสินใจเรื่องต่างๆด้วย

(๒) ไม่ดูหมิ่น คือไม่ดูถูกภรรยาเมื่อทำไม่เป็น ทำไม่ถูก หรือเรื่องชาติตระกูล การศึกษาว่าต่ำ ต่ำกว่าตน แต่ต้องสอนให้

(๓) ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา คือการไปมีเมียน้อยนอกบ้าน เลี้ยงด้อย หรือเที่ยวเตร่หาความ สำราญกับหญิงบริการ

(๔) มอบความเป็นใหญ่ให้ในบ้าน คือการมอบธุระทางบ้านให้กับภรรยาจัดการ รับฟังและทำ ตามความเห็น ของภรรยาเกี่ยวกับบ้าน

(๕) ให้เครื่องแต่งตัว คือให้ความสุขกับภรรยาเรื่องการแต่งตัวให้พอดี เพราะสตรีเป็นผู้รักสวย รักงามโดยธรรมชาติ

ฝ่ายภรรยาก็มีหน้าที่ต้องตอบแทนสามีคือ

(๑) จัดการงานดี คืองานบ้านการเรือนต้องไม่บกพร่อง ดูแลด้านความสะอาด ทำนุ บำรุงรักษา ด้านโภชนาการ ให้เรียบร้อยดี

(๒) สงเคราะห์ญาติสามีดี คือให้ความเอื้อเฟื้อญาติฝ่ายสามี เท่าที่ตนมีกำลังพอทำได้ ไม่ได้ หมายถึง เรื่องทรัพย์สินเงินทองอย่างเดียว

(๓) ไม่ประพฤตินอกใจสามี คือไม่คบชู้ หรือปันใจให้ชายอื่น ซื่อสัตย์ต่อสามีคนเดียว

(๔) รักษาทรัพย์ให้อย่างดี คือรู้จักรักษาทรัพย์สินไว้ไม่ให้หมดไปด้วยความสิ้นเปลือง แต่ก็ไม่ ถึงกับตระหนี่

(๕) ขยันทำงาน คือไม่เกียจคร้านเอาแต่ออกงาน นอน กิน หรือเที่ยวแต่อย่างเดียว ต้อง ทำงานบ้านด้วย

๑๔. การงานไม่อาภูล (อนาภูลา จ กมมนุตตา) ว่าด้วยสาเหตุที่ทำให้งานค้างค้ำงั้นสรูป สาเหตุได้เพราะว่า

(๑) ทำงานไม่ถูกกาล

(๒) ทำงานไม่ถูกวิธี

(๓) ไม่ยอมทำงาน

หลักการทำงานให้เสร็จจุลลวงมีดังนี้

(๑) ฉันท คือมีความพอใจในงานที่ทำ

(๒) วิริย คือมีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ

(๓) จิตต คือมีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ

(๔) วิม สภา คือมีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้นๆ

๑๕. รู้จักให้, เผื่อแผ่แบ่งปัน, บริจาคสังเคราะห์และบำเพ็ญประโยชน์ (ทานญจ) การให้ทาน คือการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทนโดยหมายให้ผู้ที่ได้รับได้พ้นจากทุกข์ แบ่งออกเป็น ๓ อย่างได้แก่

- (๑) อามิสทาน คือการให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน
- (๒) ธรรมทาน คือการสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน
- (๓) อภัยทาน คือการให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเราไม่จองเวรหรือพยาบาท

การให้ทานที่ถือว่าเป็นความดี และได้บุญมากนั้นจะประกอบด้วยปัจจัย ๓ ประการอันได้แก่

(๑) วัตถุบริสุทธิ์ คือเป็นของที่ได้มาโดยสุจริต ไม่ได้ไปลักขโมยมา โกงมา หรือได้มาด้วยวิธีแยบยล

(๒) เจตนาบริสุทธิ์ คือมีจิตยินดี ผ่องใสเบิกบาน ไม่รู้สึกเสียดายสิ่งที่ให้ ตั้งแต่ก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้

(๓) บุคคลบริสุทธิ์ คือให้กับผู้รับที่มีศีลธรรม ตัวผู้ให้เองก็ต้องมีศีลที่บริสุทธิ์ การให้ทานที่ถือว่าไม่ดี และยิ่งอาจเป็นบาปกรรมถึงเราทางอ้อมอีกด้วยได้แก่

- (๑) ให้สุรา ยาเสพติด เป็นต้น(ถ้าเขาเมาแล้วขับรถชนตาย เราก็มีส่วนบาปด้วย)
- (๒) ให้อาวุธ (ถ้าอาวุธนั้นถูกเอาไปใช้ประหารชีวิต บาปก็มาถึงเราด้วย)
- (๓) ให้มหรสพ คือการบันเทิงทุกรูปแบบ
- (๔) ให้สัตว์เพศตรงข้ามเพื่อผสมพันธุ์ อันนี้รวมถึงการจัดหาสาว ๆ ไปบำเรอผู้มีอำนาจหรือผู้น้อยด้วย เป็นต้น
- (๕) ให้ภาพลามก หรือสิ่งพิมพ์ลามก เพราะทำให้เกิดความกำหนัด เกิดกามกำเริบ (เมื่อดูแล้วเกิดไปฉุดคร่า ช่มชืนใคร บาปก็ตกทอดมาถึงเราด้วย)

๑๖. ประพฤติธรรม, ดำรงอยู่ในศีลธรรม (ธมฺมจริยา จ) การประพฤติธรรม ก็คือการปฏิบัติให้เป็นไป แบ่งออกได้เป็น ๓ อันได้แก่

กายสุจริต คือ

- (๑) การไม่ฆ่าสัตว์ หมายรวมหมดตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ และมนุษย์
- (๒) การไม่ลักทรัพย์ หมายรวมถึงการคอร์รัปชันไปหลอกลวง ปล้นจี้ชาวบ้านด้วย
- (๓) การไม่ประพฤติดินในกาม รวมถึงการคบชู้ นอกใจภรรยา และการช่มชืน

วจีสุจริต คือ

- (๑) การไม่พูดเท็จ คือการพูดแต่ความจริง ไม่หลอกลวง
- (๒) การไม่พูดคำหยาบ คือคำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ
- (๓) การไม่พูดจาส่อเสียด การนินทาว่าร้าย
- (๔) การไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล คือการพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้

มโนสุจริต คือ

- (๑) การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือการนึกรออยากได้ของเขามาเป็นของเรา
- (๒) การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือการนึกรออยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม คิดจะทำร้ายผู้อื่น
- (๓) การเห็นชอบ คือมีความเชื่อความเข้าใจในความเป็นจริง ความถูกต้องตามหลักคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑๗. สงเคราะห์ญาติ (ญาติกานณจ สงคโห) ลักษณะของญาติที่ควรให้การสงเคราะห์ เมื่ออยู่ในฐานะดังนี้คือ

- (๑) เมื่อยากจนหาที่พึ่งมิได้
- (๒) เมื่อขาดทุนทรัพย์ในการค้าขาย
- (๓) เมื่อขาดยานพาหนะ
- (๔) เมื่อขาดอุปกรณ์ทำมาหากิน
- (๕) เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย
- (๖) เมื่อคราวมีธุระการงาน
- (๗) เมื่อคราวถูกใส่ความหรือมีคดี

การสงเคราะห์ญาติ ทำได้ทั้งทางธรรมและทางโลกได้แก่ ในทางธรรม ก็ช่วยแนะนำให้ทำบุญกุศล ให้อริยาสีล และทำสมาธิภาวนา ในทางโลก ก็ได้แก่

- (๑) ให้ทาน คือการสงเคราะห์เป็นทรัพย์สิน หรือเงินทองเพื่อให้เขาพ้นจากทุกข์หรือความลำบากตามแต่กำลัง
- (๒) ใช้ ตจ ปิยวาจา คือการพูดเจรจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนโยน สุภาพ และประกอบไปด้วยความปรารถนาดี
- (๓) มี อุตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์กับเขา อาจช่วยเหลือด้วยแรงกาย กำลังใจ หรือด้วย ความสามารถที่มี
- (๔.) รู้จัก สมนตตตา คือการวางตัวให้เหมาะสม อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่ถือตัว

๑๘. การงานที่ไม่มีโทษ, กิจกรรมที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เป็นทางเสียหาย (อนวชานิกมมานิ)

งานที่ไม่มีโทษ ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

- (๑) ไม่ผิดกฎหมาย คือทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง

- (๒) ไม่ผิดประเพณี คือแบบแผนที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิม ควรดำเนินการตาม
- (๓) ไม่ผิดศีล คือข้อห้ามที่บัญญัติไว้ในศีล ๕
- (๔) ไม่ผิดธรรม คือหลักธรรมทั้งหลายอาทิเช่น การพนัน การหลอกลวง

ส่วนอาชีพต้องห้ามสำหรับพุทธศาสนิกชนได้แก่

- (๑) การค้าอาวุธ
- (๒) การค้ามนุษย์
- (๓) การค้ายาพิษ
- (๔) การค้ายาเสพติด
- (๕) การค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า

๑๙. เว้นจากความชั่ว (อารตี วิรตี ปาปา) บาปคือสิ่งที่ไม่ดี เสีย ความชั่วที่ติดตัว ซึ่งไม่ควรทำ ท่านว่าสิ่งที่ทำแล้วถือว่าเป็นบาปได้แก่ อุกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ

- (๑) ฆ่าสัตว์
- (๒) ลักทรัพย์
- (๓) ประพฤติผิดในกาม
- (๔) พุดเท็จ
- (๕) พุดส่อเสียด
- (๖) พุดคำหยาบ
- (๗) พุดเพ้อเจ้อ
- (๘) โลภอยากได้ของเขา
- (๙) คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น
- (๑๐) เห็นผิดเป็นชอบ

๒๐. เว้นจากการดื่มน้ำเมา (มชชปานา จ สณฺณโม) ว่าด้วยเรื่องของน้ำเมานั้น อาจทำมาจากแป้ง ข้าวสุก การปรุงโดยผสมเชื้อ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ที่ดื่มแล้วทำให้มึนเมา เช่นเบียร์ ไวน์ ไม่ใช่แค่เหล้าเท่านั้น ล้วนมีโทษอันได้แก่

- (๑) ทำให้เสียทรัพย์ เพราะต้องนำเงินไปซื้อหาต่างๆ ที่เงินจำนวนเดียวกันนี้สามารถนำไปใช้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้มากกว่า
- (๒) ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท ซึ่งนำไปสู่ความวุ่นวาย เจ็บตัว หรือถึงแก่ชีวิต และคดีความ เพราะน้ำเมา ทำให้ขาดการยับยั้งชั่งใจ

(๓) ทำให้เกิดโรค โรคที่เกิดเนื่องมาจากการดื่มสุราแล้วแต่บั่นทอนสุขภาพกายจนถึงตายได้เช่น โรคตับแข็ง โรคหัวใจ โรคความดัน

(๔) ทำให้เสียชื่อเสียง เมื่อคนมาไปทำเรื่องไม่ดีเข้า เช่นไปลวนลามสตรี ปล่อยตัวปล่อยใจ ก็ทำให้วงศ์ตระกูล และหน้าที่การงานเสื่อมเสีย

(๕) ทำให้ล้มตัวไม่รู้จักอาย คนมาหาสิ่งที่ไม่ควรทำ ทำสิ่งที่คนมีสติจะไม่ทำ เช่นแก้ผ้าเดินหรือนอน ในที่สาธารณะเป็นต้น

(๖) ทอนกำลังปัญญา ทานแล้วทำให้เซลล์สมองเริ่มเสื่อมลง ก็จะทำให้สุขภาพและปัญญาเสื่อมถอย ความสามารถโดยรวมก็ด้อยลง

๒๑. ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย (อปปมาโท จ ธมฺเมสุ) ธรรมในที่นี้ก็คือหลักปฏิบัติที่ทำแล้วมีผลในทางดีและเป็นจริงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงโปรดแนะทางไว้

คนที่ประมาทในธรรมนั้นมีลักษณะที่สรุปได้ดังนี้คือ

(๑) ไม่ทำเหตุดี แต่จะเอาผลดี

(๒) ทำตัวเลว แต่จะเอาผลดี

(๓) ทำย่อหย่อน แต่จะเอาผลมาก

สิ่งที่ไม่ควรประมาทได้แก่

(๑) การประมาทในเวลา คือการปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ หรือผลดีวันประกันพุง เป็นต้น

(๒) การประมาทในวัย คือคิดว่าอายุน้อย ไม่ต้องทำความเพียรก็ได้เพราะยังต้องมีชีวิตอยู่อีกนาน เป็นต้น

(๓) การประมาทในความไม่มีโรค คือคิดว่าตัวเองแข็งแรงไม่ตายง่ายๆ ก็ปล่อยปละละเลย เป็นต้น

(๔) การประมาทในชีวิต คือการไม่กำหนดวางแผนถึงอนาคต คิดอยู่แต่ว่ายังมีชีวิตอยู่อีกนาน เป็นต้น

(๕) การประมาทในการงาน คือไม่ขยันตั้งใจทำให้สำเร็จ ปล่อยตามเรื่องตามราว หรือปล่อยให้ดินพอกหางหมู เป็นต้น

(๖) การประมาทในการศึกษา คือการไม่คิดศึกษาเล่าเรียนในวัยที่ควรเรียน หรือขาดความเอาใจใส่ที่เพียงพอ

(๗) การประมาทในการปฏิบัติธรรม คือการไม่ปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้ เพราะคิดว่า เป็นเรื่องไกลตัว เป็นต้น

๒๒. ความเคารพ, การแสดงออกที่แสดงถึงความเป็นผู้รู้จักคุณค่าของบุคคล สิ่งของ หรือ กิจการนั้นๆ และรู้จักให้ความสำคัญและความใส่ใจเอื้อเฟื้อโดยเหมาะสม (คารโว จ) สิ่งที่ควรเคารพมี อยู่ดังนี้

- (๑) พระพุทธเจ้า
- (๒) พระธรรม
- (๓) พระสงฆ์
- (๔) การศึกษา
- (๕) ความไม่ประมาท คือการดำเนินตามหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาอื่นๆ ด้วยความ เคารพ
- (๖) การสนทนาปราศรัย คือการต้อนรับอาคันตุกะผู้มาเยือนด้วยความเคารพ

๒๓. ความสุภาพอ่อนน้อม, ถ่อมตน (นิวาโต จ) ความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ การไม่แสดงออก ถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบเพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่โอวดดี เย่อหยิ่งจองหอง แต่แสดงตนอย่างสงบเสถียร โทษของการอวดดีนั้นมีอยู่ดังนี้คือ

- (๑) ทำให้เสียคน คือไม่สามารถกลับมาอยู่ในร่องในรอยได้เหมือนเดิม เสียอนาคต
- (๒) ทำให้เสียมิตร คือไม่มีใครคบหาเป็นเพื่อนด้วย ถึงจะมีก็ไม่ใช่เพื่อนแท้
- (๓) ทำให้เสียหมู่คณะ คือถ้าต่างคนต่างถือดี ก็ทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ ในที่สุดก็ไม่ถึง จุดหมาย หรือทำให้เป็นที่เบื่อหน่ายของคนอื่น

การทำตัวให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนนั้นมีหลักดังนี้คือ

- (๑) ต้องคบภักตยมิตร คือเพื่อนที่ดีมีศีลมีธรรม คอยตักเตือนหรือชักนำไปในทางที่ดีที่ถูกที่ ควร

(๒) ต้องรู้จักคิดไตร่ตรอง คือการรู้จักคิดหาเหตุผลอยู่ตลอดถึงความเป็นไปในธรรมชาติของ มนุษย์ ต่างคนย่อมต่างจิตต่างใจ และรวมทั้งหลักธรรมอื่นๆ

- (๓) ต้องมีความสามัคคี คือการมีความสามัคคีในหมู่คณะ ออมขอมในหลักการ ตักเตือน รับ ฟังและเคารพความคิดเห็น ของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล

ลักษณะของคนถ่อมตนนั้นมีดังนี้

- (๑) มีกิริยาที่นอบน้อม
  - (๒) มีวาจาที่อ่อนหวาน
  - (๓) มีจิตใจที่อ่อนโยน
- สรุปแล้วก็คือ สมบูรณ์พร้อมด้วยกาย วาจา และใจนั่นเอง

๒๔. ความสันโดษ, ความเอิบอิ่มพึงพอใจในผลสำเร็จที่ได้สร้างขึ้น หรือในปัจจุบันที่แสวงหามาได้ ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม (สนตุญฺสี จ) คำว่าสันโดษไม่ได้หมายถึงการอยู่ลำพังคนเดียวอย่างเดียวกัหาไม่ แต่หมายถึงการพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ในของของตัว ซึ่งท่านได้ให้นิยามที่เป็นลักษณะของความสันโดษเป็นดังนี้

(๑) ยถาลาภสนโตส หมายถึงความยินดีตามมีตามเกิด คือมีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไรก็ควรพอใจ ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่

(๒) ยถาพลสนโตส หมายถึงความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถเป็นต้น

(๓) ยถาสารูปสนโตส หมายถึงความยินดีตามควร ซึ่งโยงใยไปถึงความพอเหมาะพอควรในหลายๆเรื่อง เช่นรูปลักษณะของตนเอง และรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

๒๕. มีความกตัญญู (กตญญูตา) คือการรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้นั้น บุญคุณที่วานี้มิใช่ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึง พระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยิ่ง ท่านว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

(๑) กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทน พระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์เป็นต้น

(๒) กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดีเช่นช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้านเป็นต้น

(๓) กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเราเช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่างๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

๒๖. พังธรรมตามกาล, หาโอกาสแสวงหาความรู้เกี่ยวกับหลักความจริง ความดีงาม และเรื่องที่เป็นประโยชน์ (กาเลน ธมมสสวน) เมื่อมีโอกาส เวลา หรือตามวันสำคัญต่างๆ ก็ควรต้องไปฟังธรรมบ้าง เพื่อสดับตรับฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในหลักธรรมนั้นๆ และนำมาใช้กับชีวิตเราเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ท่านว่าเวลาที่ควรไปฟังธรรมนั้นมีดังนี้คือ

(๑) วันธรรมสวนะ ก็คือวันพระ หรือวันที่สำคัญทางศาสนา

(๒) เมื่อมีผู้มาแสดงธรรม ก็อย่างเช่น การฟังธรรมตามวิฑู การที่มีพระมาแสดงธรรมตามสถานที่ต่างๆ หรือการอ่านจากสื่อต่างๆ

(๓) เมื่อมีโอกาสอันสมควร อาทิเช่นในวันอาทิตย์เมื่อมีเวลาว่าง หรือในงานมงคล งานบวช งานกฐิน งานวัดเป็นต้น

คุณสมบัติของผู้ฟังธรรมที่ดีควรมีดังนี้คือ

- (๑) ไม่ดูแคลนในหัวข้อธรรมว่าง่ายเกินไป
- (๒) ไม่ดูแคลนในความรู้ความสามารถของผู้แสดงธรรม
- (๓) ไม่ดูแคลนในตัวเองว่าโง่ ไม่สามารถเข้าใจได้
- (๔) มีความตั้งใจในการฟังธรรม และนำไปพิจารณา
- (๕) นำเอาธรรมนั้นๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล

๒๗. มีความอดทน (ขณฺตี จ) ลักษณะของความอดทนนั้นสามารถจำแนกออกได้เป็นดังต่อไปนี้คือ

- (๑) ความอดทนต่อความลำบาก คือความลำบากที่ต้องประสบตามธรรมชาติ ซึ่งอาจมาจากสภาพแวดล้อมเป็นต้น
- (๒) ความอดทนต่อทุกข์เวทนา คือทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง เช่นความไม่สบายกาย เป็นต้น
- (๓) ความอดทนต่อความเจ็บใจ คือการที่คนอื่นทำให้เราต้องผิดหวัง หรือพูดจาให้เจ็บหัวใจ ไม่เป็นอย่างที่เราหวังเป็นต้น
- (๔) ความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือสิ่งยั่วยวนทั้งหลายถือเป็นกิเลสทั้งทางใจและทางกายอาทิ เช่น ความนึกโลภ อยากได้ของเขา หรือการพ่ายแพ้ต่ออำนาจเงิน เป็นต้น

วิธีทำให้มีความอดทนคือ มีหิริโอตตปป

- (๑) หิริ ได้แก่การมีความละอายต่อบาป การที่รู้ว่าเป็นบาปแล้วยังทำอีกก็ถือว่าไม่มีความละอายเลย
- (๒) โอตตปป ได้แก่การมีความเกรงกลัวในผลของบาปนั้นๆ

๒๘. เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย, พุดกันง่าย ฟังเหตุผล (โสวสฺสตา) ผู้ว่าง่ายนั้นมีลักษณะที่สังเกตได้ดังนี้คือ

- (๑) ไม่พูดกลบเกลื่อนเมื่อได้รับการว่ากล่าวตักเตือน คือการรับฟังด้วยดี ไม่ใช่แก้ตัวแล้วปิดประตูความคิดไม่รับฟัง
- (๒) ไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือน คือการนำคำตักเตือนนั้นมาพิจารณาและแก้ไขข้อบกพร่องนั้นๆ
- (๓) ไม่จับผิดผู้ว่ากล่าวสั่งสอน คือการที่ผู้สอนอาจมีความผิดพลาด เนื่องจากความประมาท เราควรให้อภัยต่อผู้สอน เพราะการจับผิดทำให้ผู้สอนต้องอับอายขายหน้าได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม

(๔) เคารพต่อคำสอนและผู้สอน คือการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้ทำให้คำสอน และเคารพในสิ่งที่ผู้สอนได้นำมาแนะนำ

(๕) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน คือไม่แสดงความยโส ถือตัวว่าอยู่เหนือผู้อื่นเพราะสิ่งที่ตัวเองเป็นตัวเองมี

(๖) มีความยินดีต่อคำสอนนั้น คือยอมรับในคำสอนนั้นๆ ด้วยความยินดีเช่น การไม่แสดงความเบื่อหน่าย เพราะเคยฟังมาแล้ว เป็นต้น

(๗) ไม่ดี้อริ้น คือการไม่อวดดี คิดว่าของตัวเองนั้นผิดแต่ก็ยังดันทุรังทำต่อไปเพราะกลัวเสียชื่อ

(๘) ไม่ขัดแย้ง เพราะว่าการว่ากล่าวตักเตือนหรือสั่งสอนนั้นก็คือ สิ่งตรงข้ามกับที่เราทำอยู่แล้ว เราควรต้องเปิดใจ ให่กว้างไม่ขัดแย้งต่อคำสอน คำวิจารณ์นั้นๆ

(๙) ยินดีให้ตักเตือนได้ตลอดเวลา คือการยินดีให้มีการแสดงความคิดเห็นตักเตือนได้โดยไม่มีข้อยกเว้นเรื่องเวลา

(๑๐) มีความอดทนต่อการเป็นผู้ถูกสั่งสอน คือการไม่เอาความขัดแย้งในความเห็นเป็นอารมณ์ แต่ให้เข้าใจเจตนา ที่แท้จริงของผู้สอนนั้น

การทำให้เป็นคนว่าง่ายนั้นทำได้ดังนี้

(๑) ลดมานะของตัว คือการไม่ถือดี ไม่ถือตัว ความไม่สำคัญตัวเองว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ อาทิเช่นถือตัวว่า การศึกษาดีกว่า เป็นต้น

(๒) ละอุปาทาน คือการไม่ยึดถือในสิ่งที่มี เราเป็น หรือถือมั่นในอำนาจกิเลสต่างๆ

(๓) มีสมมาทัญญู คือมีปัญหาที่เห็นชอบ การเห็นถูกเห็นควรตามหลักอริยสัจ ๔ เชื่อเรื่องความไม่เที่ยง เชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เป็นต้น

๒๙. พบเห็นสมณะ, เยี่ยมเยียนเข้าหาท่านผู้สงฆ์ (สมณานนฺจ ทสฺสน) คำว่าสมณะ แปลตรงตัวได้ว่า ผู้สงบ (หมายถึงผู้อยู่ในสมณเพศ) ท่านว่าคุณสมบัติของสมณะต้องประกอบไปด้วย ๓ อย่างคือ

(๑) ต้องสงบกาย คือมีความสรวมในการกระทำทุกอย่าง รวมถึงกิริยา มารยาท ตามหลักศีลธรรม

(๒) ต้องสงบวาจา คือการพูดจาให้อยู่ในกรอบของความพอดี มีความสุภาพสงบเสงี่ยมในคำพูดและภาษาที่ใช้ เป็นไปตามข้อปฏิบัติ ประเพณี

(๓) ต้องสงบใจ คือการทำใจให้สงบปราศจากกิเลสครอบงำ ไม่ว่าจะเป็น โลภ โกรธ หลง หรือความพยาบาทใดๆ ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิภาวนา

การได้เห็นสมณะมีอยู่ดังนี้คือ

(๑) เห็นด้วยตา ความหมายก็ตรงตัวคือการเห็นจากการสัมผัสด้วยสายตาของตนเอง แล้วมีความประทับใจ ในความสรวมในกาย

(๒) เห็นด้วยใจ เนื่องจากความสรวมกาย วาจา ใจของสมณะจะช่วยโน้มน้าวจิตใจของเราให้โอนอ่อนผ่อนตาม และรับฟังหลักคำสอนด้วยใจที่ยินดี ซึ่งนั่นก็หมายถึงการเปิดใจเราให้สมณะได้ชี้หน้านั้นเอง

(๓) เห็นด้วยปัญญา หมายความว่ารู้โดยการใช้ปัญญาใคร่ครวญ พิจารณาในการสัมผัสและเข้าถึง และรับรู้ถึงคำสอนของสมณะผู้นั้น และรู้ว่าท่านเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอย่างแท้จริง เมื่อเห็นแล้วก็ต้องทออย่างนี้คือ

๑. ต้องเข้าไปหา คือเข้าไปขอคำแนะนำ ชี้แนะจากท่าน หรือให้ความเคารพท่าน

๒. ต้องเข้าไปบำรุงช่วยเหลือ คือการช่วยเหลือท่านในโอกาสอันควร เพื่อแบ่งเบาภาระของท่าน

๓. ต้องเข้าไปฟัง คือการรับฟังคุณธรรม หลักคำสอนของท่านมาไว้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิต

๔. หมั่นระลึกถึงท่านคือระลึกถึงความดีที่ท่านมีแล้วนำมาเป็นตัวอย่างกับตัวเราเอง

๕. รับฟังรับปฏิบัติ คือการรับคำแนะนำของท่านมาปฏิบัติทำตามเพื่อให้เกิดผล ครั้นเมื่อติดขัดก็ใคร่แก้ไข เพื่อให้รู้จริงเห็นจริงตามนั้น

๓๐. สนทนาธรรมตามกาล, หาโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกันเกี่ยวกับหลักความจริงความดีงามและเรื่องที่เป็นประโยชน์ (กาเลน ธรรมสากัจฉา) การได้สนทนากันเรื่องธรรมทำให้ขยายขอบเขตการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ และได้ในสิ่งใหม่ๆ ที่เราอาจนึกไม่ถึง หรือเป็นการแผ่ความรู้ที่เราได้ให้แก่ผู้อื่นได้ทราบด้วย

ก่อนที่เราจะสนทนาธรรม ควรต้องพิจารณาและคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

(๑) ต้องรู้เรื่องที่จะพูดดี

(๒) ต้องพูดเรื่องจริง มีประโยชน์

(๓) ต้องเป็นคำพูดที่ไพเราะ

(๔) ต้องพูดด้วยความเมตตา

(๕) ต้องไม่พูดจาโอ้อวด ยกตนข่มท่าน

ข้อปฏิบัติเมื่อมีการสนทนาธรรม

(๑) มีศีลธรรม คือการเป็นผู้ที่รักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เป็นนิจศีลอยู่แล้ว การเป็นผู้ปฏิบัติถือเป็นหน้าที่ขั้นต้น ในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

(๒) มีสมาธิ คือการมีจิตใจจดจ่ออยู่กับเรื่องที่สนทนา ไม่วอกแวก พร้อมทั้งเป็นผู้ที่หมั่นเจริญสมาธิภาวนาด้วย

(๓) แต่งกายสุภาพ คือการแต่งตัวให้เหมาะสมกับยุคสมัย อยู่ในกรอบประเพณีของสังคม แวดล้อม ณ ที่นั้นๆ ถูกกาลเทศะ

(๔) มีกิริยาสุภาพ คือมีความสุภาพในท่วงท่าไม่ว่าจะเดิน นั่ง ยืน หรือการกระทำใดๆ การที่มีกิริยางดงาม สุภาพ ย่อมโน้มน้าวจิตใจผู้พบเห็นให้เกิดความประทับใจที่ดี

(๕) ใช้วาจาสุภาพ คือการใช้ถ้อยคำที่สุภาพในการสนทนา ไม่ใช้คำหยาบคาย หรือก้าวร้าว

(๖) ไม่กล่าวคำนพฤษพทุพจน์ คือการไม่นำเอาคำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้ามาเป็นข้อสงสัย หรือกล่าวคำน เพราะสิ่งที่กล่าวไว้ในพระพุทธรพจน์ย่อมเป็นความจริงตลอดกาล

(๗) ไม่ออกนอกประเด็นที่ตั้งไว้ คือการพูดให้อยู่ในหัวข้อที่ตั้งไว้ ไม่พูดแบบน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง

(๘) ไม่พูดนานจนน่าเบื่อ คือการเลือกเวลาที่เหมาะสมตามสถานการณ์ เนื่องจากเรื่องบางเรื่อง อาจไม่จำเป็น ต้องขยายความมากเกินไป

๓๑. มีความเพียรเพิกเลส รู้จักบังคับควบคุมตนไม่ปรนเปรอตามใจอยาก (ตโป จ) ตบะ โดยความหมายแปลว่า ทำให้ร้อน ไม่ว่าด้วยวิธีใด การบำเพ็ญตบะหมายความว่าทำให้กิเลส ความรุ่มร้อนต่างๆ หดไป หรือเบาบางลง ลักษณะการบำเพ็ญตบะมีดังนี้

(๑) การมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง ๖ (อายตนะภายใน ๖ อย่าง) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลงติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำใจเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง ๖ (อินทรีย์สังวร)

(๒) การประพฤติรักษพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง

(๓) การปฏิบัติธรรม คือการรู้และเข้าใจในหลักธรรมเช่นอริยสัจ เป็นต้น ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล และถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน กำจัดกิเลส ละวางทุกสิ่ง ได้หมดสิ้นด้วยปัญญา

๓๒. ประพฤติพรหมจรรย์ ดำเนินตามอริยมรรค, การรู้จักควบคุมตนในทางเพศ หรือถือเมถุนวิรัตตามควร (พรหมจริยญ) คำว่าพรหมจรรย์หมายความว่า การบวชซึ่งละเว้นเมถุน การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน การประพฤติธรรมอันประเสริฐ ท่านว่าลักษณะของธรรมที่ถือว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์นั้น (ไม่ใช่ว่าต้องบวชเป็นพระ) มีอยู่ดังนี้คือ

(๑) ให้ทาน บริจาคทานไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ สิ่งของ เงินทอง หรือปัญญา

(๒) ช่วยเหลือผู้อื่นในกิจการงานที่ชอบ ที่ถูกที่ควร (เวทย์ยาวจุมย)

(๓) รักษาศีล ๕ คือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่ดื่มน้ำเมา (เบญจศีล)

- (๔) มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กับคนที่เราต้องพบปะด้วยทุกคน (อปปมณฺญา)
- (๕) งดเว้นจากการเสพงาม (เมณฺณวิริติ)
- (๖) ยินดีในคู่ของตน คือการมีสามีหรือภรรยาคนเดียว (สทฺหารสนฺโถส)
- (๗) เพียรพยายามที่จะละความชั่ว ไม่ทอดทิ้งในความบากบั่น (วิริย)
- (๘) รักษาซึ่งศีล ๘ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ร่วมประเวณี ไม่พูดปด ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่บริโภคอาหาร ตั้งแต่เที่ยงวัน เป็นต้นไป ไม่ฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่น ใช้ของหอม หรือเครื่องประดับ ไม่นอนบนที่สูงใหญ่ หรุหร่า (อุโบสถ)
- (๙) ใช้ปัญญาเห็นแจ้งใน ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (อริยธรรม)
- (๑๐) ศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริง (สิกขา)
- ขออธิบายเพิ่มเติมว่าข้อ ๕ ที่บอกว่าให้งดเว้นการเสพงาม แต่ข้อ ๖ ให้ยินดีในคู่ของตนนั้น เพราะว่าการประพฤติ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึง บุคคลทั่วไปที่อาจมีครอบครัวแล้ว ก็ประพฤติ พรหมจรรย์ได้โดยการงดเว้นการร่วมประเวณี เช่นในวันสำคัญๆ เป็นต้น

๓๓. เห็นอริยสัจ, เข้าใจความจริงของชีวิต (อริยสัจจान ทสฺสน) อริยสัจ หมายถึงความจริง อันประเสริฐ หลักแห่งอริยสัจมีอยู่ ๔ ประการตามที่ท่านได้สั่งสอนไว้มีดังนี้

(๑) ทุกข์ คือความไม่สบายกายไม่สบายใจ ความเป็นจริงของสัตว์โลกทุกผู้ทุกนามต้องมีทุกข์ ๓ ประการคือ การเกิด ความแก่ ความตาย นอกจากนี้ก็มีความทุกข์ที่เป็นอาการ หรือเกิดจาก สภาพแวดล้อมสรุปได้ดังนี้คือ

- ความโศกเศร้า (โสภ)
- ความร่าเริงด้วยความเสียใจ (ปริเทว)
- ความเจ็บไข้ได้ป่วย (ทุกข)
- ความเสียใจ (โทมนส)
- ความท้อแท้ สิ้นหวัง คับแค้นใจ (อุปายาส)
- การตรอมใจ ผิดหวังจากสิ่งที่ไม่รัก (อปฺปิเยหิ สมฺปิโยค)
- การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก (ปิเยหิ วิปปโยค)
- ความหม่นหมองเมื่อปรารถนาแล้วไม่ได้สิ่งนั้น (ยมฺปิจฺจ นลภติ)

(๒) สมุทัย คือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ นอกจากเหตุแห่งทุกข์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ต้นตอของทุกข์ก็อยู่ที่ใจของเราด้วยนั่นก็คือความอยาก ท่านว่าเป็นต้นหา ๓ อย่าง ซึ่งแบ่งออกได้เป็นดังนี้คือ

- ความอยากได้ หมายรวมถึงอยากทุกอย่างที่นำมาสนองสัมผัสทั้ง ๕ และกามารมณ์ (กามตณฺหา)
- ความอยากเป็น คือความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ (ภวตณฺหา)

- ความไม่อยากเป็น คือความไม่พอใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ (วิภาตมฺหา)

(๓) นิโรธ คือความดับทุกข์ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้นไป ความหลุดพ้น หรือหมายถึงภาวะของพระนิพพานนั่นเอง

(๔) มรรค คือข้อปฏิบัติ หรือหนทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ การเดินทางสายกลางเพื่อไปให้ถึงการดับทุกข์ คือ มรรคมี ๘ ประการ คือ

- ความเห็นชอบ เช่นความศรัทธาในเบื้องต้นต่อหลักธรรม คำสอน เช่นการเชื่อว่ากรรมดีกรรมชั่วมีจริงเป็นต้น (สมมาทิฏฐิ)

- ความดำริชอบ หรือความคิดชอบ มีความคิดที่ถูกต้องตามหลักธรรม เช่นการใช้ปัญญาพิจารณา ความไม่เที่ยง ของสังขาร หรือการไม่คิดอยากได้ของเขามาเป็นของเราเป็นต้น (สมมาสงกปฺป)

- เจรจาชอบ คือการปฏิบัติตามหลักธรรม ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อเป็นต้น (สมมาวาจา)

- ทำการชอบ หรือการมีการกระทำที่ไม่ผิดหลักศีลธรรม เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น (สมมากมมฺนต)

- เลี้ยงชีพชอบ คือการทำมาหากินในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนหรือทำความเดือดร้อนให้กับสัตว์หรือผู้อื่น อยู่ในหลักธรรมที่กำหนด เช่น ไม่มีอาชีพค้ำมนุษย์ หรืออาชีพค้าอาวุธ เป็นต้น (สมมาอาชีวะ)

- ความเพียรชอบ คือการหมั่นทำนุบำรุงในสิ่งที่ถูกต้อง อาทิเช่นการพยายามละกิเลสออกจากใจ หรือการพยายามสรวม กาย วาจา ใจให้ดำเนินตามหลักธรรมของท่านเป็นต้น (สมมาวายาม)

- ความระลึกชอบ คือมีสติตั้งมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรม เช่นการพึงระลึกถึงความตายที่ต้องเกิดกับทุกคนเป็นต้น (สมมาสติ)

- จิตตั้งมั่นชอบ คือมีจิตที่มีสมาธิ ไม่วอกแวกหรือคิดฟุ้งซ่าน และการทำสมาธิภาวนา ตามหลักการทำท่าน ได้บัญญัติแนะนำเอาไว้ (สมมาสมาธิ)

๓๔. ทำพระนิพพานให้แจ้ง, บรรลุนิพพาน (นิพพานสัจฉิกิริยา จ) นิพพาน คือ ภาวะของจิตที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจกรรม และไม่ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏอีก ซึ่งก็คือพ้นจากทุกข์นั่นเอง ลักษณะของนิพพานมีอยู่ ๒ ระดับดังนี้คือ

(๑) การดับกิเลสขณะที่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่ หรือการเข้าถึงนิพพานขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ สอุปาทิเสสนิพพาน

(๒) การดับกิเลสที่ไม่มีเบญจขันธ์เหลืออยู่เลย คือการที่ร่างกายเราแตกดับแล้วไปเสวยสุขอันเป็นอมตะในพระนิพพาน (ตรงนี้ไม่สามารถอธิบายให้กระจ่างมากไปกว่านี้ได้) - อนุपाติเสสนิพพาน การที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ ก็ต้องปฏิบัติธรรมและเจริญสมาธิภาวนาจนถึงขั้นสูงสุด

๓๕. ถูกโลกธรรม จิตไม่หวั่นไหว (พญฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺต ยสฺส น กมฺปติ) คำว่าโลกธรรม มีความหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำบนโลกนี้ ซึ่งเราไม่ควรมัวจิตหวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ลักษณะของโลกธรรมมี ๔ ประการคือ

(๑) การได้ลาภ เมื่อมีลาภผลก็ย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา มีแล้วก็ย่อมหมดไปได้ เป็นแค่ความสุขชั่วคราวเท่านั้น

(๒) การได้ยศ ยศถาบรรดาศักดิ์ล้วนเป็นสิ่งสมมุติขึ้นมาทั้งนั้น เป็นสิ่งที่คนยอมรับกันว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ พอหมดยศก็หมดบารมี

(๓) การได้รับการสรรเสริญ ที่ได้มีคนนิยมชมชอบ ที่นั่นก็ย่อมต้องมีคนเกลียดชังเป็นเรื่องธรรมดา การถูกนินทาจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ

(๔) การได้รับความสุข ที่ได้มีสุขที่นั่นก็จะมีทุกข์ด้วย มีความสุขแล้วก็อย่าหลงระเริง ไปจนถึงความทุกข์ ที่แฝงมาด้วย

การทำให้จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม มีวิธีดังนี้คือ

(๑) ใช้ปัญญาพิจารณา โดยตั้งอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พิจารณาอยู่เนืองๆ ถึงหลักธรรมต่างๆ

(๒) เจริญสมาธิภาวนา ใช้กรรมฐานพิจารณาถึงความเป็นไปในความไม่เที่ยงในสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก และสังขาร

๓๖. จิตไร้เศร้า (อโสก) มีเหตุอยู่ ๒ ประการที่ทำให้จิตเราต้องโศกเศร้าคือ

(๑) ความโศกเศร้าที่เกิดเนื่องมาจากความรักรวมถึงรักสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง

(๒) ความโศกเศร้าที่เกิดจากความใคร่

การทำให้จิตใจไม่โศกเศร้านั้น มีข้อแนะนำดังนี้

(๑) ใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เนือง ๆ ถึงความไม่เที่ยง ในสิ่งของทั้งหลาย และร่างกายของเรา

(๒) ไม่ยึดมั่นในตัวตน หรือความจริงยั่งยืน ในคนหรือสิ่งของว่าเป็นของเรา

(๓) ทุกอย่างในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ แม้ร่างกายเราก็ใช้เป็นท้าวอาศัยชั่วคราวเท่านั้น

(๔) คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยงด้วยกันทั้งนั้น

๓๗. จิตปราศจากธุลี (วिरช) กิเลส ก็คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ท่านได้แบ่งประเภทของกิเลสออกเป็นดังนี้ คือ

(๑) ราคะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

- ความโลภอย่างแรงจนแสดงออกมา เช่นการลักขโมย ปล้น จี้ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น (อภิขณาวินิสมโลก)
- ความเพ่งเล็งจะเอาของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง มีใญ่อยากได้ของคนอื่นแต่ยังไม่ถึงกับแสดงออก (อภิขณา)
- ความอยากได้ในทางไม่ชอบ เช่นการยอมรับสินบน การทุจริตเพื่อแลกกับการมีทรัพย์สิน เป็นต้น (ปาปิฉณา)
- ความมักมากเห็นแก่ได้ ด้วยการเอามาเป็นของตนจนเกินพอดี เอาประโยชน์ใส่ตัวโดยไม่คำนึงถึงคนอื่น (มหิฉณา)
- ความยินดีในกาม ก็คือยังไม่สามารถละกิกรรมทางเพศได้ ยังมีความรู้สึก มีแรงกระตุ้น มีความพอใจในเรื่องเพศ (กามราคะ)
- ความยินดีในรูปธรรมอันปราณีต ก็คือติดอยู่ในอารมณ์ของรูปฌาน บรรณาในรูปของภพเมื่อทำสมาธิขั้นสูงขึ้นไป (รูปราคะ)
- ความยินดีในอรุณภาพ ก็คือติดอยู่ในอารมณ์ของอรุณภาพเมื่อทำสมาธิถึงภพของอรุณพรหม (อรุณราคะ)

(๒) โทสะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

- พยาบาท คือการผูกใจอาฆาต มีใจที่ไม่หวังดี การจองเวร
- โทสะ คือการคิดประทุษร้ายเนื่องด้วยมีใจพยาบาทแล้วก็มีใจคิดหมายทำร้าย
- โกรธ คือความโกรธ ความเดือดร้อนใจ ซึ่งล้วนเป็นเหมือนไฟที่เผาตัวเอง
- ปฏิฆะ คือความขัดใจ ความไม่พอใจอันทำให้อารมณ์หงุดหงิด

(๓) โมหะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น

- ความเห็นผิดเป็นชอบ เช่นการไม่เชื่อในเรื่องบาปเรื่องบุญ เป็นต้น (มิจฉาทิณฺณ)
- ความหลงผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริง (โมห)
- การเห็นว่ามีตัวตน เช่นการเชื่อในสิ่งที่มองเห็นด้วยตาเปล่าเท่านั้น (สกกายทิณฺณ)
- ความสงสัย คือสงสัยในพระธรรม คำสั่งสอนในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ (วิจิกิฉณา)
- การยึดถืออย่างมกมาย เช่นการไปกราบไหว้สัมพัทวิสัยที่อยู่ตามต้นไม้ ขอลาภ เป็นต้น (สิลพัทพตปราค)
- ความถือตัว คือการสำคัญตัวเองผิดว่าเป็นอย่างโน้นเป็นอย่างนี้ (มาน)

- ความฟุ้งซ่าน คือการที่จิตใจวอกแวก คิดไม่เป็นสาระ ไม่อยู่กับร่องกับรอย ไม่มีสมาธิ หรือการทำสมาธิไม่นิ่ง (อุทธัจจ)

- ความไม่รู้จริง คือการที่รู้แค่ผิวเผิน หรือการที่กักเอาเอง ไม่ปฏิบัติตามหลักพระธรรม ยังไม่เกิดปัญญา (อวิชชา)

โทษของการมีกิเลสดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้สั้นๆ ดังนี้คือ

(๑) ราก มีโทษน้อย แต่คลายช้า หมายความว่า คนจะรักกัน อยู่กันฉันสามีภรรยา ถือว่าไม่ผิดศีลธรรม ขออย่าไปนอกใจหรือไปมีชู้ก็แล้วกัน โทษของรากไม่ค่อยหนักนัก แต่การจะเลิกนั้นยากมาก คลายช้า คนลองรักกันแต่ไม่เห็นหน้าไม่กี่วันก็ท้าวจะตายเอาให้ได้ บางทีตายแล้วเกิดใหม่ใจยังผูกพันกันอยู่เลย จะให้เลิกรักเลิกยาก

(๒) โทส มีโทษมาก แต่คลายเร็ว หมายความว่า เวลาโกรธขัดใจขึ้นมาฆ่ากันได้ บางทีถึงขนาดฆ่าพ่อฆ่าแม่ ทำอนันตริยกรรมก็ยังได้ มีโทษมาก แต่ทว่าคลายเร็ว ถ้าเขามาขอโทษขอโพย เอาอกเอาใจไม่นานก็หาย โทสะคลายเร็วอย่างนี้

(๓) โมหะ มีโทษมาก แต่คลายช้า หมายความว่า ความหลง ความไม่รู้พระสัทธรรมนี้มีโทษมาก ทำให้เราหลงไปทำบาปตกนรกเสียแย่ เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารกันมานานับภพนับชาติไม่ถ้วน ทนทุกข์กันตลอดมาก็เพราะโมหะนี่เอง และแถมเจ้าโมหะความหลงนี้ยังคลายช้าอีกด้วย คนหลงไม่รู้จักบุญไม่รู้จักบาปละก็ กว่าจะแก้ได้ท้าวว่าหืดขึ้นคอเลย บางทีก็ต้องรอพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ต่อๆ ไปโน้นมาโปรด ซึ่งยังไม่รู้ว่าจะแก้หายหรือเปล่า

๓๘. จิตเกษม (เกษม) เกษม หมายถึงมีความสุขสบาย หรือสภาพที่มีจิตใจที่เป็นสุข มีจิตเกษมก็คือว่ามีจิตที่เป็นสุขในที่นี้หมายถึงการละแล้วซึ่งกิเลสที่ท่านว่าไว้ว่าเป็นเครื่องผูกอยู่ ๔ ประการคือ

(๑) การละกามโยค คือการละความยินดีในวัตถุ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายเรียกว่ากามคุณซึ่งประกอบด้วย รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส

(๒) การละภวโยค คือการละความยินดีในภพ โดยให้เห็นว่าสิ่งใดๆในโลกล้วนไม่เที่ยงแท้ หรือคงอยู่ตลอดไป

(๓) การละทิฐิโยค คือการละความยินดีในความเห็นผิดเป็นชอบ โดยให้ดำเนินตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่กล่าวมาแล้ว

(๔) การละอวิชชาโยค คือการละความยินดีในอวิชชาทั้งหลาย ความไม่รู้ทั้งหลาย โดยให้มุ่งปฏิบัติเพื่อปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง

จากการศึกษาพบว่าจริยธรรมขั้นมูลฐานได้แก่ ศีล ๕ จริยธรรมชั้นกลางได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ จริยธรรมชั้นสูงได้แก่ มรรคมงคล ๘ จริยธรรมในชีวิตประจำวันได้แก่ ธรรมคุ้มครองโลก ๒ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทิศ ๖ และมงคล ๓๘ ประการ

๒.๓ ความสำคัญของพุทธจริยธรรม

ความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม มองกว้างๆ จริยธรรมหรือศีลธรรมมีประโยชน์และจำเป็นต่อสังคมตั้งที่ วคิน อินทสระ กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

๑) จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคงและสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติอย่างยิ่งรัฐควรมีนโยบายให้ประชาชนมีจริยธรรมอันดี เป็นหลักประการแรกและถือว่าเป็นอุดมคติทีเดียว ส่วนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอื่นๆ เป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจการศึกษาวิชาการและการเมืองการปกครอง ซึ่งไม่มีจริยธรรมเป็นแกนกลางหรือเป็นหลักยึดแล้ว ย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ เพราะคนจะนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้ในทางเสียมากกว่าทางดี ผู้มีความรู้มากแต่ไม่รู้วิธีที่จะประพฤติตน ย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อยถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเป็นเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุม ย่อมเป็นฝุ่นละอองให้รำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีจริยธรรมจึงมักเป็นคนทีก่อความรำคาญหรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนืองๆ

ความประพฤติตัวเป็นสิ่งสำคัญของคนเรา ในการนำชีวิตให้ผาสุกหรือลำเค็ญ ในการทำความเป็นของตนให้เป็นสารประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การเรียนวิชาความรู้ต้องทำคนเรียนให้มีความสามารถในกิจการ จึงได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการเรียน แต่ผู้มีความสามารถดังนั้นแล้วแต่ประพฤติตัวไม่ดีก็ไม่มีใครพอใจคบหาสมาคมด้วย เป็นอันไม่มีทางนำชีวิตไปโดยผาสุก เข้าภาษิตว่า มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ความประพฤติตัวนั้น ควรหัดมาแต่ยังเล็กโดยลำดับจึงจะเป็นปกติจืดติดตัวไป เมื่อเด็กมาอยู่ในสำนักครู ครูควรเอาใจใส่ฝึกสอนธรรมปฏิบัติควรละเล็กละน้อยเสมอไป และควรตรวจตราดูแลความประพฤติด้วย ถ้าเห็นประพฤติดีกก็ต้องหมั่นว่ากล่าวสั่งสอน ชี้โทษ ชี้คุณให้เห็น การสอนให้นักเรียนรู้สึกด้วยน้ำใจของเขา ในสิ่งที่ควรเว้นหรือควรประพฤตินั้นเป็นปกติจะติดตัวไปข้างหน้า เช่นนี้ การสอนวิชาความรู้ในโรงเรียนจึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่ ให้ความรู้ทั้งความสามารถและความฝึกตัว ครูไม่ควรทอดธุระในการฝึกสอนธรรมปฏิบัติแก่นักเรียนเลย

๒) การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจของคนก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อมๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้น จะสูญเปล่าเสียเป็นอันมาก ทำให้บุคคลหลงในวัตถุและอบายมุขมากขึ้นจริยธรรมในสังคมจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรกถ้าจริยธรรมดีขึ้น อบายมุขลดลงแล้ว เศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนก็จะดีขึ้น ที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรมประชาชนบางส่วนต้องหิวโหยนั้น เพราะชนบางส่วน

ของสังคมนั้นเองละเลยจริยธรรมกอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปวิธีการต่างๆ ความเห็นแก่ตัวจัด แล้งน้ำใจ เอาไรต์เอาเปรียบ ขาดเมตตาปราณีในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ นั้นมิใช่สัญลักษณ์ของการขาดจริยธรรมหรือไม่ยอมให้จริยธรรมก้าวขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งในการพัฒนาบ้านเมือง ก็ควรให้เดินเคียงคู่กันไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ มิฉะนั้นแล้วความวุ่นวายในสังคมหาสิ้นสุดลงได้ไม่ เพราะการพัฒนาที่ยั่วยุให้คนมีความโลภและมีต้นหามากขึ้นนั้น มีแต่ก่อความยุ่งเหยิงซับซ้อนให้แก่มนุษย์มากขึ้น

๓) พุทธถึงจริยธรรม คนส่วนมากเล็งไปถึงการถือศีล กินเจ เข้าวัดฟังธรรม จำศีลภาวนาไม่ทำอย่างอื่นอันช่วยให้สังคมก้าวหน้าแต่ตามความเป็นจริงแล้ว จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติการกระทำและความคิดที่ต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำสิ่งที่ควรทำ ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล นำเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยนัยนี้ จะเห็นว่าจริยธรรมมีคุณค่าและจำเป็นสำหรับทุกคนในทุกอาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดได้ก็ด้วยจริยธรรม จะสงบสุขหรือวุ่นวายก็ขึ้นอยู่กับจริยธรรมที่ปัจเจกชนครอบครองหรือสังคมนั้นๆ ประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด

“แม้ในการเกษตร เป้าหมายสูงสุดของเกษตรกรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืชผล แต่คือการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์การบำรุงรักษาผืนแผ่นดินและการชำระจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์เป็นกระบวนการเดียวกัน”

๔) การทุจริต คดโกง ในวงการต่างๆ การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคมนั้นๆ ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงชาวโลกนี้ไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภโลภมากเสีย แล้วมาใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและช่วยกันสร้างสรรค์สังคม โดยยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนิน ไม่ใช่ยึดเอา ลาภ ยศ ความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดมุ่งหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ให้ถือเป็นเพียงผลพลอยได้ และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติดุธรรม เช่น อาศัยลาภผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีหน้ามีตามีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการจูงคนผู้เคารพนับถือเข้าหาธรรม

๕) จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนยากจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย ไม่วางโตโอหัง อวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้เราลดทิฐิมานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่หลงตัวคิดวิปลาสไปว่า ตนสำคัญกว่าใครๆ รู้ดีและสามารถกว่าใครๆ หหมด จริยธรรมสอนให้ผู้นำสังคมหรือผู้นำรัฐมีจริยธรรมสูง เพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้อย่างสนิทใจของคนทั้งหลายผู้นำรัฐหรือผู้นำชุมชนควรเป็นผู้สามารถนำความสุขทางใจมาสู่มวลชนอีกด้วย ปวงชนควรเลือกบุคคลผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวมาเป็นผู้นำตน สันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเพราะความสามารถของผู้นำเช่นนั้น

ความแข็งแกร่งทางกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้ว บุคคลหรือประเทศชาติจะเจริญอยู่ได้ไม่นาน

สังคมที่เจริญมั่นคงต้องมีจริยธรรมเป็นเครื่องรองรับหรือเป็นแกนกลาง เหมือนถนนที่มั่นคงและตึกที่แข็งแรง เขาใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก แม้เหล็กจะไม่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอกแต่ก็มีความสำคัญอยู่ใน นายช่างย่อมรู้ดี ทำนองเดียวกับบัณฑิตย่อมมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าจริยธรรมมีความสำคัญเพียงไร

รวมความว่า จริยธรรมทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดสำคัญเท่าหรือสำคัญกว่า เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเสียอีก เพราะถ้าปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว ปัจจัยเครื่องอาศัยเหล่านั้นก็จะกลายเป็นพิษขึ้นมาทันที จริยธรรมนั่นเองจะช่วยรักษาเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคของบุคคลและสังคมไว้ แม้ชีวิตก็เหมือนกันจริยธรรมได้ช่วยคุ้มครองรักษาไว้มิฉะนั้นแล้ว ชีวิตจะถูกทำลายลงไปก่อนเวลาอันสมควร โดยบุคคลผู้มีจิตหมกหมุ่นอยู่ด้วยบาป ปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว เด็กหนุ่มจะมั่วสุมอยู่ด้วยอบายมุขนานับการ เด็กสาวจะหลงใหลมัวเมาอยู่กับแฟชั่นต่างๆ และจะถูกข่มเหงรังแกไม่เว้นวัน ผู้ใหญ่จะมกมุ่นอยู่ด้วยการชกชิงอำนาจและผลประโยชน์ทางทรัพย์สินแล้วเบียดเบียนกัน คนชั่วผู้เป็นบุพการีของชาติจะถูกทอดทิ้งให้ว่าเหวไร่ที่พึงพิง นักบวชจะมีชีวิตอยู่อย่างลวงโลก ไร้ยางอาย วางโต อวดมั่งอวดมี เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่าสังคมนี้ โลกนี้ จะน่ารังเกียจเพียงใด

ในทางกลับกัน สังคมใดอบอุ่นไปด้วยจริยธรรม เด็กหนุ่มจะตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียนบำรุงกำลังกาย กำลังสมอง กำลังสติปัญญา และกำลังใจให้แข็งแรง เพื่อเตรียมตัวไว้รับใช้ชาติ เด็กสาวก็ทำงานเดียวกัน ประพฤติตนอยู่ในธรรมของสตรี น่ารัก น่าถนอม ทำตนเป็นกำลังอันสำคัญของครอบครัวและสังคม ผู้ใหญ่ตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่เต็มความสามารถ ดำเนินชีวิตในทางดีเพื่อเป็นหลักและเป็นตัวอย่างที่ดีของอนุชน คนแก่เฒ่าตั้งอยู่ในศีลธรรมจิตใจสงบระงับเป็นที่พึงพิงทางใจของลูกหลาน นักบวชมีชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์ทั้งทางอาชีพและอาจารย์ (ความประพฤติ) เมื่อเป็นดังนี้ ลองคิดดูเถิดว่าสังคมนั้นจะรื่นรมย์น่าอยู่สักเพียงใด นี่คือความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรม^{๓๓}

๒.๔ หลักพุทธจริยธรรมสำหรับสังคมและเยาวชน

สังคมหนึ่งสังคมมีองค์ประกอบอย่างแต่สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้สังคมมีความน่าอยู่เกิดความสุขของสังคม องค์ประกอบหนึ่งของสังคมคือมนุษย์และเยาวชนที่จะเป็นกระบวนการทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่ดีขึ้นใน เยาวชน หมายถึง บุคคลผู้ยังมีอายุน้อย อยู่ในวัยที่กำลังเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและความคิด เป็นวัยที่บริสุทธิ์สะอาด แต่พร้อมเสมอที่จะถูกชักชวนไปในทางเสียหาย

^{๓๓} วติน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, หน้า ๒๔-๒๕.

พร้อมเสมอที่จะถูกย้อมด้วยสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ของสังคมและพร้อมเสมอที่จะรับความแปดเปื้อนต่างๆ ที่เขาจะป่ายป้อลงไปในหนทางชีวิตของพวกเขา เพราะฉะนั้น หากเยาวชนต้องการที่จะพัฒนาตัวเอง ให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง มิให้แปดเปื้อนสิ่งเลวร้ายต่างๆ ในสังคม ก็จำเป็นต้องมีสิ่งคอยกระตุ้นเตือนใจหรือมีสิ่งชี้แนะให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง สิ่งนั้น คือ หลักธรรมของศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ได้สอนไว้มากแห่ง อันเยาวชนสามารถปฏิบัติตามได้ไม่ยาก หลักธรรมเหล่านั้นคือ

๑. หลักกตัญญูกตเวที
๒. หลักอิทธิบาท ๔
๓. หลักเบญจศีล เบญจธรรม
๔. หลักอบายมุข
๕. หลักมิตรแท้ – มิตรเทียม
๖. หลักทศ ๖

๑. หลักกตัญญูกตเวที^{๓๔}

กตัญญูกตเวที^{๓๕} หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน

กตัญญูกตเวทีบุคคล หมายถึง บุคคลที่รู้อุปการะคุณที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนแล้วกระทำปฏิการคุณตอบแทนพร้อมทั้ง ประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏ^{๓๖}

กตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของสัตบุรุษ ดังที่มีพุทธพจน์รับรองในเรื่องภูมิของสัตบุรุษ ว่า ภูมิสัตบุรุษ เป็นอย่างไร คือ สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญูความเป็นกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นกตเวที ทั้งหมดนี้เป็นภูมิของสัตบุรุษ^{๓๗} หลักกตัญญูกตเวที เป็นหลักธรรมเบื้องต้นสำหรับทุกคน รวมถึงเยาวชนด้วยเยาวชนต้องหลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อเตือนตนเองว่า ตนเองมีได้ ก็เพราะมีบิดามารดาเป็นผู้อุปการะคุณก่อน และต้องตอบแทนท่านเสมอและทุกครั้งที่มีโอกาส นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอุปการะคุณต่อตนในทุกๆด้านไม่ว่าจะเป็น บุคคลต่างๆ เช่น พระพุทธเจ้าพระมหากษัตริย์ ครูอาจารย์ และบุคคลรอบข้าง แม้ธรรมชาติก็ต้องคำนึงถึงเช่นกัน ดังพระดำรัสขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่ามีบุคคล ๒ จำพวกที่หาได้ยากในโลกนี้ คือ บุพพการี (ผู้ทำอุปการะก่อน) และ กตัญญูกตเวที (ผู้รู้

^{๓๔} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒.

^{๓๖} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๓/๒๓๙.

^{๓๗} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

อุปการะที่เขาทำแล้วทำตอบแทน)^{๓๘} จึงเรียกบุคคลผู้มีกตัญญูทเวที ว่าเป็นประเภท บุคคลผู้หาได้ยากคำว่า “บุคคลผู้หาได้ยากนั้น” คือ^{๓๙}

๑. บุพการี ผู้ทำอุปการะต่อบุคคลอื่นมาก่อน

สถานที่ท่านกำหนดไว้เป็นรูปแบบก็คือ มารดาบิดา เป็นบุพการีของบุตรธิดาอุปัชฌาย์ อาจารย์ ครู เป็นบุพการีของศิษย์ พระราชามหากษัตริย์ เป็นบุพการีของอาณาประชาราษฎร์ พระพุทธเจ้า เป็นบุพการีของพุทธบริษัท

แต่ในขณะเดียวกัน โดยความหมายของธรรมแล้ว การปฏิบัติตนของบุคคลทั้งหลายนั้น มีอุปการะมีปฏิการะต่อกัน การที่บุคคลได้รับอุปการะจากบุคคลอื่นก่อนแล้ว ก็แสดงว่าบุคคลผู้นั้นก็เป็นบุพการีของเขา คือ ทำอุปการะต่อเขามาก่อน ถ้าหากว่าเขาปฏิบัติการะตอบ ก็ถือว่ามีความกตัญญูทเวที แต่ตามปกติแล้วจะมีความยิ่งหย่อนอยู่เสมอ คนบางคนพูดกันว่า ทำคุณแก่คนไม่ขึ้นมีการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ อุปการะ สนับสนุนคนมาเป็นอันมาก แต่ก็ไม่มีใครตอบแทน หรือว่าตอบแทนก็เป็นการกระทำในลักษณะที่เสียไม่ได้ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือคนแต่ละฝ่ายที่จะทำด้วยความจริงใจต่อคนซึ่งตนอุปการะนั้น ยิ่งหาได้ยากมากยิ่งขึ้น

๒. กตัญญูทเวที บุคคลผู้รู้อุปการคุณของคนอื่น ที่มีต่อตนแล้วตอบแทน

มุมมองของคนที่มีกตัญญูทเวทีนั้น จะต้องมองเห็นเป็นลักษณะการสืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เรียกว่า ไม่มีท่านก็ไม่มีเรา การที่มีเราก็คือเพราะมีท่าน และทยอยขึ้นไปเรื่อย ๆ จากพ่อ แม่ ไปหาปู่ ย่า ตา ยาย จากปู่ ย่า ตา ยาย ไประดับทวด จากทวดไปหาระดับปู่ทวด และก็ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงเรียกว่าบรรพบุรุษ อันที่จริงบรรพบุรุษนั้นเราก็คงอยากรู้จักท่าน คนแต่ละยุคแต่ละสมัยจะสามารถเชื่อมโยงบรรพบุรุษของเราขึ้นไปได้ก็ ๓ - ๔ ชั่วคนเท่านั้นเอง ต่อจากนั้นไปก็เชื่อมกันไม่ค่อยได้ แต่ท่านผู้รู้เหล่านั้นก็คือบรรพชนของเรา เช่น พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในอดีต มีอุปการคุณต่อคนในยุคในสมัยของท่าน ที่เป็นเหตุให้สืบทอดสิ่งดีงามมาถึงเรา

เพราะฉะนั้นท่านเหล่านั้นก็เป็นบุพการีของเรา จะต้องอาศัยความความสำนึกคุณของบรรพชน แล้วพยายามตอบแทน ด้วยการประพฤติตนเป็นคนดี ทำบุญอุทิศกุศลไปให้แก่ท่าน เป็นต้น ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือการสืบทอดเจตนารมณ์ของท่าน เช่น ศิษย์ที่รู้อุปการคุณของครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ท่าน ด้วยเจตนาที่ท่านพยายามปลูกฝังสั่งสอน ฝึกปรืออบรม ลงโทษจนถึงกับเขียนตีในบางครั้งนั้น เพื่อให้เป็นคนมีความรู้ดี มีความคิดดี มีความสามารถดี มีความประพฤติดี ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ในชีวิต ในการงาน ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของลูกศิษย์ คือความสุขใจ ความภาคภูมิใจ ที่ครูบาอาจารย์จะได้รับ แล้วตอบแทนต่อเจตนารมณ์ของท่าน

^{๓๘} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๓๙} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, พ.ศ. ๒๕๔๘), หน้า๓๐๕-๓๐๙.

โดยเฉพาะการกตัญญูทเวทีต่อมารดาบิดานั้น เป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก ดังพระดำรัสขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงไว้ว่า เป็นการตอบแทนที่ทำได้ยาก คือ การตอบแทนมารดาและบิดา ถึงบุตรจะมีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ประคับประคองมาดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ประคับประคองบิดาด้วยบ่าข้างหนึ่ง ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอบกลิ่น การนวด การให้อาบน้ำ และการปีบนวด และแม้ท่านทั้งสองนั้นจะอายุจจะและปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองของเขานั้นแลการกระทำอย่างนั้นยังไม่เชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ถึงบุตรจะสถาปนามารดาและบิดาไว้ในราชสมบัติซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่งแผ่นดินใหญ่ที่มีรัตน ๗ ประการมากมายนี้ การกระทำอย่างนั้นยังไม่เชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่มารดาและบิดาเลย ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะมารดาและบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย

ส่วนบุตรคนใดให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในสัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาและบิดาผู้ทุศีล สมาทาน ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยปัญญา)

ด้วยเหตุผลเพียงเท่านี้แล การกระทำอย่างนั้นเชื่อว่าอันบุตรได้ทำและทำตอบแทนแก่มารดาและบิดา^{๔๐}

หรือ ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสพระสูตรเรื่องความหวังของมารดาบิดาว่ามารดาบิดาผู้ฉลาด ปราธณบุตรว่า บุตรที่เราเลี้ยงแล้ว จักเลี้ยงเราตอบ จักช่วยทำกิจของเรา วงศ์ตระกูลจักดำรงอยู่ได้นาน จักปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับมรดก และเมื่อเราทั้งสองตายแล้วจักทำบุญอุทิศให้ เพราะฉะนั้นบุตรผู้เป็น สัตบุรุษ ผู้สงบ เป็นกตัญญูทเวทีบุคคล เมื่อระลึกเมื่อระลึกถึงคุณท่านที่ทำได้ต่อเราก่อน จึงเลี้ยงบิดามารดา ช่วยทำกิจของท่าน เชื่อฟังโอวาท ตอบสนองพระคุณท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลสมกับที่ท่านเป็นบุพการี^{๔๑}

ความสำนึกคุณ นั้นในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ละเมียดละไมว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของตนไม่ได้ แม้แต่กิ่งของตนไม้นั้นก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^{๔๒}

นั่นก็คือกตัญญูทเวที แต่คนที่อกตัญญูนั้น แม้เราจะให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ให้สมบัติให้แผ่นดินทั้งปวง ก็ไม่สามารถที่จะให้เขาเลิกความเป็นอกตัญญูได้ จึงเป็นบุคคลที่หาได้ง่าย อะไรก็ตามที่หาได้ง่าย เป็นของที่ไม่มีค่า ฉะนั้น บุคคลที่หาได้ยากจึงกลายเป็นบุคคลที่มีค่า ไม่ว่าจะเป็นบุพการี หรือกตัญญู

^{๔๐} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๗๗-๗๘.

^{๔๑} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๔๙๑/๕๒๐-๕๒๑.

^{๔๒} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๕๙/๒๐๙.

กตเวทีก็ตาม บุคคลที่ทำอุปการะก่อนแม้โดยหน้าที่ ไม่มีหน้าที่อุปการะแต่ก็ได้ทำอุปการะ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่บุคคลทั้งหลาย คนที่ได้รับอุปการะ ควรกตัญญูกตเวที ควรรู้อุปการะของท่าน แล้วมีการตอบแทนท่าน

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญฐิตธมฺโม) ได้แสดงไว้ว่า เรื่องความกตัญญูนี้ต้องปลูกฝังให้เยาวชนมีครบทั้ง ๔ อย่าง^{๔๓} คือ

๑. กตัญญูต่อบุคคล รู้พระคุณของบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน
๒. กตัญญูต่อสถานที่ ไม่ลืมพระคุณด้วยอาชีพการงาน ไม่ลืมพระคุณในแหล่งให้เกิดการศึกษา
๓. กตัญญูต่อความดีของทุกสิ่ง ที่ทำให้เป็นคนดี
๔. กตัญญูต่อตัวเอง รู้ร่างกายสังขารของตนเอง เช่น เลี้ยงช้าง ม้า โค ไร่ไถงาน เลี้ยงสังขารไว้สร้างชาติ ใช้หนี้กรรมเก่า

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กตัญญูกตเวที ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญมาก ควรมีการปลูกฝังหลัก กตัญญูกตเวที ให้กับเยาวชนเพื่อให้มีการซึมซับเข้าสู่จิตใจในลักษณะปลูกฝัง ถ้าเยาวชน มีความกตัญญูกตเวทีอยู่ในจิตใจ จะทำให้ปัญหาครอบครัวในด้านต่างๆ ลดลง และการที่เยาวชนมีความกตัญญูกตเวทีเป็นที่ตั้ง จะทำให้เยาวชนสามารถพัฒนาไปสู่หลักธรรมอื่นๆ สำหรับการดำรงชีวิตในอนาคตได้ง่ายขึ้น ความกตัญญูกตเวทีจึงเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับเยาวชนทุกคน

๒.หลักอิทธิบาท ๔^{๔๔}

อิทธิบาท หมายถึง^{๔๕} คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จที่มุ่งหมาย

เยาวชนมีหน้าที่อยู่อย่างหนึ่งคือ การศึกษาเล่าเรียน เพื่อหาวิชาความรู้ใส่ตนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ต่อไปในอนาคตวิชาความรู้นั้นก็จะเป็นหลักประกันอนาคตที่แจ่มใสและราบรื่นของตน ในการศึกษาศิลปวิทยาต่างๆ นั้น ท่านแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อิทธิบาทอันเป็นหลักที่ทำให้บุคคลดำเนินถึงความสำเร็จในกิจการต่างๆ หลักอิทธิบาทนี้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเปรียบ อิทธิบาท นี้ เหมือน รัตนะ หรือแก้วอัญมณี^{๔๖} อิทธิบาทธรรมนี้มี ๔ ประการ คือ

^{๔๓} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญฐิตธมฺโม), กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ(ฉบับคัดลอก) , (กรุงเทพฯ :พิมพ์ที่ บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด,พ.ศ. ๒๕๔๗),หน้า ๑๐๘.

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๒๗.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๓), หน้า ๑๘๖.

^{๔๖} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๙/๒๕๑.

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น
๓. จิตตะ เอาใจใส่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมังสา หมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

หลักอริยาบท ๔ นั้นสามารถอธิบายสามารถอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้^{๔๗}

ฉันทะ คือความพอใจ รักใคร่ ยินดีในสิ่งนั้น ใครจะทำอะไรก็ตามจะต้องมีความพอใจเป็นฐาน จิตที่จะให้ดำเนินชีวิตไปบนเส้นทางที่ตนพอใจ ความพอใจจึงมีได้ทั้ง ๔ กลุ่มธรรมดังกล่าวแล้ว คือ มีความพอใจที่จะปรับจิตให้รับความจริง พอใจที่จะลด ละ บรรเทาความชั่วประเภทต่าง ๆ พอใจในผลดีงามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และพอใจในธรรมอันเป็นเหตุให้ตนสามารถดับกิเลสและความทุกข์ได้ ถ้าขาดความพอใจแล้วอย่างอื่นจะเกิดขึ้นมาได้แม้แต่จะรับประทานอาหาร ก็ต้องอาศัยความพอใจในอาหารเป็นเป็นจุดเริ่มต้นของการรับประทาน ถ้าเริ่มตรงนี้ไม่ได้ ผลจากอาหารในขั้นตอนอื่นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ความพอใจจึงหมายรวมถึงความรัก ความยินดี ความสัทธา ความเมตตา ความเคารพ ความจงรักภักดี เป็นต้น ซึ่งพร้อมที่จะเป็นจุดเริ่มต้น เป็นแรงผลักดัน เพื่อให้เกิดความเพียรพยายามไปสู่เป้าหมายในเรื่องนั้น

วิริยะ ความเพียรพยายามหมั่นประกอบกระทำในสิ่งนั้น ๆ คำว่า วิริยะ ได้แก่ ความกล้าหาญ ไม่ครั่นคร้ามขามเกรงต่ออุปสรรค อันตราย ต่าง ๆ มองเห็นโทษของความเกียจคร้าน มองเห็นอานิสงส์ของความเพียร แล้วมีความคิดริเริ่ม มีความบากบั่น ทำงานด้วยความหมั่นขยัน ไม่ทอดทิ้งภารกิจนั้น ๆ เสียในระหว่าง ทำงานที่ตนจะต้องทำ ทำงานที่จรมาดด้วยความเอาใจจริงเอาใจ มุ่งความสำเร็จของงานเหล่านั้นเป็นเป้าหมายที่ตนจะต้องรับผิดชอบและดำเนินไปให้ถึง เมื่อกล่าวโดยขอบข่ายของความเพียรคงอยู่ในโครงสร้างของความเพียรในการป้องกันความชั่ว ละความชั่วทำความดี และรักษาความดีเอาไว้ ซึ่งบุคคลจะต้องกระทำทั้งทางกายและทางจิตเพื่อให้ความพอใจของตนมีผลตอบสนองตามที่ได้ตั้งใจไว้

จิตตะ เอาใจฝักใฝ่สนใจในกิจการงานนั้นไม่ทอดธุระ การเอาใจฝักใฝ่สนใจอย่างจริงจังในสิ่งที่ตนได้ปลุกฝักความพอใจ และกำลังใช้ความพยายามอยู่ ไม่ทอดทิ้งธุระเหล่านั้น มีความแน่วแน่มั่นคงอยู่กับภารกิจนั้น อันเป็นลักษณะของการปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่ของตนด้วยความแน่วแน่มุ่งมั่น ไม่หวั่นไหว จนกว่าจะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ กำลังจัด กำลังทำอยู่ในขณะนั้น

วิมังสา การไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลหาผลในสิ่งนั้น วิมังสา เป็นอาการของปัญญาที่ใช้ไปในลักษณะใคร่ครวญพิจารณา ก่อนที่จะทำ จะพูด ก่อนที่จะปลุกฝักความพอใจ ในขณะที่ใช้ความพยายาม และแม้แต่ความแน่วแน่มั่นในกรณีงานนั้น ๆ วิมังสาจึงต้องใช้ในทุกขั้นตอนทุกขณะของการปฏิบัติภารกิจ การศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติธรรม ทั้งขั้นศีล สมาธิ และปัญญา ทุกขั้นตอนของการ

^{๔๗} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, หน้า ๑๖๖-๑๖๘.

ทำงาน ไม่ว่าจะเป็นชั้นวางแผน ประเมินผล ลงมือทำ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไข ล้วนต้องอาศัย วิมังสาเป็นสำคัญ นั่นคือ การดำรงชีวิตอย่างใช้ปัญญาทุกขั้นตอนของชีวิต จนได้ชื่อว่าเป็นชีวิตที่ ประเสริฐนั่นเอง

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ มีลักษณะหมุนหนุนช่วยกันอย่างต่อเนื่องโดยมีปัญญา หรือวิมังสา คอยตรวจสอบความยิ่งย่อนของการทำงาน พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขไปตามควรแก่กรณี เมื่อทำได้ อย่างนี้ ความสำเร็จในสิ่งที่ตนต้องการก็จะบังเกิดขึ้น ดังพุทธดำรัสสอนรับว่า

อิทธิบาท ๔ คือ

๑. ฉันทิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ ฉันทะ)
๒. วิริยิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ วิริยะ)
๓. จิตติทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ จิตตะ)
๔. วิมังสีทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือ วิมังสา)^{๔๘}

อิทธิบาท ไม่เพียงเป็นหลักธรรม ให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน อิทธิบาทยังเป็นหลัง ธรรมสำหรับการพ้นทุกข์ ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า อิทธิบาท ๔ ประการนี้บุคคล เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับเพื่อสงบ ระวัง เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน^{๔๙}

ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้อธิบายว่า^{๕๐} ธรรมะที่เรียกว่า อิทธิบาท ๔ นี้ก็คือ ธรรมประเภท เครื่องมือ ไม่ใช่ตัวธรรมปฏิบัติโดยตรง เป็นเครื่องมือให้ปฏิบัติสำเร็จ บิดามารดาต้องอธิบายหลักอิทธิ บาท ๔ ให้กับเยาวชนให้เข้าใจว่า สิ่งต่างๆ จะสำเร็จได้ต้องมีการเริ่มต้นที่ถูกต้อง คือ ๑.ฉันทะคือ ความพอใจในสิ่งที่เราต้องทำ ๒.วิริยะ คือ ความพากเพียร เพียรไปในสิ่งที่เราพอใจ ๓.จิตตะ ก็คือ เอา ใจใส่ ฝักใฝ่ อยู่แต่สิ่งนั้น ไม่เปลี่ยนเรื่อง และ ๔.วิมังสา คือค้นคว้า สอดส่อง เพื่อจะแก้ปัญหาอุปสรรค อยู่เสมอไป เรียกว่า วิมังสา เมื่อทำอย่างนี้ก็ต้องสำเร็จเหมือนกันได้ในทุกกรณี

สรุปความได้ว่า หลักอิทธิบาท๔ คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือเพื่อให้ประสบความสำเร็จใน ชีวิต สำหรับเยาวชนแล้วหลักอิทธิบาทควรนำมาใช้กับชีวิตประจำวันในการการเรียนรู้หนังสือ เพื่อให้ การเรียนนั้นเป็นไปด้วยดี และจะได้เข้าใจว่าตนเองมีความต้องการที่จะเรียนด้านใด มีความรักใน สาขาวิชาใด ทำให้ไม่ต้องเรียนผิดทาง ทำให้สามารถเรียนได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จใน การเรียน และในอนาคตก็สามารถนำไปใช้กับการทำงานได้อย่างถูกต้องและมีความสุข

^{๔๘} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

^{๔๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๑๖/๓๗๙.

^{๕๐} พุทธทาสภิกขุ, ผู้ครองเรือน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๖๓ -๖๔.

๓.หลักเบญจศีล เบญจธรรม

เยาวชนเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ทางกาย วาจา มาแต่เกิด หากได้ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามก็จะรักษาความบริสุทธิ์ของตน ไว้ได้ตลอดไป และจะเป็นเยาวชนที่สังคมปรารถนาที่สุดต่อไปในอนาคต ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคมได้ ศีลธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับเยาวชนก็คือ หลักเบญจศีลกับหลักเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไป เพราะหลักศีลเป็นหลักเว้นจากการประพฤติน่าดีทางกายวาจา หลักธรรมเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดีสมบูรณ์ขึ้น

เบญจศีล^{๕๑}

ศีล ๕ หรือ เบญจศีล หมายถึง^{๕๒} ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษากฎตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙) ได้ให้ความหมาย เบญจศีล ไว้ว่า คำว่า เบญจ (บาลีว่า ปัญจ) แปลว่า ห้า ศีล แปลว่า ปกติ คือความปกติเรียบร้อยแห่งกายวาจา แปลรวมว่า ปกติห้าอย่าง เป็นหลักปฏิบัติสำหรับขจัดความชั่วทางกายและวาจา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษยธรรม” แปลว่า ธรรมสำหรับมนุษย์ (ผู้มีจิตใจสูง) หรือเป็นธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดเป็นมนุษย์ เพราะผู้จะเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้น ต้องเป็นผู้รักษาศีล ๕ อย่างบริบูรณ์มาก่อน^{๕๓} ศีล ๕ อย่างนั้น คือ^{๕๔}

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป

๒. อทินนาทานา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓. กาเมสุ มิจฉารานา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการประพฤติดิฉันท์ในกาม

๔. มุสาวาทา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรัยมัชฌิมาทักขณานา เวรมณี ตั้งใจเว้นจากดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เบญจธรรม

คำว่า “ธรรม” คือ สภาพที่ทรงสัตว์โลกไว้ไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว เบญจธรรม จึงหมายถึง หลักปฏิบัติที่ทรงสัตว์โลกไว้ไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่วเป็นความประพฤติที่ดีงาม ๕ ประการส่วนบุคคลผู้ตั้งอยู่ใน

^{๕๑} งาม.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๙/๓๐๐.

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๖.

^{๕๓} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙), เบญจศีลเบญจธรรม อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ต้นบุญ ,พ.ศ. ๒๕๓๗). หน้า ๓๐.

^{๕๔} งาม.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑-๑๗๕/๒๘๗-๒๙๒.

เบญจธรรมนี้ เป็นคนมีความประพฤติดีงาม เป็นที่นิยมนับถือของคนทั่วไปเรียกว่า “กัลยาณชน”
เบญจธรรมทั้ง ๕ นี้ เป็นเครื่องอุดหนุนศีลให้ผ่องใสยิ่งขึ้น^{๕๕} เบญจธรรม ๕ ประการมีดังนี้^{๕๖}

๑. เมตตา กรุณา ความรักความปรารถนาดี และความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์
๒. สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริตด้วยความเพียร
๓. กามสังวร ความไม่มกมากในกามารมณ์ รู้จักระงับใจได้ไม่เป็นทาสของราคะ
๔. สัจจะ ความมีสัตย์ พูดจริง พูดตรง พูดคำที่มีประโยชน์และเป็นธรรม
๕. สติ ความมีสติรอบคอบ ไม่ปล่อยใจให้ตกเป็นทาสของความชั่ว และสิ่งเสพติดต่างๆ

เบญจศีลเบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมกันคือ เบญจศีล เป็นหลักงดเว้น เบญจธรรม เป็นหลักปฏิบัติ

หลักเบญจศีลเบญจธรรมมีรายละเอียดที่ต้องศึกษาดังนี้^{๕๗}

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากปาณาติบาต คือการทำชีวิตของสัตว์ให้ตกลงไป การ
งดเว้นนั้น รวมถึงการงดเว้นจากการทำให้บาดเจ็บ การทรมานทรมาน การนำสัตว์ไปผจญ
การเบียดเบียน ประทุษร้ายคนและสัตว์ให้ได้รับความเดือดร้อน อันเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง
หรือใช้บุคคลอื่นกระทำก็ตาม ก็เชื่อว่าเป็นการละเมิดศีล หรือผิดศีล

การจะกำหนดว่า จะผิดศีลหรือไม่ ท่านให้มองที่องค์ประกอบของการกระทำในแต่ละกรณี
ศีลปาณาติบาตมีอยู่ ๕ ข้อ คือ^{๕๘}

๑. สัตว์นั้นมีชีวิต
๒. เรารู้อย่างนั้นมีชีวิต
๓. ตั้งจิตคิดจะฆ่า
๔. ทำความพยายามที่จะฆ่า
๕. สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น

เมื่อครบทั้ง ๕ ข้อ ก็ถือว่าศีลขาด แต่ถ้าหากว่าไม่ครบ เช่นตั้งใจจะตบยุง ตบลงไปจนยุงปัก
ขาดบาดเจ็บเกือบตาย เรียกว่า ศีลทะลุ ถ้าตบแต่ผิดชื่อว่าศีลต่างไป ถ้าเจือมือจะตบ แต่หยุดไว้ได้ไม่
ตบลงไป ก็ถือว่าศีลพริ้วไปการรักษาศีลจึงต้องไม่ขาด ไม่ทะลุ

๒. อทินนาทานา เวรมณี การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งลัก
ขโมย เป็นเรื่องที่บุคคลควรเกิดความสำนึก ยอมรับนับถือสิทธิทางทรัพย์สินของบุคคลอื่นว่าทรัพย์สิน

^{๕๕} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี ป.ธ.๙), เบญจศีลเบญจธรรม อุดมชีวิตของมนุษย์, หน้า ๓๙.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๙๔.

^{๕๗} พระเทพติก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, หน้า ๑๘๕ – ๑๙๓.

^{๕๘} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๙.

ของเราที่เราไม่ต้องการให้คนอื่นมาล่วงเกิน ฉันทใด ทรัพย์สินของคนอื่นก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เขาย่อมไม่ต้องการให้ใครมาล่วงเกิน มาเบียดเบียน ลักษณะของเขามาทำลายล้างผลาญของเขา

เพราะฉะนั้น จึงตั้งใจสำรวจระวัง งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย แต่ว่าการละเมิดในส่วนทรัพย์สินของบุคคลอื่น มีข้อที่ควรสังเกตว่าผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้น ทรัพย์สินของเขามีจำนวนเท่าไร ควรจะยอมรับตามที่มีอยู่เป็นจริง ๆ เพราะฉะนั้นการลดคุณค่าของผลประโยชน์ของเขา ซึ่งปรากฏมาในรูปต่างๆ อยู่ในกรอบของการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เช่นเดียวกัน

การจะกำหนดว่า จะผิดศีลข้ออทินนาทานหรือไม่ ท่านให้มองที่องค์ประกอบของการกระทำในกรณีของข้อ อทินนาทานนั้น มีองค์ ๕ คือ^{๕๙}

๑. ทรัพย์สินนั้นเจ้าของเขาหวงแหน
๒. เรารู้ว่าทรัพย์สินนั้น เจ้าของเขาหวงแหน
๓. ตั้งจิตคิดจะลัก
๔. ทำความพยายามที่จะลัก
๕. ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

เนื่องจากเป็นศีล ๕ การได้ทรัพย์สินเหล่านั้นจะต้องได้มาไว้ในกรอบครองของตนเมื่อครบองค์ทั้ง ๕ ประการ ศีลของบุคคลก็ถือว่าขาด

การถือเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่น ที่ถือว่าได้มาโดยชอบธรรมจะต้องเกิดขึ้นจากการให้การสมยอมพร้อมใจ หรือบางครั้งแม้จะหยาบฉวยเอาก็สามารถทำได้ถ้าเจ้าของเห็น เคยเห็นกันมาเคยคบกันมา ได้พูดกันไว้ และเมื่อถือเอาไปแล้ว เจ้าของเขารู้เข้า เขาก็พอใจ หากว่าเจ้าของเขาไม่รู้เกิดไม่พอใจก็ต้องใช้คืนให้แก่เขา

ทรัพย์สินนั้นเป็นวัตถุทางกาย เป็นโลกียทรัพย์ ปัญหาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินจึงเกิดขึ้นได้เป็นอันมาก จะทำให้บุคคลไปล่วงเกินในสิทธิทางทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ การถือเอา การตัดรอน การทำลายทรัพย์สินสิทธิคุณค่าของทรัพย์สินที่มีเจ้าของเขาหวงแหน ด้วยการปล้น จี้ การลักขโมย การยักยอก การสับเปลี่ยน การซ่อนของไว้ การนำเอาผ่านด่านซึ่งจะต้องเสียภาษีแล้วไม่เสีย เป็นการทำลายสิทธิประโยชน์ซึ่งรัฐควรจะได้จากค่าภาษีอากร สมรู้ร่วมคิดกับโจร การปลอมแปลงสินค้ามีค่าน้อยเป็นสินค้ามีค่ามาก การใช้เครื่องใช้ เครื่องทอง เครื่องวัด ซึ่งไม่เป็นไปตามความจริง ล้วนแล้วแต่ได้ชื่อว่าเป็นอทินนาทาน คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ทั้งนั้น

อทินนาทานอาจจะเกิดขึ้นด้วยลักขโมยด้วยตนเอง ด้วยการสั่งคนอื่น การยกย่องพวกขโมย การพอใจยินดีในของที่ได้มาในทางที่ผิด อยู่ในขอบข่ายอทินนาทานทั้งนั้น

^{๕๙} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑/๑๖๒.

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวมณี งดเว้นจากการประพฤติดิในทางประเวณี คือการมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงที่มีคู่ครอง หรือผู้ชายที่มีคู่ครองอยู่แล้ว ได้ชื่อว่าเป็นการทำลายประเวณี การสืบเชื้อสายของบุคคลของบุคคลผู้นั้นให้สับสน เช่น นาย ก. แต่งงานกับ นาง ข. คบู้กับ นาย ค. เมื่อลูกเกิดมาแล้วกลายเป็นลูกของนาย ก. ทำให้เชื้อสายประเวณีของนาย ก. วิปริตออกไปจากเชื้อสายของตน

ในทางปฏิบัตินั้น ท่านมักเน้นไปที่ผู้หญิง ซึ่งผู้ชายไม่ควรล่วงละเมิดแต่ระดับศีลจะมองไปในแง่ของความเป็นผู้เป็นหลักสำคัญ

แต่ระดับธรรมปฏิบัติแล้ว ท่านได้จำแนกประเภทของหญิงออกไปเป็น ๒๐ ประเภท ๗ ประเภทแรก ถ้าล่วงเกินไปแล้ว ก็ไม่ถึงกับเป็นกาเมสุมิจฉาจาร จากประเภทที่ ๘ ถึงประเภทที่ ๒๐ ชายใดไปล่วงประเวณีกับหญิงเหล่านั้น ได้ชื่อว่า กาเมสุมิจฉาจาร

คือ หญิงที่มารดารักษา
 หญิงที่บิดารักษา
 หญิงที่บิดามารดารักษา
 หญิงที่พี่รักษา
 หญิงที่น้องรักษา
 หญิงที่ญาติรักษา
 หญิงที่โคตรรักษา

๗ ประเภทนี้ ท่านกล่าวว่าไม่เป็นกาเมสุมิจฉาจาร แต่ในแง่ของความเป็นสุภาพชน ก็จะต้องมีความรับผิดชอบในเรื่องของธรรมะ

หญิงที่ธรรมรักษา เช่น พวกนักบวช
 หญิงที่ผู้ปกครองรักษา เช่น มีคู่หมั้น
 หญิงที่กฎหมายห้าม เช่น หญิงในราชสำนัก พวกเจ้าจอมหม่อมท่านทั้งหลาย
 หญิงที่ชายไถ่มาด้วยทรัพย์ เพื่อเป็นภรรยา
 หญิงที่สมัครใจอยู่ร่วมกับชาย
 หญิงที่อยู่ร่วมกับชายเพราะได้สมบัติ
 หญิงที่อยู่ร่วมโดยได้เครื่องนุ่งห่ม
 หญิงที่ผู้ปกครองเต็มใจให้ชายเอามือจุ่มน้ำร่วมกัน
 หญิงที่ชายปลงเชริดออกจากศีระะ
 หญิงที่เป็นทั้งทาสีและภรรยา
 หญิงที่เป็นลูกจ้างและภรรยา
 หญิงที่เป็นเชลยศึก

หญิงที่ขายอยู่ด้วยเพียงชั่วยาม ได้แก่ หญิงโสเภณี

ถ้าชายใดเกี่ยวข้องกับหญิงเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นกาเมสุ มิจฉาจาร

อนึ่ง พึงเข้าใจว่า เข้าล่วงละเมิด ถือเป็นการประพฤติดิในกามนั้น ท่านกำหนดองค์ของศีลไว้เพียง ๓ ข้อ คือ วัตถุไม่ควรล่วง แต่บุคคลมีจิตคิดจะเสพ และเสพ จิตยินดีเมื่ออวัยวะสัมผัสกัน

เมื่อพร้อมด้วยองค์ทั้ง ๓ ประการนี้ ได้ชื่อเป็นกาเมสุ มิจฉาจาร คำว่า กาเมสุ มิจฉาจารจึงเน้นเฉพาะการล่วงละเมิดในส่วนทางเพศ หรือทางประเวณี หากล่วงเกินในทรัพย์สินของบุคคลอื่น ซึ่งถือเป็นของรัก เป็นที่พอใจของบุคคลอื่น ก็ได้ชื่อว่า เป็นการผิดศีลข้อทินนาทาน ทั้งหมด

๔. มุสาวาทา เวรมณี งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดเท็จก็คือการพูดซึ่งไม่ตรงต่อสิ่งที่ตนได้เห็น ได้ยิน ได้สดับ ได้สัมผัส ได้จับต้อง มาอย่างไร ไม่ได้พูดไปตามนั้นลักษณะของคำพูดเท็จ ก็คือ

การขยายเรื่องน้อย ให้เป็นเรื่องมาก

เรื่องเล็ก ให้เป็นเรื่องใหญ่

หรือว่า ทำเรื่องใหญ่ ให้เป็นเรื่องเล็ก

ทำเรื่องมาก ให้เป็นเรื่องน้อย

ที่ท่านใช้คำว่า เสริมความ หรืออำความ ก็ได้ชื่อว่ามีสาวาททั้งนั้น ศีลของมุสาวาทนั้น ท่านกำหนดไว้ด้วยองค์ ๕ ก็คือ

เรื่องนั้นเป็นเรื่องไม่จริง

ตนรู้ว่าเป็นเรื่องไม่จริง

คิดจะกล่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง

ก็กล่าวข้อความนั้นออกไป

คนฟังได้รับทราบข้อความนั้นแล้วเข้าใจ

เมื่อครบองค์ทั้ง ๕ ก็ได้ชื่อว่าเป็นมุสาวาท

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี การงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย มาตราฐานการกำหนดความผิดอย่างต่ำไว้ด้วยเมรัย เพราะฉะนั้น อะไรก็ตามที่มีแอลกอฮอล์ระดับเมรัยขึ้นไป ที่เรียกรวมว่าสิ่งเสพย์ติดให้โทษ ไครสุบ เสพ ฉิด ดม ก็ได้ชื่อว่าเป็นการผิดศีลข้อนี้

เรื่องเสพสุราจึงมีองค์อยู่ ๓ ประการ คือ สิ่งนั้นเป็นเครื่องดองของเมา เรารู้ว่าเป็นเครื่องดองของเมาแล้วก็ดื่มเข้าไป สิ่งเหล่านี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เพราะตามปกติแล้วคนจะมีความประมาทอยู่เป็นอันมากแม้จะไม่ดื่มสุราก็ตาม เมื่อดื่มสุราเข้า การพูด การทำ ที่ขาดสติก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้น

เบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักเบื้องต้นสำหรับให้บุคคลตั้งอยู่ในคุณธรรม เป็นธรรมพื้นฐานเพื่อให้ประพฤติกุศลดียิ่งขึ้นไป บุคคลผู้ปราศจากหลักธรรม ๒ หลักนี้แล้ว ยากนักที่จะประพฤติกุศล

ธรรมอย่างอื่นได้ เหมือนคนที่เริ่มฝึกหัดเขียนหนังสือ ต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นแนวเป็นหลักในการเขียนก่อน หนังสือที่เขียนจึงตรงเป็นแนวเดียวกัน หากขาดเส้นบรรทัดแล้วตัวหนังสือก็คดเคี้ยวขึ้นๆ ลงๆ ขาดความสวยงาม ต่อเมื่อเขียนชำนาญดีแล้ว แม้ไม่มีเส้นบรรทัดก็อาจเขียนตรงได้ ฉะนั้น บุคคลเราก็เป็นฉนั้น เมื่อเริ่มจะประพาศิความดี จำต้องมีศีลธรรมดังกล่าวเป็นหลักเป็นแนวหรือเป็นพื้นฐานทางปฏิบัติก่อน ถ้าไม่มีอะไรเป็นหลักยึดใจ ใจก็จะไม่มั่นคง อาจเอนเอียงหรือหันสู่ทุจริตได้ง่าย แต่เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจนชำนาญจนเกิดความเคยชินจนเป็นปกตินิสัยแล้ว ถึงจะไม่ประพาศิความดีอื่นๆ ต่อไป ก็จะไม่ละทิ้งหลักไม่ทิ้งแนวอันเป็นพื้นฐานเดิม และจะสามารถประพาศิความดีอื่นๆ มั่นคงไม่แปรผันด้วย

สรุปได้ว่า หลักเบญจศีลเบญจธรรม นี้เป็นกรอบและวิธีในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ผู้ปกครองต้องปลูกฝังเข้าสู่จิตใจของเยาวชน ในลักษณะให้ฝังลึกตั้งแต่เล็กแต่น้อย และคอยชี้แนะในรายละเอียดหรือข้อปลีกย่อยต่างๆ ที่สำคัญที่สุดหลักเบญจศีลเบญจธรรมนี้ควรปลูกฝังในลักษณะทำเป็นตัวอย่างให้ดู เยาวชนจะได้ปฏิบัติตามและเป็นเยาวชนที่มีคุณสมบัติดังนี้

๑.มีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตากรุณาต่อบุคคลและสัตว์อื่น ไม่ดุร้ายไม่หยาบกระด้าง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นนิจ

๒.มีนิสัยรักการทำงาน รักการประกอบอาชีพสุจริต เห็นโทษของการประกอบอาชีพทุจริต ไม่มือไวใจเร็วในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น

๓.มีความละเอียดในการแสดงกามารมณ์ประเจิดประเจ้อ มีความข่มใจข่มอารมณ์ในเรื่องเพศดี ไม่ตกเป็นทาสกามารมณ์ ไม่ฟุ้งซ่านคิดมากในเพศตรงข้าม

๔.มีความจริงใจ มีวาจาอ่อนหวาน นิมนวล เป็นคนพูดตรง พูดจริง ไวใจได้ เป็นคนมีปากเป็นเส้น มีคนเชื่อถือ

๕.มีความมั่นใจตัวเองที่จะไม่แตะต้องอบายมุขและสิ่งเสพติดต่างๆ เป็นคนใจแข็งควบคุมใจตัวเองได้ และจะมีสุขภาพดี มีปัญญาดีสามารถตัดสินใจได้ดีและถูกต้อง

๔.หลักอบายมุข

อบายมุข หมายถึง ช่องทางแห่งความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อเย็บแห่งโรคภัย^{๖๐}

อบายมุข แปลว่า ทางแห่งความฉิบหาย หรือทางวิบัติ เป็นสิ่งที่จะทำให้บุคคลดิ้งไปสู่ความชั่ว ความผิดต่าง ๆ ทุกประการ เยาวชนผู้ยังบริสุทธิ์อยู่พึงหลีกเลี่ยงให้ไกล อบายมุขมิใช่เป็นสิ่งที่น่าทดลอง น่าเข้าใกล้หรือน่าเก็บใส่ใจไว้ที่ตรงไหน แต่เป็นสิ่งที่ไม่ควรใส่ใจ ไม่ควรสนใจ ไม่ควรทดลอง ไม่ควรเข้าใกล้ด้วยประการทั้งปวง เยาวชนใดกล้าตัวกล้าใจไปติดมันเข้าแล้ว ก็ยากที่จะถอนตัวถอนใจออกจาก

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๖.

มันได้ เพราะอบายมุขนี้แสนแข็งแรง มีความยั่วยวนชวนให้หลงใหลหลายกระบวนท่า มีสิ่งล่อให้เข้าใกล้หลายวิธี มองเปลือกนอกที่ห่อหุ้มหรือที่นำออกมาล่อใจไว้นั้นช่างหอมหวาน งดงามและชวนเชิญเหลือเกิน ปกปิดทุกข้อโทษความเสียหายไว้มิดชิดเหลือเกิน จนผู้ดูไม่อาจมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้น จึงยอมตัวท่อมโถมกระโจนเข้าหาคนแล้วคนเล่ากลายเป็นเหยื่ออันโอชะของมันโดยไม่รู้ตัว เกิดความเสียหาย ฉิบหายและวิบัติโดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวแต่ก็ถอนตัวไม่ไหวเสียแล้ว เหมือนแมลงเม่าหลงระเริงในแสงสีของไฟ จึงบินเข้ากองไฟตายทั้งหมด ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น หลักอบายมุขนี้ จึงเป็นหลักที่เยาวชนควรรู้เข้าใจ เพื่อหลีกเลี่ยงพ้นอันตรายของมัน เพื่อทราบความจริงและความเป็นไปของมันว่าเป็นตัวอันตรายอย่างไร^{๖๑} อบายมุขที่ว่านี้มี ๖ ประการ คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งประมาท เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย^{๖๒}

อบายมุขทั้ง ๖ มีโทษดังต่อไปนี้^{๖๓}

๑. โทษแห่งการหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ

๑.๑ เสียทรัพย์ทันตาเห็น

๑.๒ ก่อการทะเลาะวิวาท

๑.๓ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๑.๔ เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

๑.๕ เป็นเหตุให้ไม่รู้จักร่างกาย

๑.๖ เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

^{๖๑} พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), **หลักธรรมสำหรับพัฒนาลังคม**, หน้า ๔๖.

^{๖๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๖๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๔๘-๒๕๓/๒๐๒-๒๐๗.

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๒.๑ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาดิน
- ๒.๒ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
- ๒.๓ เชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- ๒.๔ เป็นที่สงสัย ของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ
- ๒.๕ มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่จริง
- ๒.๖ ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

๓. การเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๓.๑ มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๒ มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๓ มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๔ มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๕ มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
- ๓.๖ มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๔.๑ ผู้ชนะยอมก่อเวร
- ๔.๒ ผู้แพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ที่เสียไป
- ๔.๓ เสียทรัพย์ทันตาเห็น
- ๔.๔ ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
- ๔.๕ ถูกมิตรอำมาตย์ ดูหมิ่น
- ๔.๖ ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๕.๑ เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
- ๕.๒ เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
- ๕.๓ เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
- ๕.๔ เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
- ๕.๕ เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย
- ๕.๖ เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน มีโทษ ๖ ประการ คือ

- ๖.๑ มักอ้างว่า ‘หนาวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๒ มักอ้างว่า ‘ร้อนเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๓ มักอ้างว่า ‘เวลาเย็นเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๔ มักอ้างว่า ‘เวลายังเช้าเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๕ มักอ้างว่า ‘หิวเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

๖.๖ มักอ้างว่า ‘กระหายเกินไป’ แล้วไม่ทำงาน

สรุป ได้ว่าหลักอบายมุข เป็นทางแห่งความเสื่อมโดยชัดเจน ผู้ที่ติดอยู่กับอบายมุขจะทำให้เสื่อมทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางสังคม โดยเฉพาะกับเยาวชนที่มักจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์มักจะทำตามใจตนเอง เอาใจตนเป็นใหญ่ ผู้ปกครองควรเน้นหนักในเรื่องอบายมุขต่างๆ รวมถึงการลงโทษเมื่อมีการทำผิดด้วย เพื่อป้องกันเยาวชนในการที่จะถลาลงไปในบ่วงแห่งอบายมุขทั้งหลายโดยเฉพาะเรื่อง การคบคนชั่วเป็นมิตร เพราะเยาวชนมักจะมีเพื่อนสำคัญในช่วงวัยรุ่น และการคบคนชั่วเป็นมิตรย่อมนำไปสู่อบายมุขอื่นๆ ความเสื่อมทุกด้านในสังคม เริ่มตั้งแต่สังคมครอบครัว จนถึงสังคมระดับประเทศ ความเสื่อมทั้งหมดเริ่มจากการที่คนจมอยู่อบายมุขทั้งสิ้นเพราะฉะนั้นผู้ปกครองเมื่อต้องการให้เยาวชน เติบโตมีอนาคตที่สดใส ต้องป้องกันอบายมุขทั้ง ๖ ให้กับเยาวชน และแนะนำในทางที่ถูกต้อง

๑.๕ หลักมิตรแท้-มิตรเทียม

หลักมิตรแท้-มิตรเทียม เป็นหลักธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเยาวชน เพราะเยาวชนเป็นวัยที่เห็นเพื่อนมีความสำคัญ มักจะติดเพื่อนหรือมีพฤติกรรมทำตามเพื่อน ถ้าเยาวชนไม่สามารถแยกแยะออกได้ว่า เพื่อนแบบไหนที่ควรคบหาหรือไม่ควรคบหา เยาวชนก็จะดำเนินชีวิตผิดพลาดหรือถูกเพื่อนพาไปสู่อบายมุขต่าง ๆ มิตรแท้-มิตรเทียม มีการแยกประเภทไว้ดังนี้

มิตรเทียมมีลักษณะ ๔ จำพวกนี้ คือ^{๖๔}

๑. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียว

๒. คนดีแต่พูด

๓. คนพูดประจบ

๔. คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม

คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว

๒. เสียน้อย ประราณจะได้มาก

๓. เมื่อตัวเองมีภัย จึงทำกิจของเพื่อน

๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์

^{๖๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๔-๒๕๕/๒๐๗-๒๐๘.

คนดีแต่พูด มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้
๔. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง

คนพูดประจบ มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
๒. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
๓. สรรเสริญต่อหน้า
๔. นินทาลับหลัง

คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม มีลักษณะโดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมึนเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท
๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ
๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

มิตรแท้^{๖๕}

มิตรแท้คือบุคคล ๔ จำพวก คือ

๑. มิตรมีอุปการะ
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
๓. มิตรแนะนำประโยชน์
๔. มิตรมีความรักใคร่

มิตรมีอุปการะ เป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงได้
๔. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโศกทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น

มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. บอกความลับแก่เพื่อน
๒. ปิดความลับของเพื่อน

^{๖๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑.

๓.ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๔.แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้

มิตรแนะนำประโยชน์ เป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑.ห้ามมิให้ทำชั่ว

๒.แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

๓.ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๔.บอกทางสวรรค์ให้

มิตรมีอุปการะ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรแท้ โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑.ไม่พ้อใจความเสื่อมของเพื่อน

๒.พ้อใจความเจริญของเพื่อน

๓.ห้ามปรามคนที่ินทาเพื่อน

๔.สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

สรุปได้ว่า หลักมิตรแท้ มิตรเทียม เป็นหลักธรรมที่ต่อเนื่องจากหลักอบายมุข คือเป็นหลักธรรมที่อธิบาย หลักอบายมุขข้อ การคบคนชั่วเป็นมิตร ให้ละเอียดยิ่งขึ้น ว่ามิตรที่คบได้ มิตรที่คบไม่ได้ มีลักษณะอย่างไร หลักธรรมข้อนี้จะเป็นการป้องกันเยาวชน ไม่ให้ก้าวเข้าสู่ อบายมุขต่างๆ เพราะเยาวชนมักจะเห็นมิตรสำคัญ ถ้าเยาวชนคบมิตรดี ก็ไปในทางที่ดี ถ้าเยาวชนคบมิตรชั่วก็ย่อมจะไปในทางที่ชั่ว ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า

เมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นไร อกุศลธรรมเจริญขึ้น

กุศลธรรมเสื่อมลง บุคคลเช่นนี้ไม่ควรเสพบ และ

เมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นไร กุศลธรรมเจริญขึ้น

อกุศลธรรมเสื่อมลง บุคคลเช่นนี้ควรเสพบ^{๖๖}

บิดามารดา ควรควบคุมดูแล และแนะนำให้เยาวชนได้เข้าใจเรื่องการคบเพื่อนอย่างถูกต้อง เพื่อป้องกันเยาวชนก้าวสู่เส้นทางที่ผิดพลาด เพราะนั่นอาจทำให้เยาวชนอาจสูญเสียอนาคตทั้งหมด

๖.หลักทศ ๖

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกำหนดหน้าที่ของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนยึดหลักการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งมีอยู่ไม่เกิน ๖ กลุ่ม และทรงเรียกว่าทศ ๖ ขณะเดียวกันก็ทรงกำหนดหน้าที่ ของทศ ๖ ในอันที่จะอนุเคราะห์บุคคลต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับไว้อย่างชัดเจนถ้าบุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อทศทั้ง ๖ ครบถ้วนบริบูรณ์ ทศ ๖ ก็จะอนุเคราะห์บุคคลนั้นในปัจจุบันสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวโดยเฉพาะบิดา

^{๖๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๒/๑๕๘.

มารดา ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ จึงเกิดปัญหามากมาย อันเป็นเหตุให้นำไปสู่ความไม่เข้าใจกัน บิดามารดาจะต้องสร้างความประพัตที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีและมีความฉลาดรู้ ในวิธีการอบรมสั่งสอนบุตร พระพุทธศาสนากล่าวว่า ผู้มีหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดีงามก่อนแล้วจึงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามจึงจะได้ผลดี บุตรที่มีบิดามารดาเป็นแบบอย่างทางธรรมจะซึมซับเอาลักษณะที่ดีงาม จากบิดามารดาเป็นการสร้างความสัมพันธ์ อันดีสำหรับการครองเรือนและความสุขสงบในสังคมอีกด้วย

เยาวชนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมนั้น อันได้แก่บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัวภายในครอบครัวและยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัวเพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องตามฐานะที่

เปรียบเหมือนทิศต่างๆ ๖ ทิศ ได้แก่

บิดามารดาเป็นทิศเบื้องหน้า

อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา

บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง

มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย

ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง

สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน^{๖๗}

หน้าที่ในการปฏิบัติต่อทิศต่างๆ มีดังนี้^{๖๘}

ทิศที่ ๑ บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาเราจักเลี้ยงท่านตอบ

๒. จักทำกิจของท่าน

๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล

๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า พึงอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

^{๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

^{๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖.

- ๓.ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔.หาภรรยา(สามี)ที่สมควรให้
- ๕.มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันควร

ทิศที่ ๒ ครูอาจารย์เปรียบเหมือนทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงอาจารย์โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.ลูกขึ้นยืนรับ
- ๒.เข้าไปคอยรับใช้
- ๓.เชื่อฟัง
- ๔.ดูแลปรนนิบัติ
- ๕.เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.แนะนำให้เป็นคนดี
- ๒.ให้เรียนดี
- ๓.บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
- ๔.ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
- ๕.ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ทิศที่ ๓ ภรรยาเปรียบเหมือนทิศเบื้องหลัง สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.ให้เกียรติยกย่อง
- ๒.ไม่ดูหมิ่น
- ๓.ไม่ประพฤตินอกใจ
- ๔.มอบความเป็นใหญ่ให้
- ๕.ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.จัดการงานดี
- ๒.สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
- ๓.ไม่ประพฤตินอกใจ
- ๔.รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

ทิศที่ ๔ มิตรสหายเปรียบเหมือนทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้)
๒. กล่าววาจาเป็นที่รัก
๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔. วางตนสม่ำเสมอ
๕. ไม่พูดจาหลอกลวงกัน

มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พึ่งพำนักได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

ทิศที่ ๕ ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
๔. ให้อาหารมีรสแปลก
๕. ให้อยู่ตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

ทิสที่ ๖ สมณพราหมณ์เป็นทิสเบื่องบน กุลบุตรบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื่องบนโดย
หน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑.จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- ๒.จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- ๓.จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔.เปิดประตูต้อนรับ
- ๕.ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิสเบื่องบน ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ

- ๑.ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- ๒.ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓.อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
- ๔.ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
- ๕.อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๖.บอกทางสวรรค์ให้

หลักทิส ๖ นั้นเป็นหลักธรรมในการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างอย่างถูกต้อง บิดามารดา
จำต้องอธิบายให้เยาวชนเข้าใจในทิสทั้ง ๖ เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างถูกต้องไม่
ผิดพลาดในการสมาคมกับบุคคลต่างๆ ว่าคนไหนควรจะปฏิบัติตนอย่างไร ซึ่งพระเทพดิลก(ระแบบ
ฐิตญาโณ) ได้อธิบายไว้ดังนี้^{๖๙}

๑.ปรัถิมทิส ทิสเบื่องหน้า มารดา บิดา

หน้าที่ของมารดาบิดากับบุตรธิดา ซึ่งโดยกำเนิด ใครจะนับถือศาสนาอะไรก็ตาม เมื่อเกิดเป็น
พ่อแม่ลูกกันแล้ว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติตามธรรมะเหล่านั้น ถ้าไม่ปฏิบัติ ลูกก็จะเป็นอกตัญญู ถ้า
พ่อแม่ไม่ปฏิบัติก็จะไม่ใช่พ่อแม่ที่ดีของลูก แต่ถ้าหากทั้ง ๒ ฝ่าย ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความ
เอื้อเฟื้อก็จะเป็นพ่อแม่ แม่แก้ว ลูกแก้ว อยู่ร่วมกันโดยปกติสุขภายในบ้าน บ้านของบุคคลเหล่านั้นก็
จะกลายเป็นสวรรค์วิมาน ซึ่งเปรียบเหมือนการอยู่ร่วมกันของเทพบุตรเทพธิดาอยู่ภายในวิมาน
เดียวกัน ด้วยการ

ข้อปฏิบัติสำหรับบิดามารดา ต่อบุตร คือการอนุเคราะห์บุตรธิดา เพราะบิดามารดามีหน้าที่
จะต้องเป็นบุพพการีของลูก คือต้องอุปการะเลี้ยงดูลูกของตนก่อน เพราะลูกนั้นเกิดขึ้นมาในโลกเนื่อง

^{๖๙} พระเทพดิลก(ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท, หน้า ๒๓๓-๒๔๙.

ด้วยบิดามารดาเป็นต้นเหตุ บิดามารดาจึงมีหน้าที่ต้องทำการอุปการะก่อน หน้าที่ของบิดามารดาที่ต้องปฏิบัติต่อลูกนั้นมีดังต่อไปนี้

๑.ห้ามปรามไม่ให้ลูกกระทำความชั่ว ทางกาย วาจา และทางใจ เพราะความชั่วนั้นนำความทุกข์มาให้ ด้วยความรักความหวังดีที่พ่อแม่มีต่อลูก ก็ต้องห้ามปรามไม่ให้ลูกทำความชั่วเพราะกลัวลูกจะประสบความทุกข์ความเดือดร้อน

๒.อบรม แนะนำ สั่งสอน ให้ประพฤติให้กระทำแต่ความดี ความดีนั้นมีผลเป็นความสุข ความเจริญก้าวหน้า ความเกษม พ่อแม่ปรารถนาจะให้ลูกเป็นเช่นนั้น จึงต้องอบรมสั่งสอนลูกให้ประพฤติความดีอันมีลักษณะเกื้อกูลต่อตนเอง เกื้อกูลต่อบุคคลอื่นเป็นเบื้องต้น มีผลเป็นความสุขส่วนตัว ครอบครัว ตระกูลวงศ์ ตลอดจนถึงสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

๓.ให้ศึกษาศิลปวิทยา ซึ่งจะเป็นประดุจทรัพย์ซึ่งจ่ายไม่รู้จักจบสิ้น ให้แก่ลูกของตนตามสมควร ตามกำลังความสามารถที่จะให้การศึกษาอบรมได้

๔.ตกแต่งให้มีครอบครัวเป็นหลักเป็นฐาน เมื่อลูกเจริญเติบโตอยู่ในฐานะที่จะครองเรือนได้

๕.มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัยที่ควรมอบทรัพย์สมบัติให้ ซึ่งในสมัยโบราณมักจะเน้นไปที่วัตถุ แต่ปัจจุบันสถานการณ์สังคมของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว จึงนิยมมอบในรูปของวิชาความรู้ ซึ่งเกิดขึ้นจากการให้การศึกษาอบรม แต่ใครมีกำลังจะมอบเป็นทรัพย์สมบัติเรือกลสวนไร่นา ที่ดิน บ้านเรือนได้ ก็จะเป็นการดี

หน้าที่ของบุตรธิดากับมารดาบิดา

บุตรธิดานั้น ท่านได้จำแนกไว้เป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) อวชาตบุตร ลูกที่ผลาญสกุล

(๒) อนุชาตบุตร ลูกที่รักษาสกุล

(๓) อภิชาตบุตร ลูกที่เชิดชูสกุล

ดังนั้น ลูกที่ดำรงรักษาสกุล หรือเชิดชูวงศ์สกุล ย่อมแสดงออกด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อมารดาบิดา คือ

๑.ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ให้ความสุขกายสบายใจแก่ท่าน แม้เป็นลูกยังเล็กอยู่ในวัยเป็นนักเรียน นักศึกษาอยู่ ก็สามารถเลี้ยงดูน้ำใจของท่าน อย่าให้ท่านทุกข์ใจ เสียใจ กลุ้มใจเพราะการกระทำของเรา

๒.ช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆของท่าน โดยการปฏิบัติทำงานตามที่ท่านใช้ให้ทำการ แบ่งเบาภารกิจของท่าน ด้วยการรับงานอันเป็นภาระอันหนักของท่านไปทำ เป็นต้น

๓.ดำรงวงศ์สกุล สกุลนั้นมีบุคคลเกี่ยวข้องอยู่เป็นอันมาก บุตรธิดาแห่งสกุลใด เมื่อเกิดร่วมวงศ์สกุลกับบุคคลอื่น จะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสกุลวงศ์ แม้สกุลนั้นจะเสื่อมทรามตกต่ำลงไป ก็ต้องไม่ใช่เกิดจากการกระทำของตน ฉะนั้นบุตรธิดาที่พึงปรารถนา ก็คือบุตรธิดาที่ต้องดำรงวงศ์สกุล

กับบุตริดาที่เชิดขวงศ์สกุล ทำสกุลให้สูงขึ้น ดำรงวงศ์สกุลก็คือ การรักษาสิ่งที่ดีงามต่างๆของสกุลเอาไว้ไม่ให้เสื่อมในยุคสมัยของตน

๔.ประพุดิตนให้เป็นคนเหมาะสมแก่การไว้น้ำใจของพ่อแม่ที่จะรับทรัพย์มรดกสืบต่อวงศ์สกุลไปได้ ให้พ่อแม่มีความมั่นใจว่าแม้ท่านจะตายไปแล้ว ฐานะทางสกุลก็คงไม่ตกต่ำลูกสามารถรักษาไว้ได้

๕.เมื่อบิดามารดาทำกาลกรียาจากไป ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวทีต่อท่านผู้เป็นมารดาบิดา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรม เป็นการบูชาต่อความดีของมารดาบิดา เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการสะสมบุญให้เพิ่มพูนขึ้นมากอีกเป็นอันมาก แต่ละคนนั้นมีพ่อแม่ ฉะนั้นหน้าที่เหล่านี้ จึงเป็นหน้าที่โดยกำเนิดของทุกชีวิตที่เกิดมาในโลกนี้ ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติ ก็ได้ชื่อว่าคนอกตัญญูต่อหน้าที่

๒. ทักขินทิส ทิศเบื้องขวา อาจารย์

หน้าที่ของศิษย์กับอาจารย์ ที่จริงบุคคลทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกันมาก่อน แต่เมื่อฝ่ายนักเรียนต้องการที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียน ในสำนักครูบาอาจารย์ และครูบาอาจารย์ก็รับบุคคลเหล่านั้นเข้าเป็นลูกศิษย์ของตน แต่ละฝ่ายจะต้องวางตัวอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมตามสมควรแก่ฐานะ เป็นหน้าที่ของผู้เป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งอันที่จริงก็จำลองมาจากพระพุทธคุณ คือ จะต้องมีความบริสุทธิ์ และความเมตตากรุณา ตามสมควรแก่ฐานะ ทรงจำแนกธรรมะที่เป็นหน้าที่ไว้เป็น ๕ ข้อ คือ

๑.แนะนำดี ได้แก่เรื่องที่เอามาแนะนำนั้น นำเรื่องดีๆมาอบรมสั่งสอน ตลอดถึงมีอุบายวิธีในการแนะนำ ที่สามารถสร้างความยอมรับนับถือให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนของตนได้

๒.ให้เรียนดี ได้แก่ให้เรียนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการทางด้านต่างๆมีความรอบรู้ชำนาญในศาสตร์ที่จะต้องใช้ในการดำรงชีวิต พัฒนาให้เกิดความรู้ดี ความคิดที่ดี ความสามารถที่ดี โดยมีคุณธรรมเป็นหลักในการดำรงชีวิตของนักเรียนนักศึกษาเหล่านั้น

๓.บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ข้อนี้เป็นเรื่องของยุคสมัย ในสมัยโบราณนั้นมักเกิดปัญหาลูกศิษย์คิดล้างครู เมื่อตนเองมีความรู้ในระดับเดียวกับครูบาอาจารย์ ดังนั้นครูบาอาจารย์จึงปกปิดวิชาความรู้เอาไว้ส่วนหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะหวงความรู้หรือเพราะกลัวว่าลูกศิษย์ของตนอาจจะนำความรู้เหล่านั้นไปสร้างเรื่องขึ้น แล้วไม่มีใครปราบปรามได้ ท่านจะได้ช่วยเหลือปราบปรามโอกาสต่อไป แต่ครูอาจารย์ที่มีชีวิตวิญญูณของความเป็นครูจริงๆ จะต้องสอนศิษย์ของตนในขั้นนั้นๆเต็มที่ตามขอบข่ายของเนื้อหาวิชาที่กำหนดเอาไว้ ไม่ใช่สอนจนเกินขั้นหรือเกินความรู้ของนักเรียน

๔.ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง เป็นการเชิดชูความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณธรรมของศิษย์ตน ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของบุคคลอื่นๆ เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของศิษย์ให้มีฉันทะ อดสาหะที่จะปฏิบัติความดีต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเร่งเร้าให้คนอื่นถือปฏิบัติตาม เพื่อจะได้รับการยกย่องเช่นเดียวกับศิษย์คนนั้น ซึ่งได้รับการยกย่องไปแล้ว

๕.ทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย อย่างโบราณกล่าวว่า “เป็นครูอาจารย์กันวันเดียว ก็เหมือนเป็นพ่อแม่กันตลอดชีวิต” ฉะนั้นครูอาจารย์ที่มีวิญญานของครูอาจารย์จึงถือว่าศิษย์ก็คือศิษย์แม้จะออกจากสถาบันการศึกษาไปแล้ว ก็พร้อมที่จะให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือป้องกันอันตรายมิให้เกิดแก่ศิษย์ของตน นี่ถือว่าเป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์ที่จะต้องทำต่อศิษย์ของตนตามสมควรแก่ฐานะ

หน้าที่ของศิษย์กับครูบาอาจารย์

ผู้เป็นศิษย์ก็ต้องสำนึกเห็นความดีของครูบาอาจารย์แล้ว ปฏิบัติตอบต่อท่านด้วยความเอื้อเฟื้อ คือ

๑.ลุกขึ้นยืนรับ เป็นการแสดงความเคารพนับถือท่าน

๒.ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ เป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจของครูบาอาจารย์ ส่วนใหญ่มักใช้ในกรณีที่ครูบาอาจารย์กับนักเรียนอยู่ด้วยกันอย่างในสมัยโบราณ

๓.เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ อย่างที่ท่านเตือนไว้ว่า

พ่อแม่ครู	ผู้การุณ	พระคุณล้น
ทุกคน	ทราบประจักษ์	เป็นสักขี
ท่านพร่ำสอน	วอนสั่ง	ด้วยหวังดี
ควรเปรมปรีดี	ปฏิบัติ	อย่าขัดใจ

คำสั่งสอนไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องคิดว่าครูอาจารย์มุ่งดี ปราศภนาดี ศิษย์ที่ดีควรพร้อมที่จะเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน

๔.อุปัฏฐาก คือช่วยเหลือบำรุง แบ่งเบาภาระของอาจารย์ตามสมควรแก่กาลโอกาสที่มาถึง

๕.เรียนศิลปวิชาด้วยความเคารพ โดยเคารพในตัวเอง เคารพในครูบาอาจารย์ เคารพในสถานศึกษา เคารพในตำรับตำราที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน บางทีทรงแสดงลักษณะบุคคลที่มีความสนใจในการศึกษาว่า บุคคลมีศรัทธาเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาที่นั่งใกล้ เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ก็ฟังคำสั่งสอน ในขณะที่ท่านสั่งสอนก็ต้องตั้งใจฟัง เงี่ยหูคอยฟัง กำหนดข้อความ พิจารณาข้อความ มีข้อใดไม่เข้าใจหรือข้องใจสงสัย ก็สอบถามจนปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย

๓. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ภรรยา

ธรรมะที่เป็นหน้าที่ของท่านที่เป็นสามีภรรยากัน สามีภรรยาก็นับเป็นเช่นเดียวกับอาจารย์กับศิษย์ คือจากคนที่ไม่เคยเกี่ยวข้อง ไม่เคยรู้จักกัน มารู้จักกัน มาเกี่ยวข้องกัน มีความรักต่อกัน ตกลงใจที่จะเป็นสามีภรรยากัน จนถึงเป็นสามีภรรยากัน แสดงว่าเป็นความสมัครใจของบุคคลทั้งสองฝ่าย แต่ก่อนนั้นไม่จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยา เพราะไม่ได้เป็นสามีภรรยากัน แต่เมื่อเป็นแล้วก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ ซึ่งทรงแสดงไว้ว่า สามีจะต้องอนุเคราะห์ภรรยาด้วย

๑.นับถ้อยกย่องสถานะของภรรยา ไม่ว่าในด้านรูปร่าง วิชาความรู้ ฝีมือ หน้าที่การงาน ครอบครัวยุค สกูลวงศ์ของเธอ

๒.ไม่ดูหมิ่นภรรยาของตน โดยการปรารภรูปร่าง วิชาความรู้ ฝีมือ หน้าที่การงานครอบครัวยุค สกูลวงศ์ของเธอ

๓.ไม่ประพฤติล่วงใจ คือ ไม่เกี่ยวข้องทางเพศกับสตรีอื่น นอกจากภรรยาของตนเองที่ท่านใช้ คำว่า “สทาร์สันโดซ” คือมีเพศสัมพันธ์เฉพาะกับภรรยาของตนเอง

๔.มอบความเป็นใหญ่ให้ ภรรยาท่านเรียกว่า แม่เรือน ฉะนั้นผู้เป็นสามีจะต้องมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านเรือนให้แก่ผู้เป็นภรรยาให้ดูแลรับผิดชอบ เอาใจใส่ ภายในครอบครัวภรรยาจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ทำงานเต็มตามหน้าที่ของตน

๕.ให้เครื่องแต่งตัว ให้ของขวัญ ให้รางวัล ให้ของฝาก เมื่อได้จากไปในที่ไกล ก็จะมีของติดมือมาฝาก แสดงให้เห็นว่าตนมีความเยื่อใยอาลัยผูกพันต่อภรรยาของตน ดังนั้นสามีท่านจึงแปลว่า ผู้เป็นใหญ่หรือผู้เป็นนาย

เมื่อสามีปฏิบัติหน้าที่ของตนดีเช่นนี้แล้ว ทรงสอนให้ภรรยาแสดงคุณธรรมออกมาให้ปรากฏ ๕ ประการ คือ

๑.จัดการดี เรือนที่ครองไม่ดีจะนำความทุกข์มาให้ ผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการครองเรือน ครองสุข ก็คือภรรยา ฉะนั้นงานต่างๆที่สามีมอบหมายให้ความเป็นใหญ่ไว้ ก็ต้องจัดการงานให้ดี

๒.สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี แสดงถึงความมีอัธยาศัยไมตรี เพราะการแต่งงานนั้น ไม่ได้แต่งงานเฉพาะคน ๒ คน แต่เป็นการยอมรับเกี่ยวข้องผูกพันกับครอบครัว ๒ ครอบครัวสกุล ๒ สกุล มีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ญาติพี่น้องของฝ่ายสามีและของตน ที่มีความเดือดร้อนก็พร้อมที่จะอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือด้วยความเอื้อเฟื้อตามสมควรแก่ฐานะ

อย่างที่ท่านแสดงไว้ในโอวาท ซึ่งธัญชัยเศรษฐีได้สั่งสอนนางวิสาขาไว้ว่า “จงให้แก่คนที่ให้อะไรให้แก่คนที่ไม่ให้ จงให้ทั้งแก่คนที่ให้และไม่ให้” หมายความว่า คนที่หยิбыืมอะไรไปแล้วก็ส่งคืน ถ้าหยิбыืมอีกก็ควรที่จะให้เขา ใครก็ตามที่หยิбыืมอะไรไปแล้ว ไม่ยอมส่งคืน มาขอหยิбыืมอีกก็ไม่ควรจะให้ แต่สำหรับญาติพี่น้อง จะส่งคืนหรือไม่ส่งคืนก็ตาม เป็นเรื่องที่จะต้องสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ท่านสอนว่าให้สงเคราะห์

๓.ไม่ประพฤติล่วงใจสามี ไม่เกี่ยวข้องโดยไปมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น นอกจากสามีของตนที่ท่านเรียกว่า ปติวัตร คือ มีความจงรักภักดีต่อสามีของตน ให้ความสำคัญแก่สามีเหมือนเทวดาภายในเรือน

๔.รักษาทรัพย์ที่สามีหามาไว้ได้ พระพุทธศาสนานั้นสอนให้บุคคลผู้ประกอบกิจการงาน เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว แบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือส่วนหนึ่งใช้จ่ายภายในครอบครัว ส่วนหนึ่งเก็บออมไว้ อีกสองส่วนใช้ประกอบกิจการงานเพื่อเพิ่มพูนทรัพย์สมบัติขึ้น คำว่ารักษาทรัพย์จึงไม่ได้หมายความว่า

รักษาไว้ทั้งหมด หรือว่าจ่ายไปทั้งหมด แต่จะต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาในการครองเรือน

๕. ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ภารกิจที่ตนจะต้องรับผิดชอบในฐานะของแม่ศรีเรือน มีกิจการงานต่างๆ อยู่เป็นอันมาก ผู้เป็นภริยาจะต้องมีความหมั่นขยัน อย่างที่โบราณท่านสอนให้รู้จักเรือน ๓ น้ำ ๔ อย่าให้มีความบกพร่อง

สามีภรรยาที่สมัครใจอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา และปฏิบัติหน้าที่ต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อ เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการอยู่ร่วมกันของผู้ชายที่เป็นเทพบุตร ผู้หญิงที่เป็นเทพธิดา บ้านก็จะเป็นสวรรค์วิมานสำหรับสามีภรรยาคู่นั้น

๔. อดทน ทน อดทน อดทน มิตร

คนที่เป็นมิตรกัน ธรรมะอันเป็นหน้าที่ของคนที่เป็นมิตรสหายกัน คนที่เป็นมิตรกันนั้นก็เป็นอย่างเดียวกันกับอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภริยา คือเริ่มต้นจากกันไม่รู้จักกันมาก่อน ต่อมาก็รู้จักกัน เป็นคนที่ถูกอภัยภัยด้วยกัน ตกกลางปลงใจที่จะเป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจกัน จุดที่จะยึดเหนี่ยวน้ำใจของบุคคล ทั้งสองฝ่ายไว้นั้น ก็คือแต่ละฝ่ายจะต้องมีคุณธรรมจงทรงแสดงไว้ว่า

กุลบุตรพึงบำรุงมิตรไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ด้วยให้ปัน เป็นการแสดงออกซึ่งอภัยภัยไมตรี โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พร้อมทั้งจะอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ช่วยเหลือเพื่อนของตนเต็มตามกำลังความสามารถที่จะช่วยได้

๒. เจรจกถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน คือจะพูดจะจาอะไรกัน ก็พูดด้วยความรัก ความเมตตา มุ่งดีหวังดีต่อกัน ซึ่งเรื่องที่พูดนั้นจะต้องเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องดี มีประโยชน์ ถูกกาลเทศะเป็นที่พอใจ ขอบใจของเพื่อน ซึ่งสรุปแล้วก็ได้แก่วิธีสุจริตทั้ง ๔ ประการนั่นเอง

๓. ประพฤติประโยชน์ จะกระทำก็ตาม จะพูดก็ตาม ต้องมองถึงผลกระทบที่จะต้องมีต่อเพื่อนของตน ไม่ว่าจะทำอะไร ทำอะไร คิดอะไร ให้มีความระมัดระวัง พูด ทำ คิด ไปแล้วเพื่อนของเราจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าเห็นว่าจะเป็นหัตถ์รณัตตรอนผลประโยชน์ของเพื่อน ถึงดเว้นไม่ประพฤตินิไมกระทำ ทำเฉพาะสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ต่อเพื่อน

๔. ความเป็นผู้มีตนเสมอ ไม่ว่าฐานะของเพื่อนจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ก็วางตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะของเพื่อน ตามสมควรแก่กาลเทศะที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนในขณะนั้นๆ

๕. ไม่แก่งกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง ความเป็นมิตรกันจะยั่งยืนถาวรได้นั้นแต่ละฝ่ายจะต้องมีความจริงใจและจริงจังต่อกัน ดังนั้นการพูดอะไรกับเพื่อนจะต้องพูดสิ่งที่จริง คำสัตย์ คำจริง ตามที่ตนได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้ มาอย่างไร ก็พูดไปอย่างนั้น ไม่ให้น้อยไป หรือไม่ให้มากไป

บุคคลที่เป็นมิตร เมื่อได้อุปการะจากเพื่อนเช่นนี้แล้ว ท่านก็สอนให้ปฏิบัติธรรมะ คือหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑.รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว ไม่ว่าเพื่อนจะกระทำอะไรก็ตาม ซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึง ความเป็นผู้ประมาท ก็พร้อมที่จะให้ความคุ้มครองป้องกันรักษาไว้ ไม่ให้อันตรายเกิดขึ้นหรือไม่ให้เป็น อันตราย

๒.รักษาทรัพย์ของมิตรที่ประมาทแล้ว เพื่อนอาจเผลอเผลอหลงลืม ทั้งทรัพย์สินเงินทองเอาไว้ หรือว่าไม่มีใครดูแลรักษาบ้านเรือน ก็ช่วยดูแลเอาใจใส่ให้

๓.เมื่อมีภัยมาถึง ก็เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ มิตรที่สนิทสนมกันนั้น ท่านเรียกกันว่า เห็นกันเมื่อ ไข้ ให้กันเมื่อทุกข์ การจะรู้น้ำใจมิตรนั้นก็รู้กันตอนนี้ ยามใดเมื่อมีภัยอันตรายเกิดขึ้น ก็ไม่ทอดทิ้งกัน เป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อมิตรของตน

๔.ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ นี่ก็เป็นการยืนยันพิสูจน์ ทดสอบ ว่ายามวิบัตินั้น จะรู้ใจเพื่อน รู้ใจนาย รู้ใจสามี รู้ใจภรรยา รู้ใจคนอื่นที่เกี่ยวข้องกันตนว่ามีความรัก มีความจริงใจต่อตน มากน้อยแค่ไหน เพียงไร เพื่อนที่มีความรัก มีความหวังดีต่อกัน แม้เพื่อนจะประสบความวิบัติ ก็ไม่ทอดทิ้ง

๕.ให้ความเคารพนับถือตลอดวงศ์วาระวนเครือของมิตร จะเห็นได้ว่า ความเป็นสามีมภริยากัน กิตติ ความเป็นเพื่อนกันกิตติ ไม่ใช่เป็นเรื่องของคนสองคน แต่เป็นการยอมรับนับถือความเกี่ยวข้อง ผูกพันของบุคคลสองครอบครัว สองสกุล เมื่อนับถือเพื่อนก็ให้ความเคารพนับถือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ เพื่อนของตน ตามสมควรแก่ฐานะ

๕.เหตุภูมิทิศ ทิศเบื้องต่ำ ผู้ได้บังคับบัญชา

นายกับคนใช้หรือผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชานั้นเอง ในข้อนี้ท่านแสดงไว้ว่าบุคคลผู้ เป็นนาย หรือผู้เป็นหัวหน้า ควรปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาของตนด้วย

๑.จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง คือ ความรู้ ความสามารถ ความคิด ฝีมือของเขาให้ เขาทำงานที่เขาถนัด สามารถแสดงความสามารถออกมาได้เต็มที่ โดยเขามีความภาคภูมิใจ และ ผลงานนั้นจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เจ้าของงาน

๒.ด้วยการให้อาหารและรางวัล คือ ค่าตอบแทนในรูปต่างๆไม่ว่าจะเป็นเงินเดือน จะเป็น โบนัส หรือจะเป็นของขวัญตามสมควรแก่กาล แก่เวลา แก่โอกาส ให้เขารู้สึกว่ามีความคุ้มค่าในการ ทำงานด้วย

๓.ให้การรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ คือ การให้สวัสดิการในด้านต่างๆแก่คนผู้เป็นลูกน้อง ของตน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ให้การดูแลเอาใจใส่ สงเคราะห์ ด้วยคำยาหรือด้วยการเยยมนั่น เป็น ต้น

๔.ด้วยการแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน ในกรณีพิเศษ ในโอกาสพิเศษ หรือมีของพิเศษ มากี่ให้ของขวัญ ให้รางวัล ให้เป็นสินน้ำใจ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาของตน

๕.ด้วยการปล่อยในสมัย เปิดโอกาสให้มีเวลาพักผ่อนจากกิจการงาน เช่น โอกาสพิเศษใน คราวที่ควรแก่การพักผ่อน อย่างที่ยึดถือประเพณีปฏิบัติกัน

คนที่เป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เป็นคนงาน เป็นพนักงาน เจ้าหน้าที่ เมื่อสมัครใจเข้าไป เกี่ยวข้องกับเจ้าของธุรกิจ หน่วยงานเหล่านั้นเป็นต้นแล้ว ทรงสอนไว้ ๕ ประการ คือ

๑.ลุกขึ้นทำงานก่อนนายของตน แม้จะเป็นการทำงานก่อนเวลาไปบ้าง ก็แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อ มีไมตรีจิตและความตั้งใจที่จะทำงาน

๒.เลิกงานที่หลังนาย ถ้างานยังไม่เสร็จ แม้เวลาเลิกงานมาถึงแล้ว ก็พร้อมที่จะทำให้เสร็จไป

๓.ถือเอาแต่ของที่นายให้ นี่ก็หมายถึง มีความซื่อตรง ไม่มีการยักยักย้ายถ่ายเท หรือยักยอก สิ่งของที่ตนไม่ควรจะได้ หรือไม่มีสิทธิ์ที่จะได้

๔.ทำการงานให้ดีขึ้น คือพัฒนาความรู้ความสามารถ ฝีมือของตนให้ดีขึ้น เพื่อความ เจริญก้าวหน้าของตนต่อการทำงาน

๕.นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้นๆ การเป็นนายกับลูกน้องหรือผู้บังคับบัญชากับ ผู้ใต้บังคับบัญชาก็ตาม เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความเป็นกัลยาณมิตรกัน ความรู้สึกของ มิตรกับมิตรจึงต้องเป็นความรู้สึกที่ดี การพูดถึงจึงต้องพูดในทางที่ดี ซึ่งออกจะเป็นการขัดกับ ความรู้สึกของคนทั่วไป เพราะตามปกติแล้ว ลูกน้องมักชอบนินทาด้วย นักเรียนมักนินทาครูอาจารย์ ลูกวัดจะนินทาสมภาร เป็นต้น แต่ละคูนั่นแสดงให้เห็นถึงขาดความจริงใจ บริสุทธิ์ใจต่อกัน ดังนั้น ผู้น้อยที่ดีทุกระดับ จึงควรพูดถึงผู้ใหญ่เหนือตนด้วยความเคารพ ด้วยการนำคุณความดีของท่านไปยก ย่องสรรเสริญ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นคนดี ที่มีความสุจริตใจต่อกัน ผู้ใหญ่ของตนให้ปรากฏ

๖.อุปริมทิส ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์

สมณพราหมณ์กับศาสนิกในศาสนา คำว่า สมณพราหมณ์นั้น หมายถึงนักบวชในศาสนาต่างๆ ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพนับถือของศาสนิกในศาสนานั้นๆ ในพระพุทธศาสนาหมายถึงพระภิกษุ สามเณร ซึ่งคือญาติพี่น้องของสาธุชนที่อุบาสกอุบาสิกา นั่นเอง ความรู้สึกของบุคคลทั้งสองกลุ่ม คือ นักบวชกับศาสนิกที่เป็นชาวบ้าน จึงควรวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นกัลยาณมิตรเช่นเดียวกัน ชาวบ้านควรจะมีความรู้สึก การกระทำ ต่อนักบวช ๕ ประการ คือ

๑.ทำอะไรๆ ประกอบด้วยเมตตา คือ จะทำอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับนักบวช ให้ทำด้วยความรู้สึก เมตตา หวังดีต่อท่าน จะทำอะไร ทำไปเพื่อใคร ทำไปแล้วนักบวชท่านนั้นจะได้รับประโยชน์อะไร

อาจจะเป็นการช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆของวัด ของพระศาสนา เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่พระ วัด พระพุทธศาสนา เป็นประการสำคัญ

๒. พุทธอะไรประกอบด้วยเมตตา การพูดกันด้วยความรู้สึกที่ประกอบด้วยเมตตานี้หมายถึง การพูดกับท่านต่อหน้า หรือพูดลับหลังท่านกับคนอื่น ควรพูดถึงและพูดกับท่านด้วยเมตตา หวังให้เกิดประโยชน์ต่อท่าน ไม่พูดให้เกิดความเสียหาย อันเป็นการใส่ร้ายท่าน แม้ว่าท่านจะทำความผิด ก็ต้องพูดกับท่านด้วยเมตตาจิต ให้ท่านเลิก ละ การกระทำที่ไม่ชอบไม่ควรนั้น แม้แต่จะกล่าวโทษท่านด้วยอาบัติก็ทำด้วยเมตตา หวังให้ท่านทำตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติ ไม่ใช่พูดไปเพราะต้องการความมั่นใจในอารมณ์ของตน ไม่คิดถึงผลเสียหายที่จะตกแก่พระภิกษุสามเณรอื่น และพระพุทธศาสนา อันเป็นส่วนรวม

๓. คิดอะไรประกอบด้วยเมตตา ความคิดของตน เป็นตัวกำหนดการกระทำ และการพูดดังกล่าว เพราะฉะนั้น เมื่อคิดถึงนักบวชหรือสมณพราหมณ์ ต้องคิดในแง่ของความเป็นจริง ไม่เล็งผลเลิศมากนัก เมื่อคิดถึงท่านด้วยความเมตตา หวังที่จะเห็นท่านไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่ถูกเบียดเบียน ประทุษร้าย จะช่วยให้การกระทำ พูดกับท่าน หรือพูดถึงท่านเป็นการทำ พูด ด้วยเมตตาตามไปด้วย

๔. เป็นผู้มิได้ปิดประตู คือมิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน นักบวชกับชาวบ้านนั้น โดยพื้นฐานแล้วเป็นศาสนิกในศาสนาเดียวกัน นับถือพระรัตนตรัยด้วยกัน ความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันจึงมีความจำเป็น เมื่อท่านมาเยี่ยมเยียน มาติดต่อธุระ ตลอดจนมาบิณฑบาต พร้อมทั้งจะให้การต้อนรับด้วยความเต็มใจ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าบ้านกับแขก และนักบวชกับอุบาสก อุบาสิกา

๕. ให้อามิสทาน คือการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรด้วยปัจจัย ๔ ตามกำลังความสามารถของตนที่จะทำได้ ตามหลักแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงกำลังทรัพย์ และกำลังศรัทธาของตนในการบริจาคทาน เพราะการทำบุญนั้นผลต้องออกมาเป็นความสุข ถ้าทำไปแล้วออกมาเป็นความทุกข์ ก็ไม่ควรทำ การใคร่ควรพิจารณาให้ดีแล้วให้ จึงเป็นการกระทำที่พระสุคตเจ้าทรงสรรเสริญ

ธรรมะคือหน้าที่เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการต้องเกี่ยวข้องกันในฐานะเป็นศาสนิกในศาสนาเดียวกันเป็นสำคัญ แม้จะมีการจำแนกออกไปเป็น ๔ ข้อ ก็ตาม ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว เป็นการแสดงออกถึงการยอมรับนับถือศรัทธา ที่พระพุทธศาสนิกชนมีต่อพระภิกษุสามเณร เป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำทั้ง ๕ ประการ ดังกล่าว

สมณพราหมณ์หรือพระภิกษุสามเณร พึงอนุเคราะห์แก่ชาวบ้านด้วยสถาน ๖ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว หน้าที่หลักของพระภิกษุสามเณร คือ ศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยด้วยตนเอง แล้วนำเอาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปบอกกล่าว ชี้แจง ให้ชาวบ้านทราบอะไรเป็นความชั่ว มีผลเป็นความทุกข์ ก็ชี้แจง แนะนำ ห้ามปราม เพื่อไม่ให้เขาทำความชั่ว นั่นคือ “ชี้ทางบรรเทาทุกข์” ให้แก่เขานั่นเอง

๒.ให้ตั้งอยู่ในความดี ความดีเป็นผลจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมคุณธรรม มีผลเป็นความสุข พระภิกษุสามเณรมีหน้าที่ในการบอกกล่าว ชี้แจง แสดงผลของความดีเพื่อให้เขาได้ประพฤติปฏิบัติธรรม อันจะนำความสุขความเจริญมาสู่ตัวเขา และคนที่เกี่ยวข้องตามหลักที่ว่า “ชี้อะไรให้เขาเห็น”

๓.สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยน้ำใจอันงดงาม ตามปกติแล้วการสงเคราะห์จะทำได้ ๒ ทางคือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ และสงเคราะห์ด้วยธรรม หมายถึงการสั่งสอน แนะนำ และปฏิบัติธรรมต่อกัน ชาวบ้านสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร จะเน้นไปทางวัตถุสิ่งของ และการปฏิบัติตนด้วยเมตตา

สำหรับพระภิกษุสามเณร เนื่องจากท่านที่ทำหน้าที่ศึกษาธรรมปฏิบัติธรรม การสงเคราะห์จึงเน้นไปที่การสอนธรรม ปฏิบัติธรรมต่อชาวบ้านที่สำคัญ คือ ต้องเป็นการทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งสงเคราะห์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้าน ไม่เป็นการกระทำในลักษณะต้องการผลตอบแทน

การทำงานในลักษณะนี้ ต้องอาศัยความเมตตากรุณาที่มีความบริสุทธิ์ใจต่อตนเอง และคนที่ตนสงเคราะห์เป็นฐานสำคัญ ด้วยการพยายามตั้งปัญหาและหาคำตอบว่า เราจะสงเคราะห์ใคร? สงเคราะห์ด้วยอะไร? สงเคราะห์โดยวิธีใด? สงเคราะห์ไปแล้วเขาจะได้รับประโยชน์อะไรเป็นสำคัญ

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ตามธรรมดาการฟัง การศึกษา การสนทนานั้น มีบางเรื่องที่ผู้ฟังเคยฟังมาแล้ว แต่ต้องพยายามพัฒนาความรู้ ความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง ด้วยการให้เขาได้ฟังเรื่องที่ฟังแล้วเขาได้รับประโยชน์และเรื่องนั้นเขายังไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน

๕.สิ่งใดที่เขาเข้าใจแล้วแต่เขายังไม่เข้าใจชัด พยายามอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจชัด ในการอธิบายนั้น อาจจะต้องมีตัวอย่าง อุปมา หลักวิชา เข้ามาช่วยในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจตามแนวทางการสอนของพระธรรมกถึกที่ว่า ตั้งจิตเมตตาปรารถนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังนั่นเอง

๖.บอกทางสวรรค์ คำว่า สวรรค์ ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คือผลจากการละความชั่ว ประพฤติความดี ทำให้บุคคลนั้นตายแล้วไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังนั้นผลจากการละความชั่ว และประพฤติกุศล ชั่วสุดท้าย จึงทรงสรุปลงว่า”หลังจากตายไปแล้ว ย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

การสอนธรรมะจึงมุ่งประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ที่เขาจะได้ในปัจจุบัน ด้วยการได้สร้างเหตุ เพื่อให้เกิดผลเป็นความสุขความเจริญในชาติปัจจุบัน ประโยชน์ในชาติหน้าที่ ท่านเรียกว่าสวรรค์สมบัติ และประโยชน์สูงสุดคือ นิพพานสมบัติ การบอกทางสวรรค์ให้ โดยเนื้อหานี้หมายถึงการแสดงทางที่จะให้เขาสัมผัสสมมุติสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ นั่นเอง

หลักธรรมตามหน้าที่นี้ โดยเหตุแล้วเป็นการกระทำด้วยปัญญา มีความบริสุทธิ์ใจและความเมตตากรุณาเป็นฐานสำคัญ อันเป็นการแสดงว่าทุกขั้นตอนของการละบาป บำเพ็ญบุญ คือการพัฒนาปัญญาจนจิตบริสุทธิ์ขึ้นตามลำดับ สามารถครองตนอยู่ในโลกด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์เกี่ยวข้องกับ

คนอื่น สัตว์อื่น ด้วยความรัก เมตตา กรุณา ตามกำลังความสามารถที่จะกระทำได้จนกว่าจะถึงจุดสมบูรณ์

สรุปได้ว่า หลักทศ ๖ คือหลักธรรมเพื่อการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างอย่างถูกต้อง หลักธรรมนี้มีลักษณะที่เด่นก็คือ ทศที่ตรงกันข้าม เช่น บิดามารดาเป็นทศเบื้องหน้า บุตรภรรยาเป็นทศเบื้องหลัง เป็นการให้รู้จักความสำคัญว่า ทศเบื้องหน้าสำคัญกว่าทศเบื้องหลัง เป็นต้นหลักธรรมเรื่องทศ ๖ นี้ เป็นหลักธรรมที่สำคัญคือ ถ้าเยาวชนเข้าใจและปฏิบัติหลักทศ ๖ ได้อย่างถูกต้องแล้ว เยาวชนก็จะสามารถเข้าใจหลักธรรมอื่นๆ ได้เอง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเยาวชนไม่สามารถเข้าใจและปฏิบัติหลักทศ ๖ นี้แล้ว ชีวิตย่อมประสบกับความล้มเหลวในทุกด้านเช่นกัน

๒.๕ พุทธจริยธรรมในครอบครัวไทย

๒.๕.๑ ความหมายและความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยเล็กที่สุด แต่เป็นสถาบันที่มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในทางสายโลหิตระหว่างสมาชิก เป็นสถาบันแรกของวิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นสถาบันเดียวที่ให้กำเนิดและทำหน้าที่วางรากฐานอันสำคัญให้แก่สถาบันอื่น ๆ ไม่มีสถาบันใด ๆ ในสังคมจะทำหน้าที่ได้ดีแทนสถาบันครอบครัวได้ ครอบครัวจึงได้ปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญหลายอย่างเพื่อสังคม เป็นต้นว่า เป็นผู้กำหนดบุคลิกลักษณะเฉพาะให้กับสมาชิกในครอบครัว สร้างความรู้สึกให้มีความรักความผูกพันกัน ในระหว่างสมาชิก ถ่ายทอดความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี การนับถือศาสนา การมีค่านิยมที่เหมาะสม ความรู้สึกรับผิดชอบ รู้จักทำการงานอันเป็นพื้นฐานอาชีพ และสิ่งสำคัญอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา ได้ให้ความหมายของ “ครอบครัว” ไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ เบอร์เจส และลอด^{๗๐} ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มารวมกันโดยการสมรส หรือความผูกพันทางสายเลือด หรือการมีบุตรบุญธรรม การแต่งงานแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา เป็นความผูกพันต่อเนื่องทางสายเลือด หรือทางชีววิทยา หากเกิดจากความสัมพันธ์ตามกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น

๒. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือในบางครั้งก็แยกกันไปอยู่ต่างหาก สมัยโบราณครอบครัวหนึ่งจะมีสมาชิก ๓-๔-๕ ชั่วอายุคน ปัจจุบันขนาดของครอบครัว

^{๗๐} นิยม บุญมี, ครอบครัวสัมพันธ์, (ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม), (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ,พ.ศ. ๒๕๓๔), หน้า ๓.

เล็กลงมาก จะประกอบด้วยสมาชิกคือ สามี ภรรยา และบุตรสัก ๑-๓ คน หรือบางครอบครัว ไม่มีบุตรเลย

ขนาดของครอบครัวในสังคมปัจจุบันจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับนโยบายการวางแผนครอบครัวของสังคมนั้น ๆ เช่น สังคมไทยมีนโยบายให้มีบุตร ๒-๓ คน สิงคโปร์ ๒ คน และสาธารณรัฐประชาชนจีน ๑ คน เป็นต้น

๓.ครอบครัวเป็นหน่วยของการติดต่อโต้ตอบระหว่างบุคคล เช่น พ่อ แม่ ลูก พี่น้องญาติ โดยสังคมกำหนดหน้าที่ บทบาทของสมาชิกแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเพณีวัฒนธรรม ของสังคมนั้น ๆ ซึ่งหมายความว่า ไม่ใช่เพียงแต่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ แต่ต่างคนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบสัมพันธ์กัน เป็นต้นว่า การเอาใจใส่ต่อกัน รักกัน จิตใจผูกพันกัน เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน อบรมสั่งสอนกัน

๔.ครอบครัวถ่ายทอดรักษาวัฒนธรรม สมาชิกในครอบครัวจะถ่ายทอดและรักษารูปแบบของการประพฤติปฏิบัติต่อกัน ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก และญาติพี่น้อง

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งในการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่ก่อปรด้วยวัฒนธรรมประจำชาตินั้น ๆ มรดกของสังคมจะอยู่รอดได้ก็ต้องอาศัยพลังจากพ่อแม่ช่วยอบรมสั่งสอนลูก โดยถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจและวัตถุให้แก่สมาชิกในครอบครัว

ฮอร์ตตัน และ ฮันต์^{๗๑} ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า “ครอบครัว คือ ระบบเครือญาติกลุ่มหนึ่งซึ่งจัดเตรียมและสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์”

สไนท สมักรการ^{๗๒} ได้ให้ความหมายว่า “ครอบครัวได้แก่ กลุ่มญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคาบ้านเดียวกัน หรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกันในกรณีที่มีบ้านมากกว่าหนึ่งหลังตามปกติแล้ว ครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์”

ไพฑูรย์ เครือแก้ว^{๗๓} ได้ให้ความหมายว่า ครอบครัว เป็นสถาบันมูลฐานและสถาบันอันแรกในประวัติศาสตร์ของวิวัฒนาการของมนุษยชาติ กลุ่มชนที่ประกอบเป็นสมาชิกของครอบครัวนั้นมีลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) ซึ่งแต่ละคนมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างแน่นแฟ้นเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันประดุจสายใยแมงมุม ครอบครัวจะต้องประกอบด้วยบุคคลต่างเพศตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มีความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งกันและกัน และมีข้อผูกพันที่จะให้ความสัมพันธ์ทางเพศที่มีต่อกันนั้นเป็นไปด้วยความแน่นอน และมีระยะเวลายาวนานพอที่จะทำให้เกิดมีบุตรธิดาด้วยกันได้ นอกจากนี้จะต้องมีข้อตกลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะเลี้ยงดูบุตรและธิดาให้มีโอกาสเติบโตขึ้นมาได้

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

สุพัตรา สุภาพ^{๗๔} ได้ให้ความหมายว่า “ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยการเป็นสามีภรรยา โดยมีลูกหรือไม่มีก็ได้”

ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายรวมถึงลูกด้วย^{๗๕}

สรุปได้ว่า ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมในสถานที่เดียวกันจำนวน ๓ คนขึ้นไปมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด หรือไม่มีก็ได้ มีการติดต่อสื่อสารกันในด้านต่างๆ และมีประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน และมีความสัมพันธ์กับสังคมรอบข้างในระดับต่างๆ

๒.๔.๒ บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

จากความหมายของครอบครัวในแง่มุมหลากหลายที่กล่าวมา มีผลให้ “ครอบครัว” มีหน้าที่หลักที่สำคัญ ๆ หลายประการ เช่น

Horton และ Hunt^{๗๖} อธิบายหน้าที่ของครอบครัวว่า มีหน้าที่ควบคุมบำบัดความต้องการทางเพศ หน้าที่สร้างสรรค์ สมาชิกใหม่ให้สังคม หน้าที่อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคมหน้าที่ให้ความรักความอบอุ่น หน้าที่กำหนดสถานภาพ เช่น เพศ เชื้อชาติ สัญชาติ เป็นลูก เป็นหลาน เป็นพี่ เป็นน้อง ฯลฯ หน้าที่ปกป้องคุ้มครองหรือเลี้ยงดูผู้เยาว์ และหน้าที่ทางเศรษฐกิจหรือเป็นหน่วยผลิตเพื่อเลี้ยงดูกัน ฯลฯ

Ogburn และ Nimkoff^{๗๗} แบ่งหน้าที่ของครอบครัวไว้ ๖ ระดับคือ

๑.หน้าที่ให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว (Affectional function) ถือเป็นหน้าที่ที่สมาชิกในครอบครัวเริ่มตั้งแต่บิดามารดาเป็นต้นไปต่างมีความรักต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความอบอุ่นขึ้นในครอบครัว

๒.หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic function) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องรับผิดชอบในความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว โดยแสวงหาทรัพยากรมาใช้สอยเพื่อบำบัดความต้องการของครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวเป็นอยู่ได้

๓.หน้าที่เกี่ยวกับสันทนาการ (Recreational function) โดยการสร้างเสริมให้สมาชิกในครอบครัวก่อสันทนาการในด้านต่างๆ เพื่อสนองสังคม

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

^{๗๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๐.

^{๗๖} ัญญา สนทวงศ์ ณ อยุธยา, สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชน, (กรุงเทพฯ :พิมพ์ที่บริษัทฟ้าอภัย จำกัด พ.ศ. ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐-๑๑.

๔.หน้าที่ในการคุ้มครองป้องกัน และให้ความปลอดภัยแก่สมาชิกครอบครัว(Protective function) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องมีหน้าที่ป้องกันและคุ้มครองมิให้สมาชิกของครอบครัวได้รับอันตรายจากภายนอกหรืออันตรายอันเกิดจากภัยอื่นใดก็ตาม ที่จะทำให้ครอบครัวและสมาชิกได้รับความเดือดร้อนจึงถือเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องให้การคุ้มครองดูแลเอาใจใส่

๕.หน้าที่เกี่ยวกับศาสนา (Religious function) บิดามารดาทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้เริ่มรู้จักศาสนา เพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะ

๖.หน้าที่ด้านการให้การศึกษา (Educational function) เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องให้การศึกษาทังโดยตรงและโดยอ้อมแก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

บุญลือ วันทายนท์^{๗๘} กล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัวซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประการใหญ่ๆคือ หน้าที่พื้นฐานทางธรรมชาติและเป็นสากล และหน้าที่ด้านประเพณี ดังนี้

๑.หน้าที่ที่เป็นพื้นฐานและเป็นสากลของครอบครัว (Basic and universal function of the family) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องปฏิบัติ มีดังนี้

๑.๑ หน้าที่ทางชีววิทยา (Biological function) เป็นหน้าที่พื้นฐานที่สุดของครอบครัว คือ การสร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคม และช่วยเหลือสมาชิกเหล่านั้นด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ฯลฯ เพื่อให้สมาชิกเติบโตและมีชีวิตร่วมอยู่ในสังคมได้

๑.๒ หน้าที่ทางจิตวิทยา (Psychological function) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องให้ความรัก ดูแลเอาใจใส่ด้วยความผูกพันทางจิตใจ ให้ความสนิทสนม อบอุ่นใจ และความปลอดภัยด้านจิตใจ

๑.๓ หน้าที่ในการสร้างความพอใจด้านความต้องการทางเพศ (Satisfaction of sexual needs) เป็นที่ที่หญิงชายสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศได้โดยสังคมยอมรับ

๑.๔ หน้าที่ป้องกันและคุ้มครองเด็กให้ได้รับความปลอดภัย (Protection and care of the young) เพื่อทำให้สมาชิกใหม่มีชีวิตยืนยาวอยู่ในสังคม

๒. หน้าที่ด้านประเพณี (Tradition function) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องวางรากฐานอันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและเกิดความมั่นคงของครอบครัวที่จะส่งผลไปถึงครอบครัวประกอบด้วย ๔ หน้าที่หลัก คือ หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางศาสนาและหน้าที่ทางวัฒนธรรม

๒.๑ หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic function)

๒.๑.๑ หน้าที่ด้านการแสวงหารายได้ (Arrangement of income) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวจะต้องแสวงหารายได้เพื่อดำรงอยู่ของครอบครัว เพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าครองชีพ และปัจจัยสิ่งของที่จำเป็นต่างๆ

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑-๑๒.

๒.๑.๒ หน้าที่ด้านการแบ่งงาน (Division of labour) เป็นการแบ่งงานกันปฏิบัติระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกแต่ละคนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์

๒.๑.๓ จัดการดูแล และรักษาทรัพย์สินสมบัติของครอบครัว (Organization and care of property) เป็นหน้าที่ในการดูแลและรักษาทรัพย์สิน ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ในครอบครัวให้คงอยู่และงอกเงย หรืออาจแบ่งปันกันในระหว่างสมาชิกครอบครัวหากมีความจำเป็น

๒.๒ หน้าที่ด้านสังคม (Social function) เป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นหน้าที่ที่จะเชื่อมโยงครอบครัวสู่สังคม ได้แก่

๒.๒.๑ หน้าที่ในการก่อสร้างฐานะ (To establish status) คือการก่อสร้างฐานะส่วนบุคคลให้เป็นปึกแผ่นในสังคม

๒.๒.๒ หน้าที่ในการทำให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในสังคมได้ (Socialization) ทำให้สมาชิกได้เข้าใจสังคม และสามารถดำรงชีวิตอยู่กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น

๒.๒.๓ หน้าที่ในการควบคุมทางสังคม (Social control) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวจะทำให้สมาชิกปฏิบัติตามอยู่ในสังคมได้อย่างมีระเบียบโดยถูกต้องตามทำนองครองธรรม

๒.๒.๔ หน้าที่ในการเพิ่มพูนและการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม (Accumulation and transmission of social heritage) เป็นหน้าที่ที่ครอบครัวต้องถ่ายทอดมรดกทางสังคมให้แก่คนรุ่นลูกหลาน ช่วยกันรักษามรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย รักษาวัฒนธรรมประเพณีแนวความคิดและการปฏิบัติที่เหมาะสมทั้งปวง

๒.๒.๕ การช่วยเหลือในการหาคู่ครองหรือคู่ร่วมชีวิตที่สมควรให้สมาชิกในครอบครัว (Assistance in the choice of life partner) ครอบครัวมีหน้าที่ช่วยเหลือสมาชิกแต่ละคนตัดสินใจเลือกผู้ที่เหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของสมาชิกในครอบครัวของตน

๒.๓ หน้าที่ทางศาสนา (Religious function) พ่อแม่ต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักและเข้าใจการปฏิบัติตามกิจกรรมทางศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เป็นผู้มีศาสนาและยึดศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน

๒.๔ หน้าที่ทางวัฒนธรรม (Cultural function) ครอบครัวต้องรักษาวัฒนธรรมประจำสังคมไว้ให้คงอยู่ โดยครอบครัวจะสร้างสิ่งแวดล้อมขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้สัมผัสตลอดเวลา เป็นการสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักการวางตัวในสังคม การดำรงชีพในสังคม ฯลฯ

หน้าที่ของครอบครัวยังมีผู้กล่าวไว้อีกมากมาย แต่ล้วนมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งจากหน้าที่ของครอบครัวที่กล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่า แม้ครอบครัวจะมีหน้าที่ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวสมาชิกในครอบครัว เช่น การสร้างสมาชิกใหม่ การดูแลเลี้ยงดู การอบรมสั่ง

สอน การให้ความรัก ความอบอุ่น การหารายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ฯลฯ แต่หน้าที่ของครอบครัวส่วนใหญ่มุ่งไปที่สังคมในภาพรวม ดังอาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้^{๗๙}

๑.การสร้าง การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังขัดเกลา ให้ความรักความอบอุ่นให้แก่สมาชิกในครอบครัว ก็เพื่อเตรียมสมาชิกเหล่านั้นให้พร้อมที่จะไปเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นสมาชิกที่มีสุขภาพจิตดี เข้มแข็ง มีความรักผู้อื่น ห่วงใยผู้อื่น รวมไปถึงการห่วงใยและรักสังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันก็ป้องกันมิให้สมาชิกที่มีปัญหา มองโลกในแง่ร้าย อันจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน และสร้างปัญหาสังคมด้วย

๒.การอบรมปลูกฝังและให้การศึกษาสมาชิกในครอบครัวให้รู้กฎระเบียบของสังคม รู้จักความเป็นประชาธิปไตย รู้จักศาสนา ล้วนเพื่อสร้างสมาชิกให้แก่สังคมที่เป็นคนดี มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบ เป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาสังคมและประเทศต่อไป

๓.การทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ของครอบครัวในการสร้างสมาชิกที่ดี เป็นหน้าที่ที่ส่งผลโดยตรงต่อสังคมและประเทศชาติ ในขณะเดียวกัน สมาชิกที่มีครอบครัวที่ดีอยู่เบื้องหลัง มีครอบครัวที่เป็นแหล่งพักพิงที่อบอุ่นปลอดภัย เป็นที่มั่นทางจิตใจ เป็นกำลังใจให้แก่สมาชิกของสังคม สมาชิกเหล่านั้นย่อมสามารถทุ่มเทกำลังใจให้แก่ภาระหน้าที่การงาน เพื่อการพัฒนาชาติบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่ อันนับเป็นผลทางอ้อมที่สังคมได้รับจากการมีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็งในทางกลับกัน หากสมาชิกในครอบครัวพะวักพะวนกับปัญหาครอบครัวที่อยู่เบื้องหลัง ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพการทำงาน หรือกระทบกระเทือนต่อหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่อย่างแน่นอน

สรุปได้ว่า หน้าที่ของครอบครัว สามารถแบ่งได้ ๒ ระดับ คือ หน้าที่จากบนลงล่างและหน้าที่จากล่างขึ้นบน หน้าที่จากบนลงล่างคือ หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อเยาวชน ในด้านต่าง ๆ เช่น การดูแลเลี้ยงดูทางร่างกาย การให้การศึกษา การอบรมหลักพุทธจริยธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี หน้าที่จากล่างขึ้นบน คือ หน้าที่ของเยาวชนที่ต้องปฏิบัติตนต่อผู้ปกครองอย่างถูกต้อง เชื่อฟังคำสั่งสอน อยู่ในโอวาท กล่าวโดยสรุปคือ กตัญญูต่อผู้ปกครอง นั่นเอง

๒.๔.๓ ประเภทของครอบครัว

ครอบครัวในสังคมต่าง ๆ ย่อมมีโครงสร้างและลักษณะแตกต่างกันไป การจำแนกประเภทของครอบครัวจึงต้องอาศัย ขนาด องค์ประกอบ และลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมาเป็นเกณฑ์ โดยทั่วไปมักจำแนกครอบครัวออกเป็น ๒ ประเภทคือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย แต่ เมอร์ตอค^{๘๐} ได้แบ่งครอบครัวออกตามลักษณะโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสมาชิกออกเป็น ๓

^{๗๙} ธีัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, สถาบันครอบครัวกับความเข้มแข็งของชุมชน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๘๐} นิยม บุญมี, ครอบครัวสัมพันธ์, หน้า ๙.

ประเภทคือ ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยายและ ครอบครัวรวม ครอบครัวแต่ละประเภทจะมีลักษณะเด่นที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑.ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) เป็นครอบครัวที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด คือมีเฉพาะสามีภรรยาและบุตรเท่านั้น ส่วนคนอื่น เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย น้ำ อา หลาน คนใช้ คนอาศัยไม่จัดอยู่ในครอบครัวเดี่ยว เป็นลักษณะครอบครัวของสังคมชาวตะวันตก ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวแต่ละคนจะมีอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง ไม่หวังพึ่งพาอาศัยกันและกัน

๒.ครอบครัวขยาย (Extended family) เป็นครอบครัวที่มีครอบครัวเดี่ยวหลาย ๆ ครอบครัวอยู่ด้วยกัน หรือมีสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ ๓ ชั่วอายุคนขึ้นไป เช่น สามี ภรรยาบุตร ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน ลุง ป้า น้ำ อา และญาติพี่น้องอื่น ๆ อาศัยอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือในอาณาบริเวณรั้วเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวนั้นจะมีผู้อาวุโสที่สุดเป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลความทุกข์สุข ดูแลความประพฤติ และควบคุมด้านเศรษฐกิจ ลักษณะของสมาชิกจะไม่มีอิสระเหมือนอย่างครอบครัวเดี่ยว

๓.ครอบครัวรวม (Compound family or Polygamous family) ลักษณะของครอบครัวรวมเกิดจากชายคนเดียวสมรสกับหญิงหลายคน และภรรยาภรรยาแต่ละคนจะมีบุตรด้วยกันกับสามีคนเดียวกันนั้น ทำให้ลักษณะครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวของภรรยาแต่ละคน บางสังคมสมาชิกแต่ละครอบครัวเดี่ยวดังกล่าวจะอยู่รวมในชายคาเรือนเดียวกัน แต่บางสังคมจะแยกกันอยู่คนละบ้านอำนาจในการปกครองจะขึ้นอยู่กับสามีทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียว

สรุปได้ว่า ครอบครัวไทยมีครบทั้ง ๓ ประเภท แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปคือ ในปัจจุบันครอบครัวเดี่ยวนักจะเป็นครอบครัวที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ครอบครัวขยายจะอาศัยอยู่ในสังคมชนบท และครอบครัวรวมลดน้อยลงมา จะมีอยู่บ้างในสังคมชนบทรอบนอก

บทที่ ๓

ศึกษาพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย

การศึกษาเรื่องการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้รวบรวมประวัติของพื้นที่ของการศึกษาคือตำบลเวียงคุกจังหวัดหนองคายเพื่อเป็นแนวทางในการทราบความเป็นมาของความเชื่อของชาวชุมชนในพื้นที่ ที่มีต่อปู่ฟ้าที่อธิบายถึงคำตอบจะโยงเข้าสู่รูปแบบประเพณีของชุมชน เพื่อที่จะอธิบายให้มีกรอบที่ชัดเจนในเรื่องของปู่ฟ้าจึงจะนำทမ်းภาษาที่มีข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องของปู่ฟ้า เช่นประวัติความเป็นมาของปู่ฟ้า พิธีกรรมที่มีการปฏิบัติต่อปู่ฟ้า รวมทั้งบทบาทของประชาชนแต่ละกลุ่มที่มีต่อปู่ฟ้า อันจะเป็นประโยชน์ที่จะโยงไปถึงจริยธรรมในด้านต่างๆที่มีผลต่อการศึกษาในบทต่อไป

๓.๑ ประวัติของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย

๓.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย

๑). สภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดหนองคาย ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดินสาย ๒ (มิตรภาพ) ประมาณ ๖๑๕ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๓,๐๒๖.๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑.๙ ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ ๐.๕๙ ของพื้นที่ทั้งประเทศพื้นที่มีลักษณะพิเศษทอดยาวขนานตามลำน้ำโขงติดเขตชายแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระยะทาง ๑๙๕ กิโลเมตร ลักษณะของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ค่อนข้างราบ เป็นคลื่นลอนลาดและเป็นภูเขาที่มีความ สูงชันจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๒๐๐ เมตร เป็นบริเวณเทือกเขาต่างๆ ทางทิศตะวันตก จังหวัดหนองคายมีลักษณะพิเศษ คือ สภาพพื้นที่ของจังหวัดจะทอดยาวขนานไปตามลำน้ำโขงติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตลอดแนว

ตำแหน่ง พิกัด UTM ๒๖๐,๘๐๙ เมตร UTMN ๑,๙๗๗,๙๙๐ เมตร^๑

ขอบเขตจังหวัด ที่ตั้ง

ทิศเหนือ ติดแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

^๑ กรมแผนที่ทางทหาร ๑:๕๐,๐๐๐ Zone ๔๘

ทิศใต้ ติดอำเภอบ้านดุง อำเภอเพ็ญ อำเภอสร้างคอม และอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
ทิศตะวันออก ติดอำเภอโซ่พิสัย และอำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ
ทิศตะวันตก ติดอำเภอปากชม จังหวัดเลย

๒). ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดหนองคาย โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง แยกได้เป็น ๔ บริเวณ คือ

- ๑). พื้นที่ค่อนข้างราบ ได้แก่ เขตอำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ ซึ่งใช้ประโยชน์ในการทำนาและปลูกพืชสวนบริเวณริมน้ำโขง
- ๒). พื้นที่เป็นคลื่นลอนลาด กระจายอยู่ทุกอำเภอเป็นหย่อมๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำนาส่วนใหญ่ และปลูกพืชไร่ พืชสวนและปศุสัตว์
- ๓). พื้นที่เป็นคลื่นลอนชันและเป็นเขาเป็นป่าธรรมชาติ เช่น ป่าไม้เต็งรัง เบญจพรรณ พบในเขตอำเภอสังคม
- ๔). สภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีความสูงชันจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๒๐๐ เมตร เป็นบริเวณเทือกเขาต่างๆ ทางทิศตะวันตกในเขตอำเภอสังคม

๓). การปกครอง

จังหวัดหนองคาย มีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๐๒๖.๕๓ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครอง เป็น ๙ อำเภอ คือ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ อำเภอโพนพิสัย อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอสังคม อำเภอสระใคร อำเภอเฝ้าไร่ อำเภอรัตนาวปี และอำเภอโพธิ์ตาก มีตำบล ๖๒ ตำบล ๗๒๒ หมู่บ้าน มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งสิ้น ๒๖ แห่ง ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วน จังหวัด ๑ แห่ง, เทศบาลเมือง ๒ แห่ง , เทศบาลตำบล ๑๗ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๔๘ แห่ง

จังหวัดหนองคาย มีจำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น ๕๑๐ ,๒๖๓ คน เป็นชาย ๒๕๕ ,๓๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๔ เป็นหญิง ๒๕๔,๙๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙ .๙๖ อำเภอที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองหนองคาย และอำเภอที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คืออำเภอโพธิ์ตาก^๒

๔). การเมือง จังหวัดหนองคายแบ่งเขตการเลือกตั้งออกเป็น ๓ เขตเลือกตั้ง ดังนี้เขตเลือกตั้งที่ ๑ ประกอบด้วย อำเภอเมืองหนองคาย (ยกเว้นตำบลพระธาตุบังพวนและตำบลเวียงคุก) อำเภอสระใคร และอำเภอโพนพิสัย (เฉพาะตำบลเหล่าต่างคำ ตำบลทุ่งหลวงและตำบลสร้างนางขาว)

^๒ องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงคุก,ที่ทำการปกครองจังหวัดหนองคาย ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๕,(เอกสารข้อมูลส่วนราชการ, ๒๕๕๕),หน้า๑๐.

เขตเลือกตั้งที่ ๒ ประกอบด้วย อำเภอโพธิ์พิสัย (ยกเว้นตำบลเหล่าต่างคำ ตำบลทุ่งหลวง และตำบลสร้างนางขาว) อำเภอรัตนวาปี และอำเภอเฝ้าไร่

เขตเลือกตั้งที่ ๓ ประกอบด้วย อำเภอเมืองหนองคาย (เฉพาะตำบลพระธาตุบังพวนและตำบลเวียงคุก) อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอโพนพิสัย และอำเภอสังคม

๕). จุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ

จังหวัดหนองคายเป็น ๑ ใน ๓๐ จังหวัดของประเทศไทยที่มีพื้นที่ติดชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยจังหวัดหนองคายมีพื้นที่ชายแดนตามลำน้ำโขงติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระยะทาง ๑๙๕ กิโลเมตร จังหวัดหนองคายมีที่ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นจังหวัดเดียวของประเทศไทยที่มีสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองหลวงของประเทศเพื่อนบ้านมากที่สุด ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีอำเภอที่ตั้งอยู่ใกล้ตามแนวตะเข็บชายแดนรวม ๖ อำเภอ คือ (๑) อำเภอเมืองหนองคาย (๒) อำเภอท่าบ่อ (๓) อำเภอศรีเชียงใหม่ (๔) อำเภอสังคม (๕) อำเภอโพธิ์พิสัย และ(๖) อำเภอรัตนวาปี มีด่านถาวร และจุดผ่อนปรน ที่ใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อทำมาค้าขาย ไปมาหาสู่ระหว่าง ๒ ประเทศเป็นจุดผ่านแดนถาวร จำนวน ๒ จุด และเป็นจุดผ่อนปรน จำนวน ๔ จุด คือ

(๑) จุดผ่านแดนถาวร

๑. ด่านสะพานมิตรภาพไทย -ลาว บ้านเหล่าจอมมณี อำเภอเมืองหนองคาย กับบ้านดงพูนสีเมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครหลวงเวียงจันทน์ เปิดให้บริการทุกวัน เวลา ๐๖.๐๐- ๒๒.๐๐ น. การคมนาคมทางบกข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาว โดยรถยนต์ และรถไฟ

๒. ด่านตรวจคนเข้าเมืองท่าเสาดีจ -ท่าเตื่อ เมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครหลวงเวียงจันทน์ เปิดให้บริการ ทุกวัน เวลา ๐๘ .๐๐-๑๗.๐๐ น. การคมนาคมทางน้ำ เรือหางยาวและเรือโดยสาร

(๒) จุดผ่อนปรน

๑. จุดผ่อนปรนอำเภอสังคม -เมืองสังทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ตั้งอยู่บ้านม่วงหมี่ที่ ๒ บ้านโคกแห่ -เมืองสังทอง เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันพุธกับวันเสาร์ เวลา ๐๖.๐๐-๑๘.๐๐ น. การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาวและเรือโดยสาร

๒. จุดผ่อนปรนอำเภอศรีเชียงใหม่-เมืองสีโคตรตะบอง นครหลวงเวียงจันทน์ ตั้งอยู่บ้านหม้อตำบลบ้านหม้อ -บ้านด่านคำ (ด่านเก่าเลี้ยว) เมืองสีโคตรตะบอง เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันอังคารกับวันเสาร์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๐๐ น . การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือโดยสาร

๓. จุดผ่อนปรนหมู่ที่ ๑ ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์พิสัย-บ้านโคก เมืองปากงึม นครหลวงเวียงจันทน์ เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันอังคารกับวันเสาร์ เวลา ๐๘ .๐๐ -๑๖ .๐๐ น .การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือโดยสาร

๔. จุดผ่อนปรนบ้านเปงจาน ตำบลโพนแพง อำเภอรัตนวาปี บ้านทวย เมืองท่าพระบาทเปิด สัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันพุธกับวันอาทิตย์ การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือโดยสาร

๖). โครงสร้างพื้นฐาน

๑. ไฟฟ้า มีโรงไฟฟ้า ๓ สถานี กำลังผลิตรวม ๑๕๐ เมกะวัตต์ ประกอบด้วยสถานีไฟฟ้า อำเภอมืองหนองคาย , สถานีไฟฟ้าอำเภอโพนพิสัย , และสถานีไฟฟ้าอำเภอศรีเชียงใหม่การจำหน่าย ไฟฟ้ารวม ๒๖ ,๖๖๘,๓๕๗.๘๓ กิโลวัตต์ ที่อาศัย ๑๔,๔๒๖,๖๑๒ กิโลวัตต์ สถานธุรกิจและ อุตสาหกรรม ๙ ,๕๑๙ ,๒๕๖ .๑๑ กิโลวัตต์ สถานที่ราชการและสาธารณชน ๒,๗๒๒,๔๘๙.๗๒ กิโลวัตต์ (ที่มา: การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดหนองคาย)

๒. โทรศัพท์ หน่วยงานที่ให้บริการโทรศัพท์ คือ บริษัท ที โอ ที จำกัด ปัจจุบันจังหวัด หนองคายมีผู้ใช้โทรศัพท์ รวมทั้งหมด ๒๔,๓๒๖ เลขหมายโทรศัพท์บ้าน (เลขหมายผู้เช่า)จำนวน ๑๖,๔๐๕ เลขหมาย และโทรศัพท์สาธารณะ (ทุกประเภท) จำนวน ๑,๒๗๙ เลขหมาย

๓. น้ำประปา จังหวัดหนองคาย มีกำลังผลิตน้ำประปาในจังหวัดทั้งสิ้น จำนวน,๒ ๐๖๐,๐๐๐ ลบ.ม. ต่อปี มีผู้ใช้น้ำประปาทั้งสิ้น ๑๖,๕๔๐ ราย โดยแหล่งน้ำดิบของการประปาจังหวัดหนองคายอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขง ปริมาณน้ำที่จ่ายเพื่อสาธารณประโยชน์และครัวเรือน ๑๓๕,๑๐๒ ลบ.ม. ปริมาณที่ใช้ในระบบ ๒๐๐,๐๐๐ ลบ.ม. (ที่มา : การประปาส่วนภูมิภาคหนองคาย)

๔. แหล่งน้ำ จังหวัดหนองคายมีลุ่มน้ำสำคัญที่ประชาชนใช้ในการอุปโภค /บริโภคด้านการเกษตร การประมง ปศุสัตว์ และอื่นๆ ดังนี้

(๑) ลุ่มน้ำโขง มีลุ่มน้ำย่อยอีก ๕ แห่ง ประกอบด้วย

- ห้วยน้ำโสม พื้นที่ลุ่มน้ำ ๘๐.๗๓๒ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๓๓.๑๐ ล้าน ลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอสว่างคม รวม ๕๐,๔๕๐ ไร่
- ห้วยโหมง พื้นที่ลุ่มน้ำ ๔๖๐ .๘๓๕ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๒๐๕ .๘๓ ล้าน ลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอท่าบ่อ โพธิ์ตาก และศรีเชียงใหม่รวม ๒๕๗,๐๐๐ ไร่
- ห้วยคุก-บังพวน พื้นที่ลุ่มน้ำ ๔๒๐.๑๙๒ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๒๐๓.๑๗ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอท่าบ่อ และเมืองหนองคายรวม ๒๖๐,๐๐๐ ไร่
- ห้วยน้ำฮวย พื้นที่ลุ่มน้ำ ๓๙๑ .๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๑๖๔ .๗๙ล้าน ลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอสว่างคม รวม ๒๔๐, ๐๐๐ ไร่

- ห้วยน้ำสวย พื้นที่ลุ่มน้ำ ๓๗๙.๒๐๐ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๑๘๔.๕๕ ล้าน ลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขต เมืองหนองคายและ อำเภอ โพนพิสัยรวม ๒๔๕,๐๐๐ ไร่^๓

๓.๑.๒ ความเป็นมาของจังหวัดหนองคาย

ที่ตั้งของจังหวัดหนองคาย คือบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง มีความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านทรัพยากรทางน้ำและทางบก มีเขตที่ราบกว้างใหญ่สามารถทำการเพาะปลูกได้ดี มีต้นน้ำลำธารหลายสายและไหลลงเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำโขง เช่นแม่น้ำเหือง แม่น้ำโง้ง น้ำสวย ห้วยหลวง เป็นต้น มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก่อนพัฒนาการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครองของอาณาจักรในแต่ละยุคแต่ละสมัยสามารถเรียงตามลำดับดังนี้

๑). การตั้งถิ่นฐานในยุคก่อนประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ใช้การสำรวจตามโครงการสำรวจแหล่งถลุงแร่ทองแดง ดิบุกสมัยโบราณ พื้นที่แถบหนองคาย เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ และมีเส้นทางคมนาคมอันเป็นเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชุมชนแห่งนี้คือแม่น้ำโขง ซึ่งนับได้ว่า เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลกแห่งหนึ่ง^๔

บริเวณลุ่มน้ำโง้ง (ห้วยโง้ง) สายน้ำสำคัญสายหนึ่งไหลลงแม่น้ำโขง ปากน้ำออกทางบ้านน้ำโง้ง อำเภอท่าบ่อ พบว่ามีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้มีชื่อเรียกว่า “แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน” อยู่ที่ตำบลโคกคอน อำเภอท่าบ่อเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ พบหม้อดินโบราณที่ได้จากแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน เป็นชนิดที่ไม่มีสี แต่มีลายเส้นขีด ลายเชือกทาบ นอกจากนี้ยังพบเครื่องประดับหินแก้วทั้งลูกปัด กำไลเศษสำริด จำนวนมาก ชาวบ้านบางคนมีเครื่องมือหินพวก ขวานหินขัด หัวธนูหิน เครื่องมือหินเหล่านี้จะมียาก่อนยุคบ้านเชียง^๕

^๓ ทองคำ ดวงจันทร์เพชร,การบริหารจัดการแหล่งประวัติศาสตร์เมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคาย, งานวิจัย ปีงบประมาณ๒๕๕๗, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗,) หน้า ๑๘.

^๔ กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย , (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^๕ สมคิด ไชยวงศ์ และคณะ, “ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย”, หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดหนองคาย, (โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร จังหวัดหนองคาย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๒.

๒). การตั้งถิ่นฐานในสมัยตอนต้นประวัติศาสตร์

ตามตำนานอุรังคธาตุ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๓ ปรากฏชื่อเวียงหลายแห่งซึ่งได้ฐานาพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แสดงให้เห็นว่าที่ตั้งของจังหวัดหนองคายมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ จนถึงยุคที่มีหลักฐานชัดเจนทางโบราณคดี เช่น ศิลารกริก ศิลปกรรมในโบราณสถาน ซึ่งตามเอกสารจีนเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า เจนละบก

๓). การตั้งถิ่นฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖

ในช่วงนี้จะเรียกสมัยนี้ว่า สมัยทวารวดี มีหลักฐานทางศิลปกรรมของเจนละปะปนอยู่ในช่วงสมัยทวารวดีตอนกลาง พบอิทธิพลศิลปะขอมและลพบุรี ในช่วงสมัยทวารวดีตอนปลาย(พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๙)

พัฒนาการในประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองกับชื่อบ้านนามเวียง ในสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่บนพื้นที่จังหวัดหนองคาย มีลำดับความเป็นมาและอายุต่างๆ กัน ดังนี้

เวียงคำ - เวียงคุก ปรากฏชื่อเรียกทางฝั่งหนองคายปัจจุบันว่า เวียงคุก ที่อำเภอเมืองติดเขตอำเภอบ้านบ่อ จังหวัดหนองคาย อยู่ตรงข้ามกับเมืองเวียงคำ (เมืองชายพอง) ทางฝั่งลาวซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในประวัติความเป็นมาของเมืองเวียงคุก จังหวัดหนองคายต่อไป

เวียงจัว ปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุว่า พระรัตนเถระและจุลรัตนเถระได้นำพระบรมธาตุเขี้ยวฝาง ๓ องค์มาประดิษฐานไว้ที่โพธิ์จิกเวียง จัว (“ จัว ” คือวัวในสำเนียงภาคกลาง) และเชื่อว่าเป็นพื้นที่ตำบลปะโค อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เล่าสืบต่อกันมาถึงตำนานสำคัญของชุมชนโบราณแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนหนองคาย แม้กระทั่งเค้าเงื่อนจากนิทานเรื่อง ท้าวบารส -นางอุษา ก็มีว่า เมืองของท้าวบารสอยู่เมืองปะโค (ปะโค)เวียงคุก “โค” เป็นภาษาแขกที่เขมรรับมาใช้ แปลว่า “จัว” ของชาวอีสานและ “วัว” ของภาคกลาง วิเคราะห์จากวรรณกรรมฮินดูเรื่อง “พระอนุรุทธ ” (อนุรุทธ) ซึ่งเป็นหลานพระกฤษณะ (พระนารายณ์ปางหนึ่ง) ซึ่งสำเนียงในตำนานชาวอีสาน คือ “พระกิตินารายณ์”

เวียงนกยูง อยู่ติดห้วยโงง เขตอำเภอโพธิ์ตาก มีเสมานินยุททวาราวดีถึง ๕๒ ชิ้นซึ่งได้ขนย้ายไปไว้ที่วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ ปรากฏชื่อปากโงงหรือห้วยโงงนี้ในตำนานอุรังคธาตุว่า “หมื่นนันทอาราม มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว อพยพมาตั้งอยู่ปากห้วยนกยูงหรือปากโงง”

เปงจานนครราช อยู่เขตอำเภอรันทวาปีในปัจจุบัน บริเวณที่ทำการนิคมสร้างตนเองยังมีเสมานินขนาดใหญ่เหลืออยู่ชิ้นหนึ่งที่เหลือรอดจากการกวาดทิ้งลงแม่น้ำโขงเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้วชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อเปงจาน” มีอายุอยู่ในยุคทวาราวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ที่ฐานมีอักษรปัลลวะอินเดียจารึกไว้ แต่เลอะเลือนจนอ่านไม่ได้ ยังมีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่ทั่วบริเวณริมแม่น้ำโขงเป็นแนว

ยาวถึง ๑๐ กิโลเมตร ตั้งแต่นิคมสร้างตนเอง หน่วยซ่อมและบำรุง สะพานโรงเรียนประชาบดี โรงเรียนนิคมบ้านเปงงาน จนถึงวัดเปงงานใต้ เมื่อลองขุดลึกลงไปใต้บริเวณนี้เพียงไม่กี่นิ้วก็พบซาก กองอิฐกองอยู่มาก สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่

เมืองหล้าหนอง - หนองคาย หลักฐานเก่าแก่ที่สุดของเมืองหล้าหนองคือ พระธาตุหนองคาย เชื่อว่าเป็นพระธาตุฟ้าทำขนา อายุราวๆ เดียวกับพระธาตุบังพวน เมืองลาหนองหรือเมืองหล้าหนอง ในตำนานอุรังคธาตุ คือเมืองเดียวกัน สมัยนั้นเชื่อว่ายังไม่มีคำว่า “คาย” ปรากฏ (“คาย” มาจากคำว่า “คาย” ซึ่งมาจากคำว่า “คายบกหวาน ” สมัยที่กองทัพไทยมาตั้งค่ายตีเมืองเวียงจันทน์อยู่บริเวณริมหนอง มีต้นบกหวาน จึงเรียกว่าหนองคายบกหวาน ซึ่งกลายมาเป็นนิมิตชื่อเมืองหนองคายปัจจุบัน) ต่อมาพระอรหันต์ ๘ รูปได้นำพระบรมธาตุมาบรรจุที่นี่ สมัยต่อมาสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงสร้างพระเจดีย์ครอบพระธาตุฟ้าทำขนาขึ้นไว้ จนกระทั่งแม่น้ำโขงไหล กัดเซาะตลิ่งพัง เป็นผลให้พระธาตุลึกลงอยู่ในแม่น้ำโขงมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นเพียงยอดฐานกลางแม่น้ำโขงเวลาหน้าน้ำต้องทำเครื่องหมายไว้ พอหน้าแล้งก็เห็นส่วนยอดฐานพระธาตุโผล่อยู่กลางแม่น้ำโขง ชาวบ้านยังให้ความสำคัญเคารพกราบไหว้ เชื่อกันว่าเวลาเข้าพรรษาจะมีพญานาคมาถือศีลภาวนาอยู่บริเวณพระธาตุหนองคาย นี่เป็นประจำ ปัจจุบันได้มีการสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณชุมชนวัดธาตุ เขตเทศบาลเมืองหนองคาย

เมืองปากห้วยหลวง มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงมาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรล้านช้างเชียงทอง (หลวงพระบาง) โดยเจ้าเมืองปากห้วยหลวง มีราชทินนามว่า “พระยาปากห้วยหลวง ” เมืองปากห้วยหลวงน่าจะเป็นบ้านเป็นเมืองมาตั้งแต่สมัยปลายทวารวดี ปรากฏชื่อเมืองปากห้วยหลวงในพงศาวดารลาวมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มแห่งอาณาจักรล้านช้าง ประวัติศาสตร์ลาว ที่มหาสิลา วีระวงศ์ เรียบเรียงไว้ถึงตอนที่พระเจ้าฟ้างุ้มยกทัพมาตีเอาเวียงจันทน์ เวียงคำและบ้านเมืองแถบทางใต้อาณาจักรล้านช้างเชียงทอง เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๘ ครั้งนั้นได้เมืองปากห้วยหลวงรวมไว้ในราชอาณาจักรของพระองค์ด้วย จึงน่าจะแสดงได้ว่า เมืองปากห้วยหลวงมีความสำคัญมาในยุคเดียวกันกับเวียงจันทน์ เวียงคำ จากนั้นพระเจ้าฟ้างุ้มได้จัดระเบียบการปกครองราชอาณาจักรล้านช้างใหม่ ให้ “เวียงปากห้วยหลวง ” จัดอยู่ในเมือง เช่นเดียวกับเวียงจันทน์ เวียงคำ และให้พระยาปากห้วยหลวงเป็นเจ้าเมือง

เมื่อสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่นครเวียงจันทน์เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๙๓ แล้ว เมืองปากห้วยหลวงก็ยังมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงดังที่เคยเป็นมาตั้งแต่เมืองหลวงตั้งอยู่ที่เชียงทอง (หลวงพระบาง) เจ้าเมืองปากห้วยหลวงทุกพระองค์ที่มาเป็นพระยาปากห้วยหลวง นับว่าเป็นบุคคลสำคัญในราชวงศ์ของอาณาจักรล้านช้าง เพราะถือว่าเมืองปากห้วยหลวงเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งรองมาจากเวียงจันทน์ เมืองปากห้วยหลวงตั้งอยู่ที่ปากน้ำห้วยหลวง อันเป็นที่ตั้งของอำเภอโพนพิสัย พบว่ามีวัดร้างอยู่เป็นจำนวนมากและศิลาจารึกเป็นอักษรไทยน้อย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกเมืองปากห้วยหลวงว่าเมืองโพนแพน หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๐ ได้โปรดเกล้าฯ ให้บุตรเจ้าเมืองร้อยเอ็ด เป็นพระพิชัยสุริยวงศ์ เจ้าเมืองโพนแพน ชื่อโพนพิสัย อาจได้ชื่อมาจากคำว่า โพนพระพิชัย ซึ่งคำอีสานออกเสียงพิชัยว่าพิสัย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกเมืองโพนแพนเป็นเมืองโพนพิสัย ครั้งที่เกิดเหตุการณ์ โจรฮ่อยกกำลังมาปล้นสะดมตามชายแดนมาถึงเวียงจันทน์และหนองคายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๘ เจ้าเมืองโพนพิสัยในขณะนั้นคือพระยาพิชัยสรเดช (หนู) ได้รับคำสั่งให้เกณฑ์คนไปช่วย เวียงจันทน์ แต่เจ้าเมืองโพนพิสัยกลับกลัวโจรสลัดไม่คิดต่อสู้ด้วย ทำให้พระยามหาอำมาตย์ธิเบศร์ (ขึ้น กัลยาณมิตร) เป็นแม่ทัพมาปราบฮ่อย จึงสั่งประหารเจ้าเมืองโพนพิสัย เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างต่อไป

พ.ศ. ๒๐๙๓ - ๒๑๑๕ ยุคทองของ พระ พุทธศาสนาแห่งอาณาจักรล้านช้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของลาว ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก มีเวียงคุกและพานพร้าว (ศรี เชียงใหม่) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางศาสนา

พ.ศ. ๒๓๒๑ ปลายสมัยธนบุรี เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองพานพร้าว ซึ่งขณะนั้นขึ้นกับนครเวียงจันทน์ อัญเชิญพระแก้วมรกต และกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวเวียงจันทน์มาไว้ที่เมืองพานพร้าว หรือศรีเชียงใหม่ในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๖๙ สถาปนาเมืองหนองคาย ในรัชสมัยที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นหลังจากที่ปราบกบฏเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ซึ่งเป็นแม่ทัพมาปราบกบฏในครั้งนี้เห็นว่าเมืองเล็กๆ ทั้ง ๓ แห่ง คือเมืองพานพร้าว ปะโคและเวียงคุก ควรจัดตั้งเป็นเมืองเดียวกันเพื่อควบคุมเมืองต่างๆ เพราะมีเมืองบางเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงยังกระด้างกระเดื่องต่อกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวสุวอธรรมา(บุญมา) บุตรอุปฮาดเมืองโยธธา ซึ่งเป็นผู้มีความชอบในการปราบกบฏครั้งนี้เช่นกันเป็นผู้พิจารณาตั้งเมือง ท้าวสุวอธรรมาพิจารณาเห็นว่าบริเวณบ้านไผ่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นที่ที่มีชัยภูมิเหมาะแก่การสร้างเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านการเกษตร และเหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์จึงโปรดเกล้าฯ ยกบ้านไผ่ขึ้นเป็นเมืองหนองคาย แต่งตั้งท้าวสุวอธรรมาเป็นเจ้าเมืองกราบบังคมทูลให้นามว่า “พระปทุมเทวาภิบาล ” (บุญมา) โดยถือเอาดอกบัวในบึงหนองไผ่เป็นสิริมงคลนามเจ้าเมือง

พระปทุมเทวาภิบาล เป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองหนองคาย ใน พ.ศ. ๒๓๗๐ และทรงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองเวียงจันทน์ขึ้นตรงต่อเมืองหนองคาย ในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ พระปทุมเทวาภิบาลเจ้าเมืองหนองคายถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเคน ซึ่งเป็นบุตรของพระปทุมเทวาภิบาลเป็นเจ้าเมืองหนองคายคนที่ ๒ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ เกิดศึกฮ่อพวกฮ่อได้ยกทัพมายึดเมืองบริเวณเขตแดนญวนจนถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งขณะนั้นพระปทุมเทวาภิบาล (เคน) ไปราชการต้อนรับพระยามหาอำ

มาตยาธิปัตติ (ขึ้น) มาตรวจราชการสักเลกและเร่งรัดเงินช่วยราชการอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี และเมืองยโสธรครั้งความทราบถึงรัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตยาธิปัตติ (ขึ้น) เป็นแม่ทัพใหญ่ทางหัวเมืองอีสานเกณฑ์กำลังพลไปปราบฮ่อ เมื่อพระยามหาอำมาตยาธิปัตติยกทัพมาถึงเมืองโพนพิสัย และเมืองหนองคาย ไม่เห็นกรรมการเมืองหนองคายและเมืองโพนพิสัยอยู่รักษาเมือง แต่ได้อพยพครอบครัวหลบหนีพวกฮ่อไปแล้ว จึงได้สั่งให้ตามตัวมาและประหารท้าวศรีสุราช (จันทร์) ราชบุตรเมืองหนองคาย ซึ่งในขณะนั้นได้รับการมอบหมายให้เป็นผู้รักษาเมืองหนองคายพร้อมด้วยพระพิสัยสรเดช (หนู) เจ้าเมืองโพนพิสัยเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างและได้ทำการปราบฮ่อจนแตกถอยไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้เกิดศึกฮ่อครั้งที่ ๒ ฮ่อได้ยึดทุ่งเชียงคำ ตีป่าลงมาถึงเวียงจันทน์จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเป็นแม่ทัพมาปราบฮ่อจนฮ่อแตกหนีไป และได้ทรงสร้างอนุสาวรีย์บรรจุน้ำที่เสียชีวิตในการปราบฮ่อไว้ที่เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๔๒๙ บริเวณหลังสถานีตำรวจภูธรเมืองหนองคาย

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๔ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาวพวนตั้งกองบัญชาการ อยู่ที่เมืองหนองคายได้เกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส และตกลงทำสนธิสัญญาสงบศึก เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ จำนวน ๑๐ ข้อ และอนุสัญญาอีก ๖ ข้อ โดยเฉพาะข้อที่ ๓ ไทยถูกฝรั่งเศสขัณฑ์เขตปลอดทหารและภาษีศุลกากรภายในรัศมี ๒๕ กิโลเมตร จากฝั่งขวาแม่น้ำโขงเข้ามาในเขตไทยแต่ฝ่ายเดียว กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม จึงย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนไปตั้งอยู่บ้านเดื่อหมากแข้ง คือ เมืองอุดรธานีในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบมณฑลมาเป็นแบบเทศาภิบาลรวมหัวเมืองเข้าเป็นบริเวณ และการปฏิบัติราชการของเมืองนั้นยังคงดำเนินแบบในฐานะเสมือนเมืองเช่นเดิม พ.ศ. ๒๔๕๗ รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่นขึ้น โดยให้ยกเลิกระบบเจ้าปกครองนครทั่วประเทศ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้โปรดเกล้าฯ ประกาศเมืองหนองคายขึ้นเป็นเมืองโดยมีข้าหลวงคนแรกชื่อพระยาสมุทรศักดิ์รักษ์ (เจิม วิเศษรัตน์) พ.ศ. ๒๔๕๙ เปลี่ยนคำเรียกชื่อเมืองมาเป็น “จังหวัด” มีข้าหลวงปกครองเรียกว่า “ผู้ว่าราชการจังหวัด” ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดคนปัจจุบัน (คนที่ ๔๒) ชื่อ นายสุชาติินพวรรณ ดำรงตำแหน่ง ตั้งแต่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

กล่าวโดยสรุปจังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทยพบหลักฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอนอำเภอท่าบ่อ ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงได้พัฒนาเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำโขงในนามเวียง ปรากฏนามเวียงจันทน์ เวียงนงกุง เวียงคำ - เวียงคุก เวียงจั่ว พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ ปรากฏหลักฐานการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระธาตุหล้าหนอง พระธาตุบังพวน และพระธาตุโพนจิกเวียงจั่ว ดินแดนแห่งนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของ ราชอาณาจักรล้านช้างเชียงทอง

(หลวงพระบาง) ปรากฏเมืองสำคัญหลายเมือง เช่น เมืองพานพร้าว (ศรีเชียงใหม่) เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองโพธิ์ชัย เมืองเปงจานนครราชหลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมืองหนองคาย จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๗๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองพานพร้าว เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เข้าเป็นเมืองเดียวกัน นามว่าเมืองหนองคาย ที่บริเวณบ้านไผ่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งในยุคประวัติศาสตร์ก็คือบริเวณเมืองลาหนองหรือหล้าหนอง อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหล้าหนอง โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวสุวธรรม (บุญมา) บุตรอุปฮาด เมืองยโสธร เป็นเจ้าเมืองหนองคายคนแรก นามว่า “พระปฐมเทวภิบาล” โดยถือเอาดอกบัวในบึงหนองไผ่เป็นสิริมงคลนามเจ้าเมือง คำว่า “หนองคาย” น่าจะมาจากสองคำผสมกันคือเมืองหล้าหนอง (ตามตำนานอุรังคินทาน) กับค่ายบกหวาน (ค่ายทหารมณฑลลาวพวน) รวมกันเป็น หนองคาย กร่อนเสียงมาเป็น “หนองคาย”^๖

๓.๑.๓ ประวัติศาสตร์เมืองเวียงคุก

เมืองเวียงคุกได้ถูกกล่าวถึงในตำนานอุรังคธาตุซึ่งเป็นประวัติพระธาตุพนม^๗ กล่าวถึง แคว้นทั้ง ๗ คือ

๑. นครจุฬินพรหมทัต อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ในพงศาวดารโยนก ได้แก่แคว้นดงเกีย ในญวนเหนือ มีอาณาเขตคลุมถึงดินแดนสิบสองจุไท (จุ- พวกรหรือหมู่เหล่า) เมื่อพระยาจุฬินพรหมทัต ผู้ร่วมสร้างพระอุรังคธาตุล่วงลับไปแล้ว พระยาปุตตจุฬินผู้เป็นโอรสได้ครองเมืองแทน และได้มาบูรณะพระธาตุ ร่วมกับพระยาสุมิตรธรรมวงศา แห่งมะรุขะนครกษัตริย์วงศ์โคตรบูรด้วย

๒. นครอินทปัตถะ อยู่ทิศใต้นครศรีโคตรบูร ได้แก่รัฐกัมพูชาสมัยโบราณ เมื่อพระยาอินทปัตฐผู้มาร่วมสร้างพระธาตุล่วงลับไปแล้ว พระยาจุลอินทปัตฐ ผู้เป็นอนุชา ได้ครองเมืองแทน และต่อมาได้ร่วมงานบูรณะพระธาตุอีก ในขณะพระชนม์ได้ ๑๓ ขวบ เคยมาร่วมในงานสร้างอุบมุงบรรจุพระบรมธาตุที่ภูเก้าพร้าวด้วย

๓. นครกุนทนคร หรือ อโยธยา หรือทวารวดีก็เรียก สันนิษฐานตามเรื่องคงอยู่ต่อจากดงพระยาเย็นหรือเทือกเขาเพชรบูรณ์ลงไปภาคกลาง

๔. แคว้นสาเกตุนคร หรือ ๑๐๑ ประตุ (ร้อยเอ็ดประตุ) อยู่ที่ต้งจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน มีพระยาสุริยวงศาครอง ครั้นทิวังคตแล้วบ้านเมืองแตกสลาย ประชากรอพยพไปอยู่ทางจังหวัดหนองคาย

๕. นครหนองหานหลวง อยู่บริเวณหนองหานสกลนคร มีพระยาสุวรรณภิงคารเป็นผู้ครอง ได้ทรงสร้างพระธาตุเชิงชุม สวมรอยพระพุทธบาท และพระมหาลีพระนามว่าพระนางนารายณ์เจงเวง ได้

^๖ กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, หน้า ๒๗ – ๔๘.

^๗ พระธรรมราชาโน้ต, อุรังคินทาน, (กรุงเทพมหานคร : นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๙.

สร้างพระธาตุนาเวง ใกล้เมืองสกลนคร เพื่ออบรมพระอรังคะธาตุแต่ไม่สมประสงค์ จึงได้แต่พระอังคารบรรจุไว้

๖. นครหนองหานน้อย ตั้งอยู่ถัดจากหนองหานหลวงไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ได้แก่บริเวณหนองหาน กุมภวาปีในปัจจุบัน มีพระยาคำแดง ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับผู้ครองนครหนองหานหลวง เป็นเจ้าครองนครเจ้านครหนองหาน ทั้งสองนี้ ได้ต้อนรับขบวนนำพระบรมธาตุมาครั้งแรก และได้มาร่วมก่อสร้างจนสำเร็จ เมื่อทั้งสองพระองค์ล่วงลับไปแล้ว เกิดน้ำท่วมใหญ่จนหนองหานทั้งสอง มีน้ำไหลลัดถึงกัน ประชากรทั้งหลายอพยพหนีน้ำไปอยู่ห้วยเก่าคดเก่าเลี้ยว ในพวกอพยพนี้มีผู้หนึ่งชื่อ “ท้าวคำบาง” เป็นน้องชายพระชายาของพระยาสุวรรณภิงคารเมืองหนองหานหลวง ได้พาบ่าวไพร่บริวาร ขึ้นมาตั้งเมืองใหม่อยู่แคมห้วยเก่าคดเก่าเลี้ยวใกล้แม่น้ำของ ไล่ชื่อเมืองใหม่ว่า “สุวรรณภูมิ” ต่อมาพระยาคำบาง ได้บุรีจันอ้วยล้วยเป็นบุตรชาย จึงยกบ้านหนองคันแทเลือน้ำขึ้นเป็นเมืองจันทบุรี หรือเวียงจันทน์ในปัจจุบัน

๗. แคว้นศรีโคตรบูร เป็นแคว้นที่ประดิษฐานพระอรังคะธาตุ เดิมตั้งอยู่ใต้ปากเข้บั้งไฟซึ่งไหลตกน้ำโขง ตรงข้ามพระธาตุพนม ครั้งพระเจ้าศรีโคตรบูรล่วงลับไปแล้ว พระยานันทเสนพระอนุชา ขึ้นครองนครแทน ต่อมาเป็นเวลา ๑๓ ปี พระองค์ได้ร่วมสร้างพระอรังคะธาตุเป็นครั้งแรก เมื่อทิวคตแล้ว มีการย้ายนคร ไปตั้งอยู่ทางเหนือพระธาตุ ชื่อว่า มรุกขนคร

กล่าวถึงเมืองร้อยเอ็ดประตู (เมืองสาเกตุ) มีพระยาสุริยวงศาครอง ครั้นนั้น พระองค์ทรงตั้งอำมาตย์ขึ้นหลายคน

คนที่ ๑ มีนามว่า “หมื่นพีชโลก” ให้มีบริวาร ๕๐,๐๐๐ คน ครั้นถึงฤดูกล่าพิช ข้าวกล้าล้มสุก ลูกไม้ บังเกิดขึ้น ให้หมื่นพีชโลกและบริวาร เป็นผู้ดูแล แบ่งปันให้แก่พลเมืองทั้งหลายเพื่อป้องกันมิให้บังเกิดการทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน

คนที่ ๒ ทรงตั้ง อโนชิต เป็นหมื่นกลางโฮง เป็นคนดูแลในพระราชฐานทั้งสิ้น

คนที่ ๓ ทรงตั้งอำมาตย์อีกผู้หนึ่ง สำหรับจัดการบ้านเมือง ให้ชื่อว่า หมื่นหลวงกลางเมือง

คนที่ ๔ ทรงตั้งให้เป็นหมื่นชุมนุมเมือง

คนที่ ๕ ทรงตั้งให้เป็นหมื่นฮามเมือง นับตั้งแต่คนที่ ๓ ถึงคนที่ ๕ ทั้งสามคนนี้เป็นใหญ่กว่าเสนาทั้งหลายส่วนหมื่นแกนั้น ให้เป็นผู้ว่ากล่าว ตักเตือนราษฎรชาวเมือง และสร้างฮัวเวียง กำแพงนคร มีบริวาร ๕๐,๐๐๐ คน แล้วพระองค์ทรงสร้างพระพุทธรูปศาสนา วัฒนาอาฮาม กะต๊บ กะภูวิหาร^๔

เมืองร้อยเอ็ดประตู (เมืองสาเกตุ) เกิดการกบฏ ผู้คนได้อพยพลี้ภัยมาอยู่ทาง ดินแดนมรุกขนคร (นครพนม) และเมืองสุวรรณภูมิ หมื่นกลางโฮงกับหมื่นนันทอาราม มีครัว ๒ แสนครัวพิทักษ์รักษาเจ้าสังขวิชัย โอรสพระยาสุริยวงศาสิทธิเดชเจ้าเมืองร้อยเอ็ด ก่อนหน้าพระพี่เลี้ยงพระนม แล้วมาตั้งเมืองอยู่ที่หนองคายเรียกเมืองลาหนองคาย ครั้นรับพระพี่เลี้ยงกับพระนมมาอยู่ร่วมกับเจ้าสัง

^๔ พระสมณีก ฐุริปญโญ, ประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ โดยสังเขป, หนังสืออัตตสำเนา, ๒๕๓๕.

ขวิชัยแล้ว หมื่นทั้งสองก็แยกครัวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อื่น คือ หมื่นทางโงงพาครัว ๕ หมื่นครัวมาตั้งเป็นเมืองอยู่ที่ห้วยคุกคำ และหมื่นนันทอรามาตั้งครัวอยู่ที่ ปากห้วยนกยูงหรือห้วยโงง (อยู่ในอำเภอท่าบ่อ) จึงกล่าวได้ว่าผู้ก่อตั้งเมืองเวียงคุกคือ หมื่นทางโงงซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าเมืองไผ่หนาม เนื่องจากเรียกตามภูมิประเทศที่มีกอไผ่หนามขึ้นมากมาย^๙

ตำนานอุรังคธาตุ กล่าวว่า “เมื่อพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรีณิพพานแล้วได้ ๘ ปีปลายพระมหากัสสะเถระได้นำเอาอุรังคธาตุ คือ กระดูกหักอก ของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ที่ภูกำพราซึ่งเรียกว่า ดอยกปณะคีรี ประมาณ พ.ศ. ๑๙ พระอรหันต์ ๕ รูปคือ พระมหารัตนเถระ พระจุลรัตนเถระ พระมหาสุวรรณปราสาทเถระ พระจุลสุวรรณปราสาทเถระ และพระสังขวิชัยเถระ ได้ไปนำเอาพระบรมสารีริกธาตุหัวเหน่าของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒๙ องค์ มาบรรจุไว้ ณ ภูเขาลวง (พระธาตุบังพวน) ซึ่งถือว่าเป็นพระธาตุคู่เมืองเวียงคุก^{๑๐}

ยุคทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖)

สงวน รอดบุญ ได้สำรวจเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ พบว่า ที่วัดสาวสุวรรณมีพระธาตุขนาดย่อมฐานกว้าง ๖ เมตร เป็นศิลาแลง และมีเสมาหินทรายแดง สูง ๑ เมตร กว้าง ๕๐ เซนติเมตรหนา ๓๐ เซนติเมตร และนางปัญญาบารมี ปัจจุบันไม่พบแล้ว และที่วัดศรีมงคล มียอดเสมาหิน ๘ ใบ ซึ่งทางวัดได้เพิกถอนทับเป็นฐานโบสถ์เห็นปลายยอดนิดเดียว หลักฐานเสมาหินเหล่านี้เชื่อว่า เป็น “ยุคทวารวดี”^{๑๑} จากการสำรวจของผู้วิจัย พบเสมาหินทรายแดง จำนวน ๓ ใบ ที่ข้างอุโบสถวัดเทพพลประดิษฐาราม ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นยุคทวารวดีเช่นกัน ซึ่งตรงกับที่ธิดา สาระยา ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ทวารวดี” ต้นประวัติศาสตร์ไทย ว่าจุดเด่นของศิลปะสมัยทวารวดีคือ โครงสร้างของศาสนสถานซึ่งส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา เช่น สถูปเจดีย์ โดยมีวัตถุสัญลักษณ์ที่นิยมคือธรรมจักร เสมา เป็นต้น^{๑๒}

ยุคลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘)

รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๗๖๓)

^๙ มานิต วัลลิโกดม, “โคตรบูร” ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๑๐} ประวัติพระธาตุบังพวน, (อุดรธานี: ภาคอีสานการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

^{๑๑} สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๒, (กรุงเทพมหานคร, มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์), ๒๕๔๒, หน้า ๔๑๔๙.

^{๑๒} พงสาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com, สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย^{๑๓} กล่าวไว้ว่าเวียงคำเวียงคุก เมืองคู่แฝดเวียงจันทน์ ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงถัดจากเวียงจันทน์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองเวียงคุกฝั่งไทยปัจจุบันและเมืองชายพอง (เวียงคำ) ฝั่งลาวปัจจุบัน เวียงคำเวียงคุกนับเป็นพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของคนหนองคายโบราณในพุทธศตวรรษที่ ๑๔ – ๒๐ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พบหลักฐานเกี่ยวกับอำนาจการปกครองเหนือดินแดนนี้ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ เสมาคินทวารวดีลพบุรี และยังพบเทวรูปหินสมัยก่อนพระนคร (นครวัดนครทม) ที่วัดยอดแก้ว^{๑๔}

ยุคล้านช้าง (พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐)

รัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๓– ๒๑๑๕)

พงศาวดารล้านช้าง เคยกล่าวถึงเวียงคำในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง (ครองเมืองล้านช้างเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๘๙๖ – ๑๙๑๕) ได้รวบรวมอาณาจักรล้านช้าง โดยนำกำลังทหารจากกัมพูชาขึ้นมาตามแม่น้ำโขง เข้าตีเมืองรายทางจนถึงปากซัน เข้าตีเมืองพวนแล้วนำกำลังชาวพวนเข้าตีเมืองจันทบุรี (เวียงจันทน์) โดยล่องมาตามแม่น้ำโขง จากนั้นจึงได้เข้าตีเมืองไผ่หนามซึ่งในสมัยนั้นพระยาเกาเป็นเจ้าปกครองเมือง แต่เข้าตีเมืองไผ่หนามไม่ได้เพราะมีแนวกำแพงเมืองเป็นกอไผ่หลายชั้น จึงใช้อุบายทำกระสุนทองคำ ยิงไปรยเข้าไปในกอไผ่ ชาวเมืองเกิดความโลภพากันตัดกอไผ่ทิ้งเพื่อหากระสุนทองคำ พระเจ้าฟ้ารุ่งจึงบุกเข้าชนช้างกับพระยาเกา เจ้าเมืองไผ่หนามเป็นเวลานานไม่สามารถเอาชนะกันได้ จึงยอมเป็นพันธมิตรกัน และเปลี่ยนชื่อเมืองไผ่หนามเป็น“เวียงคำ” เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๙

เมื่อลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เวียงคุกผ่านพ้นอำนาจของขอม มาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐ แสดงว่าชาวลาวล้านช้างได้อพยพโยกย้ายเข้ามากลมกลืนอยู่อาศัยกับชาวเวียงจันทน์ - เวียงคำ (เวียงคุก) และบ้านเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ถัดจากหลวงพระบางมาเรื่อยๆ หลังจาก พ.ศ. ๑๘๙๙ เวียงคุกถือเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างในพงศาวดารลาวมีกล่าวถึงพระนามของผู้ครองนครเวียงจันทน์ที่เป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ล้านช้างมาโดยตลอด แต่ไม่ปรากฏชื่อเจ้าเมืองเวียงคำ (เวียงคุก) สันนิษฐานว่าเมื่อเริ่มมีการตั้งบ้านแปงเมืองใหม่หลังพ้นอำนาจขอมในสมัยล้านช้าง ศูนย์กลางการปกครองไปอยู่ที่เวียงจันทน์ เมืองปากห้วยหลวง รวมทั้งเมืองหน้าด่านอื่นๆ เวียงคำ (เวียงคุก) จึงลดฐานะลงไปเพราะคงจะอยู่ใกล้กับเมืองเวียงจันทน์มากด้วยก็เป็นไปได้ จึงปรากฏว่าสภาพโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ขาดช่วงการพัฒนามาตั้งแต่นั้น จนกระทั่งสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงปรากฏหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาอีกครั้ง

^{๑๓} ดร.ธิดา สาระยา, **ทวารวดี : ต้นประวัติศาสตร์ไทย**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ), ๒๕๔๕, หน้า ๑๖.

^{๑๔} สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๒ , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์), ๒๕๔๒, หน้า ๔๑๔๙.

โดยการเสด็จออกบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุบังพวน ซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองเวียงคุก ทั้งนี้หลักฐานจารึกและรูปแบบศิลปกรรมที่ผสมผสานอยู่ในพระธาตุบังพวน ชี้ให้เห็นว่าเมืองเวียงคุกเป็นที่สนใจของกษัตริย์ทั้งล้านช้างเชียงทอง และล้านช้างเวียงจันทน์ คือตั้งแต่สมัยพระเจ้าแสนหล้าไตรภูวนาถ (พ.ศ. ๒๐๒๘ - ๒๐๓๘) พระยาวิสุทธราช (พ.ศ. ๒๐๔๓ - ๒๐๖๓) พระยาโพธิสาลราช (พ.ศ. ๒๐๖๓ - ๒๐๘๓) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๘๓- ๒๑๑๕) นับว่าเป็นรัชกาลต่อเนื่องกันมาถึง ๔ รัชกาล ที่ทรงมีพระราชกิจทางด้านศาสนา จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าพระธาตุบังพวนพร้อมทั้งอาคารศาสนสถานในรอบๆ พระธาตุบังพวน และเมืองเวียงคุก ได้รับการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่องในสมัย กษัตริย์ล้านช้าง ๔ รัชกาลนี้ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่หลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบันมีจำนวนหนาแน่นขนาดที่สามารถศึกษาถึงรูปแบบศิลปะล้านช้างได้อย่างดีที่สุดของลาวและภาคอีสาน

เมืองเวียงคุกจึงมีความสำคัญทางศาสนา เพราะเป็นที่ตั้งของพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ประจำราชอาณาจักรล้านช้าง เช่นเดียวกับพระธาตุหลวงของนครเวียงจันทน์ หลังจากสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไม่ปรากฏว่ามีกษัตริย์ล้านช้างองค์ใดทำนุบำรุงศาสนสถานพระธาตุบังพวนต่อมา ตามหลักฐานพงศาวดารที่ปรากฏในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ทัพพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพมาตีเอาเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ หลังจากที่ราชอาณาจักรล้านช้างแตกเป็น ๓ อาณาจักร (อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์) กองทัพเวียงจันทน์ออกมาตั้งรับทัพไทยที่เมืองพานพร้าว เมืองพะโค เมืองเวียงคุก และเมืองหนองคาย จนถึงเมืองนครพนม ภายหลังเมื่อทัพไทยตีเมืองหนองคาย เมืองพะโค เมืองเวียงคุก ได้แล้วจึงเข้าล้อมเมืองพานพร้าวไว้จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๒๒ เมืองพานพร้าวถูกล้อมไว้นาน ๔ เดือนและพระเจ้าสุริยวงศ์ เจ้าแผ่นดินล้านช้างหลวงพระบางส่งกำลังเข้ามาตั้งล้อมเวียงจันทน์ด้านหลัง พระเจ้าสิริบุญสารของเวียงจันทน์จึงลอบหนีออกจากเมืองพร้อมบริวารและราชโอรส เจ้านันทเสนราชโอรสแม่ทัพเวียงจันทน์เห็นดังนั้นจึงเสียพระทัย เลยเปิดประตูเมืองให้ทัพไทยเข้าเวียงจันทน์ได้ ฝ่ายกองทัพไทยได้เวียงจันทน์ครั้งนั้นได้กวาดต้อนชาวเวียงจันทน์ มายังฝั่งเมืองพานพร้าว พร้อมกับอัญเชิญพระแก้วมรกตกับพระบาง และข้าวของมีค่าลงไปกรุงธนบุรี พร้อมกับครอบครัวชาวเวียงจันทน์และราชวงศ์ทั้งหลาย

แสดงให้เห็นว่า เวียงคุกในสมัยธนบุรีเป็นเมืองปราการด่านหน้าของเวียงจันทน์มีกำลังคนคอยอยู่ป้องกันเมืองมาโดยตลอด กระทั่งมาสูญเสียเอกราชให้กับกองทัพไทยในสมัยธนบุรี ผู้คนที่เคยอยู่เป็นกำลังเมืองก็คงจะเบาบางลงเพราะล้มตายในสงคราม และถูกกวาดต้อนไปพร้อมกับชาวเวียงจันทน์ ในสมัยนั้นนั่นเอง ภายหลังเมื่อมีเหตุกบฏเจ้าอนุเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๐ ชุมชนเมือง

เวียงคุกก็คงจะเป็นส่วนหนึ่งของชาวเมืองเวียงจันทน์ฝั่งขวาแม่น้ำโขง ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์หลังปราบกบฏเจ้าอนุแล้วนั่นเอง^{๑๕}

เมืองเวียงคุกได้ถูกยุบรวมจัดตั้งเป็นเมืองหนองคาย ในพ.ศ. ๒๓๗๐ สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์หลังเกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์รัชกาลที่ ๓ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองเวียงคำ (เวียงคุก) ขึ้นกับเมืองหนองคายเพื่อให้สะดวกต่อการปกครองจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ หลังเหตุการณ์วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ ระหว่างฝรั่งเศสกับสยามลาวได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และเวียงคุกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงได้ถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนของประเทศสยามในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๑๖}

ความเป็นมาของเมืองเวียงคุก พอที่จะสรุปได้เป็น ๓ ยุค คือยุคตำนานอุรังคธาตุยุคประวัติศาสตร์ และยุคเมืองหนองคาย

ยุคตำนานอุรังคธาตุ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของแคว้นต่างๆ โดยเฉพาะแคว้นสาเกตุนคร (ร้อยเอ็ด) ที่อพยพชาวเมืองมาตั้งหลักฐาน ที่เมืองสุวรรณภูมิ เจ้าสังขวิชัยและบริวารตั้งเมืองอยู่ที่หนองคายเรียกเมืองลาหนองคาย หมิ่นกลางโฮงกับหมิ่นนันทารามก็แยกครัวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี่ คือหมิ่นกลางโฮง พาคครัว ๕ หมิ่นครัวมาตั้งเป็นเมืองอยู่ที่ห้วยคุกคำ และหมิ่นนันทารามมาตั้งครัวอยู่ที่ปากห้วยนกยูงหรือห้วยโง้ง (อยู่ในอำเภอกำแพงแสน) จึงกล่าวได้ว่าผู้ก่อตั้งเมืองเวียงคุกคือ หมิ่นกลางโฮง

ยุคประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖) ค้นพบหลักฐานพระธาตุขนาดย่อม ที่วัดสาวสุวรรณ มีเสมาหินทรายแดง และนางปัญญาบารมี ที่วัดศรีมงคลเสมาหินทรายแดง ที่วัดเทพพลประดิษฐาราม สมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘)รับอิทธิพลจากขอม โดยเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๗๖๓)พบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ เสมาหินทวารวดี ลพบุรี และยังพบเทวรูปหินสมัยก่อนพระนคร (นครวัดนครทม) ที่วัดยอดแก้ว สมัยล้านช้าง (พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐)โดยเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๓ – ๒๑๑๕) บูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุ บังพวน ซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองเวียงคุก และได้บูรณะวัดต่างๆ แถบลุ่มแม่น้ำโขง เช่น วัดพระไชยเชษฐาธิราช วัดจอมมณี วัดศรีเมือง เป็นต้น

ในรัชกาล ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เกิดกบฏเจ้า อนุวงศ์ขึ้นหลังจากที่ปราบกบฏเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทร์เดชา(สิงห์ สิงหเสนี) ซึ่งเป็นแม่ทัพมาปราบกบฏในครั้งนี้ เห็นว่าเมืองเล็กๆ ทั้ง ๓ แห่ง คือ เมืองพานพร้าว ปะโค และเวียงคุก ควรจัดตั้งเป็นเมืองเดียวกันเพื่อควบคุม

^{๑๕} กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, หน้า ๓๖-๔๐.”

^{๑๖} เดิม วิภาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๒๒๐-๒๒๒.

เมืองต่างๆ จึงตั้งเป็นเมืองหนองคายขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ เมืองเวียงคุกจึงเป็นส่วนหนึ่งของเมืองหนองคายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตำบลเวียงคุก

ตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคายมีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๗ องศา ๔๘ พิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๒ องศา ๔๐ พิลิปดาตะวันออก^{๑๗}

แบ่งเขตการปกครอง เป็น ๘ หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๑ บ้านนาเหล่า, หมู่ ๒ ชุมชนเวียงคุกใต้, หมู่ ๓ ชุมชนเวียงคุกกลาง, หมู่ ๔ ชุมชนเวียงคุกเหนือ, หมู่ ๕ บ้านโนนสมบูรณ์, หมู่ ๖ บ้านไผ่สีทอง, หมู่ ๗ ชุมชนเวียงชัย และหมู่ ๘ ชุมชนเวียงแก้ว

เมืองเวียงคุก ตั้งอยู่ที่บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมืองหนองคาย ห่างจากตัวจังหวัดหนองคายไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร และห่างจากอำเภอท่าบ่อไปทางทิศตะวันออก ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร โดยมีห้วยคุกแบ่งเขตอำเภอตามพนักกันชลประทานหรือถนนแก้ววรุฒ์เลียบแม่น้ำโขง มีพื้นที่ ๑๖.๒๕ ตารางกิโลเมตร^{๑๘}

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับแม่น้ำโขง
ทิศใต้	ติดกับตำบลพระธาตุบังพวน
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลปะโค
ทิศตะวันตก	ติดกับตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ

อาชีพของชาวตำบลเวียงคุก ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ เช่น ปลูกข้าว ทำไร่ยาสูบ ข้าวโพด มะเขือเทศ แตงกวา ผักต่างๆ และบ่อเลี้ยงปลา^{๑๙}

๓.๒ ประเพณีของชุมชนเวียงคุก

ประเพณีของชุมชนเวียงคุกคือทุกๆเดือนจะมีรูปแบบของประเพณีประจำทุกๆเดือนนั้นคือ ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีของฮีตอีสาน ภาคอีสานเป็นภาคที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม คติความเชื่อวิถีปฏิบัติที่หลากหลายแต่ละฤดู เดือน จะมีพิธีปฏิบัติกิจกรรมตามความเชื่อหลากหลาย ชาวอีสานจะรู้จักดี คือฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีตสิบสอง คือประเพณี ๑๒ เดือนของชาวอีสานที่ต่างจากประเพณี ๑๒ เดือนของภาคอื่นหลายประเพณี คองสิบสี่ คือแนววิถีที่ควรที่ต้องปฏิบัติ ๑๔ ประการเปรียบได้ว่าเป็นกฎหมายที่ต้องทำตามอย่างเข้มงวดซึ่งมีทั้งพิธีของเจ้าฟ้ามหาจักรี

^{๑๗} ศิริศักดิ์ วลลิโกดม, *ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ*, หน้า ๑๐๖.

^{๑๘} ข้อมูลจากเทศบาลตำบล เวียงคุก , สภภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน, แผนพัฒนา ๓ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐), เมื่อวันที่ ๓๐ เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๑๔๘-๔๑๔๙.

พระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไป ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่ เป็นภูมิปัญญา มรดกอันล้ำค่าของปราชญ์อีสานที่ทุกคนควรศึกษาและทำความเข้าใจในพื้นฐานความเชื่อคติเดิมชาวอีสานมากขึ้น เป็นส่วนที่ทำให้ชาวอีสานมีความสงบสุขร่มเย็นมาโดยตลอดเพราะมีการยึดมั่นที่เปรียบเหมือนธรรมเนียมบุญชีวิตชาวอีสานตราบเท่าจนปัจจุบัน(บางส่วน) แต่ก็มีหลายแห่งที่ทิ้งฮิตเก่าคลองเดิม นำวัฒนธรรมต่างชาติมาโดยไม่พิจารณาทำให้สังคมส่วนนั้นมีความวุ่นวาย เกิดปัญหาหลายอย่างขึ้น โดยฮิตสิบสองคลองสิบสี่นี้ จะประกอบไปด้วย ฮิต ๑๒ ฮิต และคลอง ๔ ประเภท มี๑๔ คลอง ได้แก่ ฮิต บุญเข้ากรรม(บุญเดือนอ้าย) ฮิต บุญคุณลาน เดือนยี่ ฮิต บุญข้าวจี่(เดือนสาม) ฮิต บุญเหวสหรือบุญมหาชาติ (เดือนสี่) ฮิต บุญสงกรานต์ (บุญเดือนห้า) ฮิตบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ฮิตบุญข้าสะ(บุญเดือนเจ็ด) ฮิตบุญเข้าพรรษา ฮิตบุญข้าวประดับดิน ฮิตบุญข้าวสาก ฮิตบุญออกพรรษา ฮิตบุญกฐิน ฮิตสิบสองเป็นประเพณีการทำบุญที่มีประจำเดือนชาวอีสาน ประสมประสานระหว่างแนวคิดของพระพุทธเจ้า พราหมณ์และผี ก่อนที่ศาสนาพุทธเข้าสู่ไทย โดยเฉพาะดินแดนอีสานนั้นประเพณีตามฮิตคลองเดือนต่างๆมีมานาน สมัยก่อนจะเน้นพิธีทางของผีและพราหมณ์มากกว่าเพราะเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ วิญญาณเปรตเทวดาอารักษ์ต่างๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีที่มองไม่เห็นตัวจะมีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงวนเวียนอยู่กับเรื่องผีโดยมีพ่อกะเจ้าเป็นผู้นำทางพิธี เมื่อศาสนาเข้าสู่ไทยดินแดนอีสาน ความเชื่อและพิธีกรรมจึงได้เปลี่ยนไปบ้าง ได้นำพิธีกรรมทางศาสนาเข้าประสมประสาน มีพระสงฆ์องค์เจ้าเข้ามีส่วนร่วมมีพระเป็นผู้นำในบางพิธี แต่ส่วนใหญ่ยังมีปราชญ์หมู่บ้านเป็นผู้นำและจะเอนไปทางแนวพราหมณ์และผีมากกว่า คลองสิบสี่ มีหลายประเภทแต่สามารถแบ่งประเภท ได้แก่ คลองประเภทสอนผู้ปกครอง คลองประเภทสอนพระสงฆ์ คลองสอนประชาชนทั่วไปและสุดท้ายที่สำคัญคือคลองสอนคนทุกเพศ วัย ทุกฐานะ เป็นสิ่งที่ทุกคนควรมีเพื่อขัดเกลาคอยบ่งชี้ให้ผู้คนต้องปฏิบัติตามทำให้สังคมอีสานมีความสงบสุข ร่มเย็น จึงนำเสนอความเป็นมา ความสำคัญต่างๆของฮิตสิบสองคลองสิบสี่เพื่อให้รับทราบข้อปฏิบัติต่างๆที่ทำให้คนในอดีตที่มีวิถีชีวิตที่อยู่ดีมีสุขและเป็น การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมชาวอีสานให้มีสืบไป

๑. ฮิตบุญเข้ากรรม(บุญเดือนอ้าย) เป็นบุญที่ทำในเดือนอ้าย(เจียง) เดือนแรกของปีที่ชาวอีสานทำกันจนเป็นประเพณี ทำในวันข้างขึ้น/แรมก็ได้ เป็นบุญที่เกี่ยวกับพระโดยตรง มีความเชื่อว่าทำบุญร่วมกับพระแล้วจะได้อันสงส์มาก จึงมีการทำบุญเข้ากรรมขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อให้พระต้องอาบัติสังฆาทิเลศ นี้แล้วต้องทำพิธีเข้ากรรมที่เรียกอีกอย่างว่า ภูฏฐานพิธี คือระเบียบอันเป็นเครื่องออกจากอาบัติ ประกอบพิธีปรีวาสมานัตต์ ปฏิกัสนาและอัพทาน เป็นขั้นตอนการอยู่กรรมของพระที่ต้องจำกัศที่อยู่เพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม เป็นการชำระจิตใจให้หายมัวหมองบางแห่งถือว่า เมื่อบวชแทนคุณมารดาได้จะต้องอยู่กรรมเพราะมารดาก็เคยอยู่กรรมเมื่อคลอดบุตร โดยเชื่อว่า มีพระรูปหนึ่งได้ต้องอาบัติเพียงเล็กน้อยที่เอามือไปทำไ้บตรใคร่น้ำชาดแล้วไม่ได้แสดงตนว่าต้องอาบัติเมื่อมรณะจึงเกิดเป็นนาค เพียงเพราะอาบัติที่เล็กน้อย ดังนั้นจึงมีพิธีการอยู่วาสกรรมเพื่อพ้นอาบัติ โดยมีสถานที่เข้ากรรมที่เงียบสงบ มีภูฏให้พักเพื่อเข้ากรรมคนเดียว โดยพระที่ต้องอาบัติแล้ว ต้องบอกพระสีรูปให้รู้ว่าได้เวลาแล้วจึงเข้ากรรม ซึ่งตามวินัยมุขผู้เข้าต้องประพลติมานัตต์ คือนับราตรี ครบหกราตรี จึงสวดระงับอาบัติ อัพทาน ในระหว่างการเข้ากรรมต้องสราภาพความผิดต่อพระ ๔ รูปเป็นผู้รับรู้ ส่วนการออกต้องมีพระ ๒๐รูปให้อัพทาน พระผู้ออกจากกรรมแล้วถือว่าหมดมลทิน เป็นผู้บริสุทธิ์ การรับภิกษุผู้ต้องอาบัติหนักได้ลงโทษ คืออยู่ปรีวาสหรือมานัตต์ให้กลับเป็นพระ

บริสุทธิโดยพระสวตฺระงับอาบัติ ว่า อัพภาน ซึ่งทำให้หมดมลทิน บริสุทธิ สำหรับชาวเข้ามาส่วน เกี่ยวข้องโดยเป็นผู้อุปถัมภ์ด้วยจตุปัจจัยแต่ภิกษุตลอดเวลาเข้ากรรมและวันออกจากกรรมต้องมีการ ทำบุญให้ทาน ซึ่งปัจจุบันมีการทำบุญนี้เพียงบางตำบลบางหมู่บ้านเท่านั้นที่แท้จริงจริงๆแบบดั้งเดิม โดยมีคำบอกเล่าทางศาสนามีคำสอนของคนเฒ่าแก่ก็เน้นย้ำให้ลูกหลานได้จดจำไปปฏิบัติ คือพอถึง เดือนเจียง (เดือนอ้าย)ภิกษุสงฆ์จะต้องเตรียมพิธีเข้าปรีวาสกรรม เพราะถือเป็นธรรมเนียมประเพณีมา แต่โบราณอย่าได้ทิ้ง หาไม่แล้วจะทำให้เกิดภัยพิบัติได้ ด้วยคำสอนนี้ชาวอีสานจึงนำมาปฏิบัติอย่าง เคร่งครัด

๒. ฮิต บุญคุณลาน เดือนยี่ เป็นบุญที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเคารพ ในปัจจัยยังชีพของคน คือข้าวที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับลูกหลานในการที่จะได้ข้าวมานั้นยากลำบากและถือว่าปีใดบุญ ลานมีข้าวเยอะแสดงว่าปีนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ดีและเป็นการทำให้เกิดสิริมงคลแก่ชาวบ้านและ ขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ผีปู่ตา ผีตาแฮก เจ้าแม่โพสพ ที่ประทานข้าวมาอย่างอุดมสมบูรณ์ เมื่อ ครึ่งพุทธกาลมีหนุ่มสองพี่น้องทำนาที่เดียวกัน พอข้าวออกรวงน้องชวนพี่ทำข้าวมธุปายาสแต่พี่ไม่เห็น ด้วยเลยแบ่งนากันทำ เมื่อทำนาคนเดียว พี่น้องได้ทำบุญอย่างต่อเนื่องเป็นระยะตามเวลาของการเก็บเกี่ยวข้าวเป็นช่วงๆแก่ครั้ง ตั้งแต่ข้าวเป็นน้านมจนกระทั่งเก็บเกี่ยวใส่ยุ้งฉางโดยปรารถนาสำเร็จพระ อรหันต์ในอนาคต พอถึงพุทธศาสนาสมณโคตม และเกิดได้ออกบวชสำเร็จพระอรหันต์เป็น อัญญาโก ทัฬหะ ส่วนพี่ทำบุญครั้งเดียวตอนทำนาเสร็จ เกิดเป็น สุกัททปริพาชก สำเร็จอนาคามีผลเป็นพระ อริยบุคคลองค์สุดท้ายในพุทธศาสนา เนื่องจากอานิสงส์จากการทานข้าวน้อย เมื่อชาวบ้านทราบ อานิสงส์จากการทำบุญนี้จึงนิยมทำบุญคุณลานต่อกันมา โดยการทำพิธีใช้บริเวณวัดเป็นลานข้าว โดยดายหญ้าออกแล้วใช้มูลควายผสมน้ำเทราด ก่อนวันงานจะนำข้าวมารวมกันตามศรัทธา นิมนต์ พระ ๙ รูปจาก ๙ วัดมาเจริญพุทธมนต์ที่ลานข้า เอาด้ายสายสิญจน์พันรอบฐานพระพุทธรูปและ ภาชนะใส่น้ำมนต์ผ่านพระ และรอบลานข้าวเมื่อเสร็จแล้วก็เทศลง ๑ กัณฑ์ กลางคืนอาจมีมหรสพ คบกัน ตอนเช้าถวายอาหาร พรหมน้ำมนต์และนํ้าไปรดที่นาตนเอง เชื่อว่าข้าวในนาจะงามไม่มี ศัตรูพืชชุกกรานพร้อมกรวดน้ำอุทิศแก่ญาติผู้ร่วงลับตลอดเทพาดาเมื่อได้รับกุศลก็จะอวยพรให้ฝน ตกตามฤดูกาลเมื่อเสร็จพิธีก็จะนำข้าวเก็บยุ้งฉางวัดหรือขาย

๓. ฮิต บุญข้าวจี่(เดือนสาม)ข้าวจี่ เป็นข้าวเหนียวปั้นเท่าไข่เป็ดทาเกลือแล้วเสียบไม้ย่างไฟ ด้วยถ่าน ที่สุกเหลืองพอดีทาไข่แล้วย่างอีกครั้งบางแห่งนิยมใส่น้ำอ้อยดังคำโบราณว่า เดือนสามค้อย เจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี่ ข้าวจี่ป็น้ำอ้อยจวนน้อยเข็ดน้ำตา ซึ่งการทำบุญข้าวจี่ในเดือนสามเป็นช่วงที่ ชาวนาหมดภาระในการทำนาแล้วข้าวขึ้นยุ้งฉางใหม่จึงอยากร่วมทำบุญถวายพระ โดยมีเรื่องเล่าว่า มี นางปทุมทาสี ทำขนมปังจีถวายองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอานนท์และคิดว่าพระองค์ไม่เสวยเอาให้ สัตว์ต่างๆกินเมื่อพระองค์ทราบจึงได้เสวยทำให้นางปลื้มปรีดียิน และได้ฟังเทศนาที่พระพุทธเจ้าสอนก็ บรรลุโสดาปัตติผลด้วยอานิสงส์ถวายขนมปังจี ทำให้ชาวอีสานเชื่อแล้วทำข้าวจี่ถวายพระสงฆ์ โดย สถานที่ทำพิธีแต่แห่งอาจไม่เหมือนกันซึ่งพอถึงเวลาชาวบ้านก็จะจัดทำข้างจี่ตั้งแต่เช้ามืดจากบ้านแล้ว นำไปรวมกันเพื่อถวายพระสงฆ์ แต่บางแห่งก็รวมกันนำข้าวและฟืนไปรวมกัน ทำข้าวจี่อยู่ที่วัดเพราะ ถือว่าร่วมกันทำบุญและสามัคคีมากขึ้น และนิยมนิมนต์พระ๗-๙ รูปหรือตามความเหมาะสม ซึ่งการ นัดทำบุญข้าวจี่เป็นวันใดก็ได้ในเดือนสาม ในหมู่บ้านจะมีการจัดเตรียมข้าวจี่แต่อย่างรุ่งวันนั้นเพื่อให้สุก ทนใส่บาตร ปกติจะใส่๗-๙ก่อนต่อครอบครวนอกจากนี้ก็นำข้าวเกรียบย่างไปฟองไปถวายพร้อม

อาหารคาวหวานซึ่งถึงเวลาถวายจะมีการกล่าวคำถวายข้าวจีแล้วนำไปใส่บาตรและถวายอาหารขอพรเป็นอันเสร็จพิธี

๔. อิต บุญเผาหรือบุญมหาชาติ (เดือนสี่) เป็นบุญที่เกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดรนิมิตทำในเดือนสี่ ซึ่งก่อนจัดงานมีการประชุมจัดเตรียมอาหารคาวหวานเพื่อถวายแก่พระสงฆ์ และแขกผู้มาร่วมงาน และปัจจัยไทยทานสำหรับใส่ภัณฑ์เทศน์ ทางวัดก็มี การแบ่งหนังเป็นภัณฑ์มอบให้พระ ภิกษุ สามเณรวัด ต่างๆเตรียมไว้เทศน์ ซึ่งมีเรื่องเล่าในเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน ว่ามีพระ มาลัยไปไหว้ พระธาดเกษแก้วจุฬามณีสวรรค์ดาวดึงส์พบพระศรีอริยไตรย ได้สั่งกำพระมาลัยว่า ถ้าอยากพบ พระองค์จงอย่าทำบาปหนัดชก เช่นการฆ่า ช่มเหงบิดามารดา สมณพราหมณ์ณาจารย์ ทำร้ายพุทธเจ้า และยุยงพระแตกกันให้ ฟังเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียวและนำไปปฏิบัติ เมื่อพระ มาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์จึงได้บอกให้ทาบทักกันผู้ปราถณาเช่นว่านี้จึงพากัน ทำบุญเผาสืบทอดกันมา โดยเป็นบุญเกี่ยวกับศาสนาโดยตรงสถานประกอบพิธีจึงอยู่ที่วัดส่วนใหญ่ การเทศน์บางครั้งก็นำไปเทศน์ใน งานอุทิศกุศลต่างๆก็มี แต่งานบุญเผาจริงจะต้องทำในบริเวณวัดเท่านั้น และมีพระ ครบจำนวนภัณฑ์เทศน์อาจ มีพระถึง ๓๐-๖๐รูปหรืออาจหมุนเวียนกันก็ได้ โดยก่อนมีงานบุญนี้ชาวจะ ไปรวมกันที่วัดจัดสถานที่ ที่ปัก ตกแต่ง ดอกไม้ในศาลา พวงมาลัย ธงทิว มีการทำหมากพั้นคำ เมียง พั้นคำ เทียนรูป มีดดาบ อย่างละพั้นและข้าว ดอกดอกไม้ไว้บูชาคาถาพั้น ประกอบด้วย ดอกบัว กางของ ผักตบชวาอย่างละพั้นดอกหงพั้นผืนกระดาศ สี ขี้ด้ายสายสิญจน์ ตั้งหมอน้ำมนต์ ชันหมาก เบ็งแปดอัน โองน้ำ๔ โองตั้งสี่มุมธรรมาสันในโองมีจอกแหน ดอกไม้ ชนิดต่างๆและใบบัวปั้นรูปสัตว์ ต่างไว้ได้ธรรมาสันใหญ่๘อัน ปกรอบธรรมาสันนอกศาลาทั้งแปดทิศเพื่อหมายเขต ปลอดภัยป้องกัน มารทั้งหลาย ตามเสاميที่ใส่ข้าวพั้นกองศาลามีหอพระอุปคต คือ บาตรกระโถน กาน้ำ ร่ม สบง จีวร ถวายพระอุปคต ที่ต้องจัดก่อนวันงาน โดยวันโฮม หรือวันรวมนออกจากจะเพื่อนบ้านมาร่วมงาน มีพิธี สำคัญ ๒ อย่าง การนิมนต์พระอุปคต ในตอนเช้ามีวันรวมประมาณสี่ห้านาฬิกาโดยการนำก้อนหิน ขนาดใหญ่สาม ก้อนไปวางในวังน้ำหรือที่ใดก็ได้พอถึงเวลาก็แห่ดอกไม้รูปเทียน ชันห้าชันแปดไปที่ ก้อนหินวางอยู่ที่สมมติว่าเป็น พระอุปคต แล้วมีคนหยิบก้อนหินชูขึ้นถามว่าเป็นพระอุปคตหรือไม่ สอง ก้อนรับคำตอบว่าไม่ ก้อนสามตอบว่าใช่ จึงกล่าวราชนาอุปคตแล้วเชิญหินก้อนสามใส่พานพร้อมจุก ปะทัดต่างๆ แห่แหนพระอุปคตอย่างครึกครื้นเข้ามา ยังวัดแล้วนำประดิษฐานที่ศาลาที่เตรียมไว้ การนิมนต์พระอุปคตมาบุญเพื่อสริมงคลชัยเพื่อการจัดงานสำเร็จ ราบรื่น และการแห่เผา จะทำตอน ประมาณบ่ายสามเพื่ออัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง โดย สมมติว่าอยู่ในป่า มี พระพุทธรูป พระภิกษุ ๔ รูปขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยังที่สมมติว่าพระเวสสันดรกับนางมัทรีอยู่แล้ว อารธนาศีลห้าก่อนแห่พร้อมบายศรีพระเวสสันดรเข้าเมืองกับนางมัทรี และนิมนพระเทศน์ภัณฑ์ กระษัตริย์เสร็จแล้วเชิญเข้าเมือง ตอนค่ำให้พระสวดพุทธมนต์เสร็จและสวดบนธรรมาสัน ๔ ครั้งคือ อิติปิโส โพธิสัตว์ สวดชัย และเทศน์ พระมาลัยเหมือนมาลัยแสนก่อนเทศเอาคาถาอุปคต ๔ บท ปัก ข้างธรรมาสัน เนอันเสร็จพิธีตอนค่ำ จนกระทั่งประมาณ ๓ -๔ นาฬิกาชาวร้องแห่ข้าวพั้นก้อนไปถวาย พระอุปคตที่วัดพร้อมวางตามธงเมื่อเสร็จพระสงฆ์ก็เทศน์สังกาสแล้วอารธนาเทศมหาชาติ ตลอดทั้ง วันตั้งแต่ภัณฑ์เทศน์พร-นครภัณฑ์จบทุกภัณฑ์ก็คำพอดี เสร็จแล้วก็จัดขันดอกไม้รูปเทียนกล่าวคารวะ พระรัตนตรัยจบเป็นอันเสร็จพิธีบุญเผา

๕. ฮิต บุญสงกรานต์ (บุญเดือนห้า) บุญมหาสงกรานต์หรือตรุษสงกรานต์ ของภาคอีสาน กำหนดขึ้นในเดือนห้า มีทวัน ตั้งแต่๑๓วันมหาสงกรานต์ ๑๔ วันเนา ๑๕ วันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวอีสานถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ พิธีในแต่ละท้องถิ่นอาจต่างกัน เหมือนกันก็คือการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ซึ่งมีเรื่องเล่ากันว่า เศรษฐีผู้หนึ่ง กับภรรยาไม่นานไม่มีบุตร บ้านอยู่ใกล้ทุ่งหลวงสุราษฎร์ที่มีบุตรคน วันหนึ่งนักเลงได้กล่าวคำหยาบว่าเศรษฐีมีสมบัติมากไม่มีบุตรตายแล้วสมบัติก็สูญเปล่าและว่าตนนั้น ประเสริฐกว่า เมื่อได้ยินเช่นนั้นเศรษฐีจึงทำการบวงสรวงขอบุตรต่อพระอาทิตย์และพระจันทร์สามปี ไม่ได้ผล จึงขอแก้ต้นไทรจึงได้บุตรชื่อว่า ธรรมบาล ผู้มีความฉลาดทุกเรื่องเกินความสามารถเด็กชวบ ต่อมาเมื่อมีบิดพรหมจากพรหมโลกได้ถามปัญหาโดยต่างให้ศีระเป็นประกันให้เวลาเจ็ดวันในการตอบ ปัญหา ว่า คนเราในวันหนึ่งๆเวลาเช้าศรีอยู่ไหน เวลาเที่ยงศรีอยู่ไหน เวลาเย็นศรีอยู่ไหนจนกระทั่ง วันที่ ๖ ธรรมบาลยังตอบไม่ได้คิดกังวลใจเดินเข้าป่าและได้ยินนกอินทรีคุยกันจึงได้รู้คำตอบว่า ยามเช้าศีระอยู่ที่หน้าคนจึงล้างหน้าในตอนเช้า กลางคืนอยู่ที่อกคนจึงเอาเครื่องหอมประพรมที่หน้าอก เวลาเย็นศีระอยู่ที่เท้าคนจึงล้างเท้า เมื่อธรรมบาลตอบปัญหานี้ได้ก็บิดพรหมจึงตัดศีระตนโดยศีระ น้ำถ้าตกพื้นเกิดไฟไหม้ ทั้งในอากาศจะทำให้เกิดฝนแล้ง ทั้งลงมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง ดังนั้นธิดาจึงได้นำ พานมารองและแห่รอบเขาพระสุเมรุ ๑ชั่วโมง การแห่ศีระนี้จึงทำให้เกิดพิธีตรุษสงกรานต์ขึ้นทุกปี และถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณจะมีพิธีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายก็จะทำน้ำอบ หอมดอกไม้อุปเทียนไปรวมกันที่วัด แล้วทำพิธีสงฆ์น้ำพระแล้วนำน้ำที่ได้จากการสงฆ์น้ำนั้นไปพรหมหัว ลูกหลานสัตว์เลี้ยงเพื่อความอยู่ดีมีสุขตามความเชื่อนอกจากนี้แล้วก็มีพิธีการสงฆ์น้ำภิกษุสามเณร รด น้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ เพื่อแสดงความเคารพและขอพร วันที่๑๔จะเป็นวันหยุดที่ทุกคนต้องมา ร่วมกันเล่นน้ำ การนำธงไปแห่และแขวนเพื่อบูชาพระรัตนตรัยเป็นเครื่องหมายของชัยชนะ วันที่๑๕มี การขนทรายเข้าวัดเพื่อต่ออายุชีวิตในการทำลูกเจี๋ยรอบๆฐานเจี๋ยและนึกถึงพระธรรมคำสอนของ พระพุทธองค์ แปรดหมื่นสี่พันธรรมชั้นและก็จะทำพิธีบวชพระสงฆ์ ๕รูปมาสวดพุทธมนต์และบวช องค์พระเจี๋ยทราย ซึ่งการก่อเจี๋ยจะได้บุญตามความเชื่อแล้วยังทำให้พื้นที่ตรงนั้นของวัดสูงขึ้นอีกด้วย

๖. ฮิต บุญบั้งไฟ(บุญเดือนหก) บุญบั้งไฟมีความสำคัญต่อชาวอีสานมาก เพราะเชื่อว่าบุญ ประเพณีนี้จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝนข้าวปลาอาหารพืชพรรณเจริญเติบโตองงามดี และนำมาซึ่งความสนุกสนาน เกิดความหวังในชีวิต เหมือนมีที่พึ่ง อยู่ใกล้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะมีความ เชื่อมาจากเรื่องพญาแถน(เทวดาชาวอีสาน)ที่ตกลงมาทำให้ความอุดมสมบูรณ์จึงมีการทำบุญบูชา พญาแถน และบูชาแม่ศรีหลักเมืองทุกปี เพราะเชื่อว่าหากไม่ทำจะทำให้ฝนตกไม่ตามฤดูกาล เกิด โรคระบาดต่างๆได้ โดยชาวอีสานมีความเชื่อว่าบนฟ้ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พญาแถน คือเทวดาที่คอย ประทานฟ้าฝน ความอุดมสมบูรณ์แห่งฤดูกาล บั้งไฟคือเครื่องบูชาที่จะบอกกล่าวให้พญาแถนทราบ ว่า ชาวโลกยังให้ความเคารพ นับถือบูชาไม่เคยขาดของตกลงมาหรือประทานฟ้าฝนให้ตกต้องตาม ฤดูกาล ซึ่งมีนิทานเล่าต่อกันมาว่า นานมาแล้วบ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน ฟ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดความลำบากถ้วนหน้า ผืนดินแตกระแหงแห้งแล้ง มีพญาคันคาก(คางคก)สัตว์วิเศษปกครองอยู่ พื้นดิน ออกตรวจหาสาเหตุว่าทำไมฝนฟ้าจึงไม่ตกจึงรู้ว่าเป็นพญาแถน จึงมีการต่อสู้กับพญาแถน โดยเอาฝนฟ้าเป็นเดิมพันและพญาแถนสู้พญาคันคากไม่ได้ จึงต้องทำให้ฝนตกโดยต้องจุกบั้งไฟบอกว่า ให้ตกเมื่อใด ดังนั้นเมื่อถึงช่วงทำนาก็จะทำบุญบั้งไฟ จุกบั้งไฟบอกกล่าวให้ทำฝนตก ชาวอีสานจึงมี

การทำประเพณีนี้สืบต่อกันมาจนปัจจุบัน เมื่อถึงช่วงเดือนหกก็จะมีการทำบุญนี้เป็นประจำโดยทำร่วมกับหมู่บ้านใกล้เคียงให้ทำบั้งไฟมาจุดร่วมกันโดยเมื่อมีการทำบุญจะแบ่งเป็นสองวันคือวันโฮม ที่มีการแห่บั้งไฟประดับประดาสวยงามเป็นรูปต่างๆและมีการละเล่นที่เชื่อว่ายิ่งเล่นสกปรก ลามก ยิ่งจะทำให้ฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์เท่านั้น วันที่๒ เป็นวันจุด ซึ่งก่อนจุดจะมีการทำการจุดบั้งไฟเพื่อเสี่ยงทายหรือบูชาพญาแถน เทพารักษ์ก่อนเสร็จแล้วจึงจุดบั้งไฟใหญ่

๗. ฮีต บุญข้าชะ(บุญเดือนเจ็ด) เป็นบุญที่จัดขึ้นเพื่อทำพิธีปิดรังควาน ขับไล่ความเสนียดจัญไรภูติผีปีศาจออกจากหมู่บ้าน บางแห่งเรียกว่า บุญเบิกบ้าน หรือ บุญบ้านเป็นบุญที่แต่ละหมู่บ้านจะทำไม่ขาด เป็นบุญเกี่ยวกับภูติผีปีศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ผีปู้ตา ผีตาแฮก มะเหศักดิ์หลักเมือง ที่คอยคุ้มครองหมู่บ้านชาวบ้านเชื่อว่าจรรวมผีบรรพบุรุษอยู่ด้วยที่ช่วยดลบันดาลให้ชาวบ้านเมืองมีความสุข มีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์ธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งเมืองไพลาสิ เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ประชาชนขาดแคลนอาหาร(ทุพภิกขภัย)เพราะฝนแล้ง สัตว์เลี้ยงตาย มีโรคทำทำให้ผู้คนล้มตาย จึงพากันไปนิมนต์พระพุทธเจ้ามาปิดเป่าภัยพิบัติ โดยมีพระ๕๐๐ รูป เดินทางเรือ ๗วันจากกรุงราชคฤห์ เมื่อมาถึงเมืองไพลาสิ ฝนก็ตกหนักพัดพาซากศพออกจากหมู่บ้านไปจนหมดสิ้น พระพุทธเจ้าได้ทำน้ำมนต์ ใส่บาตรและมอบให้พระอานนท์ไปพรหมทั่วเมือง โรคภัยไข้เจ็บก็หาย ดังนั้นคนโบราณและคนในอีสานจึงทำบุญข้าชะมาจนถึงปัจจุบัน ในเดือน ๗ ของทุกๆปี ซึ่งบุญนี้จะเป็นการทำบุญตักบาตรในหมู่บ้านและมีการชิงด้ายไปทั่วทุกหลังคาเรือน โดยนิมนต์๔-๙ รูปมาเจริญพุทธมนต์ แล้วมีพิธีผูกข้อต่อแขนซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้านที่ได้ฝ้ายจากการทำพิธีและมีการนำกรวดทรายหรือหินไปหว่านรอบๆหมู่บ้านหรือหลังคาบ้าน เพราะเชื่อว่าเป็นการกันผีหรือสิ่งจัญไรเข้าหมู่บ้าน นอกจากพิธีเหล่านี้แล้วชาวบ้านก็จะเก็บสิ่งที่ไม่ดีออกจากบ้านตน เช่นของเก่า เสื้อผ้าขาด ก่องข้าว เพื่อให้บ้านเรือนตนสะอาด บริสุทธิ์และเชื่อว่าเมื่อเอาของเก่าออกจากบ้านเมื่อผีเห็นของเหล่านี้อยู่นอกบ้านแล้วจะไม่เข้าบ้านจึงมีการเลี้ยงผีให้ถูกต้องตามประเพณี

๘. ฮีต บุญเข้าพรรษา พรรษา คือ ฤดูฝน ฝน ปี ซึ่งชาวอีสานออกสำเนียง บุญเข้าวัดสา ส่วนไทยปัจจุบันนิยมใช้คำว่า พรรษา ซึ่งเป็นบุญที่สำคัญแก่ทุกคนในไทย เป็นช่วงที่พระต้องจำพรรษาเพื่อศึกษาธรรมไม่ต้องเดินทางไปค้ำคิ่นที่ไหน และเชื่อว่าการทำบุญช่วงนี้จะได้กุศลมากเหมือนบุญออกพรรษาเพราะเป็นช่วงที่พระมีเจตนาสร้างบุญ สะสมบารมีจิตแน่วแนในคำสอน ซึ่งการทำบุญกับพระที่มีเจตนาดีจึงถือว่าได้อานิสงส์มาก ชาวอีสานจึงให้ความสำคัญโดยไม่่ว่าจากอยู่ถิ่นไกลเมื่อถึงฤดูทำบุญนี้ก็จะต้องกลับบ้านเพื่อร่วมปวารณาตนต่อพระและญาติพี่น้องแต่บางคนก็กลับเพราะร่วมทำบุญกับญาติพี่น้องเพียงเท่านั้นและบางแห่งก็มีการเคารพพ้อธรรมหรือ พ้อฮักษา ที่เป็นเหมือนตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการนำดอกไม้ธูปเทียนไปเคารพ เรียกว่า ขึ้นต้อ ลูกเผิงลูกเทียน เพื่อให้ผูกข้อมือประพรมน้ำมนต์บอกกล่าวให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขเมื่อถึงออกพรรษาก็กลับมาทำเช่นนี้กับพ้อธรรมพ้อฮักษาอีกที ซึ่งการจำพรรษาของภิกษุนี้มีเรื่องเล่าว่า สมัยก่อนโลกยังไม่เจริญมีการเดินทางด้วยเท้าเวลาไปโปรดญาติโยมจะต้องเดินลัดทุ่งนาและเมื่อฤดูฝนทำให้ฝนตกต้องเดินลุยโคลนเกิดความเดือดร้อนในการไปเหยียบย่ำนาข้าว ต้นกล้า ชาวบ้านและถูกว่ากล่าวว่านาदनกแจ้วแวว ช่วงเข้าพรรษาจะไม่ส่งเสียงจะอยู่ถิ่นตนจนกว่าออกพรรษาแล้วเหตุใดพุทธสาวกจึงออกมาเดินย่ำข้าวกล้าให้เดือดร้อน เมื่อมีการร้องเรียนพระพุทธองค์จึงประทับอยู่ที่เวฬุวัน และให้สงฆ์จำพรรษาที่วัด ๓ เดือนเริ่ม แรม ๑ค่ำ เดือนแปด ถึงขึ้น๑๕ค่ำเดือนสิบเอ็ด คือพรรษาแรก ซึ่งจะไม่นิมนต์ให้ภิกษุไป

พักวัดอื่นหรือมีเหตุจำต้องพักได้ไม่เกิน ๗ วัน เมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาชาวบ้านจะมีการเตรียมเทียนเพื่อไปถวายวัด รวมทั้งเครื่องปัจจัยไทยตายต่างๆโดยเฉพาะเครื่องสำหรับให้แสงสว่าง แม้ปัจจุบันจะเจริญแล้วแต่ยังรักษาฮีตเดิมโดยการนำเทียน ตระเกียงน้ำมัน รูปเทียนไปถวายเช่นเดิม และการนำถวายผ้าอาบน้ำฝนเพื่อใช้อาบน้ำช่วงฤดูฝน ซึ่งเดิมก่อนพระพุทธเจ้าให้ภิกษุใช้เพียง ๓ ผืน คือสังฆาฏิ ผ้าห่ม และผ้าถุง แต่พออาบน้ำฤดูฝนไม่มีผ้าเปลี่ยนอาบจึงเปลี่ยยกายอาบ เมื่อนางวิสาขาทราบเช่นนี้จึงนำความทูลพระพุทธเจ้า ว่า อยากขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแต่ภิกษุ ท่านจึงอนุญาตและให้ภิกษุใช้ผ้าอาบน้ำฝนเป็นวัตรปฏิบัติเป็นต้นมา

๙. ฮีต บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญสิ้นเดือนเก้า ที่เรียกอีกอย่างว่า บุญข้าวสาก นำอาหารคาวหวาน หมากพลูหรือจัดใส่กระหวางไว้บนพื้น ใต้ต้นไม้เพื่อเป็นการเซ่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ที่มีความสำคัญต่อชาวอีสานเพราะเชื่อว่าเป็นบุญที่ต้องส่งส่วยให้กับผีฮักและผีบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ ทรัพย์สิน ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่มีภัยร้ายใดๆมาเยือน เนื่องจากคนลาวไทยอีสานมีความเชื่อสืบต่อกันมานาน ว่ากลางคืนเดือนเก้าดับ (แรมสิบค่ำเดือนเก้า) เป็นวันที่ประตูนรกเปิด ยมบาลปล่อยผีนรกออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์คืนเดียวในรอบปี จึงพากันจัดห่อข้าวไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว และมีการอ้างเรื่องปรตของพระเจ้าพิมพิสารด้วยว่า ครั้งพุทธกาลญาติของท่านกินของสงฆ์ ตายไปแล้วเกิดเป็นเปรตเมื่อท่านถวายอาหารแด่พระเจ้าและภิกษุเปรตไม่ได้รับผลบุญจึงส่งเสียงดังเพื่อขอส่วนบุญ เมื่อท่านได้ยินรุ่งเช้าจึงได้หาสาเหตุจากพระพุทธเจ้าและทรงทราบจึงได้อุทิศบุญไปให้เปรต ต่อจากนั้นมาเปรตเหล่านี้ก็ไม่มารบกวนอีกเพราะได้รับผลบุญชาวอีสานจึงถือเอาเหตุการณ์นี้ทำบุญข้าวประดับดิน โดยเตรียมอาหารถวายสงฆ์และการห่อข้าวประดับดินโดยใช้ใบตองห่อข้างเหนียว กับเนื้อปลา ไก่ หมูใส่เล็กน้อยพร้อมของหวานเช่นน้ำอ้อย กล้วยสุก มะละกอสุก พร้อมกับหมากคำ พลูคำ บุหรี่ เมียงห่อใบตองโดยเมื่อถึง๑๔ค่ำเข้ามิดชาวบ้านจะนำสิ่งที่เตรียมไปวางตามที่ต่างๆพร้อมจุดธูปเทียนหรือบอกกล่าวก็ได้

๑๐. ฮีต บุญข้าวสาก บุญข้างสากเป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายหรือเปรต โดยมีเวลาห่างจากบุญข้าวประดับดินเพียง ๑๕ วันเป็นเวลาที่เปรตต้องกลับไปอยู่ที่ของตน ซึ่งทั้งสองบุญนี้จะมีลักษณะคล้ายๆกันคือการห่อข้าวส่งให้เปรต รวมทั้งบรรพบุรุษญาติพี่น้องของผู้ทำบุญด้วยและเปรตไม่มีญาติด้วย และทุกคนให้ความสำคัญกับบุญนี้มาก เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะมีความหิว กำลังรอส่วนบุญจากงานนี้เมื่อถึงงานบุญจึงทำกันอย่างศรัทธา และพี่น้องแม้จะอยู่ห่างไกลก็ต้องกลับบ้านไปเยี่ยมเยียนกัน และมีของฝากให้กัน โดยมีเรื่องเล่ากันว่า มีบุตรชายกมฺมพี ผู้หนึ่ง เมื่อพ่อสิ้นชีวิตแม่ได้หาหญิงมาให้เป็นภรรยาแต่อยู่ด้วยกันหลายปีไม่มีบุตรแม่จึงหามาให้อีกและมีลูกเมียหลวงอีกนางจึงคิดฆ่าทั้งแม่และลูก และเกิดความอาฆาตของเมียน้อย ชาตต่อมาทั้งเกิดเป็นไก่และแมว แมวจึงกินไก่และไข่ต่อมาเกิดเป็นเสือ และกวาง เสือจึงกินลูกและกวาง ชาตที่สุดท้ายเกิดเป็นคนและเป็นยักษ์ฉนิพผฝ่ายที่เกิดเป็นคนและมีลูกยักษ์ก็กินลูกถึงสองครั้งต่อมาพอมีกรรมที่สามจึงไปอยู่กับพ่อแม่เมื่อคลอดเห็นว่าปลอดภัยจึงจึงพาสามีและลูกกลับวัดมหาวิหาร ซึ่งพอดีกับที่พระพุทธเจ้ากำลังเทศนาอยู่นางจึงนำลูกและสามีเข้าขอชีวิต ยักษ์จะเข้าไปในเขตวัดไม่ได้เพราะเทวดากั้นทาง พระพุทธเจ้าจึงให้พระอานนท์เรียกยักษ์มาฟังธรรมเพื่อไม่ให้พยาบาทจองเวรกัน แล้วให้ยักษ์ไปอยู่ที่หัวไร่ปลายนาเพราะมีความรู้เกี่ยวกับน้ำ ฝนดีเพื่อแจ้งให้ชาวเมืองทราบจึงเกิดความนับถือมากมีการนำอาหารไปส่งโดยสม่ำเสมอแล้วนางยักษ์ก็นำไปเป็นสลากภัตแต่ภิกษุวันละแปดที่เป็นประจำ ชาวอีสานจึงถือการถวาย

สลากภัตหรือบุญข้าวสากนี้เป็นปะเพณีสืบมา และนอกจากจะเอาข้าวสากไปถวายภิกษุและวางบริเวณวัด เพื่ออุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับชาวนายังเอาอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์หรือนางผีเสื่อนา ในบริเวณนาของตนแต่เรียกว่า ตาแฮก โดยเมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน สิบ จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด ถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับ ตอนเพลจะทำเป็นสำรับพานอาหารถวายอีกหรือถวายสลากภัต และการจับสลาก ใบแรกมักเป็นสนใจแก่ชาวบ้านมาเพราะหากจับได้ของคนที่มีฐานะไม่ค่อยดีก็จะทำนายนามนั้นหากจับได้ผู้มีฐานะดีก็ทำนายนามว่าข้าวกล้าในนาดี อุดมสมบูรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข หลังจากนั้นก็มีพิธีฟุ้งเทศน์ถวายฉลองข้าวสากและกรวดน้ำอุทิศกุศลก็เสร็จพิธี

๑๑. ฮีต บุญออกพรรษา เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันออกพรรษา วันปวารณา เป็นบุญที่มีความสำคัญเพราะเชื่อว่าพระสงฆ์ได้อยู่จำพรรษาเป็นเวลาไตรมาส (๓ เดือน) ย่อมมีความบริสุทธิ์จริยธรรมงามจะมาซึ่งบุญและได้บุญมาก ชาวอีสานเชื่อว่าเหมือนได้บุญจาก นิโรธสมาบัติ (การออกจากการพักผ่อนของพระอรหันต์) ดังนั้นลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจึงนิยมกลับบ้านเพื่อมาทำบุญนี้และออกพรรษากับ พ่อธรรม หรือ ของฮักษา ที่ได้เข้าไปในช่วงบุญเข้าพรรษา บุญนี้มีความเป็นมาแยก ๒ ส่วน คือ พิธีสงฆ์ และพิธีฆราวาส ซึ่งพิธีสงฆ์โดยพระพุทธรเจ้าอนุญาตให้พระที่จำพรรษาครบไตรมาสสามารถสรงจรไปที่ต่างๆได้ตามความต้องการ แต่ที่สำคัญสุด คือพระภิกษุเมื่ออยู่ด้วยกันในที่แห่งเดียวเป็นเวลานาน โอกาสกระทบกระทั่งกันไม่พอใจกัน เกิดความขุ่นเคืองแค้นกันย่อมมีเป็นธรรมดา พระองค์จึงให้ถือวันออกพรรษาเป็น วันมหาปวารณาเพื่อให้สงฆ์ได้ปวารณากับเพื่อนพระด้วยกันว่าแต่ต่อไปนี้หากทำผิดพลาดประการใดขอให้แนะนำจะได้ปรับปรุง ซึ่งสามารถกล่าวตักเตือนกันได้ ส่วนของฆราวาสญาติโยมที่ให้ความสำคัญนั้น เพราะเชื่อกันว่าการทำบุญกับพระที่ออกพรรษาแล้วจะได้บุญกุศลมากเนื่องจากพระที่อยู่ครบไตรมาสไม่ใช่พระธรรมดาที่มีความมั่นคงในธรรมปฏิบัติ จึงมีการทำบุญตักบาตรเทโวขึ้นในวันออกพรรษาและบางแห่งอาจมีการไหลเรือไฟ จัดงานลอยกระทงหรือแห่ปราสาทผึ้งด้วย และเหตุที่ต้องทำบุญตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา ถือเอาเหตุการณ์เสด็จลงจากสวรรค์ของพระพุทธเจ้า ที่เล่าว่าพระพุทธเจ้าทรงมีความต้องการโปรดพระมารดาที่สวรรคตไปอยู่สวรรค์แล้วทรงไปจำพรรษาอยู่ที่นั่นจนครบไตรมาสออกพรรษาจึงกลับเมืองมนุษย์และมีพุทธศาสนิกชนไปรอรับและรอใส่บาตรมากมาย จึงทำให้ผู้ที่ไม่สามารถเข้าใกล้ใส่บาตรได้จึงมีการโยนข้าวใส่บาตรจึงทำให้เกิดประเพณีการตักบาตรและโยนเครื่องไทยทานขึ้น พอถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตรเทโวที่วัด และฟังธรรมเทศนาและกลางคืนจะจุดประทัดเพื่อความสว่างไสวพร้อมมีการจุดปะทัดเสียงดังสนุกสนานหวันไหวด้วย

๑๒. ฮีต บุญกฐิน กฐิน คือไม้สะดึง ที่ใช้สำหรับซึ่งผ้าเวลาจะเย็บผ้าจีวรพระในการเย็บให้สะดวกขึ้น จึงเป็นที่มาของผ้ากฐิน คือ ผ้าจีวร สบงหรือผ้านุ่งห่มที่จะนำไปถวายพระนั่นเองบุญกฐินจึงคือบุญที่ต้องนำเข้าไปถวายพระเป็นสำคัญ บุญกฐินเป็นบุญฮีตสุดท้ายของฮีตเดือนสิบสองของชาวอีสานชาวอีสานจึงรู้ว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่ต้องนำจีวรไปถวายในช่วงนี้ซึ่งมีกาลเวลา ที่เรียกว่าเทศกาลกฐิน ที่กลายเป็นประเพณีขึ้น ซึ่งมีความสำคัญต่อชาวอีสานมากที่ถือว่าเป็นให้อานิสงส์แก่ผู้ทำบุญอย่างมากเพราะจะได้ถวายจีวรให้แก่ภิกษุที่ครบไตรมาส เท่านั้นและเป็นบุญที่อยู่ในช่วงข้าวใหม่ปลาใหม่ ซึ่งในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุชาวเมือง ปาฐาจำนวน ๓๐ รูปเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่พระเชตุวันมหาวิหารเนื่องจากการเดินทางไกลวันเข้าพรรษาและหนทางระยะไกลและไม่สามารถไปถึงพระเชตุวันมหาวิหารได้จนถึงกำหนดเข้าพรรษาก่อนจึงหยุดจำพรรษาที่เมืองสาเกต พอออกพร

รจึงรับเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่ระยะทางไกลพร้อมกับช่วงฤดูฝนจึงเปียก จนถึงพระเชตะวันมหาวิหารก็พากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที พอพระองค์เห็นพระทั้งหลายเปียกจึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้ มีกำหนด ๑ เดือน นับแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ จึงมีประเพณีทอดกฐินต่อกันมา

โดยสามารถแบ่งจุดมุ่งหมายของฮีตได้ชัดเจน คือบุญเกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรง บุญลักษณะนี้มี ๖ บุญ บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญเฆส บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษาและบุญกฐิน บุญเกี่ยวกับการทำมาหากิน เกี่ยวกับการขอพรหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลดบันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเช่นฟ้าฝน ข้าวปลาอาหาร มีบุญคุณลานและบุญบั้งไฟ บุญเกี่ยวกับขวัญกำลังใจการดำรงอาชีพ เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะอำนวยความสุข สวัสดิภาพ มี บุญสงกรานต์และบุญซำฮะ บุญเกี่ยวกับความกตัญญู ซึ่งจะเน้นเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศเป็นสำคัญ คือ บุญข้าวประดับดิน และบุญข้าวสาก^{๒๐}

คลองสิบสี่

คลองสิบสี่ หมายถึง แนวทางปฏิบัติวิถีทางที่ดีที่นักปราชญ์บรรพบุรุษชาวอีสานวางไว้ เพื่อให้ผู้ปกครองนำไปเป็นแนวทางในการปกครอง พ่อแม่นำไปสอนลูกปู้ย่ำต่ายนำไปสอนหลาน พระนำไปสอนพุทธศาสนิกชนและประชาชนเพื่อนำไปปฏิบัติ และเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีทั้งหมด ๑๔ ข้อซึ่งเป็นแนวปฏิบัติระดับบุคคลครอบครัวและส่งผลต่อส่วนรวม ซึ่งยกได้ ๒ แนวคือบุคคลทั่วไปและสำหรับท้าวพระยาข้าราชการผู้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งความเป็นจริงคลองสิบสี่มีความเป็นมาจากประเทศลาวเพราะกฎหมายมีคลองสิบปรากฏชัดเจนและชาวอีสานก็ใช้ภาษาอักษรลาวและคบบรรณแก่ก็อ่านออกได้มากทำให้คลองสิบสี่ถูกนำเข้าสู่อีสานได้ง่าย เป็นแบบอย่างฮีตคลองจนถึงปัจจุบัน

คลองสิบสี่มีหลายประเภทต่างกันแต่สามารถแบ่งได้มี ๓ ประเภท ได้แก่ สำหรับประชาชนทั่วไป พระสงฆ์ และผู้ปกครองตั้งผู้ใหญ่บ้านจนถึงมหากษัตริย์

๑. คลองสิบสี่ประเภทสอนผู้ปกครองเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่ชาวลาวยุคโบราณนับถือเคารพเหมือนกันเป็นศูนย์รวมจิตใจ คือพระมหากษัตริย์ และชาวอีสานจะให้ความเคารพเชื่อถือมาก หากผู้นำมีคุณธรรมยิ่งเคารพและนับถือมาก ดังนั้นจึงบัญญัติคลองสิบสี่ขึ้น เพื่อผู้ปกครองจะได้ปกครองจะได้ปกครองให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข

คลอง ๑ ผู้ปกครองต้องรู้จักแต่งตั้งอำมาตย์ราชมนตรีผู้มีความรู้ฉลาดและตั้งมั่นในพรหมวิหารธรรมคือ มีความซื่อสัตย์ สุจริตไม่คดโกงเป็นผู้ปกครองที่จะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข

คลอง ๒ ผู้ที่เป็นเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ต้องตั้งมั่นในคุณธรรม ๑๐ ประการ คือ ให้ทาน รักษาศีล บริจาค ซื่อตรง อ่อนโยน ความเพียร ไม่โกรธ ไม่เบียดเบียน อดทน ไม่ประพฤติดิฉิน

คลอง ๓ ปีใหม่ผู้นำต้องนำน้ำอบน้ำหอมไปสรงพระตามประเพณี

คลอง ๔ เมื่อถึงสงกรานต์ต้องมีพิธี แห่พระสงฆ์ สรงน้ำพระและพิธีเลื่อนตำแหน่ง

พระ

^{๒๐} สำลี รักสุทธี. วัฒนธรรมประเพณีของดีอีสาน ฮีตสิบสองคลองสิบสี่. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔. หน้า ๔๒.

คลอง ๕ ต้องทำพิธีสู่ขวัญเพื่อถวายพระพรแด่พระราชและสงน้ำพระราช

คลอง ๖ พอวันปีใหม่ประชาชนทำพิธีตักน้ำสาบานเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระราช

คลอง ๗ ถึงเดือนเจ็ดทำพิธีบูชาถวายเครื่องสังเวद्यแด่เทพารักษ์หลักเมือง เป็นการแก้บน

คลอง ๘ จัดให้มีพิธีทำขวัญเมืองสะเดาะเคราะห์เมืองยี่ป็นหว้านกรวดทรายไล่ภูตผี

คลอง ๙ ให้ทำบุญข้าวประดับดิน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติเปรตผู้ล่วงลับไปแล้ว

คลอง ๑๐ ให้ทำบุญข้าวสากเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ปู่ย่าตายายและญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไป

คลอง ๑๑ ให้ทำบุญออกพรรษามีพิธีปวารณาประทีปโคมไฟตามสถานที่ต่างๆ ล่องเรือไฟ

คลอง ๑๒ ให้แข่งเรือเพื่อบูชาพระยานครสิ่งสถิตใต้บาดาล

คลอง ๑๓ ให้มีพิธีสมโภชแห่แห่นพระราช ทำบุญให้ทาน ฉลองแสดงความจงรักภักดี

คลอง ๑๔ ให้พระราชจัดหาสิ่งที่ทำให้งานเมืองอยู่ดีมีสุขเป็นปีกแผ่นและเจริญก้าวหน้า

๒. คลองสิบสี่ ประเพณีสอนพระสงฆ์ เพื่อเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติถูกต้องตามทำนองธรรม

คลอง ๑ ให้พระศึกษาพระธรรม๒๒ข้อ อย่าให้ขาด

คลอง ๒ ให้ดูแลกุฏิวิหารปิดกวาดเช็ดถูอย่าให้เศร้าหมอง

คลอง ๓ ให้กระทำปฏิบัติและสนองศรัทธาประชาชน

คลอง ๔ ถึงเดือนแปดให้เข้าพรรษา๓ เดือนและเดือน๑๒รับผ้ากฐินครบสี่เดือน

คลอง ๕ ออกพรรษาแล้วภิกษุต้องเข้าอยู่ปริวาสกรรม

คลอง ๖ ให้ถือบิณฑบาตรเป็นวัตร

คลอง ๗ ให้สวดมน ทำวัตรเจริญสมาธิทุกคืนอย่าขาด

คลอง ๘ วันพระประชุมลงอุโบสถทำสังฆกรรมไม่ขาด

คลอง ๙ ปีใหม่ให้น้ำน้ำสงพระพุทธรูปพระเจดีย์

คลอง ๑๐ ถึงศักราชปีใหม่พระเจ้าแผ่นดินให้ไหว้พระสงฆ์ในพระราชวังและทำบายศรี

คลอง ๑๑ ให้ทำตามกิจนิมนต์ชาวบ้าน

คลอง ๑๒ ให้สร้างวัดวาอาราม พระธาตุเจดีย์

คลอง ๑๓ ให้รับสิ่งของทวายกให้ทาน

คลอง ๑๔ พระมหากษัตริย์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีศรัทธานิมนต์ให้มาประชุมกันในพระอุโบสถในวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ดเป็นงานใหญ่ ชาวอีสานและลาวได้ถือคลองร่วมกันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติทำให้พระสงฆ์ของอีสานในอดีตไม่มีปัญหาและมีพระอริยสงฆ์เกิดขึ้นมากมายเพราะท่านเคร่งครัดทำให้วัตรปฏิบัติท่านตั้งมานามาซึ่งความสุขคุณธรรม คำสอนที่ดี

๓. คลองสิบสี่ ประเพณีสอนประชาชนทั่วไป โดยสรุปได้เป็นแนวปฏิบัติ คือ เมื่อฤดูข้าวออกรวงเก็บผลผลิตอย่าเพิ่งนำมารับประทานให้นำไปทำบุญก่อน อย่าเป็นคนโลภมาก เห็นแก่ตัว ให้สร้างหอบูชาสี่มุมบ้าน รื้อกำแพงวัด ก่อนขึ้นบนบ้านให้ล้างเท้า เมื่อถึงวันพระให้คารวะก่อนเส้า บันไดบ้าน ประตูบ้าน และนำดอกไม้ธูปเทียนคารวะสามี่ และวันอุโบสถให้ถวายพระสงฆ์ ก่อนนอนให้ล้างเท้าให้สะอาด และพอถึงวันดับขันหรือแรม๑๕ค่ำให้นิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์และตักบาตรบ้าน เมื่อพระมาใส่บาตรอย่าให้ท่านได้รอ และเมื่อพระเข้าปริวาสกรรมเสร็จให้ถวายดอกไม้ธูปเทียน ภิกษุเดินผ่านให้นั่งลงยกมือไหว้ก่อนพูดด้วย อย่าเยียบเงาพระสงฆ์ อย่าเอาอาหารเหลือกินไปถวายและอย่าให้สามี่กินเพราะจะบาปตลอดชาตินี้และหน้าและสำคัญเมื่อถึงวันพระ เข้าพรรษา ออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ ห้ามเสพเมถุน(ร่วมเพศ)เพราะลูกหลานจะสอนยาก จากคลองคำสอนที่กล่าวมาถ้าปฏิบัติได้จะนำมาซึ่งความสงบสุข คลองสิบสี่ประเพณีสอนทุกเพศทุกวัยทุกฐานะ

อิตเจ้าคลองขุนคือแบบแผน คำสอน ที่ผู้ปกครองระดับสูงพึงนำไปปฏิบัติ เพื่อให้ไพร่ฟ้าประชาชนมีความสุข ปกครองด้วยความเท่าเทียมกันทุกคน มีความเสมอภาค

อิตท่างคลองเพี้ย คือเหตุร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผู้ปกครองปล่อยปะละเลยห่างจากทศธรรมทำให้ประชาชนละเลยศีลธรรมปัญหาจึงเกิด

อิตไพร่คลองนาย คือผู้ปกครองอย่าอวดอ้าง อย่าลืมหัก เจ้านายจะดีคนเดียวไม่ได้ ได้ดีแล้วอย่าลืมหัก เป็นใหญ่แล้วให้รักผู้น้อยและใครทำดี ได้ดีก็ให้เคารพ

อิตบ้านคลองเมือง คือ มุ่งให้ทุกคนรู้จักอิตสิบสองคลองสิบสี่เพื่อทุกคนได้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีความสุขและผู้ปกครองต้องมีใจเป็นธรรมและกล้าหาญ

อิตผัวคลองเมีย มุ่งให้สามีภรรยาปฏิบัติดีต่อกัน

อิตพ่อคลองเมีย มุ่งสอนพ่อแม่ให้อบรมเลี้ยงดูลูกให้ถูกทาง

อิตลูกคลองหลาน สอนลูกหลานให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี มีความยำเกรงต่อผู้ใหญ่

อิตไก่คลองเขย มุ่งสอนลูกสะใภ้และลูกเขยให้ปฏิบัติต่อพ่อตาแม่ยายปู่ย่าตายายให้ถูกต้องตามคลองธรรม

อิตป่าคลองลุง สอนให้ป่าลุงปฏิบัติต่อกันญาติพี่น้องให้ดี

อิตปู่คลองย่า อิตตาคลองยาย สอนให้ปู่ย่าตายายปฏิบัติเป็นปูชนียบุคคลที่ดี

อิตเฒ่าคลองแก่มุ่งสอนคนแก่ทั่วไป

อิตปีคลองเดือน สอนชาวอีสานรักษาอิตสิบสองคลองสิบสี่

อิตไฮ่คลองนา มุ่งสอนให้ชาวนารู้จักรักษาดูแลไร่นา

อิตวัดคลองสงฆ์ มุ่งสอนให้ปฏิบัติ วัตรธำ กุศลแล้วดวามาราม บำรุงสงฆ์^{๒๑}

คลองสิบสี่ เป็นแนวแบบแผนประเพณีปฏิบัติของบุคคลกลุ่มต่างๆที่ให้ผู้คนต้องปฏิบัติตามจึงทำให้สังคมอีสานและชาวชุมชนเวียงคุก จังหวัดหนองคายอย่างมีความสุขสงบ ร่มเย็นตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้บางอย่างอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยแต่ก็ยังคงไว้ซึ่งกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระพุทธรศาสนาทำให้เกิดความสามัคคีการอยู่ร่วมกันในสังคม อิตสิบสอง

^{๒๑} นายสำลี รักสุทธี. วัฒนธรรมประเพณีของดีอีสาน อิตสิบสองคลองสิบสี่. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์พัฒนาศึกษา. ๒๕๔๔. หน้า ๕๕.

คลองสิบสี่ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าที่ชาวอีสาน เป็นสิ่งที่คนภาคอื่นควรเรียนรู้ แล้วนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่การปกครอง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมได้ หรือจะเป็นการสร้างรูปแบบการเสียดสเพื่อกลุ่ม องค์กร ชุมชน ให้เกิดความเป็นหนึ่งไม่มีความแตกกัน ซึ่งจะเห็นว่า กิจกรรมฮึดสิบสองคลองสิบสี่ เป็นรูปแบบแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน

จากการศึกษาประเพณีฮึดสิบสองของชาวอีสานและของชาวชุมชนเวียงคุกจะมีประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้าในทุกๆเดือนเพราะไม่ว่าจะทำกิจกรรมต่างๆก็จะมี การไปบอกกล่าวให้กับปู่ฟ้าได้รับทราบเพื่อความมั่นใจในการประกอบพิธีกรรม แต่มีประเพณีของชาวบ้านเวียงคุกที่สำคัญกับประชาชนและปู่ฟ้าอย่างเห็นได้ชัดเจนนั่นคือประเพณีบุญบังไฟ เพราะชาวบ้านชุมชนเวียงคุกที่จะประกอบพิธีในประเพณีบุญบังไฟก็จะพากันไปบอกกล่าวกับปู่ฟ้าก่อนเพื่อให้กิจกรรมสำเร็จและหลังจากประเพณีบุญบังไฟก็จะประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า^{๒๒}

๓.๓ ประวัติของปู่ฟ้า

ประวัติของปู่ฟ้าไม่มีใครได้ทำการบันทึกที่เป็นประวัติไว้ชัดเจน แต่การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้า เช่นผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีการเล่าขานตำนานของปู่ฟ้ามานานเพื่อให้ลูกหลานได้ทราบถึงความศักดิ์สิทธิ์ เพราะผู้ศึกษาตั้งแต่จำความได้ก็ได้ยินเรื่องตำนานของปู่ฟ้ามาจากปู่ย่า ตายาย เมืองเวียงคุกเป็นเมืองที่สมัยก่อนอยู่ในเขตการปกครองของประเทศลาว เวียงคุกเป็นเมืองหน้าด่านมีเจ้าเมืองผู้ครองนคร ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากมีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง คนเฒ่าคนแก่ของบ้านเวียงคุกในสมัยก่อนเล่าให้ฟังว่า ปู่ฟ้า มาจากเจ้าฟ้าจ๋มที่เป็นกษัตริย์ผู้เก่งกล้าในสมัยนั้น อันเป็นที่เคารพนับถือของคนในสมัยนั้น^{๒๓} สมเด็จพระเจ้าฟ้าจ๋มสีหาราช (พ.ศ. 1859-1936) หรือ พระเจ้าฟ้าจ๋มแหล่งหล้าธรณีศรีสัตนาคนหุต เอกสารบางแห่งออกพระนามว่า เจ้าฟ้าจ๋ม หรือ เจ้าฟ้าจ๋ม (ลาว: ຜົງຈຸ່ມ) ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง และเป็นกษัตริย์ผู้ครองนครเชียงตุง-เชียงทองพระองค์ที่ ๒๗ ซึ่งสืบเชื้อสายราชวงศ์มาจากขุนบรมราชาธิราช ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นมหาราชพระองค์แรกแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระเจ้าศรีสุริยวงษ์ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงอินทปัตต์ (พระนครหลวง) ในอาณาจักรขอม ทรงยกพระราชธิดาของพระองค์ให้เป็นพระอัครมเหสี สมเด็จพระเจ้าฟ้าจ๋มมหาราช และพระอัครมเหสีทรงมีบทบาทสำคัญในการนำพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบกัมพูชาเข้ามา

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายแมน มณีศรี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสมัย โคธิเสน ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เผยแพร่ในราชอาณาจักรล้านช้าง^{๒๔} ชาวบ้านเวียงคุกเชื่อว่าเจ้าฟ้ารุ่งคือปู่ฟ้าที่คอยให้การช่วยเหลือทุกสิ่งทุกอย่างของประชาชนในชุมชนที่มีความเชื่อต่อปู่ฟ้าและปฏิบัติตามประเพณีที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น^{๒๕} ปู่ฟ้าเป็นเหมือนเทพเจ้าของชาวบ้านเวียงคุกที่คอยให้การช่วยเหลือผู้คนที่ไม่ลบลู่และมีสาวกกระจายอยู่ทั่วประเทศไม่ว่าชาวบ้านเวียงคุกจะไปทำกิจการงานที่จังหวัดใดก็จะได้รับแต่ความสุขความโชคดี^{๒๖} ปู่ฟ้าถ้าจะให้เชื่อว่าเป็นเจ้าเมืองในครั้งอดีตที่ถือได้ว่าบริเวณพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ของท่านที่ท่านเองตอนที่ยังคงมีชีวิตอยู่ก็จะยังคงหวังประชาชนของพระองค์เหมือนในหลวงรัชกาลปัจจุบัน ร.๙ ที่ต้องการให้ประชาชนของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดีจึงกลับมาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ว่ามีจริงหรือไม่ แต่ประชาชนชาวบ้านเวียงคุก ก็ไม่สนใจสิ่งที่สังคมภายนอกจะมองว่างบงายหรืออย่างไร แต่กิจกรรมที่มีการประกอบขึ้นต่างก็เป็นการสร้างความกลัวให้กับชาวบ้านเวียงคุกได้เป็นอย่างดี ทำให้การเป็นอยู่ของชาวบ้านเกิดความรักความสามัคคีขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทำให้การปฏิบัติต่อปู่ฟ้าที่เป็นสิ่งที่ดีของชุมชนบ้านเวียงคุกมาอย่างยาวนาน^{๒๗}

จากข้อมูลที่ทำการศึกษาสัมภาษณ์ข้างต้นทำให้ทราบแล้วว่าตำนานความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าฟ้ารุ่งที่เป็นกษัตริย์ในสมัยก่อนเมื่อสิ้นพระชนกก็กลับมาเป็นเทพเจ้าที่คอยให้การช่วยเหลือประชาชนของชาวชุมชนเวียงคุก จังหวัดหนองคาย มานานจนหาคำตอบไม่ได้ชัดเจนเพราะมีการปฏิบัติมาจากรุ่นสู่รุ่น

๓.๔ พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า

พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าจะกระทำขึ้นกันในทุกๆปี หลังจากบุญเบิกบ้านจะทำกันหลังจากบุญบังไฟ คือ แรม ๖ ค่ำของเดือน ๗ ทุกๆปี เครื่องประกอบพิธีจะมีการจัดเป็นเตียงขนาดใหญ่เพื่อประกอบพิธี มีพลไม้ ๙ อย่าง มีเหล้า ๑ไห ไก่ ๑ ตัว ตันกล้วย ๔ หน่อ ตันอ้อย ๔ หน่อ กล้วย ๑ เครือ มะพร้าว ๑ แขง พาชวัญใหญ่สูง ๙ ชั้น ๑ คู่ ขันหมากเบ็ง ๑ คู่ เครื่องการวะขันธ ๙ เครื่อง การวะขันธ ๕ เครื่องแต่งตัวของปู่ฟ้าสีแดง อาวุธประจำตัวมีดาบ หอก สำหรับบริวารของปู่ฟ้าจะต้องแต่งกายหลากสีไม่ให้เหมือนกับปู่ฟ้า เครื่องดนตรีในการประกอบพิธีกรรมเป็นเครื่องดนตรี

^{๒๔} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, เจ้าฟ้ารุ่ง, <https://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าฟ้ารุ่ง>, สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางเครือคำ ทามบุญมี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางคำปล้อย สีคันธรัส ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูวัชรธรรมโมภาส เจ้าอาวาส วัดยอดแก้ว, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

พื้นเมืองอีสานเพื่อจะได้มีการ ฟ้อนรำถวายปู่ฟ้า^{๒๘} หลักจากที่การประกอบพิธีกรรมก็จะมีร่างทรงเป็นผู้นำพาชาวบ้านในการประกอบพิธีกรรมกับประจำปีและทำพิธีบวงสรวงใหม่^{๒๙} การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าทุกๆปี แต่ละครอบครัวจะยอมสละเวลามาช่วยกันเพื่อทำเครื่องบูชาให้มีความสมบูรณ์และถือว่ามีความจงรักภักดีต่อปู่ฟ้า^{๓๐}

หลังจากที่ประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าเสร็จแล้วที่เป็นพิธีของพราหมณ์หลังจากนั้นจะเป็นพิธีของพระสงฆ์ในพื้นที่จะทำหน้าที่เป็นผู้รับผลทานที่ประชาชนในพื้นที่นำมาถวาย ซึ่งแต่ละครอบครัวจะต้องเตรียมชุดสังฆทาน โดยพระสงฆ์จะเป็นเสมือนผู้ที่รับทานจากประชาชนถึงปู่ฟ้า^{๓๑}

๓.๕ บทบาทของประชาชนที่มีต่อปู่ฟ้า

การประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าในเรื่องของประชาชนก็จะมีบทบาทต่างกัน ซึ่งจากการสังเกตของผู้ศึกษาจะเห็นโดยแบ่งออกเป็น ๑.กลุ่มทั่วไปคือชาวบ้าน ๒.กลุ่มร่างทรงที่แสดงตัวว่าเป็นลูกศิษย์ของปู่ฟ้าที่จะเดินทางกันมาทั่วประเทศไทย ๓. กลุ่มที่ฟ้อนรำถวาย เป็นต้น

ประชาชนชาวบ้านทั่วไปก็จะมีบทบาทในด้านการช่วยเหลือในเรื่องของข้าวปลาอาหารให้การช่วยเหลือ การบริจาคอุปกรณ์เครื่องบวงสรวงเครื่องบูชาต่างๆจะเป็นบทบาทของชาวบ้านในการจัดหาโดยปกติผู้นำชุมชนจะเป็นผู้พาชาวบ้าน^{๓๒} ส่วนกลุ่มร่างทรงจะถือว่าเป็นวันรวมเทพซึ่งถือว่าเป็นการนัดรวมในวันที่ประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า โดยจะอ้างตัวเองว่าเป็นบริวารของปู่ฟ้าซึ่งจะต้องแต่งตัวให้แตกต่างจากปู่ฟ้า ในบทบาทจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ฟ้อนรำบ้าง นั่งสมาธิบ้าง สวดมนต์ภาษาเทพเพื่อความมงคลให้พิธีบ้าง^{๓๓} ในกลุ่มของนางรำจะเป็นตัวแทนของของแต่ละหมู่บ้านที่จะเป็นการ

^{๒๘} สัมภาษณ์ คุณนวลจันทร์ มะณีศรี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายสมพาน ปัดทุมมา ประชาชน, บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางหนูรัก มะหุณี ประชาชน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางอุทัย ปัญสุวรรณ ประชาชน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางหนูขำ หนูมา ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายสมพาน มณีศรี ผู้ที่แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แสดงความจงรักภักดีกับปู่ฟ้า บทบาทจะเป็นการฟ้อนรำประกอบดนตรีพื้นบ้าน โดยจะมีคณะกลองยาวเป็นผู้นำพาขับร้องฟ้อนรำ^{๓๔}

จากการที่ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าประจำปีและมีบทบาทเป็นอย่างมากในกิจกรรมดังกล่าว กิจกรรมส่วนมากของประชาชนสามารถสรุปได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงจริยธรรมทางสังคมได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการเสียสละร่างกาย และเวลาในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมการจัดและตกแต่งในด้านต่างๆให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และสวยงาม การเสียสละเงินทอง ข้าวปลา อาหารต่างๆเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการประกอบพิธีกรรมให้ประชาชนทุกคนที่เข้าร่วมนั้นเกิดความสุข มีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นอาหารมงคลกลับไปที่บ้าน พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้านั้นนอกจากจะมองเห็นในด้านของการเสียสละของประชาชนชาวบ้านเวียงคุกแล้วยังมองเห็นอีกประเด็นคือในเรื่องของการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือการรักษาศีล ๕ ให้เกิดความบริบูรณ์เป็นจำนวนมาก การประกอบอาชีพตามหลักมรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เมื่อผู้ปฏิบัติแล้วนั้นจะได้ผลลัพธ์ที่ดีกลับสู่ชีวิตของตนเองและครอบครัว เพราะเป็นการปฏิบัติที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สังคมชุมชนบ้านเวียงคุก จังหวัดหนองคายเป็นชุมชนที่น่าอยู่มากยิ่งขึ้น

---

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางไข่มณีศรี ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

บทที่ ๔

ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้า ของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และศึกษาในประเด็นหลักดังต่อไปนี้ หลักจริยธรรมชั้นมูลฐาน ได้แก่ ศีล ๕ หลักจริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ หลักจริยธรรมชั้นสูง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ และหลักจริยธรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒, พรหมวิหาร ๔, อิทธิบาท ๔, ทิศา ๖ และมงคล ๓๘ ประการ หลักจริยธรรมในการบูชาปูฟ้าจะไม่นับตรงๆ เหมือนการบรรยายธรรมแต่จริยธรรมจะแฝงแฝงไปในเนื้อหา ขั้นตอนและกระบวนการประกอบพิธีกรรมบูชาปูฟ้า

๔.๑ สรุปความหมายของหลักพุทธจริยธรรม

ความหมายของพุทธธรรม

แนวคิดพุทธจริยธรรม (Buddhist Ethics) นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดจริยธรรม (Ethics) ที่มุ่งศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่า (Value)^๑ โดยแนวคิดพุทธจริยธรรมนี้เป็นที่ทราบกันดีว่ามีรากฐานมาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา^๒

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดมาแล้ว ๒๕๐๐ ปีแล้วมาแล้ว หลังพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สัจธรรม (Truth) คือ อริยสัจ อันเป็นหลักว่าด้วยความจริง และสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับหลักความจริงตามกฎของธรรมชาติ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงนับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน หรือที่เรียกว่าอภิปรัชญา คือ ความไม่จำกัดกาล นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีคำสอนเพื่อการดำเนินชีวิต (Way of Life) ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามโดยมีจุดหมายสำคัญเพื่อการดับทุกข์ และพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น จนกระทั่งเกิดการรู้แจ้งนำไปสู่การหลุดพ้น คือ วิมุตติ-นิพพาน

^๑ วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๙.

^๒ พระเทพวินทน์ เทวสินโท, แก่นพุทธจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

ในส่วนของสังคมไทย พระพุทธศาสนามีส่วนร่วมต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกระทั่งพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ หลักศีลธรรมและจริยธรรมของไทย ส่วนใหญ่จึงล้วนมาจากพื้นฐานของคำสอนในทางพุทธศาสนา

ดังนั้น หลักปฏิบัติ ที่มุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติได้ทราบว่า มีอะไรบ้างที่ควรกระทำ หรือไม่ควรกระทำ รวมไปถึงห้ามประพฤติปฏิบัติ โดยเป็นหลักปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามของศาสนานั้น ซึ่งศาสนิกชนในศาสนานั้นๆ ต้องประพฤติ และปฏิบัติตาม เรียกว่า จริยศาสตร์ศาสนา (Religious Ethics)

สรุปได้ว่า แนวคิดพุทธจริยธรรม (Buddhist Ethics) ซึ่งหากแปลตามตัวอักษรแล้วก็คือ จริยธรรมแนวพุทธ หรือพุทธจริยธรรม ถือเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางรากฐานคำสอนเอาไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น คือศีล ๕ ระดับกลาง คือ กุศลกรรมบท ๑๐ และระดับสูงคือมรรค ๘ เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงาม ตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด หรือเป็นความดีอันสูงสุด (Supreme Good)^๓

ดังนั้น หลักแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาในความหมายนี้ เมื่อสรุปรวมอาเจณียตามโอวาทปาฏิโมกข์ที่ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ ได้แก่

- (๑) สพพ ปาปสส อกรณํ คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง
- (๒) กุสลสฺสุปสมปทา คือ ทำแต่ความดี
- (๓) สจิตตปริโยทปนํ คือ ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์^๔

จากหัวใจของพระพุทธศาสนาข้างต้น มุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนละเว้นบาปที่จะเป็นทางนำสู่เหตุผลแห่งความชั่ว ทำให้การกระทำที่จะก่อให้เกิดผลดีเพื่อการปฏิบัติดีไม่เกิด พร้อมทั้งส่งเสริมให้ทำความดี เพื่อความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเพื่อเป็นฐานของการยกจิตขึ้นสู่ระดับที่สูง ที่เรียกว่าทำจิตให้ผ่องใส ที่มีปลายทางเพื่อการพ้นทุกข์ หรือไปสู่มรรคผลนิพาน (โลกุตระ) เป็นลำดับต่อไป

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งใช้พุทธจริยธรรมจารีต ที่มีพื้นฐานมาจากหัวใจของพระพุทธศาสนาสามประการ คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดี และ ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ตีความคะลำอีสานในเชิงพุทธจริยธรรมซึ่งจะได้กล่าวถึง กรอบพุทธจริยธรรม ๓ ระดับ ดังนี้

^๓ วศิน อินทสระ, พุทธจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกราว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑-๑๒.

^๔ ที.สี. (ไทย) ๙/๗-๒๗/๓-๑๐.

(๑) พุทธจริยธรรมระดับต้น ได้แก่ศีล ๕ หรือ เบญจศีล(ความประพฤติชอบทางกายและวาจา , และการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน- Panca-sila:tha Five Precepts; rules of morality)^๕

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน –Panatipata veramani: to abstain from killing)

๒. อทินนาทานา เวรมณี (เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากลักโก่ง ละเมิดสิทธิทำลายทรัพย์สิน -Adinnadana veramani: to abstain from stealing)

๓. กามะสุมิชฉาคารา เวรมณี (เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน – kamesumicchacara veramani: to abstain from sexual misconduct)

๔. มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง - Musavada veramani: to abstain from false speech)

๕. สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี (เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ –Suramerayamajjapamadattana veramani: to abstain from intoxicants causing heedlessness)

ศีล ๕ ข้อนี้นับว่าขั้นต้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน-Sikkhapada: training rules)บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล (virtuous) คำว่าเบญจศีลที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทานและพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลังมีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล (ศีลที่ควรรักษาคงไว้เป็นประจำ – virtues to be observed uninterruptedly)บ้าง ว่าเป็น มนุษยธรรม(ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ – virtues of man) บ้าง

(๒) พุทธจริยธรรมระดับกลาง ซึ่งเป็นจริยศาสตร์ที่มุ่งขัดเกลาตนเองให้มีจิตใจสูงขึ้น เป็นการเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ และทำกุศลกรรมบถให้สมบูรณ์ บางครั้งเรียกว่า อาคาริยวินัย ซึ่งแปลว่าวินัยของผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ โดยจำแนกไว้ ๓ หมวด รวม ๑๐ ประการ^๖ ได้แก่

ก. กายกรรม ๓ หมายถึง การกระทำชั่วทางกาย ได้แก่

๑) ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การทำร้ายหรือเบียดเบียนบุคคลอื่น

๒) อทินนาทาน หมายถึง การขโมย การลักทรัพย์ การถือเอาของที่เขามิได้ให้ไม่ได้

อนุญาต

^๕ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

๓) กาเมสุมิฉาจาร หมายถึง ความประพฤติผิดในกาม การล่วงละเมิดทางเพศต่อบุคคลอื่น

ข. วิจิตรกรรม ๔ หมายถึง การกระทำชั่วทางวาจา ได้แก่

๔) มุสาวาท หมายถึง การพูดเท็จ การพูดโกหก

๕) ปิสุณาวาจา หมายถึง การพูดส่อเสียด เหยียดหยามดูแคลนคนอื่น

๖) ผรุสวาจา หมายถึง การพูดคำหยาบ

๗) สัมผัสปปลาปะ หมายถึง การพูดเพ้อเจ้อ พูดโอ้อวด พูดไม่มีสาระ

ค. มโนกรรม ๓ หมายถึง การกระทำชั่วทางใจ ได้แก่

๘) อภิชณา หมายถึง คิดอยากได้ของผู้อื่น

๙) พยาบาท หมายถึง การคิดร้ายผู้อื่น การแค้นใจต่อผู้อื่น

๑๐) มิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ความเห็นผิดเป็นชอบ

ดังสำนวนที่ว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว

(๓) พุทธจริยธรรมระดับสูง ซึ่งเป็นจริยศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาตนเองสู่ความเป็นอริยชนประกอบด้วยหลักธรรมคำสอนที่เป็นมรรค ๘ หรือที่เรียกอีกชื่อว่า มัชฌิมา ปฏิปทา ซึ่งแปลว่าทางสายกลาง หรือหลักปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ซึ่งเป็นหนทางดับทุกข์ ประกอบด้วยแนวทาง ๘ ประการ^๗ ได้แก่

๑) สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงด้วยปัญญา

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม

๓) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดสนทนา แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม

๔) สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง

๕) สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน

๖) สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม

๗) สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ

๘) สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิเวศน์อยู่เป็นปกติ

จากแนวคิดและหลักการของพุทธจริยธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น ผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ตีความพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าของประชาชนตำบลเวียงคุกจังหวัดหนองคาย ตามลำดับต่อไปนี้

^๗ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๕/๑๕๗.

๔.๒ การวิเคราะห์พิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า

๔.๒.๑ วิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนตำบลเวียงคุก ที่มีต่อปู่ฟ้า

การวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนตำบลเวียงคุกที่มีต่อปู่ฟ้า หรือพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า ผู้ศึกษาได้ทำการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ถึงความเชื่อที่เป็นของบุคคลแต่ละคนแต่ละช่วงอายุ จะเป็นคำตอบในการใช้วิเคราะห์ความเห็นของประชาชนที่มีต่อปู่ฟ้าได้อย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น ปู่ฟ้าเป็นความเหมือนเทพเจ้าที่คอยคุ้มครองประชาชนทุกคนที่อยู่ในบ้านเวียงคุก พอมีความไม่สบายใจก็จะมีการแต่งงาน ๕ แล้วนำเรื่องที่ไม่สบายใจไปบอกกล่าวให้ปู่ฟ้าฟัง เพื่อที่จะให้ปู่ฟ้าเป็นผู้ที่จัดการเรื่องร้ายๆให้กลายเป็นเรื่องดีๆ^๘ บางครั้งที่มีการเจ็บไข้หรือมีอาการป่วยที่หมอไม่สามารถให้คำตอบได้ชาวบ้านก็จะไปปรึกษาร่างทรงที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้าหลังจากนั้นร่างทรงก็จะพาชาวบ้านที่มีการป่วยประกอบพิธีกรรม มีการแต่งเครื่องตามที่ร่างทรงกำหนด หลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จก็จะมีวิธีการรักษาซึ่งแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน แต่หลังจากนั้นไม่นานคนป่วยก็จะดีขึ้นตามลำดับ^๙ ส่วนอีกเรื่องจะเป็นความสบายใจของชาวบ้านซึ่งแต่ละปีจะมีการบวชและการแก้บนการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวก็จะเป็นการสร้าง ความสบายใจ จะเห็นได้ว่าจะมีประชาชนชาวบ้านเวียงคุกก็สามารถทุกๆครอบครัวเข้ามาเพื่อทำการบวชและแก้บนประจำปีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงพูดได้ว่าปู่ฟ้าเป็นเหมือนเทพเจ้าที่สร้างความสบายใจให้กับประชาชนในแต่ละปีอย่างเห็นได้ชัดเจน^{๑๐} ความเชื่อเป็นความเชื่อที่ว่าเจ้าฟ้าผู้เป็นกษัตริย์ในอดีตกลับมาเป็นเทพเจ้าที่คอยดูแลประชาชนของพระองค์เป็นความเชื่อหรือตำนานที่มีการเล่าจากรุ่นสู่รุ่น^{๑๑} การที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าเป็นการสร้างความไม่ประมาทในการใช้ชีวิตเพื่อจะทำให้เรานึกถึงความกลัวในการผิดต่อปู่ฟ้าทำให้เป็นรูปแบบการใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังในทุกๆกิจกรรม แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่หาเหตุผลไม่พบแต่ความสบายใจก็เป็นสิ่งที่อธิบายได้ว่ามีจริง^{๑๒} ความเชื่ออีกเรื่องคือการบวชที่เป็นส่วนบุคคลโดยจะมีร่างทรงเป็นผู้พาประกอบพิธีกรรมซึ่งจะมีความแตกต่างจากการบวชประจำปี การบวชส่วนบุคคล เช่น จะเป็นลักษณะการมีสินบนกับเทพเจ้า เช่นถ้าประสบความสำเร็จอย่างที่ว่าก็จะให้ในสิ่งที่ต้องการได้กล่าวไว้ เช่น หมอลำ

^๘ สัมภาษณ์ นางประพันธ์ ภาผวงษ์ ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นางเครือคำ ทามบุญมี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางคำปล้อย สีคันธรัส ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณนวลจันทร์ มะณีศรี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางคำปุ่น วงศ์จำนง ร่างทรงพญานาค, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน บั้งไฟล้าน หรือจะเป็นการเปลี่ยนชุดใหม่ให้กับปู่ฟ้า แต่ถ้าจะสังเกตผู้ที่ประสบความสำเร็จจะมีมากเห็นได้จากการประกอบพิธีแก้บนเป็นประจำเกือบทุกๆอาทิตย์^{๑๓} ปัญหาความกลัวในเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านเวียงคุก ปู่ฟ้าจะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือหรือจัดการให้เรื่องต่าง ๆ นั้นดีขึ้น^{๑๔}

การบนและการแก้บนกับปู่ฟ้า

การบน นอกจากการพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าเสร็จแล้ว โดยทั่วไปเวลาที่ชาวบ้านก็จัดทำพิธีการไหว้ปู่ฟ้าก็มักจะตั้งจิตอธิษฐานขอให้สิ่งที่ตนปรารถนา ขอให้ปู่ตาช่วยให้พบแต่ความโชคดีมีชัยประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หรือช่วยแก้ปัญหาต่างๆรวมทั้งตามหาของที่สูญหาย นายสมพาน มณีศรี เล่าถึงประสบการณ์การบนบานปู่ฟ้าของตนว่า ประสบการณ์ปู่ฟ้าที่ประสบกับตัวเองเกิดขึ้นกับลูกชายของตนเอง ลูกชายประสบอุบัติเหตุรถยนต์ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิต เพราะตนเองเชื่อว่าได้ขอให้ปู่ตาช่วยป้องกันดูแลบุตรชายของตน แม้กระทั่งหลังเหตุการณ์อุบัติเหตุนั้นแล้ว พ่อสอนก็ได้ไปบนปู่ฟ้าด้วยว่าให้ชนะคดีความแล้วขอให้ได้รับการชดเชยค่าเสียหายมาด้วย ซึ่งเมื่อบนอย่างนี้ไว้แล้วก็ปรากฏว่าเรื่องยุ่งยากต่างๆ ก็กลายเป็นเรื่องง่ายขึ้น เรื่องคดีความต่างๆก็จบลงเร็วขึ้น จึงทำให้ตนเองมีความเชื่อในการบูชาปู่ฟ้ามากขึ้นอีก

สำหรับความเชื่อของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อปู่ฟ้า พ่อสอนกล่าวว่า คนรุ่นใหม่ได้รับการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเมือง เรื่องของปู่ฟ้านี้จากพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านชุมชนเวียงคุก คนรุ่นใหม่ทุกคนในหมู่บ้านให้ความเคารพยำเกรงในปู่ตาเช่นเดียวกับคนรุ่นเก่าเหมือนกัน จะได้จากเวลาคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มคนสาวจะไปทำงานที่ต่างถิ่นก็มักจะไปบนกับปู่ฟ้าเพื่อทำการบอกกล่าว และส่วนใหญ่มักจะประสบความสำเร็จทำมาค้าขึ้น มีความเจริญในหน้าที่การงาน หรือหากประสบปัญหา ก็มักจะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ออกมาโดยง่าย ความเชื่อในเรื่องของการบูชาปู่ฟ้าจึงยังคงอยู่ในคนทุกรุ่นทุกวัย^{๑๕}

นางอุทัย ปัญสวรรค์ ที่มีความเชื่อบนบานบูชาปู่ฟ้า ไปค้าขายทางภาคใต้แล้วมีความสำเร็จ จึงได้กลับมาตั้งร้านค้าระดับเซนต์อยู่บ้านเกิด จนทำให้ประสบความสำเร็จในด้านของการค้าขาย การประกอบอาชีพ และได้ขยายกิจการเป็น ๒ แห่ง จึงมีความเชื่อในเรื่องการบนบูชาปู่ฟ้า^{๑๖}

นางบุญปัน นันสวัสดิ์ หลังจากที่ได้ศึกษาปริญญาตรี สาขาการตลาดก็ได้บนบานสานกล่าวบูชาปู่ฟ้าอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองชุมชนบ้านเวียงคุก เพื่อที่จะให้ได้งานทำ นางบุญปัน นันสวัสดิ์ เล่าต่อจากหลังที่ไปทำการบนเสร็จก็เดินทางลงไปที่กรุงเทพมหานครเพื่อทำตามความฝัน

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางหนูขำ หนูมา ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางไข่มณีศรี ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสมพาน มณีศรี ผู้ที่แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางอุทัย ปัญสวรรค์ ประชาชน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

หลังจากนั้นได้ไปสมัครงานที่บริษัท แห่งหนึ่ง ผ่านไประยะเวลาหนึ่ง ทางบริษัทก็ได้เรียกตัวให้เข้าไปทำงานที่บริษัทนั้น จึงมีความเชื่อในเรื่องการที่ตนเองได้ไปทำการบูชาปู่ฟ้าให้ผลได้ชัดเจนมาก^{๑๗}

นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ เฒ่าจำ ก็ได้พูดอธิบายในเรื่องที่คอยติดต่อสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับปู่ฟ้า เล่าว่าตนเองก็มีประสบการณ์กับการบนบานปู่ฟ้า ให้ช่วยดูแลลูกหลานในครอบครัว โดยเฉพาะช่วงก่อนฤดูการเพาะปลูก ตนเองมักจะมาบอกกล่าวปู่ฟ้าเสมอเพื่อให้ช่วยคุ้มครองลูกหลาน ช่วยให้ได้ผลผลิตที่ดี เวลาที่ซื้อธัญธำก็บอกปู่ฟ้าให้ช่วยดูแล ไม่ให้ต้องซ่อมต้องพังระหว่างการทำงาน ให้ใช้งานได้ดีตลอดฤดูเพาะปลูก ผลก็ปรากฏว่า ทุกอย่างมักจะราบรื่นไม่มีอุปสรรคใดๆ หนักหนาเลย ถึงมีปัญหาที่ผ่านไปได้ด้วยดีตลอด จึงทำให้ตนเองและครอบครัวให้ความเคารพยำเกรงปู่ฟ้ามาก ดังนั้นพอเก็บเกี่ยวเสร็จก็จำทำการเลี้ยงการถวายปู่ฟ้าตามที่ได้บนเอาไว้ ซึ่งเป็นลักษณะการไหว้ปู่ฟ้าของชาวบ้านทุกคน คือจะไม่ได้มาไหว้เฉยๆ แต่มักจะบอกกล่าว บนบานบูชาปู่ฟ้าไว้น้อยมากก็น้อย หลังจากนั้นก็กลับไปทำงานทำหน้าที่ของตน พอเสร็จสิ้นภารกิจหน้าที่การงาน ก็กลับมาบอกปู่ฟ้าอีกว่าผลลัพธ์เป็นอย่างไรแล้วก็ทำการไหว้เลี้ยงถวายกันลักษณะเช่นนี้ แนวโน้มในอนาคตเรื่องความเชื่อการบูชาปู่ฟ้า นั้น เชื่อว่าจะยังคงได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอยู่ไม่ขาดสายอย่างแน่นอน เพราะถึงวันนี้ตนเองก็ได้บอกลูกหลานในหมู่บ้านเสมอว่าให้มีความยำเกรงซึ่งเด็กทุกคนหนุ่มคนสาวก็ให้ความเคารพและกระทำตาม แม้ว่าสภาพบ้านเมืองอาจจะเจริญทางเศรษฐกิจ ศาลปู่ฟ้าก็จะได้รับการพัฒนาบำรุงให้เจริญตามไปด้วย นั่นเอง^{๑๘}

การแก้บน

การที่ประชาชนชุมชนเวียงคุก หากบนบานสิ่งใดไว้ ก็ต้องกระทำตามนั้นถือเป็นสัจจะวาจา ชาวบ้านจะให้ความเชื่อในเรื่องนี้มาก และส่วนใหญ่ก็จะไม่เคยมีใครไม่มาแก้บนตามที่ตนได้บอกปู่ฟ้าไว้ โดยส่วนมากมักจะบนด้วยเหล้าไหไก่ตัว หรือหัวหมู หรือตามที่ตนเองได้กล่าวไว้ตามที่ให้คำมั่นสัญญาไว้ อย่างไรก็ตามยังมีเรื่องราวแปลกๆหรือเหตุไม่ดีที่ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นเพราะไม่ไปแก้บนกับปู่ฟ้า จึงเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นกับบุคคลนั้น

คุณสุรพล โพธิเสน เล่าว่า กรณีบนแล้วไม่แก้บนหากคำที่พูดไว้แล้วไม่มาปง ไม่มาแก้บน มีตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านคนหนึ่ง พูดลบลู่ปู่ฟ้าไว้ว่าจะอะไรกันหนักกันหนากับผีสง และ ไม่ไปแก้บน ปรากฏว่าป่วยพูดไม่ได้ ไปหาหมอที่ไหนก็ไม่รู้สาเหตุว่าเป็นอะไรเพราะจากหารตรวจแล้วไม่พบข้อผิดปกติใดๆในร่างกาย ในที่สุดก็จะเสียชีวิตลง ชาวบ้านจึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะไปลบลู่ปู่ฟ้าไว้มาก ชาวบ้านจึงเชื่อถือเรื่องสัจจะเป็นใหญ่หากบนอะไรไว้ก็ต้องแก้บนอย่างนั้น ไม่เช่นนั้นอาจจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นกับตนได้^{๑๙} ดังนั้นการบนกับการแก้บน จึงมักจะต้องมาคู่กันเสมอ และเรื่อง

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางบุญปัน นันสวัสดิ์ ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณสุรพล โพธิเสน เฒ่าจำประจำศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ คุณสุรพล โพธิเสน เฒ่าจำประจำศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

การขนานต่างๆที่ชาวบ้านมาขอปูตานั่นส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หน้าที่การงาน หรือการลงทุนทำธุรกิจต่างๆ รวมถึงการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นด้วย

การวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนตำบลเวียงคุก ที่มีต่อปูฟ้าสามารถสรุปได้ว่าปูฟ้าเป็นเหมือนเทพเจ้าที่คอยคุ้มครองชาวบ้านเวียงคุกทุกๆครอบครัวที่มีความเชื่อให้เกิดความสุขประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ เช่น หน้าที่การงาน โชคดีโชคลาภในเรื่องต่างๆ การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ให้ได้ผลผลิตที่ได้ผลกำไรงาม เป็นต้น รวมทั้งเรื่องต่างๆที่ตนเองไปพบกับปูฟ้าอย่างเป็นรูปธรรมคือการอยู่กันอย่างมีความสุขของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเพราะมีศูนย์รวมจิตใจเดียวกันคือปูฟ้าที่เป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงไปยังวัดชุมชนขอบบ้านเวียงคุกได้อย่างดี

๔.๓ การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าเกี่ยวกับประชาชนทั่วไป

การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าเกี่ยวกับประชาชนทั่วไป ประชาชนทั่วไปหมายถึงชาวบ้านทุกๆหลังคาเรือนในบ้านเวียงคุกโดยการวิเคราะห์จากกิจกรรมต่างๆของประชาชนที่เกิดขึ้นในช่วงการประกอบพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า ผู้ศึกษาจะใช้การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเป็นการตั้งคำถามแล้วทำการบันทึกเทปหลังจากนั้นก็จะทำการถอดเทปเพื่อให้ได้ข้อมูลในกิจกรรมของประชาชนที่มีต่อปูฟ้า

ในช่วงที่จะมีการเตรียมงานพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า ผู้ใหญ่บ้านจะมีการประกาศให้ชาวบ้านได้ร่วมกับบริจาคเงินเพื่อเป็นกองกลางในการจัดเตรียมพิธี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นข้าวของเครื่องบวงสรวงต่างๆที่เกี่ยวกับปูฟ้า ซึ่งถ้าเป็นการบริจาคให้กับการจัดพิธีการบูชาปูฟ้าชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี^{๒๐} ในช่วงที่มีการเตรียมงานชาวบ้านจะมีการร่วมกันบริจาคข้าวปลาอาหารเพื่อให้คนที่มาร่วมงานได้กิน เพราะในช่วงเตรียมงานเป็นงานบุญบั้งไฟประจำหมู่บ้านก็จะมีข้าวปลาอาหารอย่างมาก ในวันที่ประกอบพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า ชาวบ้านเป็นจำนวนมากก็จะมาทำโรงทานเพื่อให้แขกที่มาพร้อมพิธีการการบูชาปูฟ้าได้กินและเหลือหอบกลับบ้านเป็นอาหารงานมงคล^{๒๑} ในช่วงที่ประกอบพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าผู้ที่เข้าร่วมก็จะมีแต่งตัวด้วยชุดขาวเป็นการรักษาศีล ๕ ไปในตัว สิ่งที่จะเตรียมมาเป็นดอกไม้ธูปเทียน หรือจะเป็นขันหมากเบ็ง อันเป็นสิ่งหรือเครื่องหมายการบูชาสูงสุดของประชาชนบ้านเวียงคุก ก่อนที่จะประกอบพิธีกรรมพราหมณ์จะพาชาวบ้านทำสมาธิเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมไม่มีสิ่งรบกวนในการประกอบพิธี จะเป็นเหมือนการที่ชาวบ้านน้อมจิตสว่สไปถึงปูฟ้า

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายแมน มณีศรี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางอุทัย ปัญสุวรรณ ประชาชน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ได้อย่างตามความเชื่อที่มีต่อปู่ฟ้า^{๒๒} ในช่วงที่มีการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าเสร็จก็จะเป็นการทำพิธีที่มีความเกี่ยวข้องกับชาวบ้านทุกคนคือการแก้บนประจำปีของชาวบ้านโดยพราหมณ์จะเป็นพยานประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าการแก้บนจะมีคำกล่าวนำและชาวบ้านจะพูดตาม เมื่อประกอบพิธีแก้บนต่อปู่ฟ้าเสร็จก็จะเป็นพิธีการบนต่อประจำปีของชาวบ้านที่มีต่อปู่ฟ้า โดยพราหมณ์จะเป็นผู้นำกล่าวแล้วชาวบ้านจะเป็นผู้พูดตาม ถือได้ว่าเป็นการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าได้เสร็จซึ่งชาวบ้านทุกคนที่อยู่ในบ้านเวียงคุกจะต้องเข้าร่วมในพิธีนี้ประจำปี^{๒๓} เมื่อเสร็จจากการแก้บนและบนต่อหลังจากนั้นจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้รับของทาน เช่นชุดสังฆทาน หรือเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นในการใช้ชีวิตประจำวัน โดยชาวบ้านเวียงคุกเชื่อว่าการให้ทานครั้งนี้จะเป็นการถวายสิ่งของให้กับปู่ฟ้าโดยผ่านพระสงฆ์เป็นผู้สื่อ จึงถือได้ว่าเป็นการทำบุญครั้งสำคัญของชาวบ้านที่มีความพร้อมเพียงกัน^{๒๔} พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่จัดขึ้นทุกๆปีชาวบ้านทุกคนรอบครัวจะต้องประกอบพิธีกรรมของครัวของตน ในกรณีที่มิลูกหลานไปทำงานที่ต่างจังหวัดไม่สามารถมาร่วมพิธีกรรมได้ ผู้เป็นพ่อแม่จะเป็นคนที่ทำหน้าที่แทนโดยการเขียนชื่อ นำสิ่งของของสมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมพิธีกรรมไม่ว่าจะเป็นการถวายทานและกิจกรรมอื่นๆ^{๒๕} ในช่วงก่อนที่มีการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า กลุ่มผู้สูงอายุจะรวมกลุ่มกันที่วัดเพื่อรักษาศีล ๕ และศีล ๘ เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลกับตนเองและคนทั้งหมู่บ้าน ทางด้านพระสงฆ์ก็จะพากันแสดงธรรมและพากลุ่มผู้สูงอายุหนุ่มสาวปฏิบัติธรรม หลังจากปฏิบัติธรรมเสร็จก็จะพากันไปร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า โดยจะอยู่แถวหน้าร่วมกับพราหมณ์และช่างทรงในการประกอบพิธีกรรม^{๒๖}

ชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักมาตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน แต่การรักษาสืบทอดความเชื่อของศาสนาดั้งเดิม คือการนับถือผี นับถือพญานาค ไว้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับความเชื่อ และศาสนาดั้งเดิม นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์ โชคลางตามความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ด้วยความเชื่อพุทธ ผี และพราหมณ์ จึงมีความผสมผสานกัน เกิดเป็นคติความเชื่อของชุมชน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษชาวอีสานที่ได้ถ่ายทอดคติความเชื่อเหล่านี้มาจนถึงรุ่นหลาน ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนจึงมีความเกี่ยวพันกับพุทธศาสนา ผี พญานาค และ

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางประพันธ์ ภาผวงษ์ ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางบุญปัน นันสวัสดิ์ ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางสุภาพร พันทเสน ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางไข่มณีศรี ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางประพันธ์ ภาผวงษ์ ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

พิธีกรรมของพราหมณ์มาโดยตลอด จะเห็นได้จากประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ที่ชาวบ้านร่วมกันสานต่อไว้จนถึงทุกวันนี้

ชาวบ้านชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ สวรรค์นรก เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงมีความสำคัญในระบบสังคมของชุมชนบ้านเวียงคุก จังหวัดหนองคาย ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ทุกครัวเรือนจัดอาหารหวานคาวร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าอย่างพร้อมเพรียงกันเมื่อถึงช่วงพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า โดยมี ผู้นำชุมชน เฒ่าจ้ำ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้า ศาลปู่ฟ้าจึงถือได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับชุมชนในหลายด้าน เช่น จริยธรรมทางสังคม จิตใจ และอื่นๆอีกมาก

การสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่จะในหลายประเด็นในบทบาทของประชาชนที่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือความสามัคคีของชาวบ้านที่ร่วมกันในการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า ไม่ว่าจะเป็นการร่วมบริจาคเงิน การร่วมบริจาคสิ่งของที่จำเป็นการร่วมเป็นกำลังแรงงานในการจัดเตรียมความพร้อมของงานเตรียมความพร้อม อีกประเด็นที่เห็นได้ชัดเจนคือเรื่องของการให้ทานการถวายทาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดเตรียมอาหารทั้งช่วงเตรียมงาน ซึ่งประเด็นข้างต้นนี้เป็นการบ่งบอกถึงด้านการมีคุณธรรมและจริยธรรมทางสังคมได้อย่างเห็นชัดตรงที่งานประสบความสำเร็จ และเป็นโรงงานในช่วงของวันงานบูชาปู่ฟ้า และเรื่องของการให้ทานที่เป็นประเพณีเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ คือสังฆทานของทุกๆครอบครัว ซึ่งถ้าจะอธิบายถึงความสัมพันธ์กับพุทธจริยธรรมทางสังคมจะเห็นได้ชัดคือเรื่อง มงคล ๓๘ ประการ การรักษาศีล ๕ อันเป็นจริยธรรมทางสังคมขั้นพื้นฐาน และที่สำคัญคือการปฏิบัติตามมรรควิธี

๔.๔ การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับบริวารของปู่ฟ้า

การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับบริวารของปู่ฟ้า ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่อ้างตนว่าเป็นบริวารของปู่ฟ้าที่เดินทางมาจากทั่วประเทศและประเทศลาวเพื่อเข้าร่วมพิธีการบูชาปู่ฟ้า ซึ่งแต่ละปีจะมีผู้ที่เป็นบริวารเป็นจำนวนมากแต่ละคนจะแต่งตัวที่มีความแตกต่างกันสีแตกต่างกัน แต่จะไม่สีเดียวกับปู่ฟ้า

จากที่เข้าร่วมเป็นประจำทุกปีจะได้รับพลังที่เป็นความรู้สึกพิเศษอธิบายยากแต่เป็นสิ่งที่ปู่ฟ้าให้เพื่อนำพลังที่ได้ไปที่สำนักตัวเองให้เกิดมงคลกับสำนักตัวเอง^{๒๗} สิ่งที่ได้คือบารมีขององค์ปู่ฟ้าที่ลงมาประทับร่างของแต่ละคนในช่วงที่องค์ปู่ฟ้าประทับร่างนั้นจะรู้ได้เองถือได้ว่าเป็นมงคลกับชีวิต ซึ่ง

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางพานทอง ขอบทางดี ร่างทรงปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

หลังจากที่กลับไปที่สำนักตัวเองก็จะไปปฏิบัติธรรมเพื่อสืบทอดพลังกับปู่ฟ้าให้ได้บารมีที่มากขึ้น^{๒๘} สิ่งที่ได้จากการเข้ามาเป็นบิรารของปู่ฟ้าจะเป็นการได้เข้ามารักษาศีล ๕ และการปฏิบัติธรรมเปรียบเสมือนการบำเพ็ญบารมีให้กับตัวเอง เพื่อที่จะได้นะพลังหรือบารมีไปช่วยเหลือผู้ที่มีความเดือดร้อนที่เข้ามาหาเราที่สำนัก ในส่วนการเข้ามาเป็นบิรารของปู่ฟ้านั้นจะเป็นเหมือนการที่เราไปรับขันจากร่างทรงในที่ต่างๆและอยู่มาวันหนึ่งจะมีความรู้สึกว่ายากมาที่นี้ แต่พอมาถึงก็สัมผัสได้ว่าสิ่งที่ได้รับนั้นเป็นสิ่งที่อธิบายยาก เป็นมากกว่าความสุข จึงมาขอฝากตัวเป็นลูกเป็นบิรารของปู่ฟ้าตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน ในส่วนที่ได้รับเป็นประจำจะเป็นความโชคดีในด้านต่างๆของการประกอบอาชีพ จึงจำเป็นต้องมาร่วมงานเป็นประจำทุกๆปีเพื่อให้ปู่ฟ้าได้รับทราบถึงความเคารพนับถือเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต^{๒๙} การเข้าร่วมในทุกๆปีของลูกจะเป็นการนำลูกศิษย์และผู้ที่ยศฐาในตัวเองด้วยเป็นจำนวนมากเพื่อมาประกอบพิธีบูชาปู่ฟ้าเหมือนเป็นการบ่นให้เกิดความสุขให้เกิดขึ้นทั้งปี อีกประเด็นจะเป็นการให้มีผู้ที่สืบทอดความเป็นบิรารของปู่ฟ้าเหมือนกับอาจารย์ โดยอาจารย์จะทำการเข้าทรงหลังจากประกอบพิธีกรรมการบูชาฟ้าเสร็จแต่ไม่ได้ทรงปู่ฟ้าแต่เป็นการทรงองค์ที่ของแต่ละคนเพื่อพูดคุยภาษาเทพ จะเป็นเหมือนการสวดมนต์ให้กับกลุ่มลูกศิษย์ให้เกิดสิ่งดีๆในชีวิตหรือจะเป็นการเพิ่มบารมีให้กลับกลุ่มของตนไม่ให้ผีร้ายมาทำร้ายได้ เมื่อกลับถึงสำนักก็จะพาคณะร่วมสวดมนต์และปฏิบัติธรรมอยู่ระยะหนึ่งก่อนเพื่อให้พลังมากขึ้นในการดำเนินชีวิต^{๓๐} ที่เดินทางมาจากภูเขาควยประเทศลาวในทุกๆปีเป็นเพราะได้รับสัมผัสให้มาเข้าร่วม เพื่อที่จะได้นำเครื่องสักการะพิเศษมาถวายปู่ฟ้าและพระสงฆ์ เมื่อมาถึงจะทำการกำหนดจิตเพื่อที่จะสื่อกับปู่ฟ้า จะเป็นเหมือนวันนั้นเป็นวันที่ปู่ฟ้าลงมาจากสวรรค์ชั้นเทพเพื่อลงมารับทราบความต้องการของบิรารของปู่ฟ้าเพื่อที่จะดูว่าบิรารคนไหนประพฤติถูกหรือผิด เพื่อที่จะได้ให้ผู้ที่ปฏิบัติถูกนั้นได้รับความโชคดี แม้ว่าไม่มีสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่ความรู้สึก บิตที่เกิดขึ้นในใจจะเป็นเหมือนพลังที่ปู่ฟ้าเป็นผู้ที่มอบให้จากการที่เราปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๕ ศีล ๘ อยู่เป็นประจำ ทำให้เรามีสมาธิมีญาณสมาธิเห็นอนาคตเพื่อพยากรณ์ให้กับบุคคลที่มีความเดือดร้อนที่เข้ามาหาโดยจะเห็นว่าคนนั้น มีอะไร ผิดต่ออะไรบ้าน และจะมีวิธีแก้ไขได้

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางคำปล้อย สีคันธรัส ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ คุณนวลจันทร์ มะณีศรี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางคำปุ่น วงศ์จำนง ร่างทรงพญานาค, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

อย่างไร จึงจำเป็นต้องฝึกสมาธิให้นิ่งให้แน่นนอน จึงเป็นสิ่งที่พิเศษที่ปู่ฟ้าเป็นผู้ที่มอบให้จึงมีความศรัทธาเป็นพิเศษจึงเข้ามาเป็นบริวารของปู่ฟ้า^{๓๑}

การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่เป็นบริวารปู่ฟ้าทำให้การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับบริวารของปู่ฟ้าได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๕ และศีล ๘ ที่ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ทางกายทางวาจาทางใจ ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักพุทธจริยธรรมทางสังคมคือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ที่จะทำให้เกิดการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ในอีกประเด็นต่อมาจะเป็นคือการช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาและความเดือดร้อน เพราะจากการสัมภาษณ์ส่วนมากจะเป็นร่างทรงที่มีเทพประจำตัว แต่ละคนจะช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆไม่เหมือนกัน ในประเด็นยังได้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า บริวารจะมีสำนักเป็นของตัวเอง บางคนจะรักษาด้วยการพาไปปฏิบัติธรรมรักษาศีล บางคนก็เป็นหมอคนที่เห็นว่าสิ่งที่ป่วยอยู่จะรักษาอย่างไรจึงจะหาย การช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนก็ถือว่าเป็นหลักพุทธจริยธรรมทางสังคมเรื่องมงคล ๓๘ โดยผู้ศึกษาจะสรุปในบทสรุปในหลักพุทธจริยธรรม

๔.๕ การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับสังคมและชุมชน

การวิเคราะห์การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าเกี่ยวกับสังคมและชุมชนในประเด็นนี้จะเป็นการศึกษาผลที่ได้จากการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่ชุมชนมีผลกระทบอะไรและสังคมมีผลกระทบอะไร ซึ่งจะเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่มีบทบาทในกิจกรรมการบริหารจัดการเรื่องราวต่างๆของชุมชนจะเป็นคนที่จัดการให้สังคมและชุมชนนั้นมีความเป็นอยู่ที่ประชาชนแต่ละกลุ่มได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นให้เกิดความพึงพอใจมากที่สุด

พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่กลุ่มชาวบ้านทั้งผู้นำชุมชนได้จัดขึ้นในแต่ละปีนั้นเป็นเสมือนประเพณีของชุมชนเวียงคุก ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดมากถึงแม้จะเป็นการแสดงออกของประชาชนส่วนหนึ่งของชุมชนก็เป็นส่วนที่ดี เป็นการแสดงออกถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในทุกช่วงอายุและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์เพื่อทำการประกอบพิธีกรรมการบูชาฟ้า ถ้าถามในเรื่องของจริยธรรมทางสังคมก็เป็นการแสดงออกในด้านความสามัคคีในชุมชนที่เห็นได้ชัดเจน เพราะในแต่ละคนต่างก็หวังที่จะให้ปู่ฟ้าได้เห็นถึงการเสียสละของตนเองในการทำเพื่อปู่ฟ้า ซึ่งเป็น

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางหนูขำ หนูมา ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

เสมือนว่าปู่ฟ้าคอยเฝ้าดูประชาชนทุกอย่างของกิจกรรม^{๓๒} ในหนึ่งวันที่ได้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า นั้น ประชาชนต่างก็พากันเข้าฟังธรรมและมีการปฏิบัติธรรมก่อนจึงจะเป็นการปฏิบัติธรรมในช่วงวันเตรียมงาน จะเห็นได้ว่าเป็นการที่ประชาชนนั้นได้มีการรับศีล ซึ่งเป็นศีล ๕ ก็จะเป็นการรักษาศีล ๕ ไปในตัว เพราะอีกประเด็นหนึ่งของการบูชาปู่ฟ้า ก็จะเป็นเรื่องของว่า ปู่ฟ้า นั้นชอบช่วยเหลือประชาชนผู้ที่มีศีลธรรม เช่นการรักษาคำพูดที่เมื่อพูดอะไรไปแล้วต้องมาทำตามสัญญาที่ให้ไว้ เป็นต้น เป็นการแสดงออกได้ว่า การรักษาศีลที่เห็นเป็นเด่นชัดจะเป็นเรื่องของการที่ การมีสัมมาวาจา ในมรรคมืองค์แปด รวมทั้งการรักษาศีล ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความน่าอยู่ของชุมชนบ้านเวียงคุก จังหวัดหนองคาย ซึ่งถ้าขาดสิ่งที่สร้างความกลัวให้กับประชาชนเหมือนที่อื่นก็จะเกิดการที่มีการผิดศีลธรรมก็จะเป็นการทำให้สังคมไม่น่าเป็นอยู่เหมือนสังคมที่มีจริยธรรม^{๓๓} เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมในทุกๆปีก็จะเชิญชวนเพื่อเพื่อมาจัดตั้งโรงทาน จะเป็นก่วยเตี้ยว น้ำชา กาแฟ เพื่อที่จะให้ผู้ที่มาร่วมงานได้รับประทาน ซึ่งกิจกรรมที่ได้ทำในแต่ละครั้งนั้นเมื่อมีการให้ทานแล้วนั้นก็เกิดความสุขในการที่เห็นคนที่ทานข้าวปลาอาหารอิ่มแล้วมีความสุขทางใจ เหมือนกับการมีความสุขนั้นเป็นการได้บุญ ซึ่งก็เชื่อว่าในวันที่ทำนั้นก็จะเป็นการทำเพื่อถวายปู่ฟ้า ซึ่งก็มีความเชื่อต่อว่าจะทำให้กิจการของตนเองนั้นประสบความสำเร็จไปด้วยและได้กำไรมาๆทุกๆปี^{๓๔} การที่ได้เสียสละเงินทองข้าวของในการมาร่วมงานการบูชาปู่ฟ้า นั้นถือว่าเป็นการแสดงออกถึงการที่ได้พูดไว้เมื่อปีที่แล้วในการบริจาคเพื่อสร้างสิ่งที่ได้พูดไว้ เช่นการบริจาคเงินจำนวนต่างๆ การสร้างกุฏิพระสงฆ์ หรือจะเป็นการสร้างสิ่งต่างๆที่พระสงฆ์ที่วัดนั้นมีความต้องการ ก็จะเป็นการให้ทานของประชาชนทั้งหมดบ้านในการร่วมกันสร้างบุญใหญ่ เช่นการตั้งเป็นกองผ้าป่า หรือกองกฐิน เป็นต้น ก็เห็นได้ว่าการให้ทานของประชาชนบ้านเวียงคุกนั้นเป็นจริยธรรมในประเด็นหนึ่ง^{๓๕}

จากการที่ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และประชาชนในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับปู่ฟ้าในประเด็นการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคม ผู้ศึกษาได้เห็นประเด็นหลักได้หลายประเด็น ก็จะมีการรักษาศีล ๕ การปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด และในมรรคข้อที่เห็นได้ชัดคือข้อสัมมาวาจา ก็คือการรักษาคำสัญญาที่ตนเองได้ให้ไว้กับปู่ฟ้า ซึ่งอาจจะเป็นการบนแต่ก็เป็นประเด็นที่เป็นจุดเริ่มต้นในการเป็นคนดีของสังคมคือการมีศีลก็จะเป็นคนที่มีความน่าเชื่อถือได้ ความศรัทธาที่

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูโกศลกิจจานุกิจ เจ้าอาวาสวัดกุศลนารี, เจ้าคณะตำบลเวียงคุก บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูวัชรธรรมโมภาส เจ้าอาวาส วัดยอดแก้ว, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางหนูขำ หนูมา ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางไข่มณีศรี ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ประชาชนมีต่อปูฟ้านั้นเป็นเหมือนเทพเจ้าที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งของโลกซึ่งเป็นเสมือนการนึกถึงในการจะประกอบกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน การทำงาน การค้าขาย เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ก็จะทำให้หลายสิ่งนั้นบริบูรณ์ได้ทำให้เกิดความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา เพราะในตำนานของปูฟ้านั้น ปูฟาก็ปฏิบัติตนเพื่อให้อยู่ในพระพุทธศาสนาเหมือนการช่วยเหลือประชาชนที่รักษาศีลธรรมเป็นการบำเพ็ญบุญ ในอีกประเด็นคือการให้ทานของประชาชนชุมชนบ้านเวียงคุก จังหวัดหนองคาย ไม่ว่าจะเป็นการให้เงินทอง ข้าวปลาอาหาร กำลังแรงงาน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเสียสละทรัพย์ที่หามาได้ในการบำเพ็ญบุญ ก็เป็นหลักของพระพุทธศาสนาในเรื่องของการให้ทานบำเพ็ญบุญ อีกประเด็น ซึ่งเป็นการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมได้อย่างชัดเจน

๔.๖ สรุป พุทธจริยธรรมทางสังคมเกี่ยวกับปูฟ้า

พิธีกรรมการบูชาปูฟ้า หรือศาลปูฟ้าถือเป็นสถาบันหนึ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และเป็นแหล่งรวมการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้านในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข นอกจากนี้พิธีกรรมการบูชาปูฟ้ายังเป็นเครื่องเตือนสติให้บุคคลตั้งมั่นอยู่บนความดีความงามอย่างถูกต้องของชุมชนตามความเชื่อที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนไว้ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจได้ก่อนที่จะประพฤติดิจจากยึดครองประเพณีของชุมชนที่เป็นความเชื่ออดีตสืบสองคลองสืบสี่ เพราะความเกรงกลัวอำนาจของปูฟ้าที่ชอบการทำความดี รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวพุทธอีสาน ที่ยึดหลักธรรมของพระพุทธองค์เป็นเครื่องเตือนสติให้ตั้งมั่นอยู่บนความดีความเชื่อ รวมทั้งความศรัทธาที่ถูกต้อง ดังคำกล่าวที่ว่า การบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลสูงสุดพื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แล้วเชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดความกลัวภัยจึงหวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ้อนวอนบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใสอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการบูชา ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าจึงเป็นการจัดการสังคมให้น่าอยู่อีกรูปแบบหนึ่งของจริยธรรมทางสังคม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ” นั้น มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม
- ๒ เพื่อศึกษาพิธีกรรมบูชาปูฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย
- ๓ เพื่อศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ในการศึกษาวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการนั้น มี ๒ วิธีการ คือ

๑. การวิจัยภาคเอกสาร เป็นการวิจัยโดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของพิธีกรรมบูชาปูฟ้า และความเชื่อพิธีกรรมต่างๆทั่วไปทั้งทางพระพุทธศาสนาและทางโลกที่มีความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับบูชาปูฟ้า จากเอกสาร หลักฐาน ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ พระไตรปิฎก/อรรถกถา และข้อเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง/นิตยสาร/วารสาร/สิ่งพิมพ์ต่างๆ / อินเทอร์เน็ต

๒. การวิจัยภาคสนาม โดยใช้วิธีการเข้ามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม และสังเกตการณ์ (Participant - Observation) ในพิธีกรรมเจ้าแม่สองนางจัดขึ้นในแต่ละพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้เครื่องมือ คือ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึกย่อย(Field note) สมุดบันทึกหลัก (Camp note) โดยสัมภาษณ์พระสงฆ์ พราหมณ์ ร่างทรง ประชาชนในหลายกลุ่มเช่นกลุ่มที่มีอาชีพต่างๆที่มีความเกี่ยวข้อง ประเด็นการสัมภาษณ์ประกอบด้วย สาเหตุที่มาร่วมพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า ผู้ที่มีประสบการณ์จากบูชาปูฟ้าอย่างไร ที่เกี่ยวข้อง ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ลักษณะ/ สถานที่/ ความถี่ในการทำบุญกุศลกับเจ้าแม่สองนาง แนวทาง/ วิธีการปฏิบัติธรรมต่อบูชาปูฟ้า จุดมุ่งหมายในชีวิต ปัญหา/ อุปสรรคที่ต้องการแก้ไข ประเพณีการให้บริการกิจกรรมทางสังคมและพระพุทธศาสนา เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ ความเชื่อความคิดเห็น และประเพณีการให้บริการหรือเข้าร่วมพิธีกรรม หรือมากราบไหว้บูชา ขอพร การบน การเสี่ยงทาย ของผู้มารับบริการ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์

ซึ่งจะเป็นการให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนในเรื่องของ การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ที่มีทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลผ่านพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าของประชาชนชุมชนบ้านเวียงคุก ในการส่งเสริมพุทธจริยธรรมทางสังคมที่สามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และจะเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ที่ได้เป็นตำนาน เป็นข้อมูลเพื่อการศึกษา เป็นผลงานวิชาการต่อไป ที่จะสามารถใช้ในการศึกษาต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ด้วยวิธีการที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้พบประเด็นคำตอบตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ลักษณะทั่วไปของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต การเข้าร่วมของประชาชนหลายระดับทั้งระดับผู้บริหาร ประชาชนอาชีพต่างๆทั้งทางบกและทางน้ำ ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า เจ้าของกิจการน้อยใหญ่ พระสงฆ์ พราหมณ์ ต่างร่วมกันกันสร้างความสามัคคีอันเป็นรูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมที่ผลกระทบในหลายด้านผลการวิเคราะห์อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทางด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ การปกครองท้องถิ่น และประเพณีของชาวชุมชนบ้านเวียงคุก เป็นดังนี้

หลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พุทธจริยธรรมเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ๑) พุทธจริยธรรมระดับต้น บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ การมี ศีล ๕ ธรรม ๕ ทิศา ๖ เป็นต้น, ๒) พุทธจริยธรรมระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐, ๓) พุทธจริยธรรมระดับสูง เป็นจริยธรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ มรรค ๘, ส่วนหัวใจสำคัญของพุทธจริยธรรมทางสังคม จากการศึกษาค้นคว้าเชื่อเรื่องการบูชาปูฟ้าของชาวบ้านเวียงคุก มีความสัมพันธ์กับหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาคือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง เพราะชาวชุมชนเวียงคุกเชื่อว่าปูฟ้าจะปกป้องบุคคลที่ทำแต่ความดีเพื่อตัวเองและสังคมส่วนร่วม การทำกุศลคือความดีให้พร้อม เป็นการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีล ๕ เป็นหลัก รู้จักการเคารพ การบูชาทั้งอามิสบูชา และการปฏิบัติบูชา การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว เมื่อมีการปฏิบัติตามศีลธรรม การให้ทาน การรู้จักการเคารพก็จะส่งผลให้เกิดการหาความสมดุลแห่งการดำเนินชีวิตโดยมีความเชื่อต่อปูฟ้า ความศรัทธาในพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนของประชาชนส่วนมากก็จะมีพุทธจริยธรรมทางสังคมทำให้สังคมเกิดความเป็นอยู่ที่ดีและยั่งยืน

การศึกษาพิธีกรรมบูชาปูฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย พบว่าประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก ในด้านวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ที่เป็นวงกว้าง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของปูฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง ปูฟ้าเป็นเหมือนเทพเจ้าที่จุติลงมาสะสมบารมี แต่ชาวบ้านเวียงคุกเชื่อว่า เป็นเจ้าฟ้าจุ้มกลับมาปกป้องบ้านเมืองของตนเอง ของเช่นไหว้เทพเป็นสิ่งมงคล ในทางพระพุทธศาสนา เทพ/ผีติดต่อกับมนุษย์ได้ การเสริมบารมีที่ศาลปูฟ้า ทำให้ชีวิตดียิ่งขึ้น การกินเจทำให้ร่างกายบริสุทธิ์เทพจึงมาลงได้ การเข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าการไหว้ขอพรส่งผลให้เกิดความเชื่อขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คน โดยเฉพาะผู้ที่ไปใช้บริการ ผู้ใช้บริการจากศาลปูฟ้า จะนำคำแนะนำของ

พราหมณ์พระสงฆ์ ร่างทรง และเฒ่าจ๋าไปกำหนดเป็นกิจวัตรของตนเองที่ต้องปฏิบัติตาม เช่นการกินเจ การสมาทานศีลปรมาตม์ข้อใดข้อหนึ่งตลอดชีวิต การรวมกลุ่มทอดกฐิน ผ้าป่า ตั้งกลุ่มสวดมนต์ไหว้พระ ทำสมาธิ มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งส่งผลให้ทางด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับหนึ่ง ในวงกว้าง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้ามียอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง ร่วมบริจาคเงินให้ทางศาลปูฟ้า วัด พระสงฆ์ ทุกครั้งที่มาบอกบุญ การเข้าทรงเป็นประโยชน์ต่อตัวท่านมาก ให้การสัมมนาคุณกับทางศาลปูฟ้า วัด พระสงฆ์ ทุกครั้งเมื่อประสบผลสำเร็จ ระบบความเชื่อของการบูชาปูฟ้าทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนทั้งในระดับย่อยแต่ก็มีผลต่อการบริหารจัดการทางวัด ทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ ทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าอื่นๆได้อย่างลงตัว ในระดับย่อยตั้งแต่ปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชน มีการเกื้อหนุนกันทางเศรษฐกิจ

การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย การปกครองท้องถิ่น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้ามียอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง การเสริมบารมีที่ศาลปูฟ้า ทำให้ชีวิตดียิ่งขึ้น สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนในพื้นที่ มีฐานะทางการบริหารท้องถิ่นมั่นคง ปูฟ้าคือผู้ถมช่องว่าง หรืออุดรูรั่วการบริหารงานของการปกครองท้องถิ่น ที่บริหารจัดการนโยบายไม่ทั่วถึง ไม่ครอบคลุมระดับปัญหา ไม่สามารถแก้ปัญหาของประชาชนได้ตามความเดือดร้อน ที่พึงของชาวบ้านจึงต้องเป็นปูฟ้าที่จะมาปิดเป่า หรือแก้ไขปัญหาก็เร่งด่วนเหล่านั้นได้ ปรากฏการณ์ของปูฟ้าในสังคม แสดงให้เห็นความทั่วถึงหรือประสิทธิภาพการบริหารงานของรัฐบาลได้ส่วนหนึ่ง เพราะผู้นำชุมชนในทุกระดับในตำบลบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ต่างต้องมาประกอบพิธีกรรมสาบานตนต่อปูฟ้าก่อนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานให้เกิดความน่าเชื่อถือหรือสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนชาวบ้าน บ้านเวียงคุก ที่ส่งผลในด้านของประเพณีท้องถิ่น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมของการบูชาปูฟ้ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประเพณีท้องถิ่นหลายประเพณี เช่น ประเพณี ประเพณีบุญบั้งไฟ ลอยกระทง บวงสรวงบูชาพญานาค ประสาทผึ้ง แห่เทียนพรรษา พุดโดยสรุปทุกประเพณี คือฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาภาพรวมพบว่าประเพณีทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับปูฟ้า ทุกๆกิจกรรมต่างๆต้องไปบอกกล่าวกับทางศาลปูฟ้าก่อนจึงจะมีการประกอบกิจกรรมทางประเพณี เพื่อให้เกิดความสบายใจ ของผู้ที่เข้าร่วมประเพณีที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต

๕.๑.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า

ได้มาจากการศึกษาเอกสารหรืองานวิจัย และจากทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แนวความคิดทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยา รวมทั้งวิญญานนิยมและลัทธิเจตนนิยม เป็นเพียงส่วนประกอบที่ใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม เก็บข้อมูล และอธิบายปัญหาต่างๆ

ที่นำไปสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๕.๑.๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า

แบ่งเป็น ๒ ประเด็น คือ

๑) หลักธรรมที่มีผลต่อแนวคิดเรื่องพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า

จากการศึกษาพระไตรปิฎก และเอกสารตำราต่างๆ พบว่ามีหลักธรรมหลายหมวดที่ผู้วิจัย คิดว่าน่าจะมีผลต่อแนวคิดเรื่องความเชื่อพิธีกรรมเจ้าแม่สองนาง คือ ศรัทธา๔(กัมมสัทธา, วิปากสัทธา, กัมมัสสกะตาสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา), โยนิ(กำเนิด)๔ (ขลาพุชะ, อณฺชชะ, สังเสทชะ และโอปปาติกะ), เทพ๓(สมมติเทพ, อุปัตติเทพ และวิสุทธิตเทพ), ภูมิ๔ (กามาวจรภูมิ, รูปาวจรภูมิ, อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ), คติ๕ (นิริยะ ตีรจฉานโยนิ เปตติวิสัย-รวมอสุร มนุษย์ และเทพ), โลก๓ (สังขารโลก, สัตวโลก และโอกาสโลก), ชั้น๕(รูปชั้น, เวทนาชั้น, สัญญาชั้น, สังขารชั้น และวิญญาณชั้น), กรรมและการเกิดใหม่(สังสารวัฏ) ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับกฎปฏิจจสมุปบาท

โดยสรุป ศรัทธานำไปสู่ความเชื่อมั่นเฉพาะตนเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่แนวคิดเรื่องอื่นๆ เช่น เรื่องโอปปาติกะ(ในโยนิ๔), เรื่องเทพ/เทวดา(ในเทพ๓, ภูมิ๔, คติ๕) มีผลต่อความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและพิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง แนวคิดเรื่องสัตว์โลก (ในโลก๓), แนวคิดเรื่องสังขารและวิญญาณ(ในชั้น๕) และเรื่องกรรมกับการเกิดใหม่(สังสารวัฏ) อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ยังช่วยยืนยันถึงการมีอยู่จริงของ ปรโลกและสวรรค์ อันเป็นที่มาของความเชื่อเรื่อง “เจ้าแม่สองนาง องค์เทพต่างๆ” พิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนางและบวงสรวงองค์เทพต่างๆ

๒) หลักพุทธธรรมในพิธีกรรมของพราหมณ์

จากการวิเคราะห์พิธีกรรมไหว้ครูบวงสรวงการบูชาปู่ฟ้า พบหลักพุทธธรรมที่สำคัญ ๓ หลัก คือ

หลักศรัทธา หมายถึงความเชื่อในระบบความคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งในส่วนของพราหมณ์ การที่เขาได้ความเป็นร่างเจ้าแม่สองนางมานั้น เกิดจากการมีความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ ในระบบความเชื่อที่เป็นแบบแผนทั้งในส่วนของ การเกิดขึ้นของชีวิต การดำรงอยู่ของชีวิต แบบแผนชีวิตจะต้องดำเนินไป และแม้ที่สุดชีวิตจะจบลงและดำเนินไปอย่างไร หลังจากความตาย ภาพความเชื่อของปู่ฟ้าปรากฏอยู่ในพิธีกรรม ที่พราหมณ์ได้นำบวงสรวงได้กำหนดขึ้น

หลักกรรม พราหมณ์ประกอบพิธีกรรม และเผยแพร่ให้คำแนะนำ แก่ผู้มาใช้บริการ ในบริบทกรรม ตามนัยทางพระพุทธศาสนา แต่จะใช้ระดับความเชื่อเรื่องกรรม ที่ตอบสนองกับความ ต้องการของผู้มาใช้บริการเป็นหลัก ไม่ได้อธิบายตามทฤษฎีกรรม ที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา หลักกรรม ที่พราหมณ์ ใช้ เป็นต้นว่า การทำสิ่งดี เพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วน ของวัตถุ และความพึงใจ ที่เป็นนามธรรมที่สร้างความสบายใจ

การบำเพ็ญบารมี เป็นการสร้างสมคุณงามความดีเพื่อรอเวลาถือว่าเป็นการสร้าง จริยธรรมอีกรูปแบบ และรับสิ่งตอบแทน ในสิ่งที่ได้ทำลงไป และให้คำตอบ แก่ผู้ที่ต้องการสิ่งตอบ

แทนอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสิ่งที่ตัวเองได้ ตั้งใจเอาไว้ ทำให้เกิดเป็นระบบของการเสียสละ ในรูปแบบต่างๆ ของผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำของพิธีกรรมการบูชาบูชา เช่น การเสียสละสิ่งของเพื่อคนอื่น ทำบุญ บริจาคทานแก้วัด พระภิกษุ สามเณร และองค์กรการกุศล การสมานทานการรับประทานอาหารที่เป็นมังสวิรัต หรือ ทานเจ ไม่กล่าวคำหยาบ ไม่คิดสิ่งที่เป็นความเศร้าหมอง หรือ ประทุษร้ายคนอื่น การถือบวช โดยสมานทานศีล ๕ การปฏิบัติธรรม หรือสถานที่ปฏิบัติธรรม

๕.๑.๓ การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการประกอบพิธีกรรมการบูชาบูชา

ทั้ง ๓ หลัก คือ ศรัทธา กรรม การบำเพ็ญบารมี ที่พรหมณ์นำมาประยุกต์ใช้นั้น ไม่ได้แยกอย่างเด็ดขาดออกเป็นส่วน แต่จะมีความเกี่ยวเนื่องจนเป็นเนื้อเดียวกัน สำเร็จเป็นพิธีกรรมที่มีความแนบแน่นในแนวเดียวกัน ดังจะได้พิจารณา การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเหล่านี้ ในพิธีกรรมไหว้ครู ในพิธีกรรมการบวงสรวง ที่ใช้การสวดมนต์ ไหว้พระ อันแสดงออกให้เห็นหลักต่างๆ ทั้ง ๓ ปรากฏ ในบทสวด ที่นำมาใช้ในพิธีกรรม และขั้นตอนประกอบพิธีกรรม ปรากฏชัดเจนถึงการประยุกต์นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในพิธีกรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักความศรัทธา ที่มีการระลึกถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยใช้บทบูชาพระรัตนตรัย

การสวดบทนมัสการพระพุทธเจ้า รับไตรสรณคมณ์ มีบทสวด บทรายเืองการที่กล่าวถึง ภาพ ภูมิ ตามคติในพระพุทธศาสนา สวดบทบารมี ๓๐ ทศ บทตัตถกรรม สมานทานกรรมฐาน แผ่เมตตา และการแสดงความเชื่อถือในจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน พิธีกรรมเหล่านี้ ถึงแม้ว่าบทเริ่มต้นที่เปรียบเสมือนจะให้ความสำคัญต่อพระรัตนตรัยเป็นอย่างสูง แต่ก็มีลักษณะเป็นไสยศาสตร์แทรกปนอยู่ ดังจะเห็นได้จากคาถาต่างๆ การอ่านเืองการ และบทเจริญคุณ ฯลฯ

การไหว้ การบูชาบูชาแต่ละครั้งจะต้องเริ่มด้วยการนมัสการพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งในแต่ละวิชาล้วนแล้วแต่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธแต่ประการใด การไหว้ การบูชาบูชา โดยใช้การเจริญพุทธคุณในศาสตร์โบราณต่างๆ ของไทยนั้น น่าจะมีจุดประสงค์ คือ

๑. แสดงความนอบน้อมต่อผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ตนเสมอเหมือนกับดวงแก้วแห่งรัตนตรัย

๒. ต้องการให้ ศีลธรรม ในพระพุทธศาสนาเข้ากล่อมเกล่าให้เป็นคนดี มีศีลธรรม

๕.๑.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างบูชาบูชา กับพระรัตนตรัย

บูชาบูชากับพระรัตนตรัย มีความสัมพันธ์กันในภาวะแบบความเชื่อถือ น้อมรับมา และปรับใช้ ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตนเอง และสังคมแวดล้อม บูชาบูชา มีความสัมพันธ์กับพระรัตนตรัย โดยผ่านระบบความเชื่อ ที่เป็นประวัติศาสตร์ทางสังคม มาในระยะเวลาของแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน จวบจนแสดงปรากฏการณ์ทางความเชื่อของการบูชาบูชา กับพระรัตนตรัย ในงานวิจัยนี้ โดยยกคำสัมภาษณ์ของพระสงฆ์ ประชาชนหลายระดับ พรหมณ์ ร่างทรง เพื่อชี้ความแนบแน่นทางความเชื่อของการบูชาบูชา ที่เชื่อต่อพระรัตนตรัย มีนัยต่างกันไป

ปู่ฟ้ากับพระรัตนตรัย มองได้ในสองลักษณะคือ การมีความสัมพันธ์กันในด้านความเชื่อ และปรากฏการณ์ของการเกิดขึ้นร่วมกันของปู่ฟ้าและพระรัตนตรัยในสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ความสัมพันธ์ของปู่ฟ้ากับพระรัตนตรัย เป็นความสัมพันธ์แบบเดี่ยว คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า พราหมณ์ แสดงความยอมรับนับถือ พระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในสถานะของสิ่งเคารพสูงสุด สิ่งที่น่ามาแสดงให้คนอื่นเคารพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ความศรัทธาดีสิทธิ์ แก่อัตลักษณ์ และพิธีกรรมของการบวงสรวงปู่ฟ้า ในแง่นี้ พราหมณ์และพระสงฆ์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระรัตนตรัย เป็นผู้นำเสนอ หรือเป็นตัวกลางเพื่อการเข้าถึง การปรับหรือประยุกต์ใช้หลักธรรม เช่นการให้ทาน รักษาศีล และรูปแบบการเข้าถึง การทำความดี เข้าใจ ความเชื่อถือ ในพระรัตนตรัย ก็ได้ปรับให้มีความเป็นไปได้ คือให้ผู้มาใช้บริการสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

ภาวะหนึ่งของพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า พราหมณ์ พระสงฆ์ ที่มีความสัมพันธ์กับพระรัตนตรัย คือ ในฐานะของบุคคลผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย ได้รับประสบการณ์โดยตรง เช่น การหายจากความเจ็บป่วย ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ได้รับโชคทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะเกิดความสุขใจจากพระรัตนตรัย เกิดเป็นความเชื่อมั่น รู้สึกถึงภาวะของความเป็นผู้วิเศษ ตระหนักได้โดยตรงถึงภารกิจที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ดี ทั้งหลาย อย่างเช่นที่ตัวเองได้รับ มีการแนะนำให้ผู้มาขอคำแนะนำ เกิดศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยด้วย

ทั้งสองลักษณะนั้น มีลักษณะร่วมกันอยู่คือ พระรัตนตรัยได้รับการเคารพเชิดชูไว้ในระดับสูง ไม่นำมาร่วมในกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า แต่มีบางคนที่มีความเชื่อว่า ครูบาอาจารย์ ที่เป็นพระสงฆ์ ลงมาเข้าร่วมด้วยเหมือนกัน

๕.๑.๕ อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก

ลักษณะทั่วไปของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต การเข้าร่วมของประชาชนหลายระดับทั้งระดับผู้บริหาร ประชาชนอาชีพต่างๆทั้งทางบกและทางน้ำ ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า เจ้าของกิจการน้อยใหญ่ พระสงฆ์ พราหมณ์ ต่างร่วมกันกันสร้างความสามัคคีอันเป็นรูปแบบการส่งเสริมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมที่ผลกระทบในหลายด้าน

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทางด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ การปกครองท้องถิ่น และประเพณีของชาวชุมชนบ้านเวียงคุก เป็นดังนี้

๑. ด้านวัฒนธรรม

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก ทางด้านวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ที่เป็นวงกว้าง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของปู่ฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง ปู่ฟ้าเป็นเหมือนเทพเจ้าที่จุติลงมาสะสมบารมี แต่ชาวบ้านเวียงคุกเชื่อว่า เป็นเจ้าฟ้าจุ้มกลับมาปกป้องบ้านเมืองของตนเอง ของเช่นไหว้เทพเป็นสิ่งมงคล ในทางพระพุทธศาสนา เทพ/ผีติดต่อนมนุษย์ได้ การเสริมบารมีที่ศาลปู่ฟ้า ทำให้ชีวิตดียิ่งขึ้น

การกินเจทำให้ร่างกายบริสุทธิ์เทพจึงมาลงได้ การเข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าการไหว้ขอพรส่งผลให้เกิดความเชื่อขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คน โดยเฉพาะผู้ที่ไปใช้บริการ ผู้ใช้บริการจากศาลปูฟ้า จะนำคำแนะนำของพราหมณ์พระสงฆ์ ร่างทรง และเต๊มาจำไปกำหนดเป็นกิจวัตรของตนเองที่ต้องปฏิบัติตาม เช่นการกินเจ การสมาทานศีลแปดข้อใดข้อหนึ่งตลอดชีวิต การรวมกลุ่มทอดกฐิน ผ้าป่า ตั้งกลุ่มสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิ มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์แก่ส่วนรวม

๒. ด้านเศรษฐกิจ

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทางด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับหนึ่ง ในวงกว้าง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง ร่วมบริจาคเงินให้ทางศาลปูฟ้า วัด พระสงฆ์ ทุกครั้งที่มาบอญญ การเข้าทรงเป็นประโยชน์ต่อตัวท่านมาก ให้การสัมมนาคุณกับทางศาลปูฟ้า วัด พระสงฆ์ ทุกครั้งเมื่อประสบผลสำเร็จ ระบบความเชื่อของการบูชาปูฟ้าทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนทั้งในระดับย่อยแต่ก็มีผลต่อการบริหารจัดการทางวัด ทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ ทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าอื่นๆได้อย่างลงตัว ในระดับย่อยตั้งแต่ปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชน มีการเกื้อหนุนกันทางเศรษฐกิจ เช่นการแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของที่เป็นวัตถุมงคลของทางวัดที่เข้าบูชาวัตถุมงคลคนละประเภทกัน เช่น คนที่มาใช้บริการจะต้องซื้ออุปกรณ์มาให้บูชา และพระสงฆ์ ก็จะติดต่อคนที่ค้าขายอุปกรณ์นั้นๆ อยู่แล้ว ให้เป็นธุระในการจัดหาจำหน่าย ตลอดจนการจับจ่ายในชุมชนก็เกิดขึ้น เช่น ชุดไทยโบราณ การซื้อขายดอกไม้ ธูป เทียน ผลไม้ อาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ในพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า ซึ่งเป็นงานใหญ่ประจำปีของศาลปูฟ้า จำเป็นจะต้องใช้สิ่งของในการประกอบพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก เช่น การทำบายศรีชนิดต่างๆ เครื่องสังเวยบวงสรวงต่างๆ ทั้งที่ศาลเพียงตา และที่หิ้งบูชาปูฟ้า วงปี่พาทย์มโหรี เต็นท์ ค่าใช้จ่ายในการจัดสถานที่ อาหาร เครื่องดื่มของภิกษุและผู้มาร่วมงาน ซึ่งล้วนใช้เงินเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการกระจายรายได้ในระดับกว้าง ระบบบวงสรวงปูฟ้าเป็นตัวที่รองรับบุคลากรในสังคมที่เป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นรอยต่อของสังคมเก่าแบบประเพณี เช่นสังคมไทย บุคลากรของสังคมเหล่านั้น โดยเฉพาะที่เป็นชาวบ้านทั้งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตบ้านเวียงคุก หรืออพยพมาจากที่อื่น ได้ประสบกับภาวะกดดันทางสังคมซึ่งมีการแข่งขันกันสูงทั้งในเรื่องทุนนิยม วัตถุนิยม และขีดความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรแบบใหม่ อันต้องต่อสู้กับกลุ่มทางสังคมหลากหลาย ทั้งที่เป็นผู้มีศักยภาพดีกว่าในประเทศ และผู้ที่มาจากต่างประเทศ ความกดดันต่อภาวะเสี่ยง ทำให้เกิดความไม่มั่นคงขึ้น ผู้นำที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าจึงเป็นเสมือนหนึ่งผู้บำบัดความรู้สึกของผู้มาใช้บริการ ให้เกิดมีพลังและความมั่นใจในการที่จะบริหารจัดการเศรษฐกิจในระดับบุคคล เมื่อกลุ่มหรือองค์กรของบุคคลนั้นๆ มีพลัง สามารถขับเคลื่อนเพื่อแข่งขันกับกลุ่มอื่นได้

๓. ด้านการปกครองท้องถิ่น

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทางด้านการปกครองท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่มาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง การเสริมบารมีที่

ศาลปู่ฟ้า ทำให้ชีวิตดีขึ้น สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนในพื้นที่ มีฐานะทางการบริหารท้องถิ่นมั่นคง ปู่ฟ้าคือผู้ถมช่องว่าง หรืออุดรูรั่วการบริหารงานของการปกครองท้องถิ่น ที่บริหารจัดการนโยบายไม่ทั่วถึง ไม่ครอบคลุมระดับปัญหา ไม่สามารถแก้ปัญหาของประชาชนได้ตามความเดือดร้อน ที่พึ่งของชาวบ้านจึงต้องเป็นปู่ฟ้าที่จะมาปิดเป่า หรือแก้ไขปัญหาที่เร่ร่อนเหล่านั้นได้ ปรากฏการณ์ของปู่ฟ้าในสังคม แสดงให้เห็นความทั่วถึง หรือประสิทธิภาพการบริหารงานของรัฐบาลได้ส่วนหนึ่ง เพราะผู้นำชุมชนในทุกระดับในตำบลบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ต่างต้องมาประกอบพิธีกรรมสาบานตนต่อปู่ฟ้าก่อนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานให้เกิดความน่าเชื่อถือหรือสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนชาวบ้าน บ้านเวียงคุก

๔. ด้านประเพณี

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของปู่ฟ้าหรือพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าที่มีต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทางด้านประเพณี โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่มาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมของการบูชาปู่ฟ้ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประเพณีทั้งถิ่นหลายประเพณี เช่น ประเพณี ประเพณีบุญบั้งไฟ ลอยกระทง บวงสรวงบูชาพญานาค ประสาทผึ้ง แห่เทียนพรรษา พุดโดยสรุปทุกประเพณี คือฮึดสู้สองคลองสี่สี่ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาภาพรวมพบว่าประเพณีทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับปู่ฟ้า ทุกๆกิจกรรมต่างๆต้องไปบอกกล่าวกับทางศาลปู่ฟ้าก่อนจึงจะมีการประกอบกิจกรรมทางประเพณี เพื่อให้เกิดความสบายใจ ของผู้ที่เข้าร่วมประเพณีที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต

๕. ศึกษาความเชื่อและความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อปู่ฟ้า ภาพรวม

ผลการศึกษาความเชื่อและความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ในภาพรวม พบว่าในเรื่อง เมื่อเกิดอาการไม่สบายจะมาหาปู่ฟ้าเพื่อทำการรักษาทุกครั้ง เช่นการพุดคุยโดยผ่านร่างทรงหรือเฒ่าจ๋า ประจำศาลปู่ฟ้า เมื่อประสบความสำเร็จต้องไปแก้บนต่อปู่ฟ้า เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าต่างๆ รับทราบ พระสงฆ์ จะมีความเชื่อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในแต่ละเรื่อง ถ้าไม่ทำตามที่ตนเองได้บน หรือได้บอกกล่าวกับปู่ฟ้า จะรู้สึกไม่สบายใจเลย กิจกรรมการรักษา คือ การให้ทานจะทำให้ร่างกายบริสุทธิ์ หรือมีพลังพิเศษในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าเป็นเรื่องของจิตอุปาทาน ทำให้ได้รับความเป็นมงคลของชีวิต หรือเป็นลูกของปู่ฟ้าเพื่อที่จะไปประกอบกิจกรรมหรืออาชีพต่างๆนั้นอย่างมีความสุข และ พรหมณ์หรือร่างทรง พระสงฆ์เป็นนักปฏิบัติธรรมเป็นที่เคารพของคนทั่วไป

๕.๑ ผลการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ประชาชนทั่วไป พรหมณ์หรือร่างทรง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาทำการศึกษาดูตาม รวมทั้งการเข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า และพฤติกรรมของประชาชนที่เป็นร่างทรงของปู่ฟ้าหรือชาวบ้านจะเรียกว่าบวราของปู่ฟ้าในชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย รวมทั้งทำการศึกษาดูตามกิจกรรมที่จัดขึ้น ได้แก่ งานประเพณีประจำปี พิธีการบวงสรวงศาลเพียงตา พิธีการบวงสรวงเทพูชา โดยเริ่มทำการศึกษาดังแต่ต้นเดือนมกราคม ๒๕๖๐ จนถึงเดือนธันวาคม ๒๕๖๐ เป็นระยะเวลากว่า ๑

ปี โดยพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้ใช้การสอบถามจากบุคคลต่างๆ ที่มาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นภายในชุมชนบ้านเวียงคุก

การเลือกกลุ่มตัวอย่างของพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าเพื่อทำการสัมภาษณ์ เป็นกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในเขตชุมชนบ้านเวียงคุก โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการจำนวนหลายท่านพบว่า ลักษณะทั่วไปของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าที่ศึกษา มีจำนวนชายเท่ากับจำนวนหญิงที่มีความสัมพันธ์กับปูฟ้าในด้านต่างๆ

สาเหตุที่มาร่วมพิธีกรรมการบูชาปูฟ้า ส่วนใหญ่เพราะต้องการกำลังใจ ต้องการที่พึ่งทางจิตใจ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกับประชาชนทั้งชุมชนบ้านเวียงคุก การได้แสดงออกของความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และปูฟ้าซึ่งเปรียบเสมือนเทพเจ้าที่คอยปกป้องดูแลทุกคนประจำหมู่บ้าน

ประเภทการให้บริการของกลุ่มคนที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ส่วนใหญ่เป็นการให้คำแนะนำในการปฏิบัติในการใช้ชีวิตประจำวัน กราบไหว้เพื่อขอพร การบวงสรวง การอธิฐานให้ปูฟ้ารักษาทรัพย์สินของตนเองโดยการนำทรัพย์สินของตนเองไปถวายแก่ปูฟ้าเพราะเชื่อว่าปูฟ้าจะคอยดูแลคุ้มครองรักษาให้ได้กำไรงอกงาม

ความสัมพันธ์กับชุมชนที่ชัดเจนคือแนะนำการทำบุญ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ซึ่งเป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา และแนะนำการทำบุญสาธารณประโยชน์อื่นๆ ของชุมชนที่เป็นทรัพย์สินสาธารณะ เป็นการสร้างความสามัคคีที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นการส่งเสริมพุทธจริยธรรมทางสังคมอีกรูปแบบในตัวเอง

๑) ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของการบูชาปูฟ้า

ความเชื่อเรื่องบุญ - บาป ความเชื่อเรื่องของการให้ทาน ความเชื่อเรื่องการปฏิบัติธรรม ความเชื่อในพระรัตนตรัย และความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ ความเชื่อเรื่องนิพพาน

๒) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของการบูชาปูฟ้า

ที่ประกอบพิธีกรรมการบูชาปูฟ้าสูงสุดคือ การสวดมนต์ ไหว้พระ รักษาศีล ปฏิบัติธรรม การให้ทานข้าวน้ำปลา รวมทั้งอาหารอื่นๆ และทำบุญทอดกฐิน-ผ้าป่า สร้างพระพุทธรูป ส่วนการเลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน พรหมน้ำมนต์ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ของปูฟ้า พบว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ของปูฟ้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อในการปฏิบัติธรรม ความเชื่อในเรื่องการสวดมนต์ ความเชื่อในเรื่องการถือศีล กินเจ เลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน และความเชื่อในการทอดกฐิน ผ้าป่า ทำบุญสาธารณประโยชน์ ตามลำดับ เมื่อแบ่งความเชื่อของปูฟ้าออกเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่ออื่นๆ พบว่า ปูฟ้าที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมที่กระทำสูงสุดคือการรักษาศีล การปฏิบัติธรรม รองลงมาคือการสวดมนต์

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปภาพรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

หลักพุทธจริยธรรมเพื่อสังคม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พุทธจริยธรรมเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ๑) พุทธจริยธรรมระดับต้น บัญญัติไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หลักธรรม คือ การมี ศีล ๕ ธรรม ๕ ทิศ ๖ เป็นต้น, ๒) พุทธจริยธรรมระดับกลาง บัญญัติไว้เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐, ๓) พุทธจริยธรรมระดับสูง เป็นจริยธรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล หลักธรรม คือ มรรค ๘, ส่วนหัวใจสำคัญของพุทธจริยธรรมทางสังคม จากการศึกษาค้นคว้าเชื่อเรื่องการบูชาปูฟ้าของชาวบ้านเวียงคุก มีความสัมพันธ์กับหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง เพราะชาวชุมชนเวียงคุกเชื่อว่าปูฟ้าจะปกป้องบุคคลที่ทำแต่ความดีเพื่อตัวเองและสังคมส่วนร่วม การทำกุศลคือความดีให้พร้อม เป็นการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีล ๕ เป็นหลัก รู้จักการเคารพ การบูชาทั้งอามิสบูชา และการปฏิบัติบูชา การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว เมื่อมีการปฏิบัติตามศีลธรรม การให้ทาน การรู้จักการเคารพก็จะส่งผลให้เกิดการหาความสมดุลแห่งการดำเนินชีวิตโดยมีความเชื่อต่อปูฟ้า ความศรัทธาในพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนของประชาชนส่วนมากก็จะมีพุทธจริยธรรมทางสังคมทำให้สังคมเกิดความเป็นอยู่ที่ดีและยั่งยืน

การศึกษาพิธีกรรมบูชาปูฟ้า ของชุมชนตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย พบว่าประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ของพิธีกรรมบูชาปูฟ้าที่ต่อสังคมชุมชนบ้านเวียงคุก ในด้านวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ที่เป็นวงกว้าง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของปูฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง ปูฟ้าเป็นเหมือนเทพเจ้าที่จุติลงมาสะสมบารมี แต่ชาวบ้านเวียงคุกเชื่อว่า เป็นเจ้าฟ้าผู้กลับมาปกป้องบ้านเมืองของตนเอง ของเช่นไหว้เทพเป็นสิ่งมงคล ในทางพระพุทธศาสนา เทพ/ผีติดต่อกับมนุษย์ได้ การเสริมบารมีที่ศาลปูฟ้า ทำให้ชีวิตดียิ่งขึ้น การกินเจทำให้ร่างกายบริสุทธิ์เทพจึงมาลงได้ การเข้าร่วมพิธีกรรมบูชาปูฟ้าการไหว้ขอพรส่งผลให้เกิดความเชื่อขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คน โดยเฉพาะผู้ที่ไปใช้บริการ ผู้ใช้บริการจากศาลปูฟ้า จะนำคำแนะนำของพรหมณ์พระสงฆ์ ร่ำทรง และเฒ่าจำไปกำหนดเป็นกิจวัตรของตนเองที่ต้องปฏิบัติตาม เช่นการกินเจ การสมาทานศีลปรมาตมข้อใดข้อหนึ่งตลอดชีวิต การรวมกลุ่มทอดกฐิน ฝ่าป่า ตั้งกลุ่มสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิ มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งส่งผลให้ทางด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับหนึ่ง ในวงกว้าง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมบูชาปูฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง ร่วมบริจาคเงินให้ทางศาลปูฟ้า วัด พระสงฆ์ ทุกครั้งที่มาบอกบุญ การเข้าทรงเป็นประโยชน์ต่อตัวท่านมาก ให้การสัมมนาคุณกับทางศาลปูฟ้า วัด พระสงฆ์ ทุกครั้งเมื่อประสบผลสำเร็จ ระบบความเชื่อของการบูชาปูฟ้าทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนทั้งในระดับย่อยแต่ก็มีผลต่อการบริหารจัดการทางวัด ทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ ทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าอื่นๆได้อย่างลงตัว ในระดับย่อยตั้งแต่ปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชน มีการเกื้อหนุนกันทางเศรษฐกิจ

การส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย การปกครองท้องถิ่น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมบูชาปูฟ้ามีอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง การเสริมบารมีที่ศาลปูฟ้า ทำให้ชีวิตดียิ่งขึ้น สร้างความเชื่อมั่น

ให้กับประชาชนในพื้นที่ มีฐานะทางการบริหารท้องถิ่นมั่นคง ปู่ฟ้าคือผู้ถมช่องว่าง หรืออุดรูรั่วการบริหารงานของการปกครองท้องถิ่น ที่บริหารจัดการนโยบายไม่ทั่วถึง ไม่ครอบคลุมระดับปัญหา ไม่สามารถแก้ปัญหาของประชาชนได้ตามความเดือดร้อน ที่พึ่งของชาวบ้านจึงต้องเป็นปู่ฟ้าที่จะมาปิดเป่า หรือแก้ไขปัญหาก็เร่งด่วนเหล่านั้นได้ ปราบฏาการณของปู่ฟ้าในสังคม แสดงให้เห็นความทั่วถึงหรือประสิทธิภาพการบริหารงานของรัฐบาลได้ส่วนหนึ่ง เพราะผู้นำชุมชนในทุกระดับในตำบลบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ต่างต้องมาประกอบพิธีกรรมสาบานตนต่อปู่ฟ้าก่อนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานให้เกิดความน่าเชื่อถือหรือสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนชาวบ้าน บ้านเวียงคุก ที่ส่งผลในด้านของประเพณีท้องถิ่น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อิทธิพลของพิธีกรรมของการบูชาปู่ฟ้ามีความสัมพันธ์เกี่ยวของกับประเพณีท้องถิ่นหลายประเพณี เช่น ประเพณี ประเพณีบุญบั้งไฟ ลอยกระทง บวงสรวงบูชาพญานาค ประสาทผึ้ง แห่เทียนพรรษา พุดโดยสรุปทุกประเพณี คือฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาภาพรวมพบว่าประเพณีทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับปู่ฟ้า ทุกๆกิจกรรมต่างๆต้องไปบอกกล่าวกับทางศาลปู่ฟ้าก่อนจึงจะมีการประกอบกิจกรรมทางประเพณี เพื่อให้เกิดความสบายใจ ของผู้ที่เข้าร่วมประเพณีที่มีการปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต

๕.๒ ข้อเสนอแนะของการวิจัย

การเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ส่งเสริมสังคมให้ดีขึ้น หรือพุทธจริยธรรมทางสังคม นั้น พิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ที่ยังมีบทบาทอยู่ในด้านให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้มีความทุกข์ หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้ เมื่อศาลปู่ฟ้าส่วนใหญ่ยังมีความเชื่ออย่างชัดเจนในเรื่องบุญ – บาป และเชื่อในเรื่องการปฏิบัติธรรมรักษาศีล สวดมนต์ไหว้พระ ก็เป็นโอกาสอันดีที่จะได้นำวิธีการปฏิบัติธรรมและความเข้าใจในเรื่องกฎแห่งกรรม เพื่อเป็นทางปฏิบัติ และความเข้าใจให้ตรงกับความเป็นจริงของชีวิต การเข้าใจกระบวนการธรรมชาติ เช่น ปฏิจจสมุปบาทที่อธิบายอาการต่างๆของทุกสิ่งในการบวนการของทุกข์ เมื่อมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และหายไป เป็นต้น พร้อมกับคำแนะนำ ปรึกษา พยากรณ์ด้วยความเมตตา เพื่อช่วยเป็นกำลังใจในคราวที่บุคคลมีความทุกข์ร้อนด้านใดๆ ในชีวิตเพื่อให้พ้นทุกข์ในระยะสั้นๆ และเป็นการสร้างความเสียสละ สร้างความสามัคคี ที่เป็นพุทธจริยธรรมที่เป็นแบบแผนของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความผาสุก ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ด้านผู้ประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า ควรมีการวิเคราะห์และเสนอแนะ ให้ผู้ประกอบพิธีกรรมสอดแทรกการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดสติปัญญา ทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้ ผู้ประกอบพิธีคือ พระสงฆ์ พราหมณ์ อยู่ในฐานะผู้แนะนำ ผู้ช่วยทางจิตใจของผู้ประสบปัญหา โดยการส่งเสริมการพัฒนาปัญญา โดยผ่านพิธีกรรม เช่นการจัดโครงการปฏิบัติธรรม การแสดงธรรมเทศนาเพื่อเป็นการสอดแทรกเป็นการเตือนสติให้กับประชาชนผู้ที่มารับฟังธรรมได้เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยเน้นวิธีปฏิบัติในแนวสติปัญญา ๔ สอดแทรกความรู้เรื่องพระไตรลักษณ์ หรือ

พระอภิธรรม เป็นต้น ให้แก่ พระสงฆ์ พราหมณ์ เพื่อให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมที่เห็นคุณค่าของหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น มีความเข้าใจและเข้าถึงแก่นของพุทธธรรมที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศบอกสอนไว้ ถึงการเข้าใจอริยสัจ ๔ การปฏิบัติตัวตามมรรควิธีที่ง่ายในการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการที่มีผู้มีความเห็นธรรมในการที่จะไปต่อยอดในการปฏิบัติธรรมที่สูงขึ้น

ด้านผู้มารับบริการและประชาชนทั่วไป ควรศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง มีอิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนาสานีปาฏิหาริย์ อะไรเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้คนเราเป็นอริยะที่แท้จริงในการดำเนินชีวิต ควรเข้าใจว่าฤทธิ์จะควมมากกับกิเลส ความศักดิ์สิทธิ์มาสูงสุดที่ความบริสุทธิ์ คุณธรรมและปัญญา ควรพิจารณาและใคร่ครวญโดยใช้หลักกาลามสูตร และหลักศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อไปสู่การพึ่งตัวเองและความพ้นทุกข์ขั้นที่สุด เพราะพิธีกรรมการบูชาผู้ปกครองหรือเจ้าเข้าผีมีทั้งจริงและหลอกลวง ไม่ควรถือนมกตต้นข้าว ควรหมั่นเข้าหาและปรึกษาผู้รู้และพระภิกษุที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เก่งในธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ เป็นการส่งเสริมพุทธจริยธรรมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อจะได้ไม่ตกเป็นเครื่องมือของมิจฉาชีพ พุทธพาณิชย์ที่ใช้การประกอบพิธีกรรมต่างๆ การทรงเจ้าหลอกลวงเพื่อหาเงิน

ด้านนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ควรตระหนักว่าเป็นสัญญาณบอกเหตุถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะในจังหวัดต่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมากไปด้วยปัญหาต่างๆ พระภิกษุในฐานะผู้นำทางด้านจิตใจและวิญญาณ และมีหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรม ควรเป็นที่พึ่งของบุคคลที่มีปัญหาในชีวิต และมีทุกข์ทางใจ แต่ในสภาพสังคมที่ปรากฏ การบวงสรวง การทรง ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ต่างๆ ยังคงมีอิทธิพลและบทบาทมากต่อบุคคลทุกระดับชั้น ระดับฐานะ เพราะสามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย โดยเฉพาะทางวัตถุนิยมและในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์นั้นโดยส่วนลึกทางจิตใจขาดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ยาก การได้สัมผัสกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเทพเจ้าต่างๆ โดยผ่านคนกลางที่เป็นศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ ที่สามารถพูดคุยโต้ตอบได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นก็เพื่อความสบายใจ และเห็นว่าไม่เสียหายอะไรเพื่อแลกกับความโปร่งใจหรือโอกาสที่จะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย เป็นที่ทราบกันว่า พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีพระวินัยที่เคร่งครัด แต่เดิมความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุกับชาวบ้านเป็นระบบบุญกุศล โดยใช้หลักอามิสทาน (ชาวบ้านให้พระ) และธรรมทาน (พระให้ชาวบ้าน) คือทั้งสองฝ่ายต้องพึ่งพาอาศัยกัน แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์แบบนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นระบบผลประโยชน์ ชาวบ้านมุ่งหาพระเพราะต้องการโชค ลาภ วัตถุ มงคล โดยไม่สนใจว่าธรรมวินัยเป็นอย่างไร ข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นไปได้คือ ต้องสอนให้รู้หลักพระพุทธศาสนาคืออะไร และต้องปฏิบัติให้ถูกหลักการ โดยยึดหลัก ๓ อย่างคือ หลักกรรม ให้เข้าใจว่า “ความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเพียงสิ่งส่งเสริมให้เกิดกำลังใจที่จะทำความเพียรพยายาม โดยหวังผลสำเร็จจากการลงมือทำและสนับสนุนให้ทำกรรมที่ดี ไม่ทำให้เกิดความประมาท” หลักสิกขา เพื่อฝึกฝนพัฒนาตนจนสามารถเปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค และให้เข้าใจความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ว่าอยู่ที่ความบริสุทธิ์ คุณธรรม และปัญญา ใช้หลักทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ในการพัฒนาอบรมผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้มีความชัดเจน เข้าใจหลักพุทธธรรมในความหมายที่แท้จริง แยกแยะอะไรคือพุทธศาสนา อะไรคือ

พรหมณ์อย่างถูกต้อง และใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนนำในการแก้ปัญหาต่างๆเหมือนในครั้งสมัยพุทธกาลไม่ใช่คิดเองโดยลืมนพระพุทเจ้า ให้ตระหนักถึงคุณค่าของพิธีกรรมการบูชาบูชาให้น้อยลง โดยถือว่าเป็นเพียงการสนับสนุน การสงเคราะห์ การให้บริการ และการอนุโมทนา การสร้างความสามัคคี หรือพุทธจริยธรรม ตรงตามทฤษฎีของการหาผู้นำของชุมชน สังคมมาพัฒนา ส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อให้ได้ทำประโยชน์ต่อไปกับบุคคลรอบข้างอื่นๆ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาเพิ่มเติม

๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติและบทบาทของการบูชาบูชาในสังคมภาคต่างๆ เช่น เจ้าแม่ตะเคียนทอง แม่นาง หรือนักร้องราชินีเพลงลูกทุ่งพุ่มพวง ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้แตกต่างกันเช่นนั้น เพื่อจะทำให้ทราบบริบทต่างๆ ของความเชื่อในสังคมไทยที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในสังคมชาวพุทธแบบสังคมไทย

๒) ควรศึกษาเชิงสำรวจถึงปริมาณความเชื่อเรื่องความลี้ลับหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ปรากฏในประเทศไทย ซึ่งต้องใช้เวลาและทุนเป็นจำนวนมาก โดยการแบ่งสำรวจทุกเขต รวมทั้งประเภทและชนิดขององค์ เทพ เจ้าแม่ เจ้าพ่อ หรือ สิ่งที่ประชาชนส่วนมากศรัทธาด้วย เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลต่อไป

๓) ควรศึกษาเชิงปริมาณในประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติและความเชื่อของประชาชนทั่วไปในภาคต่างๆ ของประเทศไทย ต่อ สิ่งที่ประชาชนในชุมชนส่วนมากศรัทธา โดยการสุ่มตัวอย่างจากประชากรทุกเขต ทุกๆภาค ทุกชุมชนเพื่อให้ได้จำนวนตัวอย่างที่มากพอจะเป็นตัวแทนของแต่ละเขตได้ทำให้ได้ภาพรวมและมองเห็นทิศทางเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ เกี่ยวกับ องค์ เทพ เจ้าแม่เจ้าพ่อ หรือสิ่งที่ประชาชนส่วนมากศรัทธาด้วย และคาดคะเนแนวโน้มในอนาคตได้ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ และเพื่อการปรับกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพุทธธรรมออกสู่สังคมในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

_____ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป. ๒๕๓๒
 _____ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
 ๒๕๒๕.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม ๑๔. หนองคาย. ธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพฯ.
 สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด. ๒๕๔๒
 สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม ๑๒. ศรีเชียงใหม่. ธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพฯ.
 สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด. ๒๕๔๒

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กฤษณะ ไตรลักษณ์, เพชรพญานาค และเชี้ยวพญานาค, กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์,
 ๒๕๕๑.

กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้. ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร. ๒๕๒๖.
 กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาลัย, อโศกมหาราช. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๒๖.
 กิ่งแก้ว อัตถากร. วรรณกรรมจากบ้านโน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓.
 คำพล กองแก้ว, การศึกษาประเพณีไหลเรือไฟ. อุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครู
 อุบลราชธานี, ๒๕๒๔.

จ. เปரியู (นามแฝง), ประเพณีพิธีมงคลไทยอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาส์น, ๒๕๒๙.
 จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร, สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย. กรุงเทพมหานคร:
 โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: พระจันทร์ท่าพระ,
 ๒๕๒๖.

จังหวัดพิจิตร, เรือยาวไทย. นครสวรรค์ : นิวส์เสรินคร, ๒๕๓๓.
 ฉลาดชาย รมิตานนท์, “ผู้หญิงห้ามเข้า” จารีตและความเชื่อที่ต้องอธิบาย, กรุงเทพมหานคร :
 พีเอ็นพี กรุ๊ป, ๒๕๔๘.
 ฉลาดชาย รมิตานนท์, ฝั่วนาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๕.
 ฉลาดชาย รมิตานนท์. การทรงเจ้า พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์.โครงการตำรามหาวิทยาลัย
 หอจดหมายเหตุหนังสือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

दनัย ไชยโยธา, **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, กรุงเทพมหานคร :

โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, พระนคร:

ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๓.

दनัย ไชยโยธา, **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**, กรุงเทพมหานคร :

โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์, **ภาษากับวัฒนธรรม**, กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู,

๒๕๓๕.

ทัศนีย์ ทานตวนิช, **คติชาวบ้าน**, ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓.

ธวัช ปุณโณทก. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน. ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน:**

คติ ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๘.

ธวัช ปุณโณทก, **"วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ" ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน :คติความเชื่อ,**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

นันทนา ชุนภักดี, **รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, พ.ศ.

๒๕๓๐.

นภาพรี นำเบญจพล, อมรรัตน์ จันทร์เพ็ญสว่าง, **จิตวิทยาศาสนา และ ความเชื่อและความจริง,**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ กองทุน ปี. ทราเวน, ๒๕๓๗.

นายแพทย์สงัน สุวรรณเลิศ, **ผีปอบ-ผีเข้า ในทรรศนะทางจิตเวชศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร :

บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๙.

ปรีชา พิณทอง. **สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี:** โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๒.

ประกอบ โชประการ, **วิวัฒนาการทางชนมประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๓.

ปรีชา พิณทอง, **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน, นาคในวรรณคดีท้องถิ่น**, กรุงเทพมหานคร :

แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๕.

ปรีชา พิณทอง, **ประเพณีโบราณอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐.

ประสาร ทองภักดี. **ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : ดารงการพิมพ์, ๒๕๒๐.

แปลก สนธิรักษ์, **"พิธีกรรมและประเพณี"**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป., ๒๕๕๐.

พระครูอรุณธรรมรังสี. **มนต์พิธี**. โรงพิมพ์ อักษรสมัย (๑๙๙๙). กรุงเทพฯ, ๒๕๓๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร:

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **สนทนา คติจิตุคามรามเทพ**, กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พระมหาปรีชา ปริญาโณ, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, อุบลราชธานี :

โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๕.

พูนพิสมัย ดิศกุล, **ประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๗ , กรุงเทพมหานคร.

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,

กรุงเทพมหานคร. บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗,

กรุงเทพมหานคร:กรมศาสนา,๒๕๔๖.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, **ศาสนาเบื้องต้น**, เชียงใหม่; ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,๒๕๔๗.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. **บทความทางวิชาการ เรื่อง พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy).**

งานวิชาการเปิดประตูสู่มนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา : กระแสสายศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : เอกศิลป์การพิมพ์.๒๕๑๔.

มานิต มานิตเจริญ, **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร,

๒๕๑๔.

มณี พยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทย ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. กรุงเทพฯ:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๒๘.

มณี พยอมยงค์, **วัฒนธรรมล้านนาไทย**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, ”**บวชนาค ต้องทำขวัญนาค : ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีใน**

อินเดียลังกา”, ศิลปวัฒนธรรม, ลำดับที่ ๒๔๘ ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, กรุงเทพมหานคร :

บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, พระเป็นเจ้า แปลมาจาก God, **พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**,

พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับเน

ชั่น, ๒๕๔๖.

รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, ”**บวชนาค ต้องทำขวัญนาค: ประเพณีของนาคอุษาคเนย์ที่ไม่มีใน**

อินเดียลังกา”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๔๖.

เรณู อรรถาเมศร์, **คติชนวิทยา**, (เชียงใหม่ : คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

เชียงใหม่, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

รัชนิกร เศรษฐโชติ. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๓๒.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.๒๕๔๔.

สมศักดิ์ ชัยสงคราม. **มังกรห้าเล็บ**. กรุงเทพฯ. ๒๕๒๖.

สุรพล ดำริห์กุล, วาระสารเรื่อง **สังคมย่อยข้าช่วงใช้องค์พระธาตุพนมเมืองโบราณ.**

๑๔ (๓) (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๓๑),

แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

สุริยา บุญยศิริชัย, **ตามรอยรูดงควัตร พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **อัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖ (แปล)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **อัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑ (แปล)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **“ตำนานพระปริตร” ในประชุมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **น้ำเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๙.

สวิง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๔๙.

สาร สารทัศนันทน์, **อีตลีสอง – คองลิสสี่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, เลย : ร่วมใจการพิมพ์, ๒๕๓๐.

สวิง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๔๙.

เสฐียร พันธังษี, **“การบำเพ็ญบารมีในพระพุทธศาสนาอาจารย์วาท”**, ใน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ครบรอบ), ราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป., ๒๕๑๒.

เสฐียร พันธังษี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, **หม่อมเจ้า, ศิลปะอินเดีย**, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ปภาณี จิตวิวัฒนา, **ศาสนาและความเชื่อในประเทศไทย**.

กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สนิท สมัครการ, **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

เสรี พงศ์พิศ, **“ไสยศาสตร์ในสังคมไทย”**, ใน เอกสารการสอนชุดวิชา **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**, นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

เสฐียรโกเศศ, **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**, กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔ .

เสฐียร พันธังษี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๕.

เสฐียร พันธังษี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓

วิสันต์ ท้าวสูงเนิน, **ประเพณีพื้นบ้าน ตำนานพื้นเมือง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิทีเอส, ๒๕๔๒.

อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์:วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษย-วิทยา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

อมรา พงศาพิชญ์. “หน่วยที่ ๗ พุทธศาสนาชาวบ้าน” ใน เอกสารการสอนชุด ความเชื่อ
และศาสนาในสังคมไทย, นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

(๒) รายงานวิจัย

ทะนงศักดิ์ ตันวงศ์, ประวัติและพัฒนาการของการแข่งขันเรือยาวไทย.

: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕.

พวงชมพู ไชยอานา, “การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท”

: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาเชิด เจริญรัมย์, พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของนักวิชาการพุทธ

ศาสนาในสถาบันอุดมศึกษาศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑.

พระมหาประภาส แก้วสวรรค์, “นาคในพระไตรปิฎก”, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาชลทิช จันทร์หอม, “การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล”,
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนา
ของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.

(๓) ข้อมูลออนไลน์

เกษร สุทธิจิต จันทรประภาพ, ทำไมต้องมีพิธีบวงสรวง, <http://board.palungjit.com/f ๑๗>,
(๓๐ มีนาคม ๒๕๕๗)

ข่าวสดออนไลน์, พิธีบวงสรวง,

http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.phpnewsid=TVRJM.
(๓๐ มีนาคม ๒๕๕๗).

โครงการจัดสร้างพระบรมรูปและเหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภูมิพลอดุลยเดช, พิธีบวงสรวง, http://king_statue.nida.ac.th/th/index, (๓๐
มีนาคม ๒๕๕๗).

ความเชื่อสมัยใหม่ ทัศนคติชาวบ้าน. [http : //home.att.net/~ag๒kh/contena.htm](http://home.att.net/~ag๒kh/contena.htm).-

สืบค้นเมื่อ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๗

จังหวัดหนองคาย, วิถีชีวิตประเพณีท้องถิ่น, <http://kanchanapisek.or.th> (๑๖ มีนาคม ๒๕๕๗).

นิเวศน์ เสมอพิทักษ์, ปราสาทผึ้ง ,<http://www.thaigoodview.com/> (๑๖ มีนาคม ๒๕๕๗).

ประเพณีไทย, ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง, <http://www.prapayneethai.com>

(สืบค้นเมื่อ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๗).

หลักฐานกับศาสนาสังคม. <http://www.geocities.com/sakyaputto/> -
สืบค้นเมื่อ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

The University of Chicago, **The New Encyclopaedia Britannica**, Chicago :
University Chicago Press, ๑๙๘๕.

Della Summers, **Longman Dictionary of English Language and Culture**,
England : WestleyLongman Limited, ๑๙๙๘.

Jess Stein and Stuart Berg Flexner, **Random House Webster's College Thesaurus**,
UnitedState of America : Random House Reference, ๒๐๐๖.

Houghto Mifflin, **American Heritage Dictionary**, Boston : Houghto Mifflin, ๑๙๘๕.

Denny, Sargent, **Global Ritualism- พิธีกรรมของโลก**, แปลโดย ทิพย์อาภา (นามแฝง), ๒๕๔๙.

Richard Lawrence, **Unlock Your Psychic Powers – ศาสตร์แห่งพลัง**,
แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์ กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์ พรินต์, ๒๕๔๒.

Denny Sargent, **Global Ritualism พิธีกรรมของโลก**, แปลโดย ทิพย์อาภา (นามแฝง),
กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

Denny Sargent, **Global Ritualism พิธีกรรมของโลก** แปลโดย ทิพย์อาภา (นามแฝง), ๒๕๔๙.

๓. รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูโกศลกิจจานุกิจ เจ้าอาวาสวัดกุศลนารี, เจ้าคณะตำบลเวียงคุก บ้านเวียงคุก
ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ พระครูวัฒนธรรมโมภาส เจ้าอาวาส วัดยอดแก้ว, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ พระอาจารย์อวน อนารโย พระลูกวัด วัดศรีมงคล, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ พระพร อติพล พระลูกวัด วัดจอมเพชร บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ คุณสุรพล โพธิเสน เฒ่าจำประจำศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นายแมน มณีศรี ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางพานทอง ขอบทางดี ร่างทรงปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางนคร พานูรักษ์ ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางประพันธ์ ภาผาวงษ์ ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางเครือคำ ทามบุญมี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางคำปล่อย สีคันธรัส ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ คุณนวลจันทร์ มะณีศรี ร่างทรงของปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางคำปุ่น วงค์จำนง ร่างทรงพญานาค, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางหนูขำ หนูมา ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางไข่ มณีศรี ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางสุภาพร พันทเสน ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางบุญปิ่น นันสวัสดิ์ ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางสมัย โคชีเสน ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางหนูเล็ก คำจันทร์ ผู้แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางละมุล สีหาบุตร ผู้ที่แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นายสมพาน มณีศรี ผู้ที่แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า, บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางอุทัย ปัญสุวรรณ ประชาชน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นางหนูรัก มะหุณี ประชาชน บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

สัมภาษณ์ นายสมพาน ปัดทุมมา ประชาชน, บ้านเวียงคุก, ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง
จังหวัดหนองคาย.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

การศึกษาเรื่อง ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปู่ฟ้าของชุมชนเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยจะตั้งคำถามที่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมการบวงสรวงการบูชาปู่ฟ้า ที่มีผลกระทบต่อด้านต่างๆกับสังคม และชุมชนทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์กับศาลปู่ฟ้ากับชุมชน บริเวณที่มีการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า และบริเวณที่ชุมชนบ้านเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยการบินทักเสียงแล้วนำมาถอดเทป เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ปู่ฟ้ามีบทบาทมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของท่านอย่างไร
๒. การบวงสรวงพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าท่านได้เข้าร่วมแล้วท่านได้อะไรบ้าง
๓. ท่านมีประสบการณ์อะไรบ้างเกี่ยวกับปู่ฟ้า
๔. ในข้อห้ามที่มีต่อปู่ฟ้ามีอะไรบ้างและเพื่อวัตถุประสงค์อะไร
๕. การมีส่วนร่วมของท่านในพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้าอะไรบ้าง
๖. ท่านคิดว่าปู่ฟ้ามีอิทธิพลอะไรบ้างต่อประชาชนชุมชนบ้านเวียงคุก
๗. ท่านทราบประวัติปู่ฟ้าหรือไม่
๘. ปู่ฟ้ามีอิทธิพลต่อตัวท่านตั้งแต่อายุเท่าไร

ภาคผนวก ค.
ภาพการสัมภาษณ์การวิจัย

การศึกษาเรื่อง ศึกษาการส่งเสริมพุทธจริยธรรมเพื่อสังคมผ่านพิธีกรรมบูชาปูฟ้าของชุมชน เวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ประชาชน ที่เกี่ยวข้อง โดยการถ่ายภาพเพื่อเป็นการประกอบของการวิจัยในครั้งนี้ และภาพกิจกรรมการบูชาปูฟ้า ดังนี้

สัมภาษณ์ พระครูโกศลกิจจานุกิจ เจ้าอาวาสวัดกุศลนารี เจ้าคณะตำบลเวียงคุก
ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ พระครูวัชรธรรมโมภาส เจ้าอาวาส วัดยอดแก้ว
ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ พระอธิการประสาน สิริปัญญา เจ้าอาวาส วัดป่าข้างเผือก
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ พระอาจารย์อ้วน อนารโย พระลูกวัด วัดศรีมงคล
ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ พระพร อติพล พระลูกวัด วัดจอมเพชร
ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ คุณสุรพล โพธิเสน เฒ่าจำประจำศาลปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ คุณนวลจันทร์ มะณีศรี ร่างทรงของปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นายสมพาน มณีศรี ผู้ที่แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางคำปล่อย สีคันธรัส ร่างทรงของปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางคำปุ่น วงค์จำนง ร่างทรงพญานาค
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางเครือคำ ทามบุญมี ร่างทรงของปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางละมุล สีหาบุตร ผู้ที่แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นายสมพาน ปัดทุมมา ประชาชน
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางประพันธ์ ภาพวงษ์ ร้างทรงของปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางหนูรัก มะहुณี ประชาชน
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางอุทัย ปัญสุวรรณ ประชาชน
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นายแมน มณีศรี ผู้ใหญ่บ้าน
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางไข่ มณีศรี ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางหนูเล็ก คำจันทร์ ผู้แต่งเครื่องบูชาปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางสมัย โคชีเสน ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางบุญปัน นันสวัสดิ์ ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางสุภาพร พันทเสน ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางพานทอง ชอบทางดี ร่างทรงปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางหนูขำ หนูมา ผู้ดูแลศาลปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สัมภาษณ์ นางนคร พานุรักษ์ ร่างทรงของปู่ฟ้า
บ้านเวียงคุก ตำบลเวียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ภาพกิจกรรมพิธีกรรมการบูชาปู่ฟ้า

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/นามสกุล : นายประดิษฐ์ โพนทอง
- วัน/เดือน/ปีเกิด : ๗ พฤษภาคม ๒๕๔๔
- ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๖ บ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพธิ์สา อำเภอบ้านบ่อ
จังหวัดหนองคาย
- ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๑ นร.เอก สำนักเรียนวัดกุมภประดิษฐ์ อำเภอบ้านบ่อ
จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๕๓ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๖) การศึกษานอกโรงเรียน
อำเภอบ้านบ่อ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์
มจร. วิทยาเขตหนองคาย
- หน้าที่การงาน : กรรมการหมู่บ้าน ไวยาวัจกรวัดศรีสุธรรม
- เข้าศึกษา : มิถุนายน ๒๕๕๘